

28951

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MEKAN DÜZENLEMESİ İLE DAVRANIŞLAR ARASINDAKİ
İLİŞKİLER AÇISINDAN TİYATRO BİNALARINDA
KULLANICIYA AİT MEKANLARIN İRDELENMESİ

T-28951

Mimar.F. Aysu ALP
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Prof. Erhan BALKAN

Y.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
KUTUP HAYATÇIYON MERKEZİ

İSTANBUL, 1993

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	V
SUMMARY	VII
1. BÖLÜM - GİRİŞ	1
2. BÖLÜM - İNSAN-ÇEVRE İLİŞKİLERİ	6
2.1. Çevresel Gereksinimler	7
2.2. Çevre Bileşenleri	11
2.3. Çevre Düzenlemesi Kavramı	15
2.4. Çevre Düzenlemesi Davranış Bilimleri İlişkisi	16
2.5. Tiyatro Binalarında İnsan-Çevre İlişkisi	24
3. BÖLÜM - MEKAN DÜZENLEMESİ	27
3.1. Mekan Kavramı	27
3.2. Mekan Düzenlenmesinde İnsan Ve Toplum Etkileri	30
3.3. Mekanı Oluşturan Elemanlar	35
3.3.1. Fiziksel Elemanlar	35
3.3.1.1. Sınırlayıcı yüzeyler	35
3.3.1.2. Işık, ses, doku, klimatoloji	39
3.3.1.3. Araç, gereç, donatı	42
3.3.2. Kullanıcıya Ait Elemanlar	43
3.3.2.1. Zaman	43
3.3.2.2. Eylemler ve işlev	44
3.3.2.3. Uyarım-algılama-idrak	45
3.3.3. Tiyatro Binalarında Mekan Düzenlemesi	46

4. BÖLÜM - MEKAN DÜZENLEMESİ VE DAVRANIŞ İLİŞKİLERİ	51
4.1. Mekansal Uyarım	51
4.1.1. Mekansal Uyarım Elemanları	51
4.1.1.1. Renk	52
4.1.1.2. Doku	55
4.1.1.3. Biçim	56
4.1.1.4. Ölçü ve oran	57
4.1.1.5. Ölçek	59
4.1.1.6. Denge	60
4.1.1.7. Simetri	62
4.1.1.8. Ritm	62
4.1.1.9. Yakınlık	63
4.1.1.10. Benzerlik	64
4.1.1.11. Süreklilik	65
4.1.1.12. Kapalılık	66
4.1.2. Mekansal Uyarımı Etkileyen Algı Türleri	67
4.1.2.1. Boyutsal algı etkinliği	68
4.1.2.2. Görsel algı etkinliği	69
4.1.2.3. Isısal algı etkinliği	71
4.1.2.4. İşitsel algı etkinliği	72
4.1.3. Tiyatro Binalarında Mekansal Uyarım	73
4.2. Mekansal Algılama Ve Algılama Kuramları	76
4.2.1. Görme Duyusu Ve Görsel Algılama	82
4.2.1.1. Algılamada örgütlenme	84
4.2.1.2. Algı sabitlikleri	86
4.2.1.3. Algı yanılgıları	88
4.2.1.4. Görsel derinlik algılaması	92
4.2.2. Görsel Mekan Ve Biçim Algılaması	98
4.3. Mekansal İdrak	100

4.4. Mekansal Davranış	102
4.4.1. Mekan Düzenlemesinin Davranışlar Üzerindeki Etkileri	105
4.4.1.1. Eylemsel ve işlevsel etkileri	105
4.4.1.2. Psikolojik etkileri	107
4.4.2. Tiyatro Binalarında Mekansal Davranış	111
5. BÖLÜM - SONUÇLAR	116
EKLER - Tiyatro Binalarında Mekan-Davranış İlişkilerinin İrdelenmesi İle İlgili Araştırmalar	125
EKLER 1- Tiyatro Mimarisinin Doğuşu Ve Gelişimi, Tiyatro Binasındaki İşlevler	126
EKLER 2- Analiz Çalışması	131
KAYNAKLAR	263
ÖZGEÇMİŞ	270

ÖZET

"Mekan Düzenlemesi İle Davranışlar Arasındaki İlişkiler Açısından Tiyatro binalarında Kullanıcıya Ait Mekanların İrdelenmesi" tezin konusunu oluşturmaktadır.

1. Bölüm, çalışmanın giriş bölümünü oluşturmaktadır. Problem ortaya konularak tezin amaçları ve kapsamı belirtilmiş, araştırmanın yönteminden bahsedilmiştir.

2. Bölümde; insan ve çevre arasındaki ilişkilere değinilmiş, çevresel gereksinimler belirtilmiş, çevre düzenlemesi kavramına nedenleri ve genel ilkeleriyle yer verilmiştir. Bu ilişkiler tiyatro binalarında da anlatılmıştır.

3. Bölümde; mekan düzenlemesi konusu üzerinde durulmuş, mekanı oluşturan elemanlar ve düzenlemede insan ve toplum etkileri incelenmiştir. Tiyatro binalarında mekan düzenlemesi genel olarak değerlendirilmiştir.

4. Bölümde; mekan düzenlemesi ile davranışlar arasındaki ilişkiler genel ilkeler yönünden değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede mekansal uyarım, algılama ve idrak konuları üzerinde durulmuştur. Uyarımı oluşturan elemanlar ve uyarımı etkileyen algı türleri, tiyatro binalarında mekansal uyarım ile görsel algılama ve biçimlerin algılanmasından bahsedilmiştir. Ayrıca mekan düzenlemesinin davranışlar üzerindeki etkilerine değinilmiş, tiyatro binalarında mekansal davranış anlatılmıştır.

5. Bölümde; tezin getirdiği sonuçlara yer verilmiştir. Eklerde, konu ile ilgili olarak tiyatrolarda yapılmış örnek çalışmalar bulunmaktadır.

SUMMARY

The scope of the thesis is set to the evaluation of the spectators space of theatre buildings from the viewpoint of the relationships between space arrangement and human behaviours.

First chapter is introduction part of the studies. Defining the problem, the aim and the scope of the thesis are determined. the method of this research is discussed.

In the second chapter, the relationships between human and environment are mentioned, environmental requirements are determined, to landscaping concept is included with general principals and reasons. This relationships are told in theatre buildings too.

In the third chapter, space arrangement scope is mentioned about, human and public effects are gone in to carefully of space arrangement and components of desing. Generally, space arrangement is evaluated in the theatre buildings.

In the fourth chapter, from the view of general principals of relationships between human behaviours and space arrangement are mentioned. This evolution is base up on awareness and perception scopes. And also components of awareness and perception types which effects awareness, awareness in the theatre buildings, visual perceptions and perception of forms are discussed. Besides, the effects of space arrangement on human behaviours are mentioned and told

the behaviours in the theatre buildings.

In the fifth chapter, results of this thesis are included.

In appandices, sample studies on this subject are given.

1. BÖLÜM - GİRİŞ

İnsan ile çevre arasında yadsınamayacak gerçeklikte bir ilişki söz konusudur. Doğa ile canlı arasındaki ilişkinin en somut göstergesi, canlının korunma içgüdüsünden doğan çevre oluşturma eylemidir. İnsanoğlu, yaşamını sürdürebilmek için kendine uygun olan çevreyi arar ya da çevresini kendi yaşam koşullarına en uygun duruma getirmek için düzenler. İlk olarak korunma amacıyla doğadan yaralanılarak yaratılan mekan, artık günümüzde gelişerek, daha da karmaşık bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal bir varlık olan insan, parçası olduğu toplum ile sürekli ilişki içindedir; insanın davranış biçimi, kurallarını koymuş olan toplum tarafından yönlendirilmektedir. Bu sebeple bireysel ve toplumsal yaşantıda, mekanla olan etkileşimi ele almak gereklidir. İnsanların birarada yaşamalarından doğan ve birbirlerine karşı göstermiş oldukları psikolojik davranışlar belli bir zaman ve mekanda gerçekleşerek anlamlı hale gelmektedirler. Bu bakımdan, mimari mekânın toplum hayatındaki rolü oldukça büyüktür.

İnsanın yarattığı bir ürün olan ve içinde yaşamımızı geçirdiğimiz mekan, insan ile çevresi arasındaki ilişkileri düzenleyip, denetleyecek ve insan davranışlarına uygun olan ortamı sağlayabilecek özelliğe sahiptir. İnsan, çevresi ile olan ilişkisini davranışları ile kurar ve geliştirir. Bu nedenle mimariyi insandan bağımsız olarak ele almak, yanlış sonuçlara yol açabilir.

Yaratılan mimari mekan, insanın fiziksel ve ruhsal yapısına, davranışlarına uyum göstermelidir. Bu nedenle yapay çevre düzenleyicisi olan mimar, yaratacağı mekansal etkilerin neler olabileceği ve ne tür etkilerin insanları olumlu yönde etkileyebileceği amacına uygun olarak çeşitli bilimlerden yararlanmak, tasarlayacağı yapay çevre ile kullanıcı arasındaki etkileşimi değerlendirmek durumundadır.

ÇALIŞMANIN AMACI

Çok yönlü gereksinimlere sahip olan insan için yaşanabilir, fiziksel ve duygusal açıdan uyumlu ve tatminkar bir çevre oluşturmak, bir düşünceye ve daha yüksek bir kültüre ait olan ve ona hizmet verecek bir nesne yaratmak, mimarın başlıca görevidir. Bu amaç onun, insan varlığının gereği olan korunma içgüdüsünün ve yaşamını fiziksel ve duygusal açıdan uygun çevrelerde geçirme isteğinin yarattığı, gerekli fiziksel ve psiko-sosyal koşulları bilme zorunluluğunu ortaya koymaktadır. İnsanların mutlu ortamlarda yaşamalarını sağlamak için insan ile çevresi arasındaki etkileşimin bilinmesi gerekmektedir. Tasarlayıcı bu istenen çevreyi yaratacak ya da değiştirecek kişi olarak, mekan ile davranışlar arasındaki ilişkilerle ilgilenmektedir.

Düzenlenmiş çevre ile kullanıcı davranışlarının biçimi, çok yakından ilişkilidir. İnsan davranışları, çevrenin düzenlenmesi için gerekli olan başlıca kriterleri belirler. Düzenlenen mekan ise çeşitli özellikleriyle insanı fiziksel ve psikolojik yönden etkileyerek, davranışlarını belirler, yönlendirir. İçinde çeşitli insan eylemlerinin geçmesi mekanı, insan davranışlarının en önemli yönlerinden biri yapmaktadır. Somut hale getirilen tasarlanmış çevre, yeni bir gerçeklik biçiminde tüm çevre üzerinde etkileyici bir rol oynayarak, insanı ve insan davranışlarını yeniden yönlendirmeye, belirlemeye başlar. İnsan ise bu çevre üzerinde tekrar etkin olmaya başlayarak, etkileşimin karşılıklı ol-

duğu gerçeğini ortaya koyar. Tasarlayıcı ise insanın davranış özellikleri açısından olması istenen durumları gerçekleştirecek şekilde bir evre etkileşiminin olmasını sağlamaya çalışır,

Karşılıklı etkileşimin olduğu insan ile mekan arasındaki i-lişkide algılamanın öneminden de bahsetmek gereklidir. Al-gılamanın, bu ilişkide büyük rolü vardır. Bir insanın ti-yatrodaki davranışları ile konuttaki davranışları farklıdır. Hatta başkasının evi ile kendi evindeki davranışları bile birbirinin aynı değildir. Bu noktada, algılama ve bir-takım toplumsal değerler, farklılaşmayı getirmektedir. İn-sandan insana değişen özelliklere de bağlı olarak bir ti-yatro ya da konut farklı biçimde algılanır. Burada yaratıl-mak istenen etkiler, mekanda bazı faktörlerin doğru olarak kullanımıyla verilebilir. Tiyatronun tiyatro gibi, konutun-sa konut gibi algılanması için çoğunlukla görsel olan etki-lerin istendiği şekilde yaratılması sağlanabilir. Böylece, mekan düzenlemesi sonucu oluşan etkiler yoluyla, kullanıcı davranışları mekan tarafından biçimlenir ve yönlenir. İn-sanların seyir ile ilgili gösterilerinin sergilendiği ti-yatro binası seyircilerin davranışları ile etkileşim halin-dedir. Bu etkileşim, mekan düzenlemesi ile davranışlar ara-sındaki ilişkiye örnek olarak ortaya konmaktadır. Bu gerek-elere dayanarak, "Mekan Düzenlemesi İle Davranışlar Ara-sındaki İlişkiler Açısından Tiyatro Binalarında Kullanıcıya Ait Mekanların İrdelenmesi" adlı çalışmanın amaçlarını şy-le sıralayabiliriz:

- . İnsan ve mekan arasındaki ilişkileri temel ilkeler dahi-linde saptamak,
- . Mekansal düzenlemelerin toplumsal ve psikolojik sonuçla-rının neler olabileceği konusunda tasarlamaya veri oluş-turabilecek kriterleri belirlemek.

- . Bu kriterlere göre, tiyatro binalarındaki kullanıcıya ait mekanların düzenlemelerinde tasarlama aşamasında gerekli olan bilgileri derlemek,
- . Mekan düzenlemesi ile davranışlar arasındaki ilişkinin irdelenmesi amacıyla, örnek tiyatro binalarının kullanıcı üzerinde yarattığı mekansal etkiyi değerlendirmek,
- . Tiyatro binalarında yapılacak analiz çalışması sonucunda, tiyatroların hangi yönlerden olumlu ve olumsuz bulduklarının tespiti ve kullanıcının tiyatro mekanlarından beklediklerini saptamak,

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Mekan düzenlemesi ile davranışlar arasındaki ilişkileri belirleyen faktörlerin çok geniş bir yelpazeye sahip olması bakımından, konu genel ilkeler ile anlatılmaya çalışılmış, bir bina türü olan tiyatrodaki seyircinin kullandığı mekanlarda örneklemeye gidilerek, konu daha somut bir halde indirgenmiştir.

Araştırma, mekan düzenlemesi ve davranışlar arasındaki ilişkilerin genel ilkeleri ile incelenmesini kapsamaktadır. Bu nedenle, mekandan-davranışa kadar varan bilgi toplama aşamasına girilmiştir. Elde edilen verilere dayanılarak, konuyu ilgilendiren açılardan ortaya konulan değerlendirme ile sonuca gidilme amaçlanmıştır.

Çalışma üç aşamalı olarak ele alınmıştır. Birinci aşamada, çevre ve mekan gibi kavramların açıklanması yapılmıştır. Bu aşamada çeşitli yaklaşımlar incelenip, mekan düzenlemesi ve davranışlar arasındaki ilişkilere varan bir irdeleme yapılmıştır. Bunun sonucunda, bu etkileşim sisteminin incelenmesi için gerekli altlık elde edilmiştir. İkinci aşamada, bu altlığa göre konu temel ilkelerle incelenmiştir. Üçüncü a-

şamada, seçilmiş örnek mekanlarda bu ilişkilerin değerlendirilmesine gidilmiştir. Bu değerlendirmeler yapılırken, tiyatro binalarında seyirciye ait mekanlara yönelik olarak anket ve gözlem çalışmalarına yer verilmiştir. Tesadüfi olarak seçilmiş seyirciler arasında, buldukları tiyatro binaları ile ilgili olarak anketler uygulanmıştır. Alınan sonuçlara göre mekan ile davranışlar arasındaki ilişkiler, tiyatro binalarındaki seyirciye ait mekanlar ile seyircinin davranışları arasındaki etkileşim şeklinde ortaya konmaktadır.

2. BÖLÜM - İNSAN-ÇEVRE İLİŞKİLERİ

Sözlük anlamlarına göre çevre sözcüğünden, bireyi ya da bir birimi kuşatan, etkileyen ve bu birey ya da birim tarafından etkilenen canlı ve cansız varlıkların tümü anlaşılmaktadır. Burada birey olan insanlar, biraraya gelerek birim olarak nitelenen toplumu oluştururlar. Buradan hareketle insanla çevresi arasındaki ilişkilerde, birey olan insanın çevresiyle ilintisi ve toplumsal bir birim oluşturmuş insanların yani toplumun çevresiyle olan ilintisi şeklinde iki ayrı yönün düşünülmesi gerekmektedir.

Çevrenin, her birey üzerinde etkili olmasına karşılık birey de çevre üzerinde yeterince etki yaratmaktadır. İnsan ile çevre arasındaki ilişki, gerek çevrenin insan üzerindeki etkinliği ve gerekse insanın çevresi üzerindeki etkinliği kapsamında olup, ikili bir etkileşim sistemidir. Bu karşılıklı etkileşimde, sürekli yer değiştiren, birinin nedeni, diğeri- nin sonucu şeklinde oluşan hareketli ve çok etkene bağlı bir ilişki söz konusudur. Bu, daha çok insanın dinamik olan yapısına bağlıdır. Buna göre, insanın çevreyle olan ilişkileri değişmez bir bütün olarak düşünülmez.

İnsan - çevre karşılıklı etkileşimi değişik açılardan ele alınabilir. Birey ya da toplumu kuşatan çevreyi, doğal, toplumsal ve kültürel olmak üzere ayrı bileşenler şeklinde inceleyebiliriz. Bu etkileşimin gerçekleşmesi ve yönlendirmedeki en önemli etken olan insanın çevresel gereksinimleri ve çevre düzenlenmesi konularına açıklık getirerek, konuyu mima-

ri açıdan değerlendirmek olanaklı duruma gelecektir.

Mimarlar, gerçekleştirdikleri mekan düzenlenmesinde, kullanıcı olan insanın gereksinmelerini karşılamayı amaç edinirler. Bu nedenle mimarlar, insana en uygun çevresel niteliklerin neler olduğunu bilmek ve insan için gerekli olan çevresel koşulları yaratmak durumundadırlar.

2.1. ÇEVRESEL GEREKSİNİMLER

İnsan gereksinimleri; insanların fizyolojik, toplumsal ve psikolojik açılardan, rahatsızlık duymadan yaşamlarını sürdürmeleri ve yaptıkları işlerde verimli olmalarına yardımcı olan tüm çevresel ve toplumsal koşullar olarak tanımlanmaktadır(1).

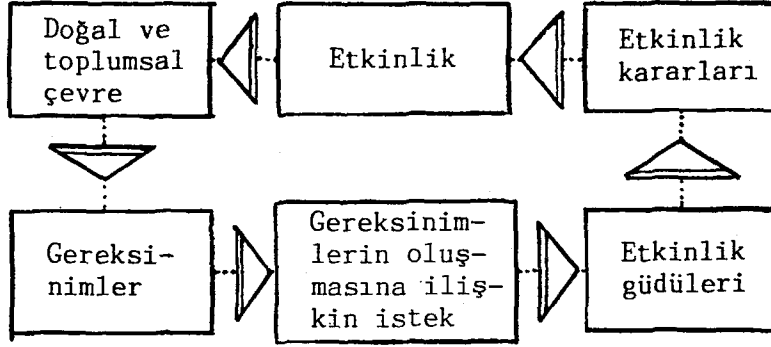
İnsanın doğuştan getirdiği gereksinimleri dışında kalanları, kendisini kuşatan çevresi tarafından belirlenmektedir. İnsanoğlu; içinde bulunduğu çevreyi, kendi gereksinimlerini karşılayacak, değer, istek ve amaçlarına yanıt verebilecek duruma getirmek ister. Bunun sonucunda uygun koşulları sağlamak amacıyla çevresini değiştirir. Değişen çevre, insanı daha değişik şekilde etkiler. Artık kişilik ve ruhsal yapısını etkileyen yeni gereksinimler ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle, insan-çevre sistemleri arasındaki etkileşim sonucu beliren çevresel gereksinimlerin karşılanması zorunluluğu doğmuştur.

Çevre gereksinimleri doğuruyor, gereksinimler de insanda istekler, emeller, amaçlar oluşturuyor. Bunlardan bilinçte gü-

---

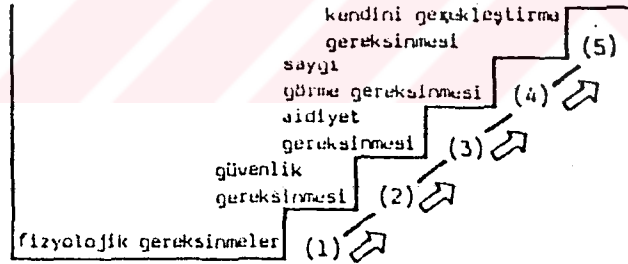
(1). İnceoğlu, N.; Mimarlıkta Bina Programlama Olgusu, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Baskı Atölyesi, 1982, s. 35.

düer doğuyor, güdülerden de karar. Karardan sonra sıra etkinliğe, eyleme gelmektedir. Çevreye yönelen etkinlik onu değiştiriyor. Değişen çevre yeni gereksinimlerin doğmasına neden oluyor. Yeni gereksinimler de yeni bilinci oluşturuyor. Burada her etmen yalnız kendisinden sonra gelen etmene değil, kendisini doğuran ilk etmene de etkide bulunuyor(2).

Şekil-1

A. H. Maslow, toplum içindeki insanın "temel gereksinimleri" ni, genel bir yaklaşımla, belirli bir sıralama düzeni içinde, en temel gereksinimlerden - en karmaşık olanlara kadar düzenlemiştir.(3).

Maslow'un basamaklar hiyerarşisi

Şekil-2. İnsan Gereksinimlerinin Aşamaları

- (2). Kukul, O.; " İnsan Çevre İlişkilerinin Toplumsal Yanı", Çevre, Yapı ve Tasarım, Der. M. Pultar, Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği, Ankara, 1979, s.46.
- (3). Arcan, E.F.; Mimari Tasarıma Yaklaşım 1, (Bina Bilgisi Evcı, F. Çalışmaları), Y.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1987, s.11.

Bu düzene göre, ancak alt kademedeki bir gereksinimin doyurulmasından sonra daha üst kademedeki gereksinimlerin karşılanması olanağı ortaya çıkmaktadır.

Fizyolojik gereksinimler; insan organizmasının yapısını ayakta tutabilmek için gereksinim duyduğu beslenme, dinlenme, barınma, hareket, üreme, su, hava gibi biyolojik kaynaklı gereksinimlerdir.

Güvenlik gereksinimleri; insanın emniyeti için gerekli olan gereksinimler olup, korku, baskı, tehlikelerden uzak olma, baskıdan bağımsızlık ve güven duyma ile ilgilidir.

Toplumsal gereksinimler; ait olma, beraberlik, arkadaşlık, kabul edilme, grup içine girebilme gibi toplumsal etkileşim ile ilgili gerekliliklerdir.

Saygı görme gereksinimi; başarma, bir şeyi tamamlayıcı parça olma, öz saygı ve öz beğeni ile kazanılmış bilgi ve yeteneklerin tanıtılması, farkına varılma ve onaylama gibi benlik gereksinimleridir.

Gerçekleştirme gereksinimleri; kapasitesini belirleme, bireysel potansiyelin gerçekleşmesi ve yaratıcı yeteneklerin kullanımı ile kişisel doygunluğa erişme-tatmin gereksinimleridir.

Kavrama gereksinimi; bilme, anlama, inceleme gibi gerekliliklerdir.

Estetik gereksinimler; görsel tatmin, güzellik gibi gereksinimler olmak üzere iki farklı yaklaşımla incelenmektedir. Çevresel uyarıya karşı insanın hoşgörü düzeyinin saptanması, psikolojik gereksinimleri; çevrenin estetik koşullarına ilişkin mekan, doğa, çeşitlilik, ifade, güven duygusu, sahip olma gibi gereksinimlerin saptanması, sosyo-psikolojik ge-

reksinimleri içermektedir(4).

H. Laborit'e göre söz konusu organizmanın ayakta durması için belli bir enerjiye gerek vardır, bu da güneş enerjisinden sağlanır. İnsanın bütün gereksinimleri de sonunda güneş enerjisi gerçekliğine indirgenebilir. İşte bu, kendisi olmadan başka hiçbir gereksinimin ortaya çıkamayacağı temel "gereksinim" i simgeler(5).

Eylemler için gerekli koşulları; fiziksel, psikolojik ve toplumsal koşullar olarak gruplayabiliriz:

Fiziksel koşullar; eylemlerin rahat bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan boyut, alan, hacim ve biçimde, diğer eylem ve eylem gruplarıyla ve dış çevre ile yeterli düzeyde ilişkiyi kurabilecek, eylemlerde kullanılacak olan araçların gereksinim duydukları bir takım koşulları sağlayabilecek mekansal özelliklerdir. Bu özellikler; kullanıcının boyutları ve sayısına bağlı olarak, iyi işitme için gerekli şartlar, dokunma duygusu, havanın kalitesi ve güvenlikle ilgili yönleri, yapısal sağlamlık, yangın, doğal afetler ve hırsıza karşı alınan önlemleri de kapsamaktadır.

Psikolojik koşullar; kullanıcıya ait algılama, seçme, karar verme, ve yönelme gibi koşullardır.

Toplumsal koşullar ise; kültürel, ekonomik, teknolojik estetik, politik ve hukuksal koşullardır.

Bu koşullar; kullanıcının bulunduğu toplumsal yapı ve kültür

---

(4). Aydın, S.; Mekansal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model, Doktora Tezi, İTÜ, 1986, s.6.

(5). Laborit, H.; İnsan ve Kent, Çev. B. Onaran, Payel Yayınları, İstanbul, 1990, s.55,118.

grubuna ilişkin olarak belirlenebilen, toplumsal ilişkileriyle beraber kişisel istek ve arzularına, mekanın işitsel ve görsel mahremiyetine göre de değişebilir.

Bu koşullara göre beliren kullanıcı gereksinimleri, insan ile çevre arasındaki ilişkinin somut görünümü olan insan davranışları yani eylemler aracılığıyla karşılanmaya çalışılmaktadır.

İlk zamanlarda " bir yapının ayakta tutulabilmesi için gerekli enerji ve bilgi toplamı " diye tanımlanabilen gereksinim, türlerin evrimiyle birlikte, yeni ekler kazanacak, alışkanlık ve bellek yeni gereksinimler yaratacaktır. Gerçekte doğuştan getirdiğimiz gereksinimlerin dışında, yalnız bildiğimiz, tanıdığımız, bize öğretilmiş şeylere gereksinim duyarız. Bilmediğimiz şeye gereksinmemiz yoktur. Bu gereksinimlerin kökeni toplumsaldır. Onlar, yaşadığımız toplumda öğrendiğimiz, bildiğimiz, toplumsal yapının gereksinimleridir.

Mimarlar; kullanıcı olan insanın, doyurucu bir çevrede yaşayabilmesini ancak eylemleriyle ilişkili gereksinimlerini karşılayan, çevresel koşullara uygun mekanları yaratarak sağlayabilirler.

2.2. ÇEVRE BİLEŞENLERİ

Bir organizmanın yaşamını ve gelişimini etkileyen tüm dış koşul ve faktörler toplamı olarak tanımlanan çevre, biyolojik, sosyolojik, psikolojik özellik ve eylemleriyle insanı ve tüm fiziksel, simgesel, kozmik özellikleriyle ortamı içermektedir(6).

---

(6). Aydınllı, S.; Mekansal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model, İ.T.Ü., Doktora Tezi, 1986, s.7.

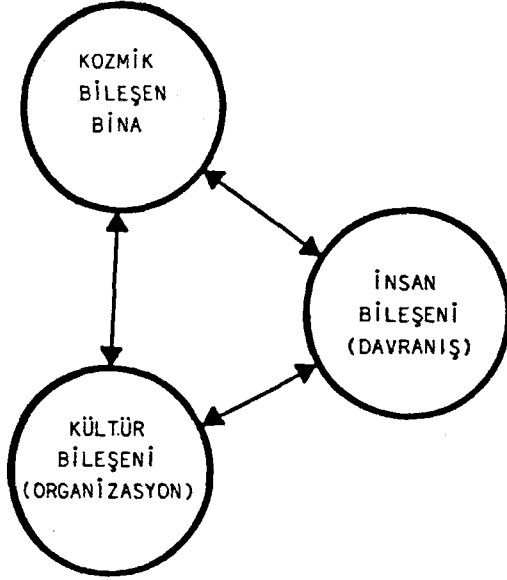
Çevrenin üç ana bileşeni olan, fiziksel çevre, toplumsal çevre ve kültürel çevre insanı etkileyen tüm faktörleri kapsar. Çevrenin değişik özelliklere sahip oluşu, karmaşık bir sistem olarak kapsadığı bu faktörlerin niceliği ve niteliğinden ileri gelmektedir.

Çevresel sistemin duyularımızla algılanan ışık, ses, ısı, doku ve kokuya ilişkin yönleri Fiziksel çevre bileşenini oluşturmaktadır. İklimsel, görsel, işitsel özellikler yanında mekansal özellikleri de içermektedir. Fiziksel çevrenin kapsamında ele alınan Psikolojik çevre, insanın algıladığı çevredir. ve insan anatomisine ve performansına bağlı olarak anlama, öğrenme, karar verme gibi psikolojik süreçleri de içermektedir.

Kültürel çevre de insanlığın yarattığı tüm eylem biçimlerini içermektedir. Çakın (1988)'a göre çevrenin üç bileşeninden biri olan Kültürel Faktörleri; zeka, eğitim, bilgi, iletişim gibi eylem alanlarını, dinlenme, sağlık, temizlik, beslenme, giyinme, barınma gibi refah kavramlarını, nüfus, organizasyon, yönetim, kural koyma, para gibi denetim faktörlerini, ticaret, tarım, ulaşım, inşaat gibi üretim kavramlarını, aile birimi, gelir grupları, meslekler gibi örgütsel faktörleri, kuram, varsayım, gözlem, standart, ideoloji gibi kavramları, simgeler, malzemeler, sistemler ve parçaları araç, gereç gibi nesnelere içermektedir(7). Birey ve toplumsal çevrenin doğal çevreden oluşturduğu bütün yapıtlardır. Diğer kabul edilen iki bileşen, Kozmik Faktörler, insanın dışındaki tüm etkenleri, İnsani Faktörler ise insanlığa ait tüm özellikleri kapsamaktadır.

---

(7). Çakın, Ş.; Mimari Tasarım-İnsan ve Çevre, Özal Matbaası, İstanbul, 1988, s.2.

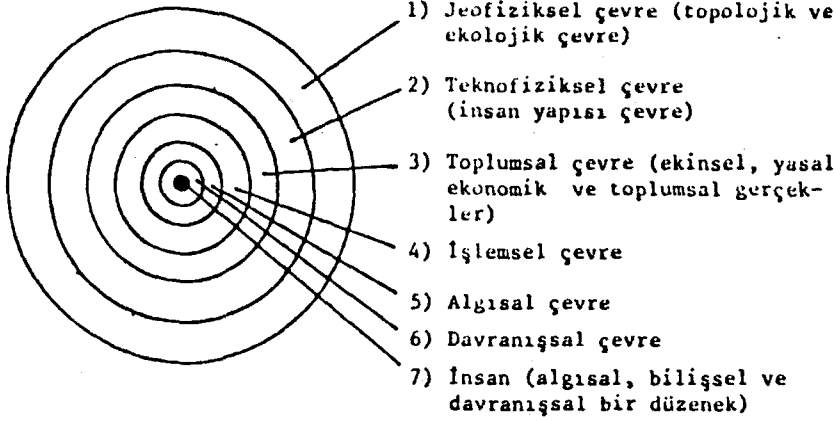

Şekil-3. Çevrenin Bileşenleri

Toplumsal çevre ise insanın grup halindeki yaşantısından oluşan çevresidir. İnsanın gereksinimlerine ilk olarak biçim veren toplumsal çevre, diğer bir yandan da bu gereksinimlerin karşılanması için gerekli olan koşulları yaratmaktadır. Toplumsal çevre, kendisini çevreleyen fiziksel çevre içinde kişinin, bu çevreyle ve onu kullanan diğer insanlar ile girdiği, nicelik ve nitelik bakımından çeşitliliğe sahip, etki ve tepki ilişkilerinin tümüdür. Bu ilişki kalıtsal, ekonomik, dinsel, tinsel, iş ve meslek gereği gibi nedenlerden olabilir. Buradan toplumsal çevre, aile çevresi, ulusal çevre, ekonomik ya da iş çevresi gibi nicelik ve nitelik bakımından kendi içerisinde bölünmektedir. İnsanlar arasındaki toplumsal bağlar, insan gruplarının özellikleri, tutum ve davranışları, insanların birbirleriyle olan etkileşimi, ilişki türleri, birarada yaşayışlarındaki nedenler ve yönetici kurallar, toplumsal normlar, kişinin içinde bulunduğu örgütsel ve kültürel yapıya ilişkin özellikler, dini inanışlar, gelenekler gibi kavramlar da toplumsal çevrenin kapsamındadır.

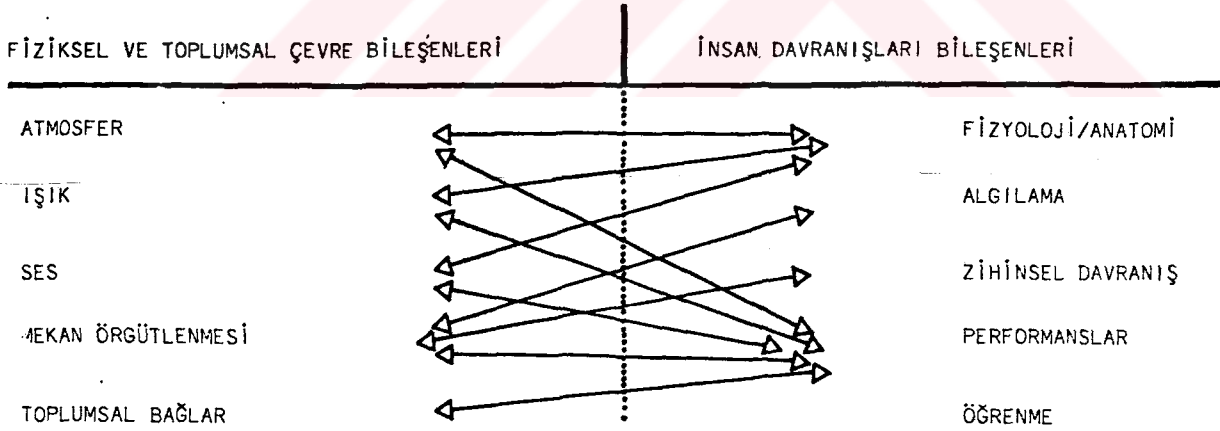
Çevreyi, "İnsanı saran ve insanı karşılıklı karmaşık ilişkilerle bütünleyen dolay" olarak tanımlayan Gür (1985) ise, onu

iç içe yuvalanan altı bileşenden oluşan bir sıradüzen biçiminde açıklamıştır(8)

Şekil-4. İnsana Bağlı Çevresel Düzen

Çevre, değişik açılardan ele alınan çeşitli bileşenlerin oluşturduğu bir bütündür. Her bileşenin çevre bütününe katkısı vardır. Bu katkı, bileşenin özelliklerine bağlı olduğu kadar, bileşenlerin birbirleriyle ve bütünlükle olan ilişkilerine de bağlıdır. İnsan davranışları ile çevre bileşenleri arasındaki ilişkileri, Studer ve Stea (1966)' den uyarlanmış olan şekil -5 üzerinde, biyolojik ve biyolojik olmayan bileşenler arasındaki ilişkiler olarak açıklayabiliriz.

Şekil-5. Çevrenin Bileşenleri Arasındaki İlişkiler
(Studer ve Stea' dan uyarılama, 1966, Çakın, 1988)

(8). Gür, Ş.Ö.; Toplumsal İlişki ve Tasarım, KTÜ Müh-Mim. Fak, Genel Yayın No:85, Fak.Yayın No:27, K.Ü.Basımevi, Trabzon, 1985, s.35.

Dinamik bir yapıya sahip olan, toplumdaki değişimin sürekliliği fiziksel çevreye yansıyarak, çevredeki değişme ve gelişmeleri sağlar. Toplumsal çevredeki ilişkilerin, fiziksel çevredeki kültürel ya da yapay çevreye yansımaları sonucu, fiziksel çevrenin nitelikleri ve nicelikleri biçimlenir ve değer kazanır.

2.3. ÇEVRE DÜZENLEMESİ KAVRAMI

İşlevselliği olan çevre düzenlemesi, yüzyılların gerisindeki ilk insanların en ilkel gereksinimleri olan yemek, korunmak, barınmak gibi içgüdülerini, nasıl karşılayabileceklerinin farkına vardıkları noktadan itibaren, bu amaca hizmet etmenin başlangıcıyla birlikte dir. Ekolojik sistemler, prehistorik zamanlardan beri insanlar tarafından değiştirilmiştir. Çevre düzenlenmesinin başlangıcı; insanın varlığıyla beraber, doğal bir gereksinme olan korunma içgüdüsüne yanıt verme amacının başlangıcıyla aynıdır. Ekolojik sistemler prehistorik zamanlardan beri insanlar tarafından değiştirilmiştir. İnsan, çevre koşullarına uyabilmek, yaşamını sürdürüp, varlığını koruyabilmek için doğal çevredeki etkenlere ve diğer canlılara karşı korunma ve savunma önlemlerini almak zorundadır. Çünkü, ancak gerekli düzenlemelere giderek çevreye uyum gösterebilecek, gereksinimlerini karşılayabilecek, yaşamını devam ettirebilecektir. Başlarda bu önlemler için kullandığı doğal sığınaklar zamanla yetersiz kalmış ve insan özel yapı yapma eylemine zorlanarak kendisine uygun çevreyi kendisi yapmaya başlamıştır. Doğal barınağı, inşa edilmiş konut izlemiştir.

Kovuk ve mağaralarda yaşayan, temel gereksinimlerini sağlamakla uğraşıp, hayatta kalma savaşı veren ilk insanlar, yeterli besini bir köşeye ayırmayı başardıktan sonra buna bağlı olarak zanaatsal uzmanlaşma doğmuş, çiftçilikle avcılık uzun yıllar birarada yürümüştür. İlk köyler de, tarıma elverişli ilk tarlaların açılması ve evcil hayvan besleme dene-

melerinin başlamasıyla boy göstermiştir. Toplu olarak yaşamada etkili olan bu düzenin yanında Mumford, ölümlere gösterilen saygının belli bir yere yerleşme etkenleri arasında öbürleri kadar önemli bir yer tuttuğuna inanır(9).

İnsanların toplu olarak yaşamalarıyla, karşılıklı bağımlılığın artıp, hiç bir kimsenin tek başına gereksinimlerini karşılayamaması üzerine değişen yaşama biçiminin bir gerekliliği olarak, çevresel gereksinmelerde nicelik ve nitelikesl yönden artış isteğinin karşılanması amacıyla, aile ve daha büyük grupların çeşitli faaliyetlerini barındıran daha geniş kapsamlı düzenlemeler ve yapılar ortaya çıkmıştır.

İnsanın düzenlediği çevre ve bu çevrede diğer bireylerle olan ilişkilerinin nasıl, hangi yollarla olduğu, yaşadığı çevreyi oluşturan evrelerdir.

2.4. ÇEVRE DÜZENLEMESİ DAVRANIŞ BİLİMLERİ İLİŞKİSİ

İnsan, içinde yaşadığı çevre ile karşılıklı etkileşim halindedir. Kişinin davranış biçimi ile düzenlenmiş çevre arasında ise büyük ölçüde ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiden hareketle; düzenlenen çevrelerle, çok yönlü gereksinmelere sahip olan insanların, hayat boyu doyurucu ortamlarda yaşamalarını sağlamak için, tasarlama, proje ve uygulama alanlarında, çeşitli bilim ve sanat dallarından ve bunların geliştirmiş olduğu teknik ve yöntemlerden yararlanmak gereklidir.

Gereksinimlerin gelişip, karmaşıklaşmasıyla, mimarının artan bu gereksinimlere karşılık verebilmesi ve insan-çevre ilişkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi için mimarlığın gerek kuramsal, gerekse tasarım ve uygulama alanlarında, çeşitli bilim dallarından geniş ölçüde yararlanarak, bir çalışma yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Hem sanatsal hem de

---

(9). Laborit, H.; A.g.e., s.63.

teknik yöne sahip olan mimarlığın, diğer bilimlerle ilişkisi, bir zorunluluk olarak ifade edilebilir.

İnsan-çevre ilişkilerini ortaya koymak ve yapay çevreyi meydana getiren yerleşmeler, bina toplulukları ve binalar hakkında daha sağlam temellere oturan ölçütlere sahip olmak gibi amaçlarla, çeşitli incelemeler yapılagelmektedir.

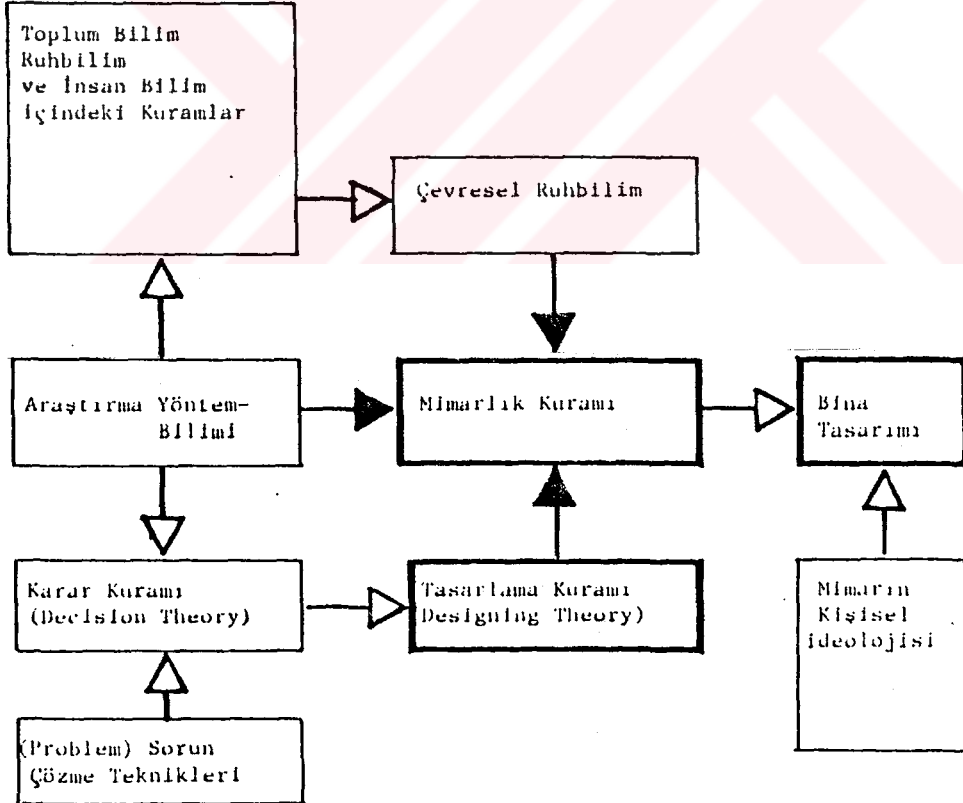
İnsan Bilimlerinin, tasarım olgusu ile ilişkili dalları geniş bir alana yayılmıştır. Bu dalları Broadbent (1975), şöyle sıralıyor:

- . Anatomi
- . Fiziksel Antropoloji
- . Toplumsal Antropoloji
- . Antropometri
- . Arkeoloji
- . Demografi
- . İnsan Ekolojisi
- . Ergonomi
- . Etnografi
- . Etnoloji
- . Fizyoloji
- . Dilbilim
- . Psikoloji
- . Toplumsal Psikoloji
- . Toplumbilim (10)

J. Lang ve arkadaşları (1974) ise Davranış Bilimleri ile mimarlık arasında Şekil 6' daki gibi bir ilişkiyi göstermektedirler.

(10). Ertürk, Z.; " Mimari Tasarımda İnsan Bilimleri Teknikleri", Tasarım ve İnsan Bilimleri, Der. Z. Ertürk, K.T.Ü. Müh-Mim.Fak., Karadeniz Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş., 1979, s.66.

Davranış Bilimleri; daha çok, yapay çevrenin algılanması, yapay çevredeki eylemler ve duygusal tepkiler gibi konular ile mimariye çeşitli yardımlarda bulunmuştur. İnsan, toplum ve çevre arasındaki ilişkilere dayanarak, insan davranışları ve eğilimleri ile çevrenin etkileşimini açıklamaya, bu ikilinin birbirine olan uygunluğunu deneysel olarak saptamaya çalışan kuram ve modeller ortaya atılmıştır. Son 15-20 yıl içerisinde " insan-çevre ilişkileri " adıyla bir bilimsel disiplin oluşturulmuş, insan ve toplum bilimlerinde yapılan kuramsal çalışmaların gelişmesiyle, antropolog, sosyolog ve psikolog gibi insan ve toplum bilimcilerin ve çevre tasarımcılarının çabalarıyla " Çevresel Psikoloji " ya da Avrupa'da kullanılan terimi ile " Mimari Psikoloji" dalı ortaya çıkarılmıştır. Bu uzmanlık dalı; gerek çevresinden etkilenen insanın, davranışlarındaki değişiklikleri ölçmeye, gerekse davranışlarla ortaya çıkan yeni gereksinimlere göre, çevrenin özelliklerini de-

Şekil-6. Davranış Bilimleri ve Mimarlık (Ertürk, 1979)

giştirmeye yönelik; insan davranışları, düşünce ve duyguları ile doğal ve insan yapısı çevre değişkenleri arasındaki etkileşim sistemini inceleyen ve bu sistemde ortaya çıkabilecek tüm sorunlara açıklık getirmeye çalışan bir disiplin olarak tanımlanabilir.

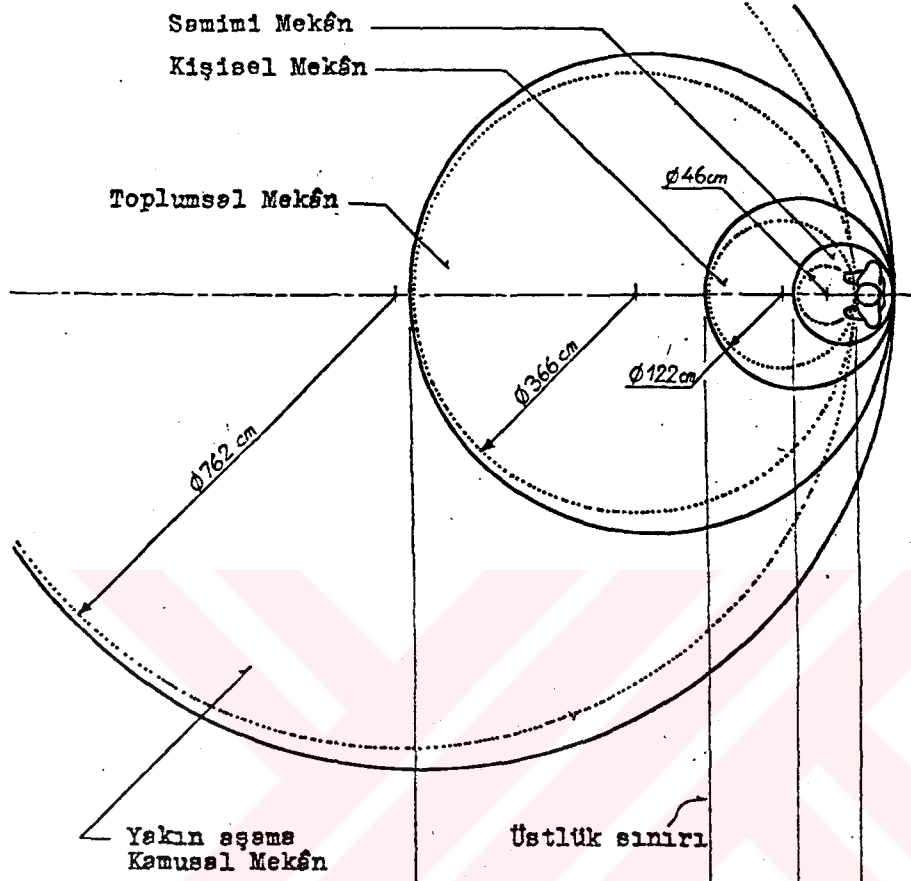
1960' larda bazı araştırmacılar çevre-davranış ilişkilerini incelemiş, birtakım çalışmalarla, yeni yaklaşımlar ortaya koymuşlardır. Bir Ergonom olan Shackel (1966) mekan ile insan arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla geliştirdiği insan-mekan etkileşim sisteminde, insanın etki-tepki sürecindeki fizyolojik, anatomik ve psikolojik değişmelerini farklı bölümlerde elde ederek, açıklamaya çalışmaktadır(11). Bu bölümler; insan, insan-ekipman etkileşimi, insan-eylem alanı etkileşimi ve insan-çevre etkileşimidir.

Bu araştırmacılardan antropolog Hall (1966), "kültürel mekan" kavramını getirerek, insanın mekan kullanım biçimini, kültürün özel bir göstergesi olarak alan tüm gözlem ve kuramları kapsadığını savunmuştur. Farklı kültürlerde mekanların kullanım biçimleri, mekanda kişisel temaslar, kişiler arasındaki uzaklıklar ve kişisel mekan farklı olmaktadır. Mekanın kullanımı ile kişiler arası ses ve uzaklık arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Hall kişiler arası ilişkiler için en yakından en uzağa doğru, dört çeşit uzaklığın varlığını açıklamaktadır(12)

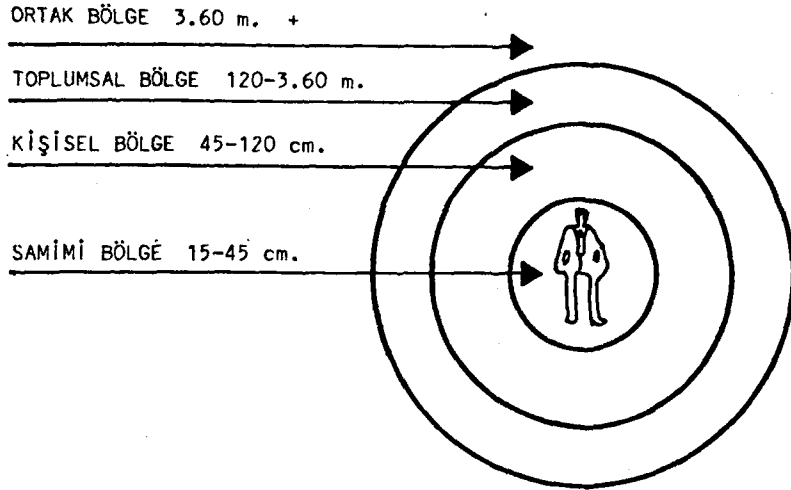
(11). Ünügür, T.; Geleneksel Türk Evinde İnsan-Mekan İlişkileri Açısından Mekan Oluşumunu Etkileyen Faktörlerin Saptanmasında Kullanılacak Bir Yöntem Önerisi, İDGSA Mim. Fak., Doktora Çalışması, 1979, s.39.

(12). Çakın, Ş.; A.g.e., s.21.

Semimi uzaklık 0-46cm. (Aile üyelerinin birbirleriyle olan uzaklıkları)
 Kişisel uzaklık 45-122cm. (Semimi iki arkadaşın birbirleriyle olan uzaklıkları)
 Toplumsal uzaklık 122-366cm. (İş ve komşuluk ilişkilerinde kişilerin aralarında korudukları uzaklık)
 Kamusal uzaklık 366 cm.den sonrası (Normal konutlarda düşünülmemelidir. Bir devlet başkanının halkla olan ilişkileri için kullanılmıştır.)

Şekil-7. Kişilerin Aralarında İçgüdüsel Olarak Korudukları Uzaklıklar ve Bu Uzaklıklarla İlişkili Olarak Denetim Elde Etmek İstedikleri Mekanlar (Kızıl, 1978)

Şekil-8. Kültürel uzaklıklar (Rubin ve Elder' den Uyarlama, 1980)

Çok yakın uzaklık 0-45 cm. (çok yakın ilişkiler için), kişisel uzaklık 45-120 cm. (kişisel konularda alçak sesle konuşma), toplumsal uzaklık 120-360 cm. (normal tonda konuşma, kişisel olmayan iş görüşmeleri), kamusal uzaklık 360 cm. ve daha fazla. Tanımlanan bu uzaklıkların hiç biri coğrafi, tarihsel, toplumsal ve ekonomik içeriğinden, kısacası kültüründen soyutlanamaz. Bu uzaklıkların algılanması ve günlük yaşamda kullanılmasının da kültüre bağlı olduğu açıklanmıştır. Örneğin, Kuzey ülkelerindeki kişisel ilişkilerin uzaklığından daha fazladır. Toplumsal ilişkilerimizde tanımadığımız kişilerle olan ilişkilerimizdeki uzaklıktan daha fazladır.

Farklı kültürlerde gerçekleşen, farklı yoğunluktaki kişiler arası ilişkiler, farklı uzaklıklarda rahatsız olma ve mahremiyet duygusunda kültürlere göre çeşitli biçim ve oranlarda tedirginlikler yaratır.

Tasarım ve planlamada önemli bir toplumsal ölçüt olan mahremiyet, doyurulmamış bir gereksinim ise gerilim yaratmaktadır. Bu konuda araştırmalar yapan Chermayeff ve Alexander (1966), Pawley (1970), Chermayeff ve Tzonis (1971), gittikçe artan nüfus yoğunluğunun mahremiyeti azaltıp, gerilimi

çoğalttığını düşünmektedirler(13). Mahremiyet; kişilerin, grupların ya da kuruluşların ne zaman, nasıl ve ne ölçüde kendileri hakkındaki bilgilerin diğerleri ile haberleşilebileceğini kendi kendilerine kararlaştırmalarıdır(14). Burada söz konusu olan optimum bir ilişki düzeyinin sağlanması, kişi ve diğerleri arasındaki iletişimin kontrolünün kurulmasıdır. Bunu da çoğunlukla toplumsal kurallar belirler. Mahremiyet davranışı, Hall'un ilişkilerdeki uzaklık düzeylerine göre kamusal, toplumsal ve kişisel mahremiyet şeklinde üç düzeyde ele alınabilmektedir.

Diğer bir araştırmacı Sommer (1969) ise, kişiler arası ilişkilerde fiziki çevrenin etkisi üzerinde çalışmış, her insanın vücudunu çevreleyen, sınırları zihinde çizilmiş, kişisel bir alana sahip olduğunu ve bu alanı her yere kendisi ile birlikte götürdüğünü savunmuştur. Ona göre, kişiye ait bu alana diğer insanların girmesini kişi iyi karşılamaz ve mahremiyetine karşı bir saldırı olarak kabul edeceğinden, bu alana başkalarının girmesini önlemeye çalışacaktır.

Çevrenin özelliklerine, alana girenin tanıdık ya da yabancı oluşuna, kültürel etkenlere, kişinin toplumsal statüsüne bağlı olarak, kişisel alan, değişik özelliklere sahip olacaktır. Kişisel mekan, tüm doğal ve yapay çevrenin insanlar tarafından kullanımı etkilemektedir. Örneğin; bir çay bahçesinde oturacağımız zaman, diğer insanların kişisel alanımıza girip, hakkımızda istemediğimiz derecede bilgi sahibi olmalarına engel olup, mahremiyetimizin bozulmaması için diğer insanların uzağına oturmayı tercih ederiz. Loş ışıklı ve

- (13). Pamir, H.; "Mahremiyet Kavramı İle Kişisel ve Toplumsal Düzen İlişkileri", Çevre-Yapı ve Tasarım, Der. M. Pultar, Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği, Ankara, 1979, s.90
- (14). Bayazıt, N.; "Türk Evinde Mekanların Kullanıma Ayrılmasında Üç Düzeyde Mahremiyet Davranışı", İTÜ Mim. Fak. Yak., Sayı:4, Eylül 1976, s. 53.

samimi düzenlenmiş bir çevre yakın ilişkilere olanak verir. Tiyatro binalarında, seyir salonunda düzenlenmiş koltuklar, kol koyma yerleri dar tutularak, ancak birbirine çok yakın durumda oturmaya izin veriyorsa, oyunu izlerken birbirini tanımayan, yanyana oturmuş iki kişi, kişisel alanının zedelenmemesi için ara banta kolunu koymaya çekinecek, yanındakiyle temasa geçmemek için rahat bir durumda yanlara doğru yaslanıp, oturmayacaktır.

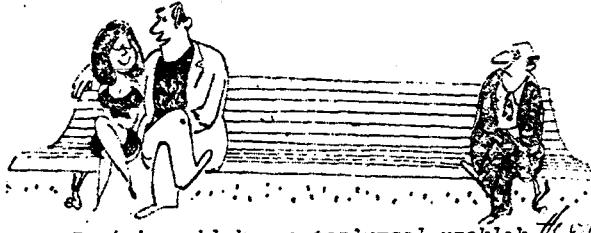
Birbirleriyle duygusal bağlılıkları olanlar, aralarındaki uzaklıklardan anlaşılabilir.

Toplumsal uzaklık

Kişisel uzaklık

Samimi uzaklık ve toplumsal uzaklık

Ünlü Karikatüristler Dizisi 2, Hovivian,
Meta yayınları, İstanbul, 1977

Şekil-9, (Kızıl, 1978)

Araştırmacılarından Barker (1968) ve grubu da, ekolojik psikoloji olarak anılan, gözleme dayalı betimsel bir yaklaşımla davranış ortamlarıyla ilgili incelemeler yapmışlardır.

Rapoport (1977), kişisel alan ve bölgesel davranış kavramlarını, beş düzeyli bir kavramlar dizisi şeklinde saymaktadır. Bölgesel davranış, kişilerin veya grupların mülkiyet ve sahip olma duygusuyla fiziksel veya toplumsal kural ve simgeler aracılığıyla koruduğu durağan alan olarak tanımlanabilir(15). Günlük yaşantımızda sürekli gidilen lokanta ve dersliklerde oturmayı tercih ettiğimiz sandalyeler, genellikle geçmeyi tercih ettiğimiz yollar, sokaklar, bölge kavramının örneklerini oluşturmaktadırlar. Bölgesel alan ile kişisel alan arasındaki ayrıcalığı da, kişisel alanın kişi ile birlikte taşınması, bölgesel alanın ise terk edilmesi olarak gösterebiliriz. Rapoport, herhangi bir bölgenin belirli bir süre için sahiplenilmesi ya da denetlenmesi anlamında, sorumluluk alanı adıyla bir kavram kullanmıştır.

İnsan-çevre ilişkilerini araştırmaya yönelik çalışmalar genellikle çevrenin değerlendirilmesi, algılanması, anlamlandırılması, kişilik-çevre ilişkisi, insanın mekansal davranışı, ergonomik uyum, toplumun çevre karşısındaki tutumunu açıklamaya ya da kuram koymaya yönelik yaklaşımlar biçimindedir.

2.5. TİYATRO BİNALARINDA İNSAN-ÇEVRE İLİŞKİSİ

Tiyatro binalarında kullanıcıya ait mekanların irdelenebilmesi için, bu binalardaki insan-çevre ilişkilerine değinmek gereklidir. Çevrenin birey üzerinde, bireyin de çevre üzerinde olan etkisi birçok etkene bağlı bir ilişki biçimindedir. İnsanı etkileyen çevre olarak tiyatro binaları aynı zamanda, kullanıcı olan seyirciler tarafından etkilenmektedir. Mimarlar, bu etkileşimi gözönüne alarak gerçekleştirecekleri tiyatro binası düzenlemelerinde, seyircilerin gereksinimlerinin karşılanması amacına uygun hareket etmelidirler.

İlk kavimlerle birlikte var olan seyirle ilgili gösteriler i-

(15). Çakın, Ş.; A.g.e., s.23.

çin bir mekan sağlama amacıyla doğmuş olan tiyatro binaları, bugün değişen yaşama biçiminin gerekliliği olarak, artan gereksinimleri karşılamak üzere daha geniş kapsamlı bir biçim almışlardır.

İnsan-çevre etkileşim sistemleri arasındaki ilişkiden ortaya çıkan çevresel gereksinimler, tiyatro binası düzenlemelerinde belirleyici rol oynar. Tiyatroda asıl amaç, seyirciye oyunun en iyi, etkili ve rahat bir şekilde sunulabilmesi için gerekli koşulların sağlanmasıdır. İstenene yönelik olarak bu binalarda, fizyolojik gereksinimlerin karşılanması esas amaç olmamakla birlikte, bu tür gereksinimlerin de giderilmesini sağlayacak birtakım mekanların (Büfe, W.C. gibi) ve çeşitli düzenlemelerin (Havalandırma gibi) yapılması gerekmektedir. En öncelikli gereksinimlerin karşılanmasından sonra bir tiyatro binasından beklenen, güvenlik açısından yeterli olmasıdır. Güvenlik gereksinimini, oyunu izleyen bir topluluğun üyesi olma, birlikte geldiği aile üyesi ya da arkadaşlarıyla beraberlik duygusunu tatma ile aidiyet gereksinimlerinin doyurulması izlemektedir. Ayrıca seyircilerin eylemlerini rahatça gerçekleştirebilecekleri ve eylemlerinde kullandıkları araçların (vestiyer, koltuklar v.b.) gereksinim duydukları mekansal özellikler gibi fiziksel koşulların ve toplumsal koşulların da kullanıcılar için gerekli olan çevresel koşulların yaratılabilmesi için dikkatle gözönüne alınmalıdır.

Gelişip karmaşıklaşarak artan gereksinimlerin karşılanabilmesi için, insan-çevre arasındaki karşılıklı ilişkinin daha iyi bilinmesi gerekmektedir. Bunu bilebilmek için de mimar, çeşitli bilim dallarından yararlanmak durumundadır. Burada genel olarak, her mimari düzenlemede yardımcı olabilecek davranış bilimleri dallarına, konuyla direkt ilişkili olan tiyatro da bir sanat dalı olarak katılmaktadır. Davranış Bilimleri, tiyatro binalarının algılanması, bu binalardaki eylemler ve duygusal tepkiler gibi konularla mimariye çeşitli yar-

dımlarda bulunabilirler. Bu bilimlerin doğrultusunda yapılan araştırmalarla ortaya atılan kişisel mekan kavramı, tiyatro binalarındaki insanlar arası ilişkilerde gözönüne alınırsa, en fazla sözkonusu olan uzaklığın, toplumsal uzaklık (120-360 cm.) olduğunu söyleyebiliriz. Ancak seyir salonunda yan yana oturan kişiler arasındaki uzaklığın samimi uzaklığa düşmesi (0-45cm.) bu kişiler arasında, seyir salonunun işlevinden ileri gelen bir sonuç olarak, samimi bir ilişkiyi de beraberinde getirdiğini söyleyemeyiz. Sadece oyunu birlikte izlemeye gelen iki samimi arkadaş arasında kişisel uzaklık (45-120 cm.) ve aile üyeleri ya da duygusal bağı olan kişiler arasında samimi uzaklıktan bahsedilebilir.

3. BÖLÜM - MEKAN DÜZENLENMESİ

3.1. MEKAN KAVRAMI

Mimarinin temel ögesi olan mekan kavramı, çok geniş kapsam-
lıdır. Algılayamadığımız sonsuz bir çevre olan uzaydan,
hücreye kadar inen bir yayılımı içerir.

Mekanı oluşturmak için gerçekleştirilen eylemlerin pek çok
etkene bağlı olması, mimari mekan kavramının kapsamını or-
taya koymaktadır. J. Joedicke; algılanabilecek sınırlayıcı
öğelerin aralıklarının algılanamayacakları kadar küçükse,
mekanın yerini cismin aldığı, dolayısıyla Boşluk ve Cisi-
min mekan kavramının üst ve alt sınırları olarak düşünüle-
bileceğini söyler(16).

Mekan, insanın çevresi ile etkileşimini sürdürmek amacıyla
oluşturduğu ortamdır ki bu ortam; ilk çağlardan beri, in-
sanların içinde buldukları durum ya da eylem için uygun
olmayan ortamların etkisinden, olanakları dahilinde kurtul-
ma çabasıyla gerçekleştirilmiştir. Fizyolojik gereksinim-
lere göre ısı, ışık, ses, renk, koku gibi çevre etkenleri-
nin dengeli bir biçimde katılımıyla meydana gelen fizik or-
tam ve psikolojik ile toplumsal gereksinimlere yanıt vere-
cek biçimde dengelenmesinden meydana gelen moral ortamdan

---

(16). Joedicke, J. ; "Mimarlıkta Mekan Kavramı", Mimarlık
Anan: Altan, İ. ve Şehircilikte Mekan, Y.Ü. Yerleşme
ve Mimarlık Bilimleri Uygulamalı A-
raştırma Merkezi Yayın No:1, Sistem
Yayıncılık Matbaa San. A.Ş., 1992,
s.2.

oluşmaktadır.

Mimari mekan; insanlar tarafından gereksinimlerini karşılamak üzere, fiziksel çevreyi gerekli oranda sınırlandırıp, belirginleştirerek yaratılan ve insanlar tarafından girilerek kullanılan, fiziksel öğelerin yanında algısal öğeleri de kapsayan bir uzaydır.

Mimarlık sözlüğüne (Hasol, D. 1990) göre mekan; "İnsanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan bir boşluktur. Mimari bir mekan yaratmak, geniş anlamdaki doğadan veya peyzaj mekânından insanın kavrayabileceği bir bölümü sınırlamaktır." şeklinde açıklanmıştır.

Kavramın çok geniş kapsamlı olmasından dolayı, mekana ilişkin anlayışlar ve nitelermeler çeşitlilik göstermektedir.

Wright' a göre mimari mekan "Belli bir eylem, belli bir fonksiyon için hazırlanmış ve örtülmüş bir uzay parçası"dır(17).

Çubuk (1982), çevrenin insan ve toplum kültürü tarafından algılanan, yaşama dönüştürülen görünümünü mekan olarak nitelendirir(18).

Mekan kavramları arasında en yaygın kabul göreni Norberg-Schulz' un açıklamalarıdır. Onun için önemli olan mekanın saltık varlığı değil, mekan düşüncesidir. Ve Schulz mekan anlayışını, "Gerçek Mekan", "Algı Mekanı", "Varoluşsal Mekan ve nihayet mimari tasarımda oluşan "Kavramsal mekan"

-
- (17). Bozkurt, O. ; "Bir Mekan Anlayışı", İ.T.Ü. Matbaası, İstanbul, 1962, s.7.
 Anan: Ünügür. T.
 (18). Çubuk, M. ; "Zaman ve Kentsel Çevre Oluşumu" M.S.Ü., Mim. Fak., ŞAMP Dizisi-1, İstanbul, s.28.

aşamaları içinde geliştirir(19).

"Yaşayan" mekan da diyebileceğimiz varoluşsal mekan, insanın eylemleri tarafından sürekli olarak yeniden biçimlenen mekandır. Böylelikle mimari mekan, hissedilen, algılanan ve aktif bir olgudur.

Leibniz' e göre varlıkların birbirlerine göre olan konumlarının yani topolojik durumlarının ortaya çıkardığı ilişkilerin bütünü, mekanı oluşturur. Mekan, bu ilişkileri oluşturan varlıkların yok olmasıyla tanımsızlaşır ve ortadan kalkar. Bu görüşe karşılık mekânın, topolojik nitelikler yerine geometrik yani boyutsal özellikler içeren nitelikleri vardır.

Mekânın çözümlenmesi konusunda Piaget, üç tür ilişkiden bahsetmektedir(20). Bunlardan ilki metrik mekandır ve matematiksel değerlere sahip olup, uzaklık kavramına dayanan ilişkileri kapsar. İkinci tür mekân şekillerin benzerliğinin perspektif görünüş ya da bu görünüşün dönüşümlerinin sağladığı, projektif mekandır. Üçüncü türdeki topolojik mekân, tamamen belli bir biçimin içerisinde var olan sıradüzen, çevreleme, süreklilik, yakınlık, kopukluk gibi niteliksel ilişkilere dayanır.

Mekân konusunda iki anlayıştan söz eden Bilgin (1984) ise coğrafyacı, mimar ve geometricinin benimsediği, koordinatlar sistemiyle ifade edilen anlayışı birinci anlayış olarak kabul ederken, ikinci anlayış olarak, homojen olmayan, bireyden itibaren dışa doğru genişleyen tabakalardan oluşan,

---

(19). Yücel, A. ; "Mekân ve Anlam", Mimarlık ve Şehircilikte Mekân, Y.Ü. Yerleşme ve Mimarlık Bilimleri Uygulamalı Araştırma Merkezi, Yayın No:1, Sistem Yayıncılık Mat. San. A.Ş., İstanbul, 1992, s.15.

(20). Akarsu, F. ; "Piaget' ye Göre Çocukta Mekân Kavramının Gelişimi, Mimarlık 84/9, s.32.

duygusal yatırımlarla yüklü mekanı benimsemektedir(21).

Mekana ilişkin anlayışlar ve nitelermeler çok çeşitlilik göstermektedir. Mekanı bir yer olarak görmekten çok, onu kullanılan bir hacim, fiziksel-toplumsal bir çevre olarak düşündüğümüzde, insan etkinliğinin önemi ortaya çıkmaktadır. Buna göre, insan davranışlarına belli bir düzen getirmek yükümlülüğünde olan mekanı iletişim yönünden ele alırsak, üç tip mekandan söz edebiliriz(22):

- Durağan Mekan : İlişkileri insanla değişmeyen, etrafı çevrilmiş ve kapanmış mekanlardır.
- Yarı Durağan Mekan : Çevrede hareket ettirilebilen fiziksel öğelerden oluşan ve ilişkileri bu hareketli öğelerle değişen mekanlardır.
- Dinamik Mekanlar : İnsanların, diğer insanlarla ilişkilerinde kontrolleri altında tuttıkları mekanlardır.

Mekan düzenlenmesinin gereğini oluşturan insanın ve içinde yaşadığı toplumun etkileri, mekan kavramını belirleyici niteliktedir. Mekan anlayışı ve mekan kullanılışı, her kültürün kendi yaşama biçimini yansıtan en önemli sembelleri ortaya koymaktadır.

3.2. MEKAN DÜZENLEMESİNDE İNSAN VE TOPLUM ETKİLERİ

Mekan düzenlemesi, birey ya da toplum olarak insan için, yine insan tarafından gerçekleştirilen bir eylemler bütünüdür. Farklı kişilik ve kültürleri olan birey ve toplumlar, mekan düzenlemesinde farklı etkilere sahiptirler. Yani bu etkiler, insandan insana, toplumdaki topluma değişiklikler gösterir. Çevremiz ve içinde yaşadığımız mekanlar gerçekte,

(21). Bilgin, N. ; "Çocuk(lar) ve Mekan(lar)", Mimarlık 84/9, s.19-20.

(22). Balkan, E.A.; Mekan ve Mekan Düzenlemesinde Yeni Boyutlar, İ.D.M.M.A. Mim? Böl., Doçentlik Tezi, 1977, s.35.

yaşama biçimimizin bir göstergesidir.

Farklı kültürler, farklı yaşama biçimlerini ortaya koymaktadır. Mekan da yaşama biçiminin gereği sonucu oluşmaktadır. İnsanlar, normal hayatın gereği olan çalışmayı, dinlenmeyi, eğitimini, fiziksel ve psikolojik gereksinimlerini karşılamayı, özetle "yaşamayı" mimari mekanda gerçekleştirirler. İnsanın mekanı düzenleme ve kullanım biçimini, kültürün özel bir belirtisi olarak sayabiliriz. Örneğin, geleneksel Türk ailesi, ataerkil, büyük bir ailedir. Ailenin hep birlikte yaşamasından doğan şartlar sonucu, Türk evi yaşama biçimine bağlı olarak şekillenmiş, çeşitli işlevlerle donatılmıştır. Evde küçük ailenin barınması için mekan olarak bir oda ayrılmıştır, büyük aile toplanma yeri olarak da sofa düzenlenmiştir. Ayrıca kişi, kendi kültürel birikimine uygun mekanlarda bulunmaktan zevk alır.

Kişinin dünyayı algılama biçimi ve değer sistemindeki farklılıklar da değişik kültürlerin sonucudur. Farklı kültürlerde mekanların kullanım biçimleri, mekanda kişisel temaslar, formel mekan kalıpları, kişiler arasındaki uzaklıklar ve kişisel mekan farkı olmaktadır(23). Buna göre, her kültürün kendi özelliklerine göre düzenlemelere gidilmesi doğrusu olacaktır.

İnsanın gereksinimleri, mekan düzenlemesinin en önemli belirleyici etkenlerinden birisidir. Mekan oluşturmada, en başta fiziksel, sonra sosyal ve psikolojik gereksinimlerin karşılanması zorunluluğu mevcuttur. İnsanın fiziksel gereksinimlerini karşılayamayacak, onu dış etkenlerden koruyamayacak, güveni sağlayamayacak bir mekanın, diğer işlevleri başarıyla karşılamaları zordur. İnsanı insana karşı koruyamayan, onu gerekli konfor koşulları içinde barındıramayan mekanın ne işlevsel, ne simgesel ne de doyumsal özellikleri

---

(23). Çakın, Ş.; A.g.e., s.20.

sağladığı söylenebilir.

İnsan hareketli bir varlık olduğundan, amacına yönelik, çeşitli eylemlerde bulunur ve bu eylemlerinde bazı araçlar kullanılır. Mekanın, gerekli eylemlerin rahat bir şekilde yapılabilmesi için düzenlenmesi söz konusudur. Örneğin, a-taerkil ailenin birlikte yaşadığı Türk evinde, her bir çe-kirdek ailenin yaşamının çoğunluğunu geçirdiği kendi odası, oturma, yatma, yıkanma gibi türlü eylemlere olanak sağlaya-cak şekilde düzenlenmiş ve donatılmıştır.

İnsanın toplumsal bir varlık olmasından kaynaklanan bir ta-kım etkiler sonucu, yaşamını geçirdiği mekanların düzenlen-mesi, toplumsal yaşama biçiminin bir yansıması olarak be-lirlenmektedir. Gerçekte, içinde yaşadığı toplum tarafından beğenilme, takdir edilme gibi duygular, birey için çok önem taşımaktadır. Kişi ait olduğunu hissettiği topluluk ile sü-rekli olarak ilişkide olduğundan, dışlanma, aşağılanma ol-maması için, yaşadığı mekanları, bazı toplumsal yaptırımla-rın etkisinde biçimlendirir. Misafirperver bir toplum oldu-ğumuz kabul edilir. Yaşadığımız evimizde, 'bir misafir a-ğarlayacak döşegi bile yok' sözleriyle, misafir istemeyen bir izlenim yaratıp, ağarlayamadığımız dostlarımız tarafın-dan dışlanmayı göze alamayız. Bu nedenlerle Türk evinde, — misafir için ayrılan mekanlar, önemli bir yer kaplar. Küçük evlerde bu amaç için tek bir oda ayrıldığı halde, büyük ev-lerde selamlık denilen misafir kısmı, odaları, sofası ve ayrı merdiveni ile adeta ikinci bir ev olarak binaya bağ-lanmıştır.

İnsan, dostları karşısında yücelmek, ne şekilde bir yaşam sürdürdüğünü vurgulamak için evini simgesel bazı eşyalarla donatır. Çevresindeki insanların kullandığı eşyaları kendi-si de kullanmak ister. Örneğin; kişinin, pahalı bir aletle uğraştığı için rahat bir hayat yaşadığını ve sanata olan ilgisini kanıtlamak amacıyla, evindeki piyanosunu simgesel

bir eşya olarak kullandığını düşünebiliriz. Kişi, üyesi olduğu bir derneğin amblemini, ya da diyelim, Arapça Allah yazısını duvara asarak, bir topluluğun üyesi olduğunu vurgulamak ister.

Toplumun dini inançlarına göre de bazı yaptırımlar söz konusudur. Genellikle evinde toplumca yeterli seviyede mahremiyeti sağlamayan bir kişinin, dini inançlarından şüphe edilir. Türk evinde sokağa bakan açık dış sofaların kafeslerle gizlenmesi, komşuya çok yakın bazı cumbaların göz seviyesinde sağır tutulması, odalardan birbirine geçilmesini sağlayan kapıların yapılmaması, mahremiyeti sağlamak içindir. Önceleri Türk toplumunda dışarıdaki insanlar tarafından görülmeme konusunda çok kesin kurallar vardı. Sonraları toplumun değişen değer ve yangıları, yıkılan örf, adet ve gelenekleri düzenlemelerde bazı değişiklikleri de beraberinde getirdi. Bunun etkilerini özellikle topluma yönelik mekanların ve toplu konutların düzenlenmesinde görmekteyiz.

Mekan düzenlenmesinde etkili olan diğer bir konu da ekonomidir. İnsanın ya da toplumun, ekonomik gücüne bağlı olarak kullandığı teknik ve yöntemler, mekanı oluşturmada belirleyici niteliklerdir.

Bir mekan düzenlenirken o mekanı kimlerin kullanacağı, insanın ya da toplumun o mekandan neler beklediği de önem kazanmaktadır. Eğer bir çocuk yuvası düzenleniyorsa, basamak rıhtlarının, çocukların rahatça çıkıp, inebilecekleri yükseklikte olması gereklidir. Örneğin, sağır ve dilsizler için yapılan eğitim kurumlarında, ders saatinin başlayacağını ya da bittiğini belirtmek için zil çalmak yerine, kırmızı ikaz lambası kullanılır. Ya da küçük bir kent kahvehanesi ile Çırağan Otelinin kahvehanesinin çok farklı ele alınan iki mekan olması gibi. Bunun nedeni, özellikle buraları kullanacağı umulan insanların, toplumsal statü farklarından kaynaklanmaktadır. Toplumsal mekanlar, ne tür kullanıcıya

açıkça, ona göre bir simgeselliğe bürünür. Örneğin, bir tiyatro binasında seyircinin kullandığı giriş ve fuaye etkileyici bir biçimde tasarlanır, dekore edilir, bezenir. Oysa sanatçı girişi ve kulislerde kesinlikle hiç bir dekorasyon yoktur.

İnsan, toplumun bir parçası olmasıyla birlikte, kendi benliğine karşı sorumlulukları, estetik tatmin değerleri ve duyguları ile hareket ederek, yaşadığı mekanları biçimlendirmek ister. Çevresine kendi damgasını vurmak, o çevrenin kendine ait olduğunu anlatmak için örneğin, kapısına ismini içeren bir plaka iliştirir. Zevkine uygun olarak örneğin, "salonunun duvarlarını mavi renge boyar, pencere kenarlarına ufak tefek eşyalarla komşusundan farkını belirler" gibi.

İnsanlar için, onların içinde yaşayacakları, eylemlerini yerine getirecekleri mekanları, yine insan olan diğer bir kişi, mimar biçimlendirmektedir. Bir birey olarak mimarın, insanlar arasındaki farklılıkların ortalamasını alma ve toplumun ortak değerlerine önem verme zorunluluğu tasarımını etkilemektedir. Ayrıca kişisel beceri ve çabalarının da mekan düzenlenmesinde etkisi bulunmaktadır.

Yapısal nitelikler ile kullanıcının algısal-duygusal yaşantısı arasında, tatmin edici bir uygunluğu yaratma amacıyla, insan ve toplumun mekan düzenlemesine olan etkilerini göz önüne almak gereklidir.

Bütün bu etkileri, birbiriyle girişimli olarak düşünmelidir. Hiç birinin tek başına etkisiyle, mekan düzenlenmesindeki insan ve topluma ait faktörlerin irdelenmesi yapılamaz. Hepsinin etkisi sonucu ortaya çıkan mekan, o topluma ya da kişiye özel bir düzenlemedir.

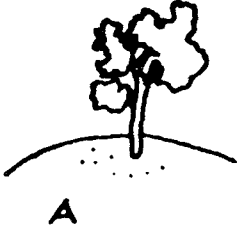
3.3. MEKANI OLUŞTURAN ELEMANLAR

Mekan kavramı bir boşluğun sınırlandırılması eylemi ile başlamıştır. Doğal çevreden ayrılan bu özel boşluk, içinde yaşanan olma özelliğine sahiptir. Bu özellikleri ile birlikte mekanı oluşturan bir takım elemanlar söz konusudur. Bu elemanlar, fiziksel elemanlar ve kullanıcıya ait elemanlar şeklinde iki grupta toplanabilir.

3.3.1. FİZİKSEL ELEMANLAR

3.3.1.1. Sınırlayıcı Yüzeyler

Boşluğa mekan anlamını getiren sınırlayıcı yüzeyler, ölçülebilir özellikleriyle, mekanı oluşturan fiziksel elemanlardır. Sınırlandıran elemanlar, bir bordür, yere serilmiş bir örtü, bir şemsiye olabilir.

A

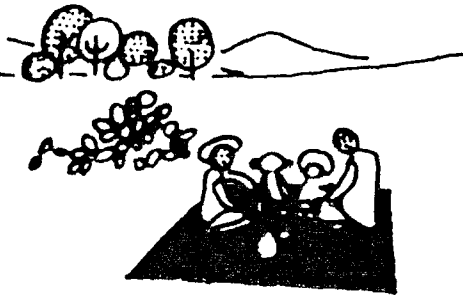
B

a

DOĞADA BULUNAN AĞAÇ .

A- SERBEST BİR OLGU .

B- ÇEVRESİNDEKİ BORDÜR İLE BİR MEKAN SINIRLAYIŞI GETİRİYOR .

b

PIKNİKTE BULUNAN BİR AKE TOPLULUĞU .

YERE SERİLMİŞ ÖRTÜ İLE SINIRLANMIŞ, KENDİLERİNE ÖRGÜ BİR MEKAN YARATILMIŞTIR .

c

ŞEMSIYE ALTINDA İKİ KİŞİ

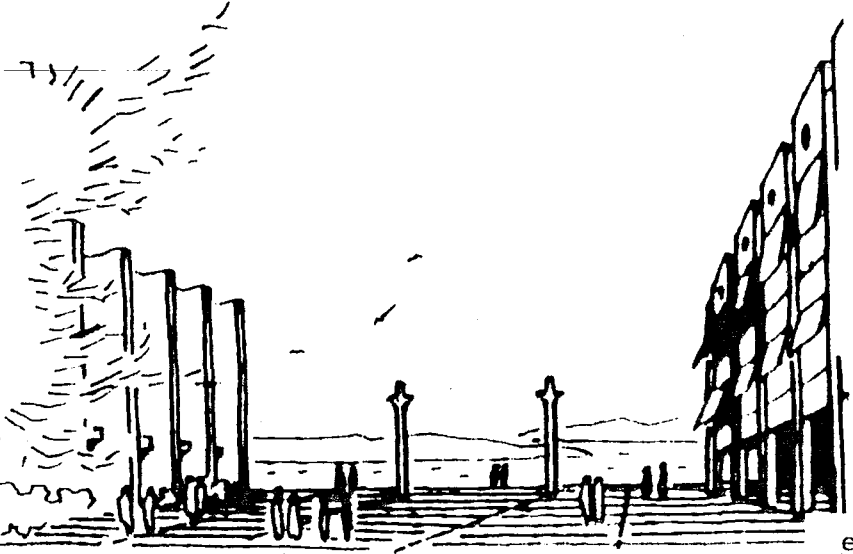
ŞEMSIYENİN OLUŞTURDUĞU SEN VE BEN MEKANI.

d

KONUŞAN KİŞİ VE ETRAFINDAKİ DİNLEYİCİLER

KONUŞMA ORTAMI İÇERSİNDE, DİNLEYİCİLERLE SINIRLANMIŞ ALGISAL BİR MEKAN DOĞMUŞTUR

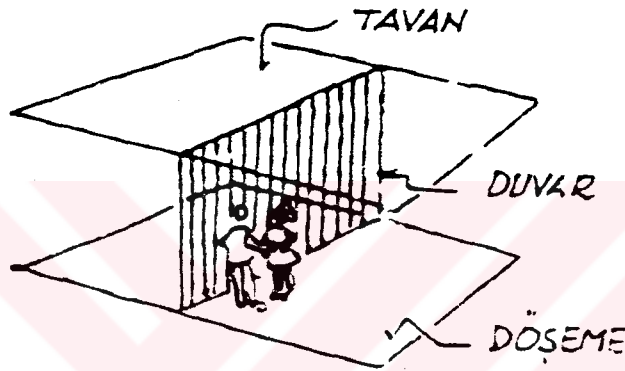
e

MEYDAN, DÖŞENESİ VE YANLARDAKİ BİNALARLA SINIRLANMIŞTIR. İNSANLARLA BÜTÜNLEŞİP KAYNAŞAN DİŞ. MEKAN OLUŞUSU, ARKATLARLA GİRİŞİM YAPARAK FARKLI MEKANLAR OLUŞTURUYAKTADIR. MEYDANIN DE. NİZE AÇILAN ÇEPAHİNDEKİ FİDANLAR. İSE, KİŞİLERİN ALGISINAGÖRE DEĞİŞEN KAVRAMSAL SINIRI OLUŞTURUR LAR.

Şekil-10 (Şensoy, H., 1976-77)

Mimari mekanı oluşturan sınırlayıcı elemanlar ise artık, yüzeyler olarak belirmiş, çeşitli biçimlerle mekanı sınırlandırmışlardır.

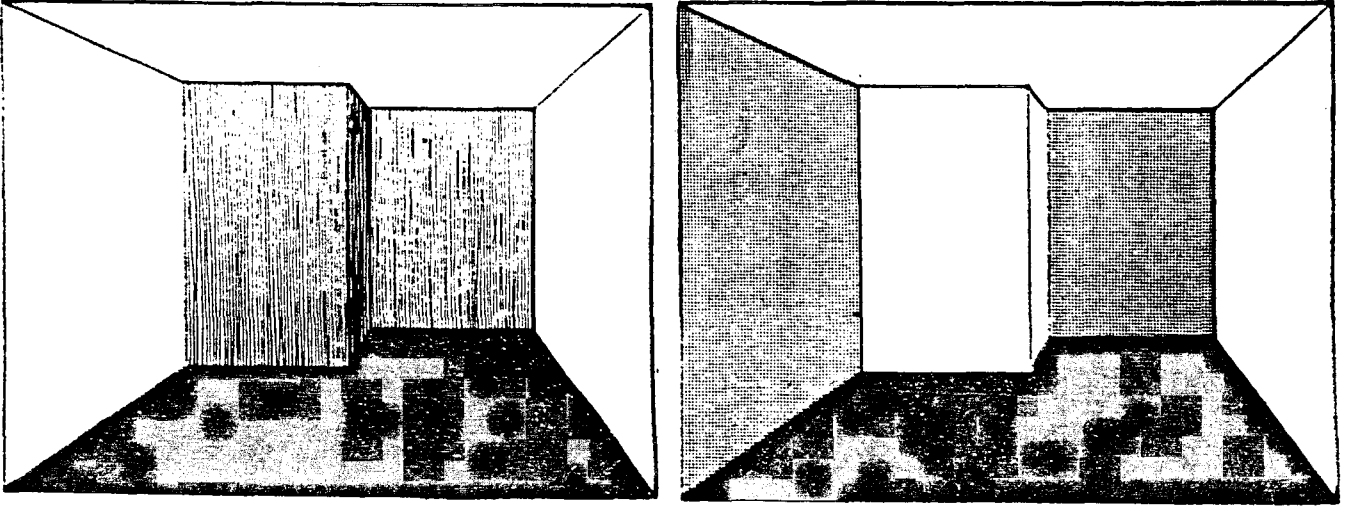
Bu yüzeyler zeminde döşeme, yanda duvarlar üstte ise tavan veya çatı ile kurulur ve içinde bulunan mekanı şekillendirirken aynı zamanda iç ve dış mekan arasındaki bağıntıları da belirterek sınırlandırırılar. Bu sınırların derecesi, kişisel ve toplumsal ortamın karakteri ile belirginleşmiş olur.

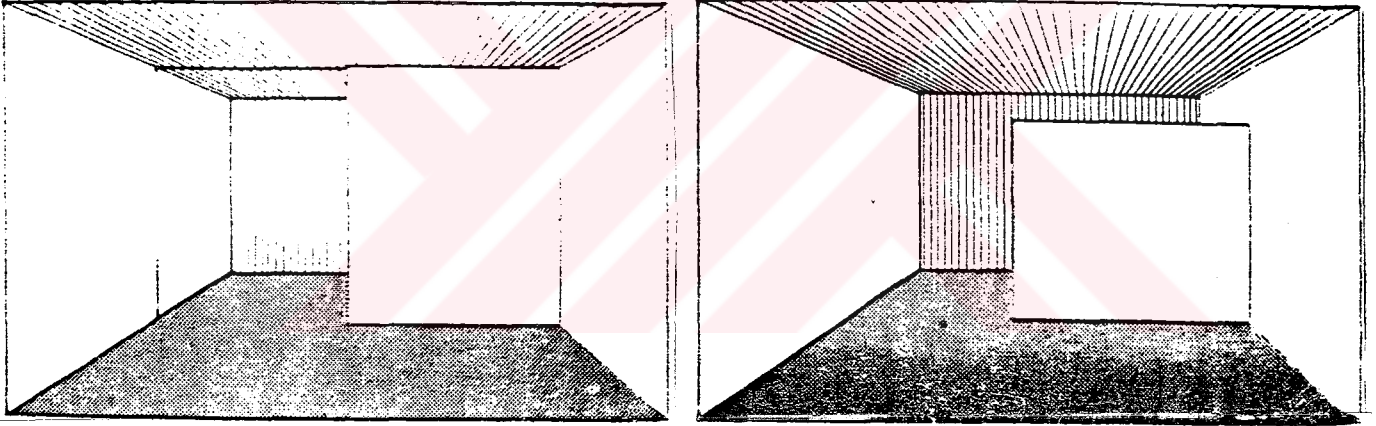
Şekil-11 Mimari mekanı oluşturan üç ana sınırlayıcı yüzey
(Şensoy, H., 1976-77)

Düz, kırık ya da küre, silindir parçası veya geometrik olmayan eğri düzlemler halinde, mekanın kuruluşunda düşey, yatay ya da eğimli olarak kullanılırlar. Mekanın kurulmasında ve sınırlandırılmasında, seçilmiş olan yüzeylerin düzenlenme biçimleri, kullanım ve anlatım yönünden çok önemlidir.

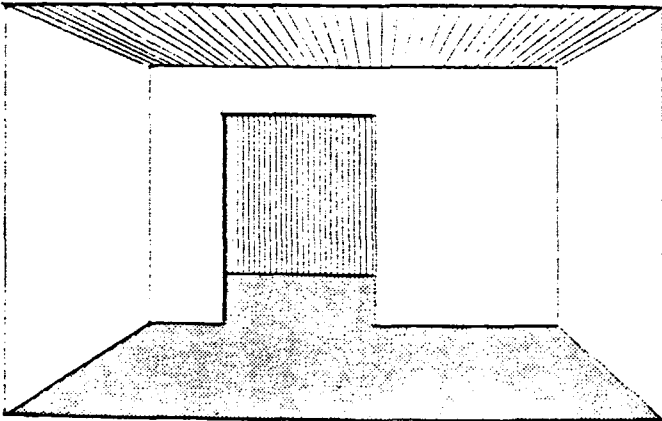
İç mekanı kuran döşeme, tavan ve duvarların boyutları, kuruluşta aldıkları konumlar, dokuları, yüzeylerdeki boşluk oranları, boşlukların saydam bırakılması ya da örtülmesi, düzenlemede çeşitlilik ve farklı yorumlamalar getirir.

Şekil-12 Boyut ve doku farklılaşması ile mekan içinde yeni mekanlar oluşturulabilir

Şekil-13. Bölücü elemanlarla sınırlanan mekanlarda bırakılan boşluklarla da değişik etkiler yaratılabilir (Demirkan, 1977)

Bu yüzeylerden duvarlar, iç ile dış mekan arasındaki sınırı belirleyip, kişinin hareketlerini yönlendirirken, insan yaşamına uygun mekanı kuran yüzeylerdir. Yüzeyde bırakılan bir takım boşluklar ise, mekanın dış dünya ile olan fiziksel ve görsel bağını sağlamaktadır.

Döşemeler ise düz kullanımın dışında, eğimli ve kademeli olarak da kullanılırlar. Küçük kademelenmeler ardarda gelecek merdiveni oluştururlar.

Birden fazla katlı yapılarda, bir katın döşemesi, alt katın tavanı durumundadır. En üst katta da tavan, çatı halini alır. Tiyatro, sinema, konferans salonu gibi yerlerde, tavan yüzeyi, çeşitli gereksinimleri karşılamak üzere asma elemanlarla donatılabilir. Özellikle tavan, yüksekliği ile bu koşullara olanak sağlar.

Mekanları kuran ve ayıran yüzeylerin, düzlem kuruluşları ile esas formun yaratılması sağlanırken, dokuları, boşlukları yönleri ile de mekanlar arasındaki ilişkiler düzenlenir ve vurgulanır(24). Mekanlar arasında istenen dengenin kurulması, yüzeyler arasındaki bütünleşmenin gerçekleşmesine bağlıdır.

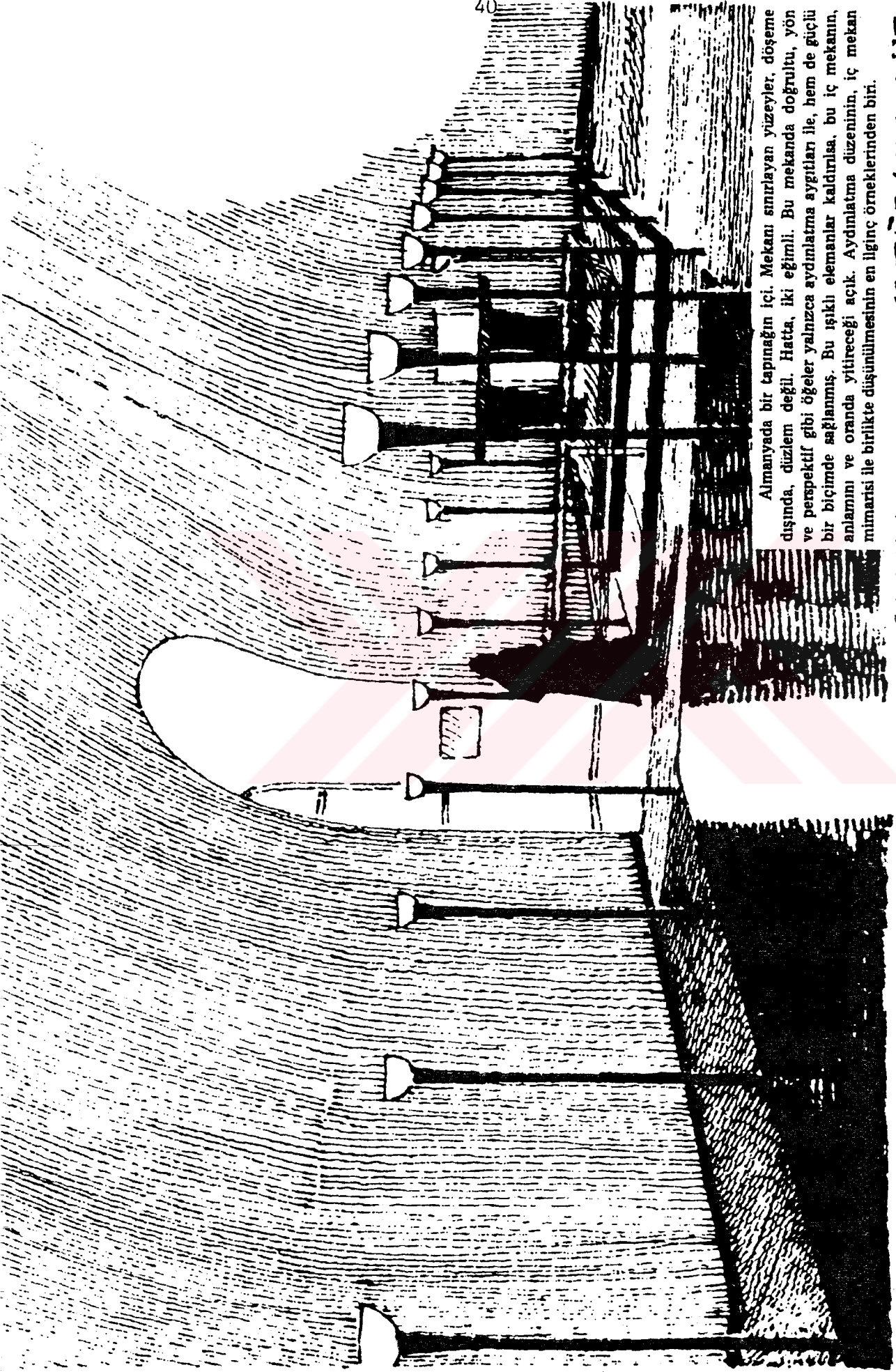
3.3.1.2. Işık, Ses, Koku, Klimatoloji

Işık, görsel algılamanın ön şartı olarak, mekanın varoluşunu belirleyen doğal bir elemandır. Aydınlik, sınırlanmış olan mekanın nitelik ve niceliklerini görerek, idrak etmemize olanak verir.

Körlerin de mimari mekanları olduğuna değinen Ayverdi

---

(24). Demirkan, M.E.; "İç Mekanda Duvar Kuruluşları", İç Mekan Düzenleme Bilim Dalı Konferansları (1976-1977) Ders Yılı), M.S.Ü. Mim. Fak. Mim. Böl. Yayın No:4, s.66., İstanbul, 1984.

Almanyada bir tapınağın içi. Mekanı sınırlayan yüzeyler, döşeme dışında, düzlem değil. Hatta, iki eğimli. Bu mekanda doğrultu, yön ve perspektif gibi öğeler yalnızca aydınlatma aygıtları ile, hem de güçlü bir biçimde sağlanmış. Bu ışık elemanları kaldırılrsa, bu iç mekânın anlamını ve oranda yitireceği açık. Aydınlatma düzeninin, iç mekân mimarisi ile birlikte düşünülmesinin en ilginç örneklerinden biri.

Şekil-14 (Sirel, 1977)

M. T. K. K. K. K. 17

(1972), mekanı oluşturan bir boyut olarak ele alınan ışığın, mimari mekânın idrakine görsel değerler yönünden katkıda bulunan ışık olduğunu belirtmektedir(25).

Ses, ölçülebilen fiziksel bir olaydır. Bu olay, insan üzerinde büyük bir uyarıcı etki yapar. Çevremiz çeşitli seslerle doludur. Mimari mekânlarda ise kullanılan malzemenin yutuculuğu, donatı elemanlarının sayısı ve boyutları gibi etkenlere bağlı olarak farklı özelliklerden bahsedilebilir. Çeşitli seslerin yankı yaptığı bir mekân, çok büyük ya da boş olduğu izlenimini bırakır. Mekânlarda yapılacak düzenlemelerle bu etkiler sağlanabilir ve mekân istenmeyen şiddetteki seslere karşı izole edilebilir.

İyi işitme koşullarının sağlanmasıyla birlikte, mekânda ses ile bir beraberlik sağlanması, insanları olumlu yönde etkileyecektir. Bir anıtın idrakini bütünleyen söz ve müzik yayını, yemek yerken lokantada bize eşlik eden fon müziği, mimari mekâna değer katan bir özellik olabilecektir.

Uzakta bulunan, hatta gözle görülemeyen maddeleri bile fark edip, tanımamızı sağlayan koku, bu bakımdan, mimari mekânın idrakinde olumlu yönde kullanılabilir. Ahşap kokusunun mekânın algılanmasına katkısı düşünülebilir ve kötü kokuların mekânda nasıl rahatsızlık verdikleri gözönüne alınabilir.

Mekânın oluşmasında etkisi olan iklimsel koşullar, onun sadece oluşma aşamasında göz önüne alınan koşullarla sınırlı kalmamaktadır. Mekân içerisinde mimar tarafından sağlanan iklimsel koşulların, kullanıcıyı dış dünyanın iklimsel zorluklarından koruyacağını düşünebiliriz. Bir de binayı, dış koşullar içindeyken algılama ile binanın içinden algılama

---

(25). Ayverdi, A.; Japonya Mimarlığı Mekânı, İ.T.Ü. Matbaası, 1972, s.8.

arasında iklimsel şartlar açısından bir farklılık gözlenebilecektir.

3.3.1.3. Araç, Gereç, Donatı

Bir şey yapmak için kullanılması gereken malzeme ve materyaller gereç, o şeyi yaparken gücünden yararlanan nesne araç ise, bu araç ve gereçlerle yapılan tüm mobilya ve servis eşyaları da donatı elemanlarıdır. Bu üçlünün, işlevi, boyutları, kullanıcı sayısı gibi özelliklere bağlı olarak, düzenlemede uyum içinde kullanılmaları, mekanın oluşmasında olumlu bir yönde etki yapacaktır.

Mekan ile etkinlikler arasında uyumun sağlanması, mimari mekandan beklenen bir gereksinim olarak belirmektedir. Bu uyumun gerçekleştirilmesinde, eylemlerde kullanılan araç, gereç ve donatı elemanlarının, mekanın oluşumuna katkısını gözönüne almamız gerekir.

Belirli eylemlerin, belirli mekanlarda yerine getirilmesinin düşünülmesi, mekanda o eylemler için uygun bir uzmanlaşma, bunun gerçekleşebilmesi için de belirli donanımın olmasını gerektirmektedir.

Bir tiyatro binasının seyir salonunda, belirgin olarak seyretme eyleminin yapılabilmesi, oranın bir seyir salonu olmasının gerektirdiği biçimde, işlevine uygun gereçlerle, araç ve donatı elemanlarının düzenlenmesiyle gerçekleşebilecektir.

Burada, bir donatı elemanı olan koltukların düzenlenmesiyle mekan, o işleve uygun olarak hizmet edebilecektir. Hangi mekanda hangi eylemin yapılacağı, yani işlev, donatıyı belirlemektedir.

Kullanılan gerecin mimari mekana katkısı büyük olacağı gibi

gereçsiz bir mekan da düşünülemez. Bu gereçlerin işlenip, mekanın oluşumuna katılması için de araçlardan yararlanılmaktadır. Mekanın yapımında kullanılan araçlardan başka, mekanı mekan yapan diğer bir özellik olan eylemlerin gerçekleştirilmesinde kullanılan araçlar söz konusudur. Araçların kullanımı, mekanda bulunması gereken yerleri, kapladığı alanlar, mekanın düzenlenmesinde etkin rol oynamaktadır.

Donatı elemanları mekanı yaşanılır hale getirirler. Kültüre göre farklı nitelik ve niceliklerde kullanılan donatılar; örneğin ister yemek yerken kullanılan yer sofrası, isterse masa olsun, gereksinim duyduğumuz yemek yeme eylemini ve diğer eylemlerimizi mekanda gerçekleştirmemizi sağlarlar. Mekana mekan özelliğini, içinde yaşanılır olması vermektedir.

3.3.2. KULLANICIYA AİT ELEMANLAR

3.3.2.1. Zaman

Kullanıcı olarak insanın mekanda bulunduğu süre olarak ele aldığımız "zaman", mekanın oluşumuna, onu insana yaşatması ile, algılama süresince katkıda bulunur. İnsan mekanı algıladığı sürece o mekan vardır. Bu zaman içinde yaşanan bir gerçektir.

Fiziksel olarak ölçülebilen mekanın izlendiği süre, kişiden kişiye, -zamanı değerlendirme anlayışlarının farklı olmasından ötürü- değişiklik gösterir. Sıkıcı bir mekanda geçirilen süre, bize daha uzunmuş gibi gelir. Ya da yaşadığımız duygular bunda etkilidir. Oyunu beğenmediği için tiyatronun bitmesini sabırsızlıkla bekleyen kişiye, zamanın ne kadar uzun geldiği gibi. Oyunu beğenen kişi ile beğenmeyen kişi arasında, zamanın değerlendirilişine bağlı olarak, mekan hakkındaki görüşlerinde farklılıklar olabilecektir. Bu za-

manın görelî, kullanıcıya ait bir değişken olduğunu göstermektedir.

3.3.2.2. Eylemler ve İşlev

Mekansal kavramların gelişimi ile ilgili olarak Piaget' e göre kavramların temelinde eylem vardır. Canlılar, boşlukta yer kaplarlar. İçinde bulunacakları bir hacme gereksinimleri vardır. Canlı varlık hareketlidir. Hareket ise ancak boşlukta olabilir. Böylece, mekan içindeki potansiyel hareket olanaklarına göre tanımlanacaktır(26).

M.Ö. 5. yüzyılda yaşamış olan ünlü Çin şairi La Otze' nin " Binanın varlığı, duvarları ile çatısında değil, içinde yaşanan mekandadır." sözleri, mekanın olması için insan yaşantısının önemini ortaya koymaktadır. Eylemleri gerçekleştirecek olan insanın var olmasıyla mekan anlam kazanmaktadır. Mekanın yaşanılabilir olmasıyla birlikte, kullanıcının eylemlerinin yerine getirilebilmesi söz konusu olmaktadır. Mimari mekanın amacı, kişilerin gereksinimlerini karşılamaktır. Kişiler, gereksinimlerini karşılamak amacıyla birtakım davranışlarda bulunurlar. Mekanın kullanıcı gereksinimlerinden doğan eylemlere göre uzmanlaşması gerektiğini düşünebiliriz. Gereksinimlerin belirlediği eylem ve eylem grupları, mekanın niceliksel ve niteliksel karakterini saptamaktadır. Belirli eylemlerin, belirli mekanlarda yerine getirilmesi için mekanın bu eylem ve eylem gruplarına göre düzenlenmesi gerekmektedir. Bir tiyatro binasında, oyunu seyretme eylemi ve oyunu sergileme eylemi birlikte bir seyretme-sergileme eylem kalıbını oluşturur ve bu gereksinime göre, sahneyle bütünleşen, bir seyir salonu mekanını gerekli kılar.

Eylemler için gerekli olan koşullar, mekanın boyutları, bi-

---

(26). Kuban, D.; Mimarlık Kavramları, Mimarlığın Kuramsal Sözlüğüne Giriş, Çevre Yayınları, İstanbul 1984, s.14.

çimi, düzenleme içindeki yeri, sirkülasyonla olan ilişkileri, donatı, tesisat gibi özelliklerine etki etmektedir.

Bunun yanında, kişilerin, kültüründen kaynaklanan eylemlerin yapılış biçimindeki farklılıklar da mekanı değişik yönlerden etkiler.

Kullanıcıların, eylemlerinde kullandıkları araçlarla birlikte kullanılış ya da işleyiş bakımından ereğe uygun olarak, eylemlerini gerçekleştirmeleri için bir düzene ve bu düzeni sağlayacak büyüklüğe gereksinimleri vardır. Bu büyüklük, işleve uygun gruplamalar yapılarak, işlevsel mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, yatak grubunun yatak odasını oluşturması gibi.

3.3.2.3. Uyarım - Algılama - İdrak

Mekanın belirlenmesinde, insan algılamasının önemi büyüktür. İnsanlar genellikle, algılayarak mekan hakkında bilgi sahibi olurlar. Bunun için çevreden çeşitli uyarıcılar aracılığıyla bilgiler alıp, duyularla bunları farkedip, onun ayırımını yapıp, kavrarlar. Uyarım-algılama-idrak, birbirlerinin peşisıra devreye girerek, kişide belirli bir tutum ve davranışlar yoluyla tepkiye yol açmaktadır. Bunlar mekana anlam katan niteliklerdir. Algılanan, idrak edilen mekan anlamlıdır.

Kişilere göre, uyarımlara karşı seçicilik, algılama yeteneği ve değerlendirmedeki idrak olayı değişiklikler gösterir. Buna göre davranışlarda ve mekandan yararlanma yeteneğinde de farklılıklar olacaktır. Mimari mekanın kuruluşuna büyük katkısı olan ve birçok ölçüte bağlı olarak farklılıklar gösteren bu etken hakkında daha ayrıntılı açıklamalar, bir sonraki bölümde yer almaktadır.

Baykan ve Pultar (1979), mekanların belirlenmesindeki nitelikleri üç grupta toplamışlardır(27):

- 1- Fiziksel özellikler
- 2- İnsan algılaması
- 3- Kullanış işlevi

Mekânı oluşturan elemanlar arasında birebir ilişki bulunmaktadır. Hiçbir elemanın tek başına mekânı oluşturacağını düşünemeyiz.

3.3.3. TİYATRO BİNALARINDA MEKAN DÜZENLEMESİ

İnsanlar, gereksinimlerini karşılamak, çevreleri ile etkileşimi sürdürmek amacıyla mekânı oluşturmaktadırlar. Günümüzde gelişip, uzmanlaşmış olan mimari mekân, belirli bir eyleme hizmet edip, bir işlev için düzenlenmiş bir ortamdır. Birtakım dini törenlerin yapıldığı mekânlar olarak ortaya çıkan tiyatrolar, insanların seyirle ilgili gösterilerini sundukları binalar olarak yapılagelmişlerdir.

Tiyatro binasında, oyunu sunma ve izleme eylemleri biraraya getirilmektedir. Bu eylemlerle birlikte sürekli yeniden biçimlenen tiyatro mekânı dinamik bir özelliktedir. Seyirciler için oluşturulmasından ötürü hissedilmesi ve algılanmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Tiyatro binasında mekânların, onu kullanacak olan insanlara ve içinde yaşanan toplumun etkilerine bağlı kalması, var olma nedeninin seyirciler olmasına ilişkindir. Bu sanat dalının evrenselliğinden ötürü geliştirilmiş birçok belirli koşullar bulunmaktadır. Yine de belli birçok koşula rağmen tiyatronun seyirciler tarafından kullanımı her kültürün yaşama biçimini yansıtan özelliktedir. Bir okul tiyatrosu ile şehir tiyatrosunun ni-

---

(27). Baykan, C.; "Konutlarda Mekan-Etkinlik İlişkilerinin Yapısı", Çevre-Yapı ve Tasarım, Der. M. Pultar, Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği, Ankara, 1979, s.360.

celik ve niteliksel yönden farklı olacağı gibi, aynı tür tiyatroların kullanımında da toplumlara göre farklılıklar olabilir. Örneğin; kişiler arası uzaklıklardaki değişikliklere göre lobinin kullanımında farklılıklar görülebilecektir.

İnsanların bir tiyatro binasından neler bekleyebileceği, o binanın düzenlenmesindeki esasları ortaya koymaktadır. Fiziksel gereksinimlerin karşılanmasından sonra güvenlik ve estetik koşulların da yerine getirilmesi, tiyatronun doyurucu olmasını ve mekandaki işlevlerin başarıyla gerçekleştirilebilmesini sağlar. İşleve uygun olarak eylemlerde kullanılan araçlar için gerekli düzenlemelerin de yapılması gerekmektedir. Ancak bu şekilde hareketli varlık olan insan eylemleri rahatlıkla gerçekleştirme olanağını bulur. Örneğin; salonda seyretme eyleminde araç olarak kullanılan koltuklar, belli bir eğimle kademelendirildiklerinde, eylemin rahat bir şekilde yapılabilmesi söz konusu olabilir.

Tiyatronun bulunduğu bölgeye ve türüne bağlı olarak mekan düzenlemesinde farklılıklar olacaktır. Örneğin; bir şehir tiyatrosunun salon ve sahnesi, oda tiyatrosuna göre daha geniş olmalıdır. Ayrıca kullanıcıya göre düzenlemede gösterilen özen de değişmektedir. Oyuncu fuayesinin dekorasyonu, seyirci fuayesinin dekorasyonunun yanında daha sade ve iddiasız kalır.

Mekanı oluşturan fiziksel elemanlardan sınırlayıcı yüzeylerin tiyatrodaki, seyircileri yönlendirici, mekanlara uzmanlık katıcı özellikleri vardır. Mekanların kurulmasında ve sınırlandırılmasında kullanılan yüzeyler, çeşitli şekillerde düzenlenerek mekana işleve uygun bir anlam verirler. Tiyatrodaki sahnenin tavan yüzeyinin yüksek tutulması (sofita) dekor değişimi, aydınlatma gibi bazı teknik olaylara olanak sağlamak içindir. Salonda tabanı sınırlandıran döşeme, eğimli olarak kullanılmasıyla seyirciye, iyi görüş koşulları

sağlanabilir. Mekanların nitelikleri, yüzeylerin konumları, boyutları, dokuları, boşluk oranı, yeri ve boyutları, saydam olup olmaması gibi farklı yorumlamalarla gerçekleşir. Özellikle, uzmanlaşmanın en önemli olduğu salon ve sahne kısmında, genellikle birçok kısıtlayıcı etkene (akustik, kapasite gibi) bağlı kalınarak, bu tür çözümlere gidilebilmektedir.

Mekarlarda istenen biçim ve dengenin kurulabilmesi, yüzeylerin yerleştirilişleri, dokuları, renkleri, boşlukları, boyutları gibi özelliklere bağlıdır.

Tiyatro binalarında, mekanı oluşturan ışık ve ses fiziksel elemanlarının çok özel bir yeri bulunmaktadır. Işığın görsel algılamada ön koşul olmasının yanında, oyunun istenen etkiyi verebilmesi, rahatça izlenebilmesi için seyir salonu ve sahneye özel aydınlatma koşullarının da yerine getirilmesi düşünülmelidir. Salonda, düşük düzeyde sıcak renkli ışık veren akkor lambalarla genel bir aydınlatma düzeni kurulmalıdır. Seyirci gözünden olanaklar dahilinde gizleyerek, rahatsız edici etkileri önlemek gerekmektedir. Mekanda geçiş alanlarına da bölgesel aydınlatma ile, yol gösterici bir nitelik kazandırılmalıdır. Oyun esnasında ise dikkatin sahneye ve oyuna çekilmesi için salondaki aydınlatma aygıtlarının kapatılması uygun olacaktır. Böylelikle seyirci sadece sahneyi net olarak görebilme olanağını bularak, dağılmadan oyunu izleyebilecektir.

Fuaye ve lobide ise farklı bir durum vardır. İnsanların dinleneceği bu mekanlarda gözü rahatsız etmeyecek bir aydınlatma düzeni oluşturulmalıdır. Sıcak renkli ışık veren kaynaklarla bölgesel bir aydınlatma gerçekleştirilebilir.

Işık şiddetine göre en yüksek düzey girişte kullanılmalıdır. Daha sonra hol ile fuaye ve sonra da salonda daha düşük düzeyde ışık şiddetine yer verilmelidir. İnsanların ay-

dınlık düzeyi yüksek olan yerlere ve sıcak renklere daha fazla bir yönelim gösterdikleri çeşitli araştırmalarla kanıtlanmıştır. Tiyatro binaları girişlerinin de çekiciliği ve farkedilebilirliği sağlaması için çevreden daha yüksek düzeyde ve sıcak renkli ışık veren kaynaklarla aydınlatılması gerekmektedir.

Oyun izlendiği sırada istenmeyen seslerin seyirciyi rahatsız etmesini önlemek, sadece oyuna ait seslerin doğru olarak iletilmesini sağlamak için özel bir takım hesaplarla düzenlemelere gidilmelidir. Mekanda ses ile uyumlu bir beraberlik, seyircilerde olumlu bir etki bırakacaktır. Uyum, iyi işitme koşullarının sağlanması ile gerçekleştirilebilir.

Fiziksel elemanlardan araç, gereç, donatı da mekanı oluşturan diğer elemanlar olup, düzenlemede önemli bir yer tutmaktadır. Mekan ile etkinlikler arasında gereken uyumun sağlanması, mekanda ve eylemlerde kullanılan araç, gereç, donatı elemanlarının düzenlemeye olan katkılarına bağlıdır. İşlev, boyutlar, kullanıcı sayısı gibi faktörler bu elemanların belirlenmesinde etkin rol oynarlar. Örneğin; seçilen gereçlerin toplam yutuculuğu, salonun akustiği açısından çok önemlidir. Salon seyirci ile doluyken ve boşken oluşan akustik ortam arasında önemli bir farkın oluşmaması amacıyla, koltuklar için seçilen gereçlerin yutma çarpanı, insan yutuculuğuna yakın olmalıdır.

Belirli eylemlerin belirli mekanlarda yerine getirilmesi, mekanlarda eyleme uygun, araç, gereç, donatı kullanımını gerektirir. Seyircilerin dinlenmeleri ve birbirleriyle sohbet etmelerine dönük olan fuaye ve lobide, oturma grupları düzenlenmesi ve burada uygun malzemelerin seçilmesi, mekan ile eylemler arasındaki uyumu destekleyecek şekilde gerçekleştirilmelidir.

Hareketli varlık olan kullanıcının eylemleri ve işlev, me-

kani oluşturan kişiye ait elemanlardandır. Eğer mekan, insanın kullanabileceği şekilde gerekli koşulları sağlıyorsa, o oranda eylemlerin yerine getirilebilmesine olanak tanıyor demektir. Tiyatroda seyir salonu, seyretme eylemine göre düzenlediği takdirde, gerekli uzmanlaşmaya giderek, kullanıcının bu gereksinimini karşılayabilecektir.

Eylemlerin rahatlıkla yerine getirilebilmesi için gerekli olan koşullar, örneğin; sahneyi görüş açısının zemin eğimini ve balkon yksekliliğini belirlemesi gibi, mekanın düzenlenmesine etkide bulunur. Buna göre, salonun boyutları, biçimi, kapasitesi, sirkülasyonla olan ilişkileri, donatı elemanları gibi düzenlemeye ait etkenler belirlenebilir. Eylemlerin gerçekleştirilmeleri için gerekli olan düzen, işleve uygun gruplamalarla yapılır.

Mekani oluşturan, kişiye ait uyarım-algılama-idrak elemanları, insanların mekanı farkedip, kavramasını dolayısıyla mekan olma özelliğini belirler. Ardından, insanların davranışlar yoluyla tepkide bulunmalarına yol açar.

Ekler bölümünde anlatılacağı üzere, tiyatro binalarında yapılan anketlerin sonucu, aynı uyarımlara karşı, kişilerde farklı seçicilik olduğunu göstermektedir. Buradan farklı davranışlar ve mekandan farklı yararlanmalar ortaya çıkabilmektedir.

4. BÖLÜM - MEKAN DÜZENLEMESİ VE DAVRANIŞ İLİŞKİLERİ

4.1. MEKANSAL UYARIM

İnsan, içinde bulunduğu çevreden çeşitli uyarılar alır. Duyu organları aracılığıyla aldığı uyarıların, algı durumuna gelmesiyle bazı tepkiler gösterir. Mekan ile insan arasındaki ilişkinin temelini algılama olayı oluşturur. Algılamayı başlatan ise uyarılmadır. İnsan, birçok değişkenden meydana gelen mekanda sürekli uyarılma durumundadır. Bunların çoğunluğunu da görsel olanları kaplamaktadır. Aydınllı, bu konuda; " Algı bir uyarıcı nedeniyle ortaya çıktığı için mekansal uyarıcı birçok değişkeni kapsamakta ve bu değişkenler farklı görsel tasarım seçeneklerine yol açmaktadır. " (28), demiştir. Bu seçenekleri oluşturan tasarım elemanları da Renk, Doku, Form, Ölçü ve Oran, Ölçek, Denge, Yakınlık, Benzerlik, Süreklilik ve Kapalılıktır.

4.1.1. MEKANSAL UYARIM ELEMANLARI

Mekanın görsel niteliği, mekanı oluşturan yapısal elemanların nitelikleri ile ilişkilidir. Bu görsel niteliği artırmak da Renk, Form ve Doku gibi görsel elemanların, insan psikolojisi üzerindeki etkilerinin bilinmesine bağlıdır. Ancak bu görsel elemanların birey üzerindeki etkileri ile fiziksel mekan ve psikolojik ortam arasında bütünleşme sağlanabilir.

---

(28). Aydınllı, S.; A.g.e., s.39.

4.1.1.1. Renk

Renk, görsel olarak algılanan, dolayısıyla ışıktan ayrı olarak düşünülemez bir elemandır. İnsanla sürekli iç içe yaşar, onun tüm çevresini kuşatır. Kullanıldığı mekana bir karakter, bir nitelik kazandırır. Renklere karşı oluşan beğeni, rengin değeri ve doygunluğuna bağlı olarak, cinsiyette, yaşa, duygulara, kültürel ve toplumsal ögelere göre değişiklikler göstermektedir.

İnsanın mekan içinde huzurlu olması, bedensel ve zihinsel yeteneklerini geliştirebilmesi için önemli bir etken olan rengin, bilinçli olarak kullanımını sağlamak gereklidir. Renk bu istekleri karşılamada önemli bir etkidir. Rengin psikofiziksel ve psikometrik etkileri kan basıncını arttırabilir. Ayrıca kanın ve mide salgılarının düzenini değiştirebilir. Kısaca renkli bir çevre bireyi sağlıklı, mutlu, mutsuz ya da hasta edebilir. Seçilen renklerin olduğu bir çevrede birey daha sağlıklı ve mutludur, istekle çalışır, arzu ile üretir. Doğru seçilen bazı renkler dikkat yeteneğini arttırırken, bazıları ise dikkati dağıtır(29). Renk, kullanıldığı mekanda bazı duygusal ilişkiler yaratır. Örneğin; parlak renklerin çoğunlukla kullanıldığı bir mekan, insanda heyecan duygusunu uyandırır ve neşeli bir etki yaratır.

Uyumlu renklerin bütünleyici özelliğinden dolayı biraraya getirilmeleriyle mekanda bir birlik oluşturulabilir. Renk uyumu için yapılacak doğru seçimler sonucu, mekandaki düzen, kişiye yansır. Böylelikle kişi de o mekanda kendini

---

(29). Wilson, R.F. ; "Mimari Mekanda Renk Uyumu", Mimarlık ve Şehircilikte Mekan, Y.Ü. Yerleşme ve Mimarlık Bilimleri Uygulamalı Araştırma Merkezi Yayın No:1, Sistem Yayıncılık Matbaa San. A.Ş., 1992, s.19.

mutlu ve huzurlu hisseder. Farklı renklerden oluşan bir düzen ise mekanda çeşitliliği getirir. Birbirinden özellikle ayrılması gereken yerlerde, farklı renklerde düzenlemeyle ayırım belirtilebilir ya da herhangi bir biçim vurgulanabilir. Zıt renklerin birarada kullanımıyla kuvvetli etkiler yaratılabilir. Zıt renkler, yatayda kullanılıyorsa genişlik duygusunu, düşey doğrultuda kullanılıyorsa yükseklik duygusunu uyandırmaktadır. Kişi, mekanın içindeki uzaklıkları, çeşitli cisimlerin ve renklerin aracılığıyla algılar (30). Sıcak, parlak ve koyu renkli elemanlar, olduklarından daha yakın ve büyük algılanırlar ve ağırlık duygusunu oluştururlar. Buna karşılık soğuk, açık ve mat renkli elemanlar ise olduklarından daha uzak ve küçük algılanıp, hafiflik duygusunu oluştururlar. Bu özelliklere göre renk, mekanın boyutlarının olandan farklı bir biçimde algılanmasını sağlayabilen bir olgudur.

Tüm bu uygulamalarda, rengin tek başına etkisi düşünülmemelidir. Renklerin birarada kullanımıyla ortaya çıkan uyum göz önüne alınmalıdır. Çünkü mimari mekandaki yüzeyler, rengin bütün özelliklerini yansıtır ve mekanda karşılıklı etkileşim içinde bir bütün olarak algılanırlar. Ayrıca, rengin diğer görsel elemanlarla birlikte kullanımı da önemli bir konudur.

Mekandaki yüzeyler; yansıtma, yutma ve geçirme özellikleri sayesinde, ışığın niceliği ve niteliği üzerinde etkili olurlar. Dolayısıyla yüzeylerin dokuları renk için belirleyici bir özellik taşırlar. Örneğin; girintili, çıkıntılı yüzeylerin yutma oranı yüksek olduğundan, daha koyu renkli algılanacaklardır.

---

(30). Alp, T.; "İç Mekanda Renk Kuramları", İç Mekan Düzenleme Bilim Dalı Konferansları, M.S.Ü. Mim. Fak. Böl. Yayın No:4, İstanbul, 1984, s.86.

Renklerin insan duyguları üzerinde belirgin etkileri bulunmaktadır. Mavi rengin, soğuk, çok uzak, ıslak, tutucu etkisi vardır. Mekanda koyu ve yoğun kullanıldığında moral bozucu, kasvet verici, açık tonlarda kullanıldığında ise yatıştırıcı ve güven verici özelliktedir. Yeşil rengin, serin, çok uzak, çok nemli ve durgun etkisi vardır. Kullanıldığı mekanda sakin, hassas, yumuşak bir etki bırakmaktadır. Sarı ılık, çok yakın, kuru, hafif aydınlık etkisi verir. Kullanıldığı mekanda uyarıcı, dikkat çekici etki yanında, neşelendirici yönü de bulunmaktadır. Kırmızı rengin sıcak, yakın, kuru, büyük ve uyarıcı etkisi vardır. Kullanıldığı mekanda heyecanlandırıcı etki bırakır. Turuncu, çok sıcak, çok yakın, çok kuru, çok büyük ve tahrik edici özelliktedir. Pembe, geniş alanlarda kullanıldığında rahatsız edici etkisine karşın, küçük alanlarda zenginliği ve önemi vurgulayıcı etki bırakır. Kahverengi, ılık, dar, kuruluk etkisi verir, Turuncu, sarı ya da beyazla birlikte kullanıldığında dinlendirici, sakinleştirici bir etki yaratmaktadır. Tek başına kullanılırsa mekanda mutsuz, kederli bir etkenlik oluşturur. Mor, çok serin, çok uzak, nemli, ağır ve mistik bir etki bırakmaktadır. Gri, maviye doğru giden tonlarda kullanıldığında kasvetli, beyaza doğru giden tonlarda kullanıldığında ise huzurlu bir etki yaratmaktadır. Siyah, çok ılık, çok yakın, nötr, çok ağır ve cesaret kırıcı, ürkütücü bir etki bırakmaktadır. Beyaz ise çok serin, uzak, çok ıslak etkisi yanında kullanıldığı mekanda güneş ışığını yansıtıyorsa uyarıcı, neşeli bir etki bırakmaktadır.

Renk düzeninde aşırılığa kaçmamak gereklidir. Birçok rengin birarada kullanımıyla, huzursuzluk ve istenmeyen etkiler oluşabilmektedir. Örneğin, yüksek bir tavan koyu renge boyanarak daha alçak görünüm kazandırılabilir. Hasta odası gibi moralin üst derecelerde önem kazandığı mekanlarda, kullanılacak renklerin hasta üzerinde büyük etkisi vardır. Yine, renklerin etkilerinin bilinmesiyle, istenen yerlerde, uyarıcı etkisi olan renklerin kullanımıyla ilgi o noktaya

çekilebilir. Yangın söndürme araçlarının kırmızıya boyanması gibi.

4.1.1.2. Doku

Mekânı oluşturan biçimlerin, yüzeylerin görünüşleri doku özelliklerine bağlıdır. Doku, malzemenin kendi yapısında mevcut olan bir niteliğidir. Bir dokunun meydana gelmesi için,

- . Pürüzlü yüzey veya uygun ışık,
- . Dokusal derinlik yani girinti ve çıkıntı, gerekmede; renklerdeki değişim ise ona görsel karakter sağlamaktadır (31).

Doku, görsel olarak ışığı ne kadar yutup, ne kadar yansıttığına bağlı olarak algılanır. Çıkıntılı veya gözenekli bir doku birçok gölgeler yaratacaktır, küçük pürüzlü, yumuşak bir doku ışığı yutacak ve parlak, cilalı, kaygan dokusuz bir yüzey de ışığı yansıtacaktır(32).

Mekanda seçilecek dokuların da insan üzerindeki etkilerini iyi değerlendirmek gerekmektedir. Kullanılan gereçlerin; sıcak-soğuk, sık-seyrek, statik-dinamik, ışıklılık anlatımlarını ortaya koyan dokuları ile mekanda heyecan, canlılık, sakinlik ya da rahatsız edicilik gibi etkiler oluşturulabilir.

Doku, renk için belirleyici bir elemandır demiştik (4.1.1.1. Renk). Örneğin; ayrı dokulara sahip, aynı büyüklük ve renkteki iki yüzeyin etkisi farklı olacak, değişik renk izlenimini bırakacaklardır. Ancak, birarada çok çeşit-

---

(31). Aydınllı, S.; A.g.e., s.42.

(32). Aytuğ, A. ; Mimaride Doku Kullanımının Psikolojik Etkileri Üzerine Bir Araştırma, Y.Ü. Doktora Tezi, İst. 1987, s.114.

li doku kullanımı mekanda kararsız ve rahatsız edici bir etki verecektir.

4.1.1.3. Biçim

İnsan, mekanın rengi, dokusu ve biçimi tarafından çeşitli görsel uyarımlar ile uyarılır. Tasarımın şekillenmesini anlatması bakımından. üç boyutlu olarak düşünülen biçim, renk, doku ve şekliyle görsel nitelik kazanan, yüzeylerden oluşmaktadır. Yapılar ve mekanlar biçimleriyle algılanmaktadır.

Değişik biçimlerin ve bu biçimlerin farklı şekillerde düzenlenmelerinin, mekandaki uyuma, bütünlüğe ve yaratılmak istenen etkiye katkısı büyüktür. Gerek mekanı sınırlayan yüzeylerin oluşturduğu biçim, gerekse mekanda kullanılan diğer görünen elemanların (yapısal, donatısal) biçimlerinin geri planlarıyla birlikte çevresindekilerle ilişkisi, psikolojik bir etkinlik yaratmaktadır.

Mimar, biçimi oluştururken, bazı kriterlere bağlı kalmak durumundadır. Tasarladığı mekanlarda, işlevsel olarak kullanıcı gereksinmelerinin karşılanmasını düşünürken, mekanın amacına, eylemlere, yerine getireceği hizmetlere uygun biçimi bulmaya çalışır. Ayrıca yapısal elemanların da kullanılacakları işleve göre biçimlendiğini belirtebiliriz. Görsel olarak doyurucu bir tasarım ortaya koyabilmek için anlatım ve estetik biçim arayışlarına gidecek olan mimar, mekanın uyarıcı etkisini arttırmak için yine biçimden yararlanabilecektir. Bunların yanında, kullanışlı ve ekonomik olma gibi farklı boyutları da göz önüne alarak, biçimlerini ortaya koymak durumunda kalabilecektir.

Biçimler, bilinçli kullanılarak, istenilen anlatımların oluşturulmasına katkıda bulunabilirler. Biçimleri genelde;

. Geometrik biçimler

. Serbest biçimler

olmak üzere iki grupta toplayabiliriz. Belirli bazı biçimler, güçlü görsel etkilere sahiptirler.

Geometrik biçimlerden dikdörtgen, dengeli ve dinamik bir etki yaratmaktadır. Dar açılı biçimlerin dengesiz ve rahatsızlık verici etkisine karşın, dairesel biçimler, rahatlatıcı ve dinlendirici bir etki bırakmaktadır. Bu etkilerden hareketle, bir işyerinin çalışma mekanlarının dikdörtgenler prizması biçiminde olması, dinamiklik etkisi yönünden tercih edilebilir. Aynı işyerinde, genel müdürün dinlenme odasında ise rahatlatıcı, dinlendirici etkisi nedeniyle dairesel biçimler aranabilir. Prizma, küp, silindir, pramit ve hatta küresel biçimler, günümüz mimarlığında değişik yorumlarla karşımıza çıkmaktadır.

Mimari biçimleri kapalı ve açık olmak üzere iki genel grupta toplayan Aydın, "Serbest olarak biraraya getirilmiş açık biçimler genellikle belirli-sınırlı bir hacimden taşar; kapalı biçimler ise sınırlı bir hacim içinde düşünülmüş, tüm olarak tek bir ifadeye sahip olan yapılardır(33).", demektedir. Görülüyor ki, kapalı biçimler ile tek bir ifade sağlanabilirken, açık biçimlerde ise diğer biçimlere ya da boşluğa doğru bir akıcılık söz konusu olduğundan, çevresindekilerle uyumuna bağlı olarak çeşitli ifadeler yaratılabilir.

4.1.1.4. Ölçü ve Oran

Mimari mekanda görsel tasarım çeşitliliği kazandıran elementlerden biri de ölçü ve orandır. Bir niceliği, o nicelik için kabul edilmiş birimlerden birine göre oranlayarak düzenlemeye ölçü demektediriz. Genellikle mimaride birim olarak

---

(33). Aydın, S.; A.g.e., s.44.

insanın boyutları seçilmiştir. İnsanın mekan ile uyumunun sağlanması ve onu rahatça kullanabilmesi için mekan düzenlemesinde, insan ölçülerini göz önüne almak bir zorunluluk durumunda olacaktır. Eğer kişi, yaşadığı mekanda başını eğerek ya da sıkışıklıktan kolunu duvara çarparak eylemlerini yerine getirmeye çalışıyorsa ya da çok yüksek tavanlı, bir koridordan geçmek zorunda kalıyorsa, bu onda fiziksel ve psikolojik bazı rahatsızlıklara yol açar. Bu örneğin de ortaya koyduğu gibi mekanın ölçülerinin, içinde yaşayacak, onu kullanacak olan insanın ölçüleriyle uyum göstermesi gerekmektedir. Böylelikle insan, mekan içinde rahatsızlık duymadan gereksinimlerini karşılayabilecek, eylemlerini gerçekleştirebilecek, fiziksel ve psikolojik açıdan huzurlu olacaktır.

Bir yapının çeşitli parçalarının birbirleri ve yapının bütünü ile meydana getirdikleri uyumlu ölçü ilişkileri olan oran, tanımıyla birlikte, mekanın çevresiyle ve kendi içinde ölçülü olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yunan ve Roma mimarlarınca bulunmuş olan oran kuralları sonradan, 16. y.y.' dan 19. y.y.' a dek uygulanmıştır. Bu oran kuralları çeşitli zamanların beğenilerine göre değişmiştir. En önemlileri; kanon, altın oran, kareleme, üçgenleme sistemleridir. Matematiksel ilişkilerle kurulan bu sistemler yıllarca tartışılmıştır. Günümüzde ise, mimariyi bağlayıcı hiçbir oran kullanılmamakta, tasarımcının yargısına göre düzenleme boyutlanmaktadır.

Scholfield' in yaptığı araştırmalara göre en iyi oranı bulmanın iki önemli yolu vardır:

- 1- Analitik: Bunda aynı ölçü ile ölçülebilen uygun oranlar kullanılmaktadır.
- 2- Geometrik: Bunda ise farklı ölçülere dayalı oranlar kul-

lanılmaktadır(34).

Mimari düzenlemelerde ölçü ve oran, algılamada da önemli rol oynarlar. Kullanıcının daha uygun, daha insana yakın ölçü ve oranlardan oluşmuş mekanları kullanmaları, onları mekanda huzurlu kılacaktır.

Artık mimar, düzenleyeceği mekanın kullanıcılarını gözönüne alarak, o tasarım için geçerli olan ölçü ve oranları kendisi belirlemek durumundadır.

4.1.1.5. Ölçek

Ölçek elemanını, ölçü ve orandan ayrı düşünmek olanaksızdır. Bir çizimde görülen uzunluklarla, bunların karşıladığı uzunluklar arasındaki oran olarak tanımlanan ölçek, mekansal anlamda, kullanıcı olan insanın boyutları ile bağlantılı olarak, gereksinimlerini yerine getirirken kullandığı boyutları açıklayan bir ölçüttür. Kullanımdaki farklar ve daha birçok etkene bağlanan ölçek, kişiden kişiye değişen özelliktedir. Kişinin kullanımında gerekli olan boyutlar ile, gerçekleştirilmiş olan düzenlemedeki boyutlar arasındaki oran, mekanın ölçeği hakkında bilgi verebilir. Düzenlemede iyi ayarlanmış ölçek, mekanın bütün olarak etkisini olumlu yönde etkileyecektir.

Mekanda kullanılacak ölçek, insanların gereksinimleri için gerekli olan boyutlara, yararlanılacak yapı sistemleri, malzeme ve ekonomiye göre seçilir.

---

(34). de Greene, K.B., Anan: Balkan, E.A.; A.g.e., s.88.

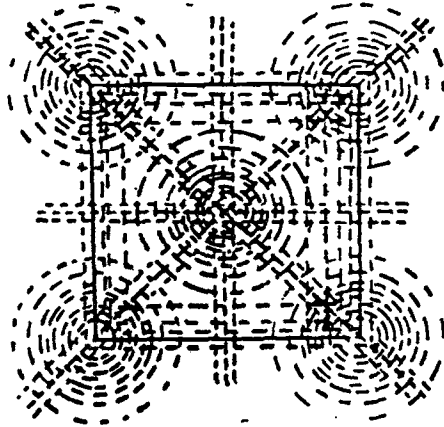
4.1.1.6. Denge

Gözün, çeşitli biçimlerde sürekli olarak dengeyi aramasından dolayı, mimari mekanlarda dengeli düzenlemelere gidilmesi -eğer istenen dengesizlik değilse-, kişiler üzerinde huzur sağlayacaktır.

Denge, sözcük karşılığı olarak, birbirini ortadan kaldıran güçlerin durma halidir. Arnheim'a göre, biçimleri denge durumuna zorlayan hareket arzusu, yani gerilimi sağlayan görsel kuvvetler, güçler eşit olup, denge sağlandığı anda bile ortadan kalkmazlar. Bu konuda; bir karenin içinde gelişigüzel duran bir daire ile ilgili bir şema oluşturmuştur. Dairenin geometrik merkeze gelmek için çaba sarfetmekte olduğunu gözlemlediğimizi, merkeze geldiğinde de görsel denge nin sağlanmış olacağını ortaya koymuştur(Şekil-15 ve Şekil-16).

Tasarımın dengeli olması, şekil, yön, ölçü, yakınlık gibi etkenlerin kullanımına da bağlıdır. Dengesiz bir düzenleme ne kadar gelişigüzel oluşmuş, olumsuz ve geçici bir etki veriyorsa, dengeli bir düzenleme de o kadar olumlu, kalıcı bir etki yaratmaktadır(Şekil-17).

Düzenlemede simetri, dengeyi sağlayan bir unsurdur. Biçimlerin dengeyi sağlamak üzere gösterdikleri çaba, simetriyi oluşturmak içindir.

Şekil-15 Arnheim'in Görsel Kuvvetler Yapı Şeması (Denel, 1970)

Şekil-16 Her ne kadar kullanılan, ince, uzun ve sivri üçgenler kendi başlarına hızlı hareket ediyor hissini verirlerse de tüm olarak resmin çerçevesinin içinde hareketlerini kaybetmiş, dengelenmiş olarak gözükürler (Denel, 1970)

Şekil-17 Bu şekilde, her ne kadar bir eksenler düzeni varsa da, 1) Görünmeyen doğal eksenlerle çakıştığından, 2) Eksenler çerçeve ile ilişki kurmadığından, 3) Yeni eksenlerin çözümlenebileceği geometrik veya görsel bir merkez olmadığından, statik dengenin kurulmadığı görülür. Böylece, göz, düzeni anlamakta zorluk çektiği gibi, elemanlar da adeta gayesiz bir hareket halinde ve geçici bir tutumda olurlar(Denel 1970)

4.1.1.7. Simetri

Kişide elemanları simetrik bir ilişki içinde algılama eğilimi vardır. Kareye yakın bir biçimin kare, hafifçe elips olan bir biçimin daire olarak algılanması gibi(35).

Yıllar boyu çeşitli düzenlemelerde, tüm ya da kısmi simetri çok kullanılmıştır. Eski mimari akımlarda biçim kaygısının daha çok yaşanması, bu kullanımı arttırmıştır. Zorunluluk olarak simetrinin yaratılmaya çalışılması, yinelenmesi, işlevsel açıdan gereksizlikleri doğurabilmektedir.

Simetri, dengeyi sağlamada önemli bir unsurdur. Simetrisi sağlanmış görsel elemanlar daha kolaylıkla algılanırlar.

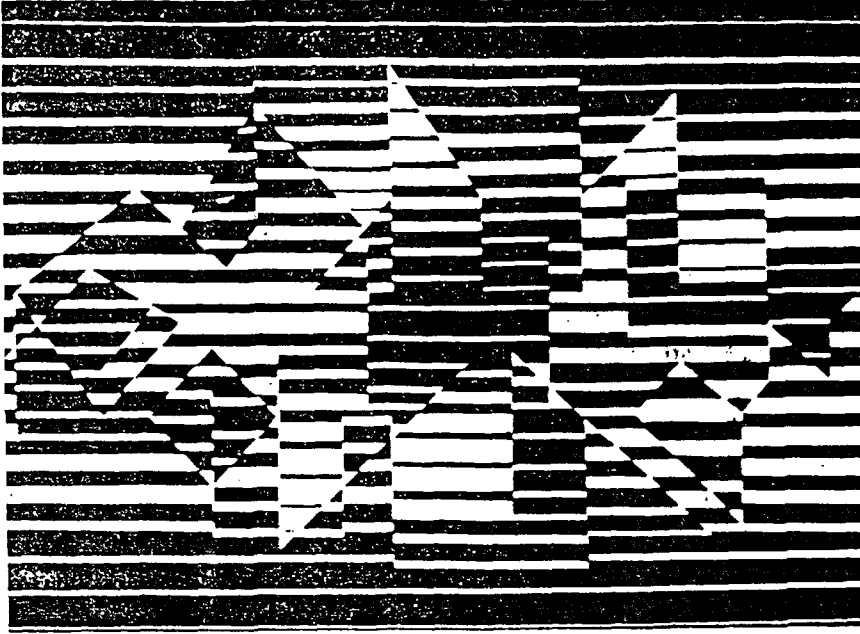
4.1.1.8. Ritm

Bir düzenlemede, benzer öğelerin düzenli aralıklarla tekrarlanması, ritm unsurunu oluşturmaktadır. Günlük yaşantımızda yaygın olarak varlığını hissettiğimiz ritm, ilkel çağlarda ise estetik kaygıdan uzak yapımsal zorunluluklardan doğmuştur. Örneğin; taşıyıcılık konusundaki zorluklar ile taşıyıcı sistem, belli öğelerin yinelenerek, ritmik şekilde kullanımıyla ortaya çıkmaktadır. Düzenlemelerde ritmin estetik açıdan kullanılması ise daha geç çağlara rastlamaktadır.

Niceliksel özelliklere sahip olması bakımından, algılamayı kolaylaştıran uyarım elemanı olan ritmi oluşturacak elemanın seçimi çok önemlidir. Tekrarı yapılan bu elemanın düzenlemedeki sayısı ve sürekliliği, ritme belli bir etki ve yoğunluk kazandırır. Ritimde, nokta, çizgi, leke, yüzey, şekil ve renk gibi elemanların tekrarlarını görmekteyiz(Şekil 18).

---

(35). Balkan, E.A.; A.g.e., s.76.

Şekil-18 Bu ritm organizasyonunu, birbirini takip eden fakat kalınlıkları değişen çizgiler kurmuştur (Denel, 1970)

Bilinçli olarak kullanılan ritm, mekana bir hareket, bir çekicilik katabileceği gibi, mekanda yönlenmeyi de etkileyebilecektir. Bilinçsiz bir kullanımda ise monotonluğun etkisi olma olasılığı bulunmaktadır.

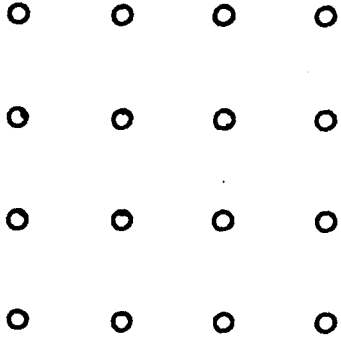
4.1.1.9. Yakınlık

Köhler, Koffka ve Wertheimer tarafından ortaya atılan Gestalt Kanunlarından ilk olarak anlatacağımız "Yakınlık Kanunu", birbirine yakın olan elemanların görsel bir grup meydana getirme eğiliminde olduklarından bahseder. Buna göre, birbirine yakın olan nesnelere uyarım alan kişi, yakınlığı kendi görüşüne göre yorumlayıp, nesnelere tek tek olmaksızın, grup olarak algılayacaktır.

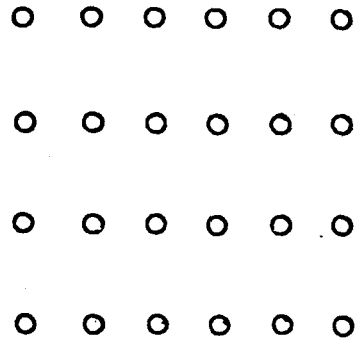
. Şekil 19-a' da sıra ve sütunları eşit kolaylıkla görebilmek mümkündür.

. Şekil 19-b' de noktalar yatay olarak birbirine daha yakındır ve bu nedenlerle sıralar, üniteler olarak görünmektedir.

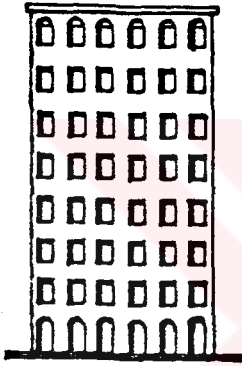
Bu Şekil 19-c ve Şekil 19-d' deki örneklere kadar genişletilebilir(36).

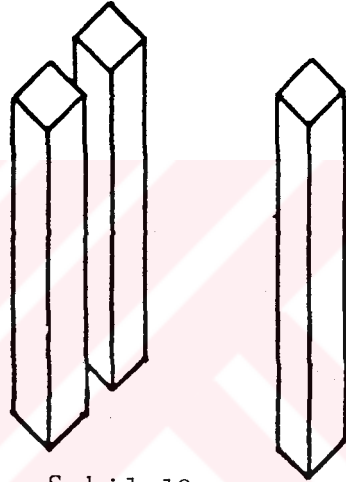
(a)

(b)

(c)

(d)

Şekil-19

4.1.1.10. Benzerlik

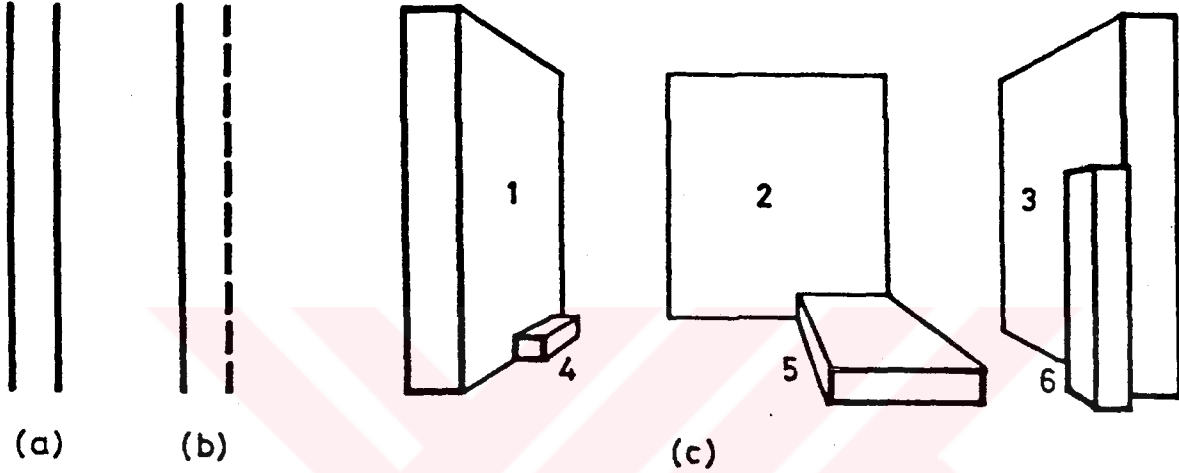
Birçok eleman bir arada bulunduğu anda, benzer özelliklere sahip olanları görsel gruplar meydana getirme eğilimi gösterirler. Benzer şekiller kendi aralarında güçlü bir biçimde ilişkili olmakta, diğer şekillere göre birbirlerine daha ait oldukları izlenimini vermektedirler.

Şekil 20-a' da çizgiler benzer olduklarından ilişkili görünmektedirler.

(36). Lang, J. ; Mimaride Işık-Gölge İlişkilerinin Anan: Altan, İ. Psikolojik Etkileri Üzerine Bir Araştırma, Y.Ü. Mim. Fak. Doktora Tezi, İstanbul, 1983, s.25.

. Şekil 20-b' de yakınlık aynı olmakla beraber düzenleme daha zayıftır.

. Şekil 20-c' de ise mimari bir örnek gösterilmektedir. Burada 1, 2 ve 3 numaralı kütleler 4, 5 ve 6 numaralı kütlere nazaran daha güçlü bir biçimde ilişkili görülmektedir (Sonuncu gruptakiler daha yakın biçimde düzenledikleri halde) (37).

Şekil-20

4.1.1.11. Süreklilik

Gestalt kanunlarından üçüncüsü olan sürekliliğe göre, iyi devamlılığı olan şekil ve zeminler, en iyi görülebilirler,

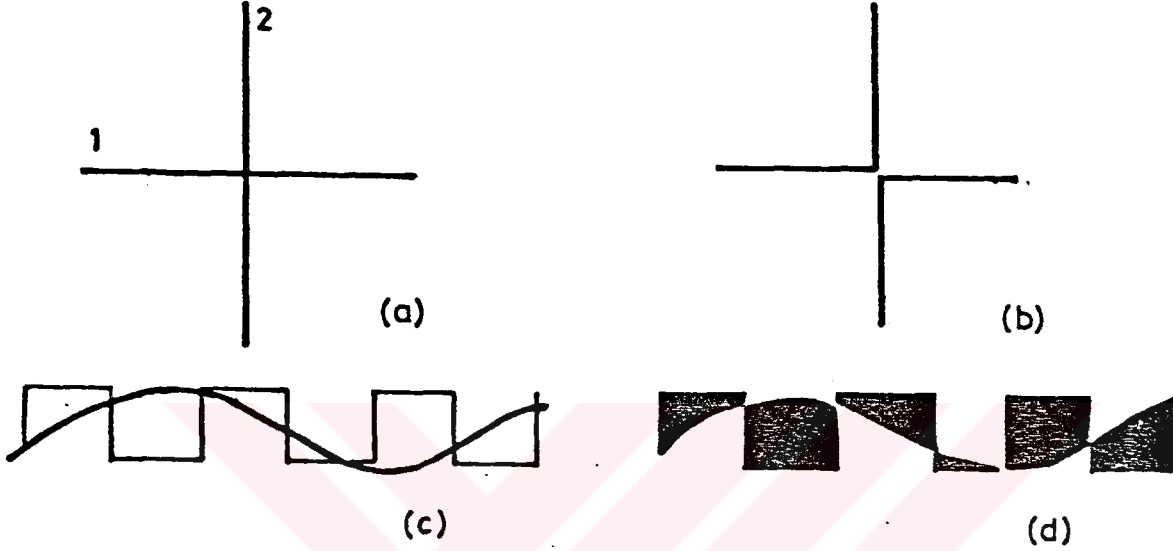
Süreklilik kanununun mimaride kullanımı, kullanıcıyı yönlendirmeye yönelik olabilir. Bu konuda Balkan (1977), "Düz bir çizgi görünüşte düz bir yönlenmeye, yuvarlak bir çizgi ise dönen bir yönlenmeye eğilimlidir. Kullanıcının izleyeceği yol yön olarak kontrol edilebileceği gibi, düzenlemenin pek çok alanında uygulanabilir"(37), demektedir.

. Şekil 21-a' da 1 numaralı çizgi 2 numaralı çizginin içinden, arkasından ya da önünden geçiyormuş gibi görünmekte-

(37). Balkan, E.A.; A.g.e., s.81.

dir.

. Şekil 21-b' deki düzenlemeyi algılayabilmek daha zordur. Julian Hochberg Süreklilik Kanununu Şekil 21-c' de görünen diyagramla göstermektedir. Bu şekil hemen her zaman şekil 21-d' deki gibi birbirine yakın alanlar dizisi biçiminde değil de bir sinüs eğrisi biçiminde görülecektir(38).

Şekil-21

4.1.1.12. Kapalılık

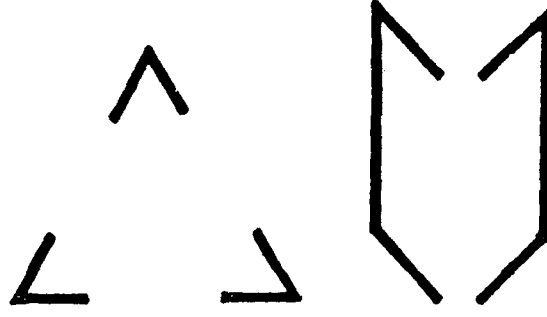
Bu kanun, tamamlanmaya az kalmış biçimlerin bir bütün olarak göründüklerini ispatlamıştır. Buna göre, bir yüzeyi tanımlayan çizgiler bir bütün olabilme eğilimi gösterirler.

Şekil 22' deki biçimleri kapalı biçimler şeklinde düşünürüz. Şekillerdeki açıklıklar ya da boşluklar, önemsizmiş gibi görünürler(39).

Gestalt Kanunlarının da gösterdiği gibi; Tasarımda kullanılan bu elemanlardan uyarım alan kullanıcıların, görsel olarak farklı yorumlara gidebileceğinin bilinmesi ile geomet-

(38). Altan, İ.; A.g.e., s.26.

(39). Altan, İ.; A.g.e., s.27.

Şekil-22

rinin görsel alanda kullanımına, daha bilinçli yaklaşımlar gerekmektedir.

4.1.2. MEKANSAL UYARIMI ETKİLEYEN ALGI TÜRLERİ

Fiziksel ve duygusal açıdan kabul edilir çevreler yaratılırken, mekansal uyarım elemanlarının çok yönlü olan tasarım ilkelerine bağlı olarak düzenlenmesi sonucu, çeşitli algılama olayları ortaya çıkar. Mekana ait bu uyarımlar, fiziksel çevre değişkenlerinin farklı anlatımlarına göre farklı algı türleri oluştururlar. Boyutsal, görsel, işitsel ve ısısal olan algı türleri, mekandan kaynaklanan uyarımları ve sonucunda mekanın bütününe ait algılamayı etkileyen faktörlerdir. Mekani oluşturan tüm bileşenlerin toplam etkisinin bilinmesi, mekanın fiziksel değişkenleri ile psikolojik faktörler arasındaki ilişkilerin bilinmesine bağlıdır.

Tüm algısal faktörleri içeren bir mekanda, boyutsal, görsel, işitsel ve ısısal gereksinimleri karşılayan elemanların bir bütün olarak algılanmasıyla beraber, algılanan mekanın özellikleri ortaya konmuş olur. Bu özellikler, buldukları çevreye göre mekanın içerliğini belirlemekte, farklı yapıda mekansal düzenlemelere yol açmaktadır. Renk, doku, form gibi tasarım elemanları, fiziksel çevre değişkenlerine bağlı ola-

rak farklı algı türleri üzerinde etkilidirler.

Mimari psikoloji alanının da yapılan çeşitli deneysel çalışmalarla bu konular incelenmiş, tasarım elemanları bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Bunlara bağımlı olarak boyutsal, görsel, işitsel ve ısısal algı türlerinin farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

4.1.2.1. Boyutsal Algı Etkinliği

Bir mekanın gerçek boyutlarını sabit tutarak, farklı boyutlara sahipmiş gibi bir etki yaratmak mümkündür. Bu, mekanal uyarım elemanlarından olan renk, doku ve biçim gibi elemanların, boyuta bağımlı değişken olarak kullanılmasıyla sağlanabilir. Çeşitli deneysel çalışmaların da gösterdiği gibi bu elemanların farklı şekillerde düzenlenmeleriyle birlikte farklı boyutsal etkiler elde edilebilmektedir.

Çeşitli renklerin, insanlar üzerindeki etkilerinden daha önce bahsetmiş, sarı ve kırmızı gibi sıcak renklerin yakın, mavi ve yeşil gibi soğuk renklerin ise uzak etkisi verdiğini görmüştük.

Mekanın boyutlarının gerçeğinden farklı olarak algılanmasını etkileyen renk faktörünün etkinliği tonla arttırılmaktadır. Yoğun ve güçlü renkler yakınlaştırıcı, solgun ve mat renkler ise uzaklaştırıcıdır. Buna karşılık güçlü ve yoğun bir renk olan siyahın tünel etkisinin çağrışımını, koyu mavinin ise gece gökyüzünde beliren boşluk etkisinin çağrışımını yapması nedeniyle, yakınlaştırıcı etki yerine, gerçekte uzaklaştıran bir etki yarattıkları görülmektedir. Parlak ve yoğun renkler, küçültme etkileriyle mekanın büyüklüğünün algılanmasında rol oynamaktadır.

Sert dokulu yüzeyler daha yakın algılandıkları için kullanıldıkları mekanın gerçek boyutlarından daha küçük görünme-

sini sağlarlar. Yumuşak dokulu yüzeyler ise daha uzakta algılandıklarından, kullandıkları mekanda daha büyük bir boyutsal etki yaratmaktadırlar.

Ana biçimler, geniş biçimler, çevrili biçimler, açık biçimler, değişik mekansal etkiler yaratarak, farklı boyutsal algı etkinliği ile farklı duygulara neden olmaktadır. Örneğin, herhangi bir sınır ya da çeşitli biçimlerdeki diğer eleman veya mekanlarla çevrili olan biçimler, sıkıştırılmış hissi ve çevrildikleri biçimden daha küçük oldukları düşüncesiyle, daha küçük boyutta bir algı etkinliği yaratırlar.

4.1.2.2. Görsel Algı Etkinliği

Mekansal uyarım elemanlarından, renk, doku, biçim gibi elemanlar, görsel açıdan değişik algı etkinlikleri yaratırlar.

Açık renkler, kullandıkları mekanı aydınlatırlar. Buna karşılık koyu renkler ise mekanı karartarak, güç anlaşılır hale getirirler. Bu ışığın çeşitli özelliklerine de bağlıdır. Işığın rengi ve yarattığı gölgelerin, mekanın rengi üzerinde etkisi vardır. Işık, doğrultusu, şiddeti, kamaşma gibi özellikleriyle, renklendirilmiş yüzeylerin ölçülerinde, gerçeğinden farklı ölçüde buldukları yönünde algısal etkinlikler yaratır. Buna göre; açık renkli bir eleman, rengi daha koyu olan bir geri-plana karşı bakıldığında daha büyük, koyu bir eleman, geri-plandaki ışığa karşı ise olduğundan daha küçük gözükmetedir. 4.2.1.1. Algılamada örgütlenme konusunda bahsedeceğimiz Şekil-Zemin İlişkilerinde de ele alınacağı üzere, elemanların renkleri, zemine bağlı olarak da farklı şekilde algılanmış olur. Eşit doymuşluğa sahip iki elemandan, koyu bir zemin üzerindeki daha göz kamaştırıcı etki verir.

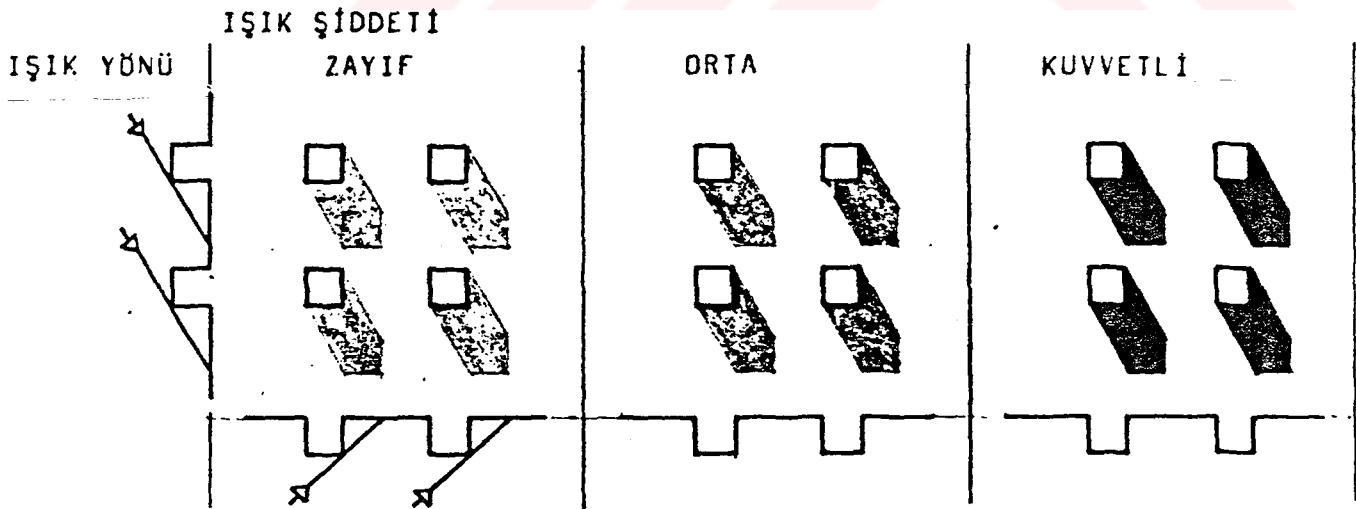
Farklı renklendirilmiş yüzeyler, ancak bazı ilkelere- (Gestalt İlkeleri) göre bir araya gelip bütünlük, birlik o-

luşturdukları sürece bütünün algılanmasında estetik rol oynamaktadır. Bu tür renk düzenlerine Renk Gestaltları denilmektedir(40).

Dokusuz bir nesne, ışığı yansıtarak, soyut olarak görünür, çıkıntılı ve gözenekli bir doku ise yarattığı gölgelerle somut bir görüntü verip, daha kolay algılanır.

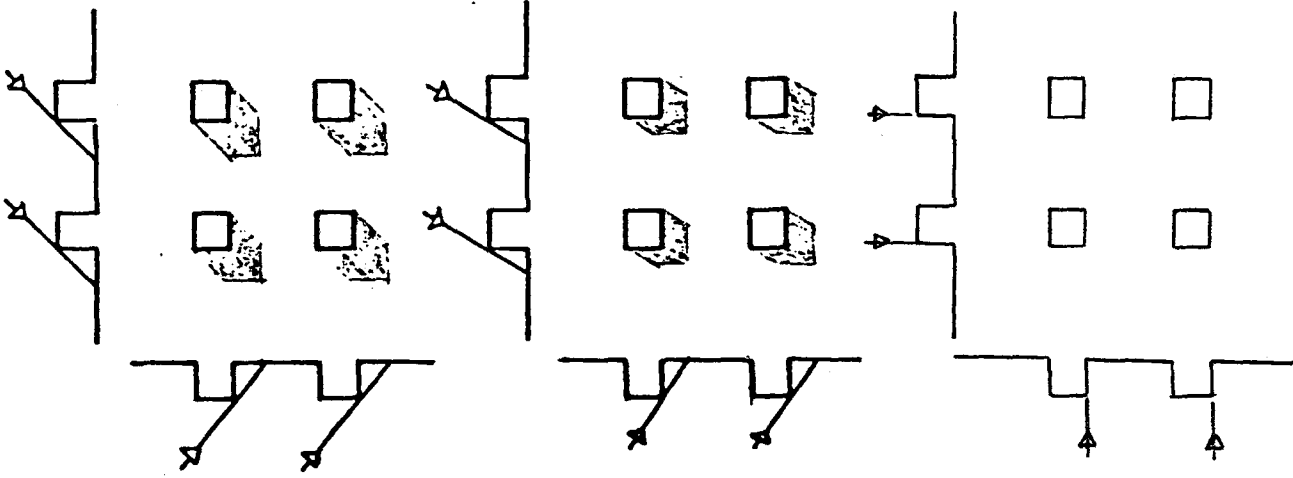
Dokulu nesneye bakış uzaklığımız, dokunun görsel algı etkinliği üzerinde etkileyici bir rol oynamaktadır. Gerçekte sert bir dokuya sahip sert bir yüzey, uzaktan bakıldığında, yumuşak dokulu, az pürüzlü ya da pürüzsüz bir yüzeymiş gibi algılanabilir.

Dokunun görsel olarak algılanması diğer bir unsur olan ışığın özelliklerine de bağlıdır. Işığın şiddeti, doğrultusu ve yüzey tarafından yansıtılması, dokusal görünümü belirleyecektir. Aynı doku üzerinde ışığın şiddetini artırarak elde edeceğimiz görünüm ve ışığın yönünü değiştirerek elde edeceğimiz görünümlerin de gösterdiği gibi dokunun sertliği, dolayısıyla algılanması üzerinde ışığın önemli bir rolü bulunmaktadır.

Şekil-23 Açılı gelen ışığın şiddetinin arttırılmasıyla daha belirgin gölgelerin yaratılması, dokunun olduğundan daha sert olarak algılanmasına neden olur (Altan' dan uyarılma, 1983).

(40). Hesselgren, S., Anan: Aydınllı, S., A.g.e., s.50.

Şekil-24 Nesneyi aydınlatan ışığın yönü eğik açıdan dik açığa geldikçe dokunun yumuşaklığı artar. Sert bir yüzey kuvvetli bir ışık tarafından doğrudan aydınlatılırsa, etkisi azalır. Ke-nardan, eğik gelen ışığın oluşturduğu etkiden daha yumuşak gözüktür (Altan' dan uyarılma, 1983).

4.1.1.3. Biçim konusunda da anlatıldığı üzere geometrik ya da serbest biçimli mekanların, görsel algılamada önemli rolleri vardır. Örneğin, aynı ışık doğrultusu ile aydınlatma düzeyleri aynı olan fakat biçimleri ayrı olan iki mekan arasında, mekanın ifadesi ve aydınlığında farklılıklar olmaktadır.

4.1.2.3. Isısal Algı Etkinliği

Bir mekanın ısı değerini sabit tutarak, mekansal uyarım elemanı olan renkten yararlanarak, farklı etkiler yaratmak olanaklıdır. Sarı-kırmızı renkler, ateşin renkleriyle çağrışım yaparak, sıcaklık hissi verirler. Buna karşılık buzun soğukluğunu çağrıştıran mavi-yeşil renkler ise soğukluk etkisi yaratırlar. Böylelikle, kırmızı-turuncu gibi sıcak renklerin kullanıldığı mekanda bulunan kişiler, o mekanı gerçekte olduğundan daha sıcak hissederler.

Renkler, içinde bulunduğumuz mekanda geçirdiğimiz zamanı tahmin etmemizde de etkin rol oynarlar. Örneğin sıcak renklerin hakim olduğu bir mekanda geçen zamanın daha fazla tahmin edildiği; ancak soğuk renklerle renklendirilmiş bir mekanda tahmin edilen sürenin, gerçek sürenin altında olduğu

saptanmıştır. Buna bağlı olarak soğuk renklerin rutin, monoton işlerin yapıldığı yerlerde kullanılmasının uygun olabileceği konusunda öneriler yapılmıştır(41). Soğuk renklerin, sükunet verici, sakinleştirici özelliklerinden bu konuda yararlanabiliriz.

Bazı dokusal özelliklerin, mekanın tüm olarak algılanmasında ısı etkinliği yönünden de rolü vardır. Düz dokulu yüzeyler, pürüzlü yüzeylere nazaran soğuk bir etki yaratırlar. Bu konuda, mekanda kullanılan malzemelerin ısıları da önemlidir. Düzenlemede çoğunlukla mermer kullanılan bir mekan, hem mermere dokunduğumuzda soğuk olacağını tahmin ettiğimizden, hem de düz bir yüzey olması bakımından, algıda soğuk olarak bir etki bırakacaktır. Halıyla kaplı bir döşeme, tecrübelemimize göre pürüzlülüğü ve dokunduğumuzda sıcak olacağını tahmin ettiğimizden, mekana sıcak bir algısal etkinlik verecektir.

4.1.2.4. İşitsel Algı Etkinliği

Kulaklarımız bize hem uzaklık hem de yön hakkında ipuçları verir. Fakat bu konuda, mekana getirilen düzenlemelerle, kişileri farklı algılarla farklı yönlendirmek mümkün olabilmektedir.

Kişilerin mekanı işitsel olarak algılaması, yankı ve reverberasyon sürelerine bağlı olarak değişik etkilere sahiptir. Reverberasyon süresinin uzunluğu ve yankının olması, mekanın biçimiyle yakından ilgilidir. Kişinin bulunduğu mekanda reverberasyon süresi uzadıkça ve yankı arttıkça, kişiye gerçekte olduğundan daha geniş bir mekanda bulunuyormuş gibi bir duygu vermektedir. Buna karşılık kısa reverberasyon süresi ise küçük bir mekanda bulunma hissi uyandırmaktadır.

---

(41). Brebner, J., Anan: Aydınllı, S., A.g.e., s.51.

Mekanda kullanılan çeşitli malzemelerin farklı dokusal özellikleri bulunmaktadır. Bu özelliklere göre, sesi yutma ve yansıtımındaki farklılıklarla, işitsel algılamayı etkilerler. Halinin; P.V.C.' ye göre daha fazla yutuculuğa sahip olması, tiyatro binalarının seyir salonundaki kullanımını yaygınlaştırmaktadır.

4.1.3. TİYATRO BİNALARINDA MEKANSAL UYARIM

Tiyatro binasında bulunan kişi, birçok tasarım elemanı tarafından ve sürekli olarak uyarılır. Mekansal uyarım elemanı olan renk, görsel olarak kullanıldığı mekana bir nitelik kazandırır. Rengin düzenlenen çevrede bilinçli olarak kullanımı, kişiler üzerinde olumlu etkilere yol açacaktır.

Tiyatro binalarında fuaye ve lobide, insanların dinlenmelerini ve birbirleriyle sohbet ederek, kaynaşmalarını düşündüğümüzden, ılık göze batmayan tonlara yer verilmesi doğru olacaktır. Salonda duvar ve tavanda tüksüz, değeri yüksek ve doymuşluğu düşük olan renklerin kullanımı gereklidir. Oyuna olan dikkatin, duvarlar ve tavan tarafından bozulmaması gerektiğinden, bu yüzeylerde açık tonların seçilmemesi gerekir. Koyu renk döşemelerin sağlamlık etkisi vermesi bakımından kullanılması uygundur. Koltukların rengi ise, oyun sırasında seyirciler tarafından örtüleceğinden çok fazla önem taşımamaktadır. Tiyatronun girişi, çekici ve çevreden kolaylıkla ayırdedilebilecek bir düzenlemeye sahip olmalıdır. Bunu sağlamada, sıcak ve doymuş renklerin kullanımı ile destekleyici bir etki yaratılabilir.

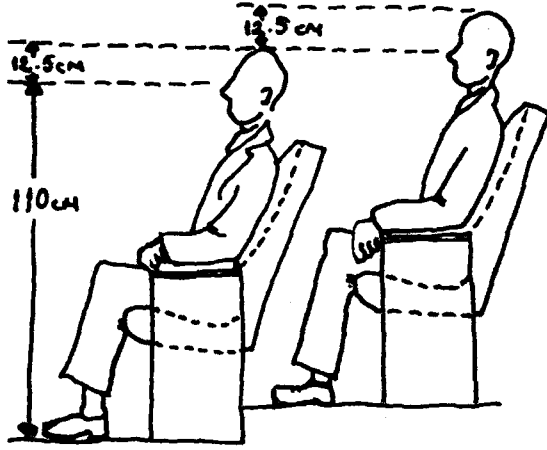
Ayrıca dar olan fuaye, giriş holü gibi mekanlarda, gerçek boyutlarından daha geniş olarak algılanmaları için açık renkler seçilebilir. Mutlu, huzurlu bir ortamın sağlanması için de renklerin birarada kullanımıyla ortaya çıkan uyum gözönüne alınmalıdır.

Mekanda kullanılan yüzeylerin diğer önemli uyarıcı etkisi, dokuları aracılığıyla olur. Dokusal derinliği az olan yani küçük pürüzlü yüzeyler, statik etkileriyle, fuaye, lobi ve salonda sakinlik yaratacağı düşünülerek kullanılabilir. Fakat, dokusuz yüzeyler de yine bu mekanlarda ışığı yansıtacaklarından, rahatsız edici bir etki verebilirler. Çıkıntılı veya gözenekli yüzeylere de fuaye ve salonda gereksiz bir heyecan duygusunu getirebileceğinden, bu mekanlarda kullanımına fazla yer verilmemelidir.

Kullanılan malzemelerin kendi yapılarından ileri gelen dokuları, seyircinin kullanımına dönük olan mekanlarda ısı, akustik, aydınlatma, temizlemede kolaylık gibi nedenler gözönüne alınarak tercih edilmelidir.

Bir uyarım elemanı olan ve üç boyutu ifade eden biçim mekanların algılanmalarında çok önemli rol oynar. Biçimin işleve uygunluğu ve biçimi oluşturan yüzeylerin özellikleri, mekanda görsel ve işitsel bir etkinlik oluştururlar. Örneğin; seyir salonunda akustik açıdan, dikdörtgen, yelpaze ve atnalı planlı biçimler kullanılmalıdır. Ayrıca, yaratılmak istenen mekansal etkinin yanında, lobi ve fuayede de dengeli, dinlendirici etkiyi sağlayacak biçimlere yer verilmeli, dolambaçlı, dar açılı biçimlerden kaçınılmalıdır.

Ölçü ve oran, uyarım elemanı olarak, mekanın ölçüsü ile insanın ölçüleri arasındaki uyumu, mekanın kendi içinde ve çevresiyle ölçülü olması kriterlerini getirir. Örneğin; insan ölçüsünün gözönüne alınmadığı seyir salonunda, iyi görüş şartlarının sağlanamayacağını söyleyebiliriz.

Şekil-25 Seyir salonundaki koltukların yerleşiminde insan ölçülerinin gözönüne alınması

Seyircinin insana yakın ölçü ve oranlardan oluşmuş mekanlarda daha huzurlu olabileceğini söyleyebiliriz. Buna karşın bazı özel durumlar yüzünden örneğin; akustik açıdan, kendi içinde salonun boyutları basit oranlarda (6/12/24 gibi) olmamalıdır. Seyirci kapasitesine göre fuayenin sahip olması gereken boyutları ile gerçekleştirilmiş olan düzenlemedeki boyutlar arasındaki oran da bu mekanın ölçeği hakkında bilgi verebilir.

Tiyatro binalarında kullanıcıya ait mekanlarda düzenlemelerin dengeli olması, seyirciler üzerinde olumlu ve huzur verici etkiler bırakır. Dengeyi sağlamada önemli bir unsur olan simetrinin, en çok seyir salonunda etkisinden söz edilebilir. Salonda her köşeden iyi görüş koşullarının sağlanması için sahnenin salonu ortalaması ve sahnenin ortasından geçen eksenin, salonu simetrik iki parçaya bölmesi çözüm olarak düşünülebilir.

Salondaki koltukların birbirlerine yakın olarak düzenlenmeleri ayrı koltuklar olarak değil, koltuk grupları şeklinde uyarıcı etkide bulunurlar.

Tiyatro binalarında, dar olan giriş holü, fuaye ve lobide açık renklerin ve ayna yüzeylerin kullanımı ile mekansal u-

yarımda boyutsal algı etkinliği söz konusu olmaktadır. Oluşturulması istenen sıcak ortamların da kullanılan sıcak renk veren ışık kaynakları ve ılık renklerle sağlanmaya çalışılması, ısısız algı etkinliğinin tiyatro binalarındaki uyarıma katkısını ortaya koymaktadır.

Tiyatroda kullanıcıya dönük olan mekanlarda uyarımı oluşturan elemanların tek başlarına etkilerini düşünmemek gereklidir. Ancak tüm bu etkilerin belirli oranlarda katılımlarıyla bütün bir mekansal uyarımdan sözedebiliriz.

4.2. MEKANSAL ALGILAMA VE ALGILAMA KURAMLARI

Algılama, mimari çevre ile insan davranışları arasındaki etkileşimde, en önemli belirleyicilerden birisidir. İnsanın, çevresi hakkında bilgi edinmesi, duyu organları aracılığıyla olmaktadır. Çevremizi nasıl algıladığımız, nasıl tepki gösterdiğimiz, gelecekteki çevreleri nasıl oluşturacağımıza yönelik, yol gösterici bir nitelik taşıması bakımından önemlidir. Mimarların ürünlerini kullanıcıların algılarına bırakmaları da algılama psikolojisinin mimarlar için olan önemini vurgulamaktadır.

Duyu organlarına çevreden gelen uyarılar, sinir sistemi yardımıyla beyne ulaştırılır. Beynin ilgili sinir merkezlerinde son bulan uyarılar, burada anlam kazanarak, algılamaya dönüştürülür. Bu dönüşüm, kişinin duyarlılığı ile zekasının birlikte işlemesinden oluşur.

Algılama, duyu organları yoluyla beyne iletilen uyarıların duyular haline dönüşüp, çeşitli bakımdan örgütlenip anlam kazanmasıdır(42). Algı, nesnel dünyayı duyular yoluyla öznel bilince aktarma olayıdır. Algı dış dünyanın duyularla gelen imgesinin bilinçte gerçekleşen tasarımıdır(43).

(42). Baymur, F; Genel Psikoloji, İnkilap ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1976.

(43). Hançerlioğlu, O.; Anan: Ertürk, S., A.g.e., s.44.

İnsan algılarıyla, çevresini amaçlarına uydururken, aynı zamanda çevrenin sağladığı koşullara da kendini uydurarak, bulunduğu mekana anlam kazandırmaktadır. İçinde bulunduğu çevreden yararlanmak, ona uymak ya da onu kendine uydurabilmek için öncelikle o çevreyi tanıması anlaması gerekmektedir.

Rasmussen'in de belirttiği gibi, "mimariyi görmek yetersizdir, onu her yönüyle algılamak gerekir. Odaların içinde yaşamalı, duvarların sizi nasıl çevrelediğini hissetmeli, birinden diğerine nasıl doğal olarak geçildiğini görmelisiniz. Dokusal etkinin farkına varmalı, neden belli renklerin seçildiğini ve seçimin, odaların pencerelere ve güneşe göre yerleştirilişine bağlı olduğu"(44)'nu bilmek gerekmektedir.

Algıladığımız biçimler hakkındaki düşünme tarzımız, davranışlarımızın oluşmasında, hareket noktasını belirler. Buna dayanarak, algının kişilere göre farklılaşmasındaki etkenleri; kişiye ait özellikler ana başlığı altında toplayabiliriz. Ayrıca, çevreye ait özellikler ve algılanan nesneye ait özellikler olmak üzere, iki ayrı başlıkta toplanan özelliklerin de algılama olayında önemleri büyüktür.

1- Kişiyeye ait özellikler

.Kişinin fizyolojik yapısı, cinsiyeti, gibi doğuştan getirdiği özellikleri,

. Bulunduğu sosyal sınıfa ve aldığı eğitime bağlı olarak, kültürü, alışkanlıkları, deneyimleri ve bakış açısı gibi sonradan edindiği özellikleri,

. Kişinin, uyarımı aldığı andaki duyguları, amaçları, istekleri, görüş açısı gibi geçici özellikleri.

. Zaman

2- Çevreyeye ait özellikler

. Kişinin bulunduğu çevrenin fiziksel ve işlevsel özellikleri

---

(44). Hançerlioğlu, O.; Anan: Ertürk, S., A.g.e., s.44.

.Donatı elemanlarının düzenlenme şekilleri gibi özellikler.

3- Algılanan nesneye ait özellikler

. Nesnenin fiziksel ve işlevsel özellikleri gibi sabit özellikleri.

. Hareketliliği, konumu gibi geçici özellikler.

Tek başına bir duyumun, algıyı oluşturabileceğinden öte genellikle algılamada, diğer duyu organlarının da işe karışması söz konusudur. Duyumlar daha önceden kişide oluşmuş imajlarla kaynaştığı zaman algı meydana gelmektedir. Örneğin bir elmayı gören çocuk, elmanın verdiği görme duyumu ile birşey algılayamazken, gözlem ve denemelerin tekrarlanmasıyla, elmanın yenilebileceğini, kendine özgü bir biçim, renk, tat ya da kokusu olduğunu çeşitli duyumlar yolu ile anlayıp, elmayı algılamaya başlayacaktır.

Duyumların, beyinde anlamlı ve tutarlı algılamalara dönüşmesi konusunda çeşitli kuramlar bulunmaktadır. Bütün algılama kuramları, kalıtımın ve geçmiş deneyimlerin görece önemi üzerinde aynı fikirde değildirler. Ancak kazanılan eğilimlerin, görme biçimimiz üzerinde belirleyici bir rol oynadığı fikri birçok kişi tarafından kabul edilmektedir(45). Algılama olayı ile ilgili, ortaya atılmış kuramları iki ana başlık altında inceleyebiliriz:

1- Duyuya Dayanan Kuramlar

Algılamanın duyumlardan kaynaklandığını belirtirler. Bu kuramlara göre, çevreden gelen uyarıcılar duyumları oluşturur, duyumlar da bir algılama olayını gerçekleştirmek için bir araya gelirler.

. AMPİRİZM

Bilginin tamamen görsel deney ürünü olduğunu savunan bir ku-

---

(45). Aytuğ, A.; A.g.e., s.72.

ramdır. Bu anlayışa göre bilinçsiz yargılar, ilkeler doğuştan vardır, fakat açık bir şekilde kavranan ve bilinçli olarak uygulanan yargılar biçimini almaları için deney şarttır. Deneye dayanan gerçekler dışında, hiçbir şeyi kabul etmeyen bu kuram, 19. Y.Y.' da bilimi yönlendirmiş, aynı yüzyılın ortalarından itibaren de mimarların ilgisini çekmeye başlamıştır.

. RASYONALİZM VE NATİVİZM

Ampirizme karşı olarak geliştirilmiştir. Bu kurama göre, özellikle üç boyutlu algılama ile ilgili yargılar ya doğuştan gelir ya da zihin tarafından kurulmuştur. Bunlar, sadece deneyin verilerinden türemiş olamaz. Descartes, Kant, Piaget ve Chomsky bu yaklaşımın temsilcileridir.

.GESTALT KURAMI

İnsanların algıları, birer bütün olarak organize etme eğiliminde olduklarını savunan bu kuramın kurucuları Wertheimer, Koffka, ve Köhler, bu olgunun, zihnin uyaranlardan gelen izleri tamamlama yeteneğinden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Buna göre bütünsel yapı, kendisini oluşturan parçalardan farklı bir varlığa sahiptir.

2- Bilgiye Dayanan Kuram

. ENFORMASYON KURAMI

James J. Gibson ve Eleanor Gibson tarafından ileri sürülmüştür. Çevreyi bilgi kaynağı olarak gören bu kuram, algılarımızı da bilgiye dayandırmaktadır. Nasıl algıladığımız konusunda, duyuya dayalı kuramlardan daha farklı yaklaşımlar getirmiştir.

Duyuya dayanan üç kuram da çevre tarafından uyarılan duyularımızın, bir yolla algıyı oluşturmak üzere bütünleştiğini ileri sürmektedirler. Algılamayı oluşturan duyuların, bu bütünleşmeyi ve hafızada canlanma olayını nasıl gerçekleştir-

diklerini de tanımlamaya çalışmışlardır.

Mimarlar, özellikle Ampirist ve Gestalt okulundan gelen psikologların çeşitli algılama kuramları ve Gibson'ın bilgiye dayanan kuramı ile ilgilendiler.

Aksiyon ötesi görüşünde olan Ames, Centril ve Ittelson gibi psikologlar, kişinin algısal dünyasının, kendine özgü oluşunun önemini belirtmişlerdir. Bu görüşe göre algı olgusu, kişinin kendi yarattığı olgular dünyasında şekillenip, yine kendisinde tamamlanmaktadır. Aksiyon ötesi ekolün esas katkısı, bizim, çeşitli kişilerin kendi deneyim, eğitim ve amaçlarına dayanarak, çevredeki çeşitli şeyleri kendilerine göre algıladıklarının bilincine varmamızı sağlamıştır(46).

1910' dan beri Almanya' da geliştirilmeye başlanan Gestalt kuramı, görsel algıya ilişkin bir kuramdır. Bir mekan ya da bir düzlemde yer alan bir nesnenin algılanmasının çevresine bağlı olduğunu, deneyler yoluyla göstermeye dayanmaktadır. Demek ki belli bir bütündeki parçalar, başka bütünlük içinde kazanacakları anlamdan daha farklı anlamlar kazanır. Böylece Gestalt' çiler, algılamayla ilgili çalışmalarını 'bütün' üzerinde yönlendirdiler. M. Wertheimer, bir 'iyi biçim' in var olduğunu deneysel yollardan kanıtlamaya çalıştı. Wert Wertheimer, Koffka ve Köhler, bir elemanın ait olduğu bütüne göre değiştiğini ispatlarken bazı kurallar ortaya koymuşlardır: Yakınlık, benzerlik, süreklilik gibi adlarla anılan kanunlar ve Şekil-Zemin İlişkilerini açıklayan kurallara 4.1.1. Mekansal Uyarım Elemanları konusunda değinilmiştir.

Bilgiye dayanan algılama ise son 30 yıldır, bazı mimarların ilgisini çekmiştir. Çünkü, gözlemci tarafından görülen (keşfedilen) çevredeki karmaşıklık ve algılama olgularını

---

(46). Altan, İ.;A.g.e., s.24.

daha kolaylıkla açıklar görülüyor(47). Mimarlık ürünlerinin algılanmasında değişen ve değişmeyen yanları belirlemede etkilidir. Bu kurama göre, beden ile zihinsel yapı arasındaki ilişkiler, uyarıcıdan kaynaklanan karmaşık değişkenlerin bir işlevi olarak ele alınmıştır. Kuram kişinin çevresinde bulunan nesnelere, niteliklerden nasıl ayırdığını, çevreyi nasıl tanıdığı ve çevre içindeki ilişkileri nasıl öğrendiğini göstermektedir. İki algı düzeyinden bahsedilmiştir. Birincisi, temel duyuşal süreçlere bağlı olan evrenin maddesel ve mekansal algısı, ikincisi ise dikkat edilen anlamlı ve yararlı şeylerin algısıdır.

Renkler, dokular, yüzeyler, kenarlar, eğrilikler, biçimler ve ara mekanların dünyası, maddesel ve mekansal algıyı oluştururken, anlamlı ve yararlı şeylerin algısı ise genellikle daha alışkın olduğumuz nesnelere, yerler, kişiler, işaretler ve yazılı simgelerle ilgilidir. Anlamlı ve yararlı şeyler, zamana bağlı olarak değiştiğinden, birinci algı türü de değişkendir. Oysa maddesel ve mekansal şeyler, az ya da çok değişmez bir geri-plan oluştururlar.

Gibson' a göre, görsel algılamada en başta gelen öğrenme deneyimi, elemanter şekillerin çağrışımını yapmak değil fakat niteliklerde, örüntülerde, çizgilerde ve boyutlardaki değişimlerde de gittikçe küçülen farklılıkları ayırdetmektedir (48).

İnsanın dış dünyayı, duyuları ve bunların algı haline gelmesi ile tanımasından dolayı algılama, her zaman için önemli bir sentez etkinliği olarak birçok araştırmanın, odak noktasını oluşturmaya devam edecektir.

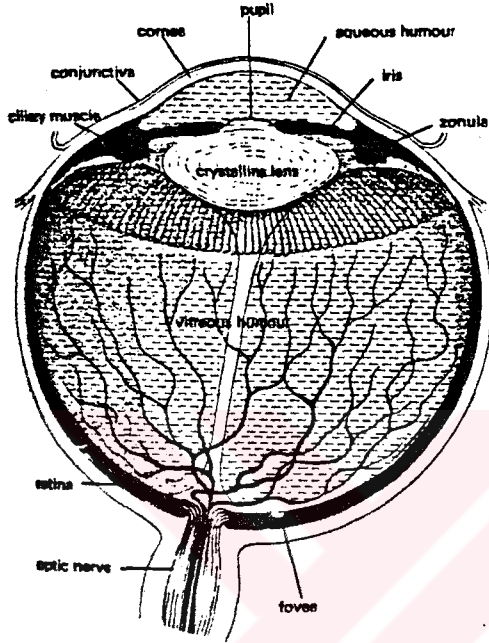
---

(47). Altan, İ.; A.g.e., s.27.

(48). Aytuğ, A.; A.g.e., s.74-75.

4.2.1. GÖRME DUYUSU VE GÖRSEL ALGILAMA

Görsel algılamayı anlayabilmek için, ön koşul olan görme duyusu ve organı olan gözden bahsetmek gereklidir.

Pupil- Gözbebeği
 İris - İris
 Cornea- Kornea (saydam tabaka)
 Aqueous Humour- Sıvı Hümor
 Crystallins Lens- Mercek
 Ciliary Muscles- Kirpiksi Adaleler
 Zonula - Asıcı Bağ
 Vitreous Humour- Camsı Tabaka
 Fovea- Kör Nokta
 Conjunctiva- Konjonktiv
 Retina- Ağ Tabakası
 Optic Nerve- Optik Sinir

Şekil-26 Göz kesiti

En önde kornea denilen sert, cam gibi saydam bir tabaka vardır. Bu önde, ışığı geçiren bir katman olup, kavislidir. Görme keskinliği sağlayan koroid tabaka gözün ön kısmında irisi oluşturur. İrisin açık yeri gözbebeğidir. Asıl mercek gözün biraz arkasında bulunur. Bununla kornea arası bir sıvı, aqueous humor ile doludur. Elastiki maddeden meydana gelen merceği, iki ucuna bağlanmış asıcı bağlar (suspensory ligaments) yerinde tutar. Bu bağlar gerilince mercek yassılaşır. Fakat kirpiksi kas büzülünce, bu gerilme azalır. Işığın uyarımı şiddetli olunca irisin lifleri genişler ve gözbebeği küçülür. Az aydınlıkta irisin lifleri büzülerek gözbebeğinin büyümesine neden olur. Kirpiksi kas merceğin kavisini refleks olarak ifade eder ve bakılan elemanın uzaklığına göre merceği en iyi odak noktasına ayarlar. Dışarıdan gelen ışınlar, göz sıvısı, mercek ve gözün asıl boşluğunu

dolduran camsı sıvıdan geçerek, retinaya ulaşırlar. Retinada iki temel tip algılayıcı vardır. 'Çubuklar' ışığı ve karanlığı ayırt eder, 'koniler' ise üç tip olur. Koni hücreler, rengin görülmesi için gereklidir. Görme yeteneğinin ve konilerin büyük bölümü fovea' da bulunur. Ufak bir çukur olan fovea, hepsi koni olan duymu alan hücrelerle sıkı sıkı dolmuştur. Her koninin beyine giden özel bir yolu vardır. Foveanın dışında, hem koni hem de çubukların bulunduğu yerlerde, birçok duymu alan hücreler tek bir ganglion hücrede birleşmektedirler. Ganglion hücrelerinin uzantıları retinadan geçerek görme sinirini oluşturmaktadırlar. Görmenin keskinliği bu uzantıların sayısıyla sınırlıdır. Uyarıların retina üzerindeki ters görüntüleri, görme sinirleri ile beyine ulaştırılmadan önce, retinadaki iki röle istasyonundan geçer. Gözün arkasında her iki gözün sağ ve sol görme alanlarından alınan bilgi birleştirilerek, karşı taraftaki beyin yarım küresine gönderilir. Görüntünün düz şekilde görülmesi sağlanır.

Görmenin dört işlevinden bahsedebiliriz:

- 1- Biçimleri görme
- 2- Uzaklıkları görme
- 3- Renkleri görme
- 4- Hareketleri görme

Ayrı olayları anlatan, bu dört farklı işlev görsel algılamada, fiziksel ve toplumsal ölçütlerin de karmaşık etkileşimi ile birbirine sıkı sıkıya bağlı işlevler durumundadır.

Görsel algı, bazı öznel ve nesnel etkenlere göre farklılık göstermektedir. Bu etkenler, bakan kişinin uyarıcıyı daha önceden tanımış, bilmiş olması, kültür farklılığı gibi etkenlerdir. Tanıdık olan görsel düzenlemeler daha kolay algılanabilir. Kişinin, örneğin sahip olduğu topluma ve yaşamış olduğu deneyimlere göre karşılamak istediği gereksinim-

ler, görsel algılamayı etkilemektedir.

Görsel algılamamanın davranışı etkilemesi ve daha sonra da davranışın algılamayı etkilemesi, görsel algılamamanın anlamlı bütünler halinde olabilmesi için gerekli olan algılama özelliklerine değinme zorunluluğunu getirmiştir. Bu özellikler sayesinde bütünün algılanması sağlanmaktadır. Görsel olarak algılanana, bütünlük özelliği kazandıran etkenler aşağıdaki gibidir.

4.2.1.1. Algılamada Örgütlenme

Gestalt Teorisine göre çevremizdeki nesnelere belirli bir düzen içinde bir araya gelmektedirler. Bu düzeni oluşturan tek tek elemanlar şeklinde değil de bir bütün olarak algılanmaktadır. Algısal düzenlemenin en temel ilkelerinden biri olan şekil-zemin ilişkileri iki boyutta mekansal ifadenin gelişimine katkıda bulunur.

1- Şekil-Zemin İlişkileri

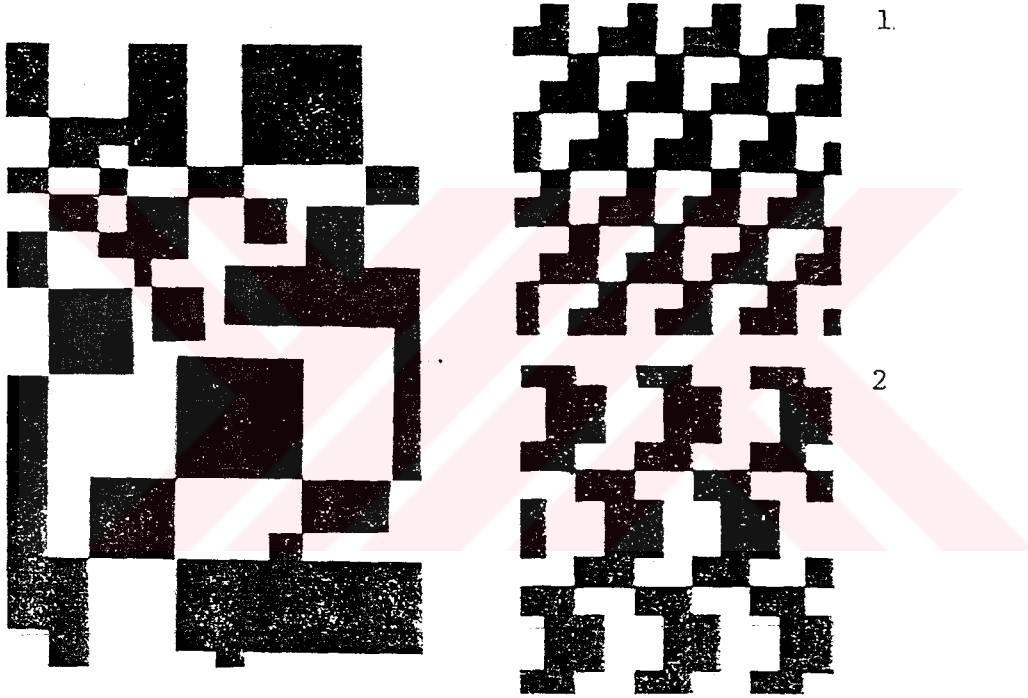
Bu ilişkilere göre şekil, her zaman bir zemin önünde algılanırlar. Zemine göre şekil olarak algılanan biçimler, nesne olarak görünmektedir. Gestalt' çılar elemanları şekil olarak zeminden ayıran en önemli özelliklerinin, dış çizgileri olduğunu öne sürmektedirler.

Şekilleri zeminlerden ayıran özellikler Gestalt ekolüne bağlı psikologlardan Rubin tarafından araştırılmıştır.

- . Şekil kısmı, daima bir nesne karakteri taşımakta, zemin kısmı ise şekilsiz bir madde karakteri taşımaktadır.
- . Şekil kısmı, mekan içinde gözlemciye zeminden daha yakın görünmektedir. Daima şekil, zemin üzerinde gibi görünür.
- . Zemin, daima şeklin arkasında uzanıp gitmektedir.

- . Konturlar, zemine değil, şekile ait gibi görünürler(49).
- . Rengi ve dokusu farklı olan iki alandan, eğer biri daha geniş ise ve diğerini sararsa, sarılmış kuşatılmış olan ve daha küçük alan şekil olarak gözükmetedir.
- . Eğer bir görsel alan, bir kontur ile ikiye -üst parça ve alt parça olmak üzere- ayrılmışsa, alttaki parça şekil olarak algılanmaktadır(50).

Şekil-zemin ilişkisinde, şekil ağırlıkta olduğunda zemin geri-plana çekilerek derinlik hissini uyandırır.

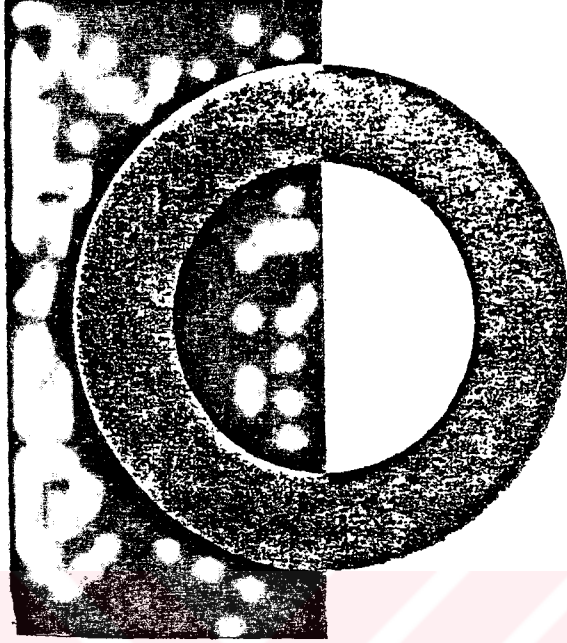
Şekil-27 Siyah şekillerin beyazlar üzerinde görece bir üstünlüğü olmasının sebebinin siyahların miktarının beyazlardan biraz daha fazla olmasında bulabiliriz. Siyahların da, beyazların da birbirlerine değmelerinden dolayı zeminin geri çekilmediği barizdir (Denel, 1970).

1-2' de de satranç tahtasındakine benzer bir eşitlik görmekteyiz. Burada artık şekil ve zemin ayırımı yapabilmeye olanak yoktur.

(49). Aytuğ, A.; A.g.e., s.91.

(50). Hesselgren, S., Anan: Aydınllı, S.; A.g.e., s.14.

Elemanın dış çizgilerinin yani konturunun algılanması, şeklin kitlesiyle zemin arasındaki kontrasta bağlıdır.

Şekil-28 Gri halkanın siyah zemin üzerindeki kısmı, beyaz kısımdakine nazaran daha açık görünür (Gregory, 1990)

2- Algılamalarda gruplandırmalar

Çevreyi oluşturan elemanlar arasında, uyarıcı olarak birtakım organizasyon bağıntıları bulunmaktadır. Algılamayı yönlendiren, yakınlık, benzerlik, süreklilik, kapalılık bağıntıları, mekansal uyarım elemanları olarak 4.1.1.9.- 12. başlıkları altında incelenmiştir.

4.2.1.2. Algı Sabitlikleri

Çevremizi oluşturan nesnelere kişiye göre değişik durumlarda değişik şekillerde yer alabilirler. Nesnelere bizi başka durumlarda da uyarsa onları daima aynı şekilde görürüz. Durum değişikliğine karşın nesne de bir değişiklik olmaması, deneyimlerimizden ortaya çıkan renk, ölçü ve şekil sabitlik-

lerini ortaya koymaktadır.

Renk sabitliği, bilinen nesnelere farklı ışık kaynağında renkleri değiştirilse bile sabit olarak görünümlerini koruduğu gerçeğini açıklamaktadır. Örneğin, kuğuların beyaz olduğunun bilinmesi nedeniyle, renkli bir filtre ile yansıtılan bir dia üzerinde bile, beyaz görünümünü koruduğu saptanmıştır. Kullanılan mavi filtre ile kuğular mavi ışıkla çevrelenmekte ve su içinde dalmış beyaz kuğular olarak algılanmakta ve ekranda kuğular mavi görünmesine rağmen beyaz olarak algılanmaktadır. Kuğuların beyaz kalması gerçeğine Renk Sabitliği denilmektedir(51).

Kişi bir nesneye bakarken, ister ona çok yakından baksın, isterse de uzaktan baksın, onu gerçek ölçülerinde algılar. Gözdeki görüntü ile uzaklık kavramının anlaşılmasına rağmen nesneyi bulunduğu uzaklıktaki ölçüleriyle algılayamayız. Uzakta duran bir insanın retina üzerine yansıtılmış ölçüsü, onu olduğundan daha küçük şekillendirmesine karşın insan, gerçek ölçüsünde algılanır. Buna Ölçü Sabitliği denir.

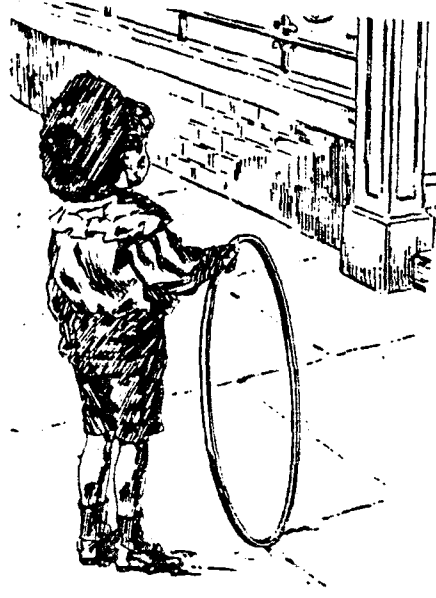
Bütün nesnelere perspektif sapmalarına göre, görüntü verirler. Retinaya düşen görüntünün çok farklı olmasına rağmen, şekilde bir değişme olmadan algılanır. Dikdörtgen olduğunu bildiğimiz bir kitaba değişik yönlerden baktığımızda, onu perspektif görünüme göre yamuk şekilli olarak değil, yine dikdörtgen olarak algılarız. Aldığı durum dolayısıyla yuvarlak bir tekerleğin görünümü gerçekte elips olduğu halde, biz bunu yine yuvarlak olarak algılarız.

---

(51). Aydınlı, S.; A.g.e., s.15.

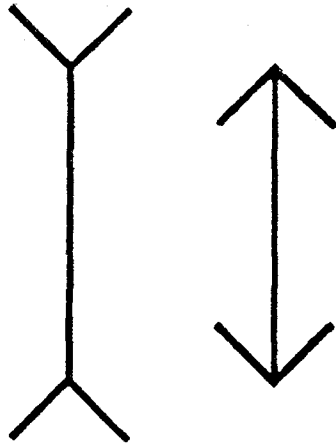
Şekil-29

4.2.1.3. Algı Yanılmaları

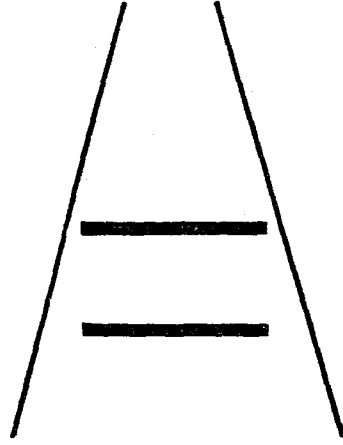
Bazı sabit şekiller gözümüze olduğundan farklı biçimde görünürler. Çevreden alınan uyarımları duyum halinde yanlış yorumlanması, algı yanılmalarına yani illüzyonlara yol açar. Bir algı yanılması yaşadığımızda, durumun objektif ölçüsüne uymayan bazı şeyler yaşarız. Bu karşılaşılan durum, her kişi için aynı şekilde etkilidir.

En çok bilinen algı yanılması Muller-Lyer illüzyonudur. İki doğru birbirleriyle eşit uzunluktadır.

Şekil-30 Muller - Lyer İllüzyonu

İkinci örnek Ponzo illüzyonudur. Üstteki yatay çizgi, alttakine nazaran daha uzun algılanır. Şekil hangi yöne çevrilirse çevrilsin yine aynı etkiyi verir.

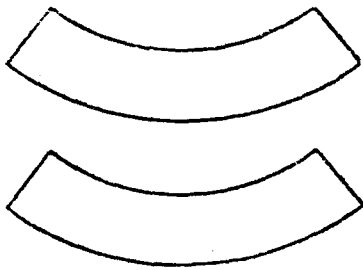

Şekil-31. Ponzo İllüzyonu

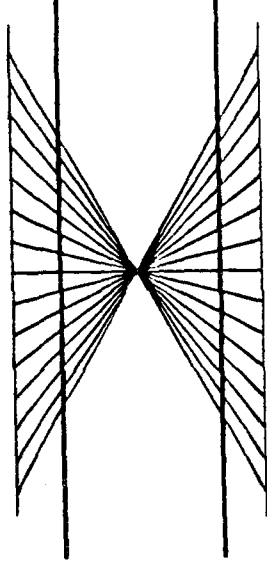
Algı yanılmalarına diğer örnekler:

Şekil-32 Dikey-yatay illüzyonu
(dikey doğru daha uzun görünür)

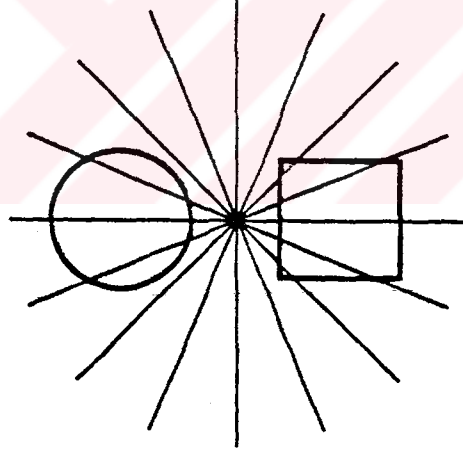

Şekil-33 Wundt illüzyonu
(iki şekil birbirinin aynısıdır)

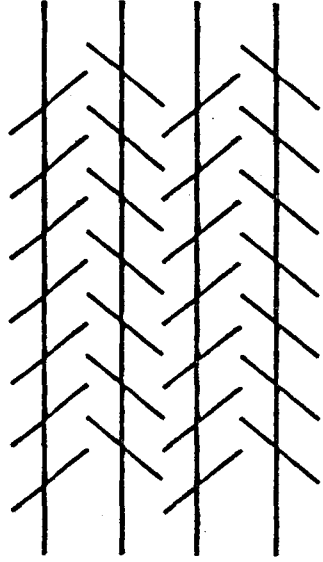
Şekil-34 Hering illüzyonu

Hering illüzyonu (1861). Dikey çizgi kavislenmiş olarak algılanır.

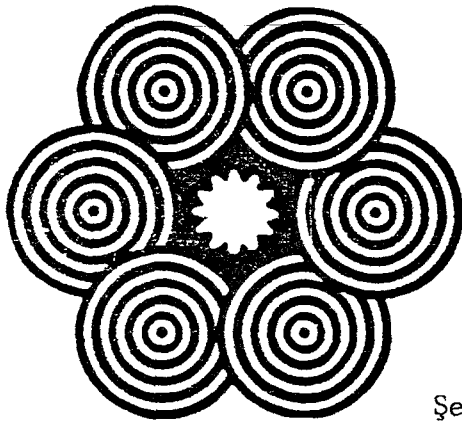
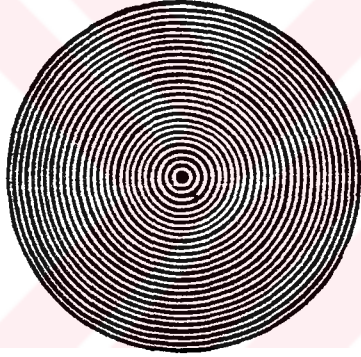
Şekil-35 Orbison illüzyonu

Orbison illüzyonu: Kare ve daire deforme olmuş görünürler.

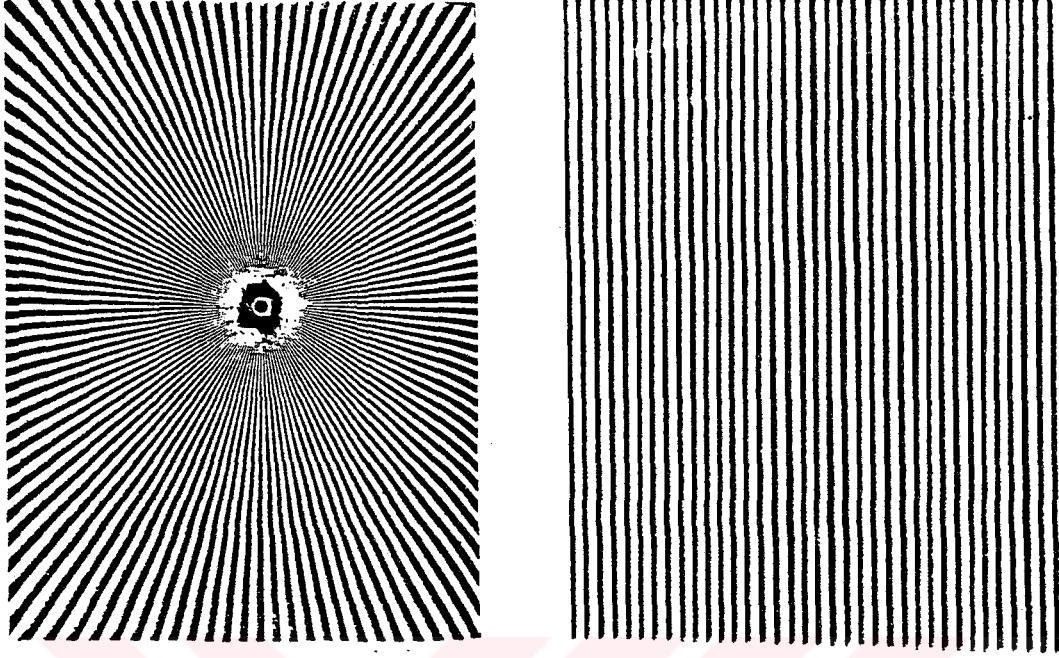
Şekil-36 Zöllner illüzyonu

Zöllner illüzyonu(1860): Dikey çizgiler paraleldir.

Şekil-37 Thomson illüzyonları

Thomson illüzyonu (1876): İki şekilde de daireler dönüyor, hareket ediyor gibi görünür.

Şekil-38 Mac Kay ışınları

1965' te şiddetli kontrastlardan yararlanan ve algı yanılları yaratmayı amaçlayan, Op Art sanatında, Thomson ve Mac Kay illüzyonlarında da olduğu gibi sanki hareket eden, iç içe geçmiş aynı merkezli daireler, yanyana getirilmiş paralel çizgilerle, algılamada karmaşıklık yaratan illüzyonlar kullanıldı.

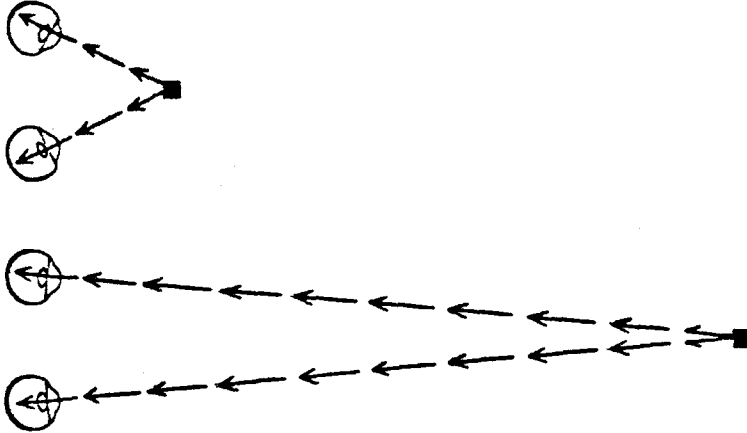
4.2.1.4. Görsel Derinlik Algılaması

Görsel alan olan mekanın üç boyutlu olarak örgütlenmesini ifade eder. Derinliğin algılanması ile birlikte mekansal anlatımlar anlam kazanır.

Gözden belirli uzaklıklarda bulunan nesnelerin retinadaki görüntüsünde derinlik bulunmadığına göre, üçüncü boyutu nasıl algıladığımız araştırma konusu olmuştur. Bazı algılar monokülerdir (tek gözle) ve yalnız bir gözün uyarımını ge-

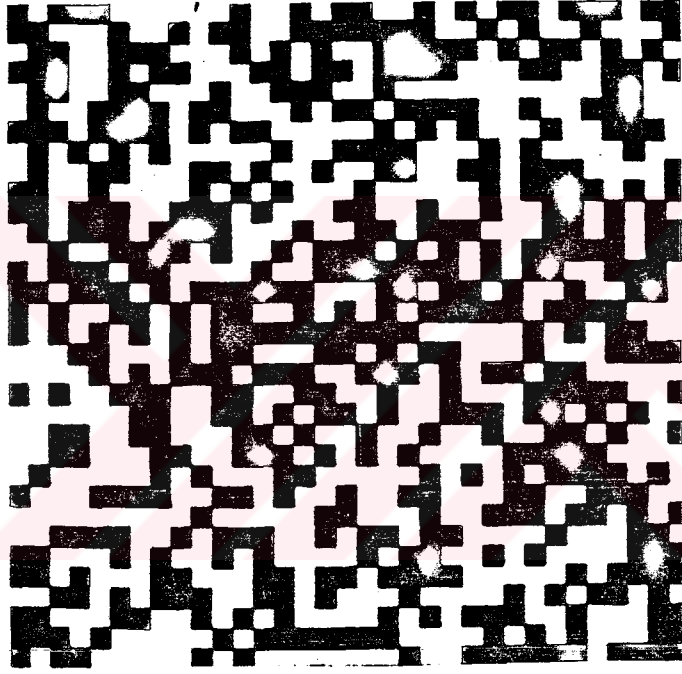
rektirir. Görsel derinlik algılamasını oluşturan etkenleri fizyolojik ve psikolojik olarak ikiye ayırabiliriz. Fizyolojik etkenler; gözlerin yapısına ve hareketlerine bağlıdır. Hem monoküler hem de binoküler görüş söz konusudur. Fizyolojik etkenlerden biri uzaklığa bağlı olarak mercekle uyumu ile ilgilidir. Uzaktaki nesnelere bakarken oldukça düz olan mercekle, nesnelere yaklaştıkça, göz uyumu ile düzlüğünü kaybeder. Kavisteki bu değişimler, kirpiksi kasın ve asıcı bağların gerilmesi ve gevşemesi ile meydana gelir. Kasların ve bağların bu hareketleri ile oluşan sinir akımları beyine giderler ve burada uzaklığa ait bilgileri verirler.

Bir nesneye bakarken, iki gözümüz de nesne üzerine yönelir. Gözler yakında duran bir nesneye bakmak için çaprazlaştığı zaman bunları içe doğru çeviren kaslar gerilir, dışa doğru çevirenler ise gevşer. Bunun tersi şekilde gözler daha uzakta duran bir nesneye bakmak için birbirinden uzaklaşınca, bunları dışa doğru çeviren kaslar gerilir, içe doğru çevirenler ise gevşer. Kas gerilmelerindeki bu değişimlerden meydana gelen sinir akımları beyine giderler ve uzaklık hakkında bilgi verirler.

Şekil-39

Her iki gözde, aynı nesnenin ya da durumun görüntüsü çok az farklı olur, Sağ göz, nesnenin sağ tarafına gelen şeyleri sol gözden, sol göz ise nesnenin sol tarafına gelen şeyleri sağ gözden az fazla görür. Her iki gözün elde ettiği bu farklı görüşe retina ayrılığı denir. Stereoskopik görüş, bu yolla derinlik hakkında bilgi verir. Bilgisayarla elde edilmiş bu şekile stereoskop ile bakıldığında, merkez bölgesinin şekil üzerinde yükselmiş olduğu gözlenerek, derinlik algılanır.

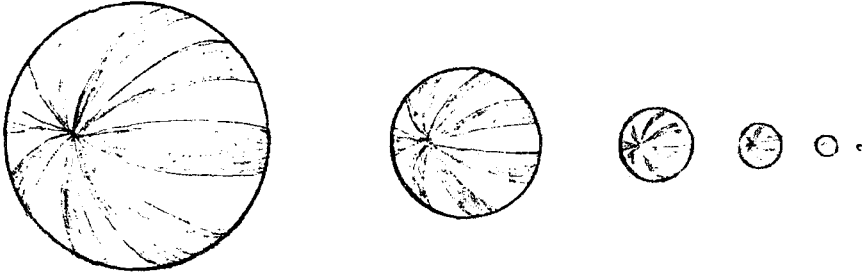
Şekil-40 (Eye And Brain, Gregory, 1990)

Psikolojik görüş monokülerdir.

1- Görünen büyüklük

Nesnenin retina üzerindeki görüntüsü küçük olunca, onu uzakta olarak algılarız. Eğer yeterli uzaklık varsa ve ölçü sabitliği söz konusu olmazsa nesneyi küçük olarak görürüz. Görülen nesnenin büyüklüğü hakkında bilgi olmadığı zaman araya yorum karışır. Nesnenin büyüklüğü hakkında aşağı yuka-

rı bilgimiz olduğu zaman uzaklığı ona göre yorumlarız. Bak-
tığımız yuvarlağın ping-pong topu olduğunu dşnrsek, u-
zaklığı en yakından görülen topun uzaklığı kadardır. Eger
buna bir plaj topu düşüncesiyle bakarsak, daha uzaklaşarak
en uzaktan görülen top kadar geriye gider.

Şekil-41

Çevredeki nesnelere ait olan psikolojik etkenler, görsel
derinlik algılamasındaki örgütlenme açısından önemlidirler.

2- Araya girme

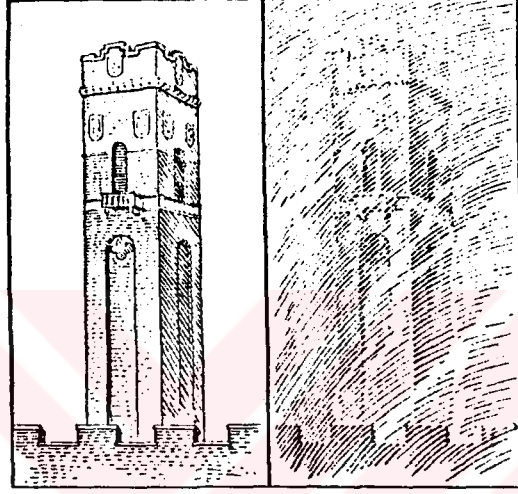
Bir nesnenin önünde duran diğer bir nesne daha yakındır.
Arkadaki nesnenin bir kısmını kapattığı görüldüğünde yakın
olduğuna dair, uzaklıkla ilgili bilgi edinilmiş olur.

3- Çizgisel perspektif

Nesneler bizden uzaklaştığıa ölçülerinde bir küçülme olur.
Belirli aralıklarla birbirini takip eden nesnelere ise u-
zaklaştığıa, birbirleri arasındaki uzaklık sıklaşır ve en
küçük görünen diğerlerinden daha uzakta algılanır. Ufka
yaklaştığıa demiryolu çizgilerinin aynı noktaya doğru bir-
leşmeleri, iyi bir örnektir. Resimlerde uzaklığı göstermesi
için çok kullanılırlar.

4- Hava perspektifi

Nesnelerin buldukları uzaklıkları bilmediğimiz zaman hava perspektifi önemli bilgiler verir. Nesnelerin ayrıntılarının açıkça görülmesini engelleyen bir ortam söz konusu olduğu zaman yakındaki renkler daha parlak, dış çizgiler daha belirgin olarak algılanır. Açık bir havada baktığımız kule yakinken, sisli veya puslu havada uzak görünür.

Şekil-42

Bilmediğimiz bir nesnenin ayrıntılarını seçebildiğimizde, onu yakınmış gibi görürüz. Uzaktaki nesnelerin ayrıntılarını daha az, renklerini daha açık görürüz.

5- Gölgeleme

Gölgeler de derinlik hakkında bilgi verirler. Nesnelerin konturları ışıkta daha belirgin hale gelirler.

SHADOW

Şekil-43

Işığın parlaklığı veya yeğinliği arttıkça, nesne daha yakın gözüktür. Gölgeleme veya değer (ton) mekanda hacim ve derinlik yaratır, aynı değere sahip olanlar ise aynı derinlik düzeyinde algılanırlar(52).

6- Hareket paralaksı

Gözlerin uzaklığı saptaması için önemli ve kolaylıkla gözlenebilecek bir işaret de hareket eden paralaksdır. Eger gözlemci, gözleri hareketsiz olarak uzağa bakarsa hiçbir hareket eden paralaks hissetmez, fakat başını çevirirse, uzaktaki cisimlerin görüntüleri dururken, ona yakın olan cisimlerin görüntüleri retinası üzerinde hızla hareket eder. (53).

Nesnelerin hareketlerindeki değişimler derinlik hakkında bilgi verir. Bize doğru hızla hareket eden nesne, aynı özelliklere sahip fakat daha yavaş hareket eden nesneden daha yakın görünür. Kendimiz hareket halinde olduğumuz zaman, bize yakın olan nesneler bizim gittiğimiz yönün aksi tarafına doğru, uzakta olan nesneler ise bizimle aynı yöne doğru hareket eder görünürler.

7- Doku derecelenmesi

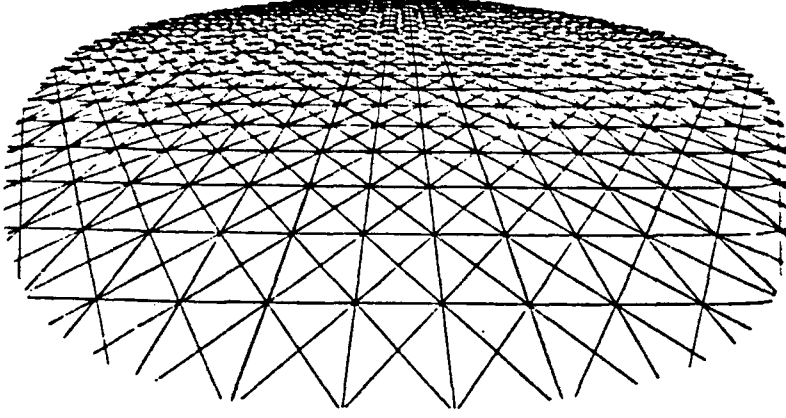
Dokudaki derecelenme bize derinlik hakkında bilgi verir. Dokusunun derecelenmesinde artış olan bir yüzeyi bizden uzakta olarak algılarız.

Doğrusal dış çizgi perspektifinden farklı olarak, doku perspektifi, üç boyutlu çevrenin veya mekan dediğimiz şeyin izlenimi için başlıca temel olarak görülmektedir(54).

(52). Garret, Anan: Aytuğ, A.; A.g.e., s.95.

(53). Aytuğ, A.; A.g.e., s.95.

(54). Gibson, J.J., Anan: Aytuğ, A.; A.g.e., s.97.

Şekil-44 Doku derecelenmesine bir örnek (Gregory, 1990)

4.2.2. GÖRSEL MEKAN VE BİÇİM ALGILAMASI

Derinlik algılaması ile üç boyutlu olan biçim ve mekanın algılanması gerçekleşmektedir. Mekanı oluşturan elemanların biraraya gelerek meydana getirdikleri bütün üzerinde etkisi olan renk, doku, ölçü gibi tasarım elemanlarının uyarıcı etkisiyle birlikte algılanan mekan, görsel mekandır.

Biçimin algılanmasında fiziksel olan bazı biçime ait niteliklerin, görsel olarak kişi tarafından alınması gereklidir. Buna göre biçimin algılanmasının bağlı olduğu etkenler şunlardır:

- . Biçimin dış çizgileri
- . Biçimin yüzey dokusu
- . Biçimin çevresindeki fon

Biçimin dış çizgileri, biçimin kitlesi ile fonu arasındaki kontrasta bağlıdır. Biçimi çevresinden ayırıp algılanmasını sağlayan etkenlerden biri olan dış çizgiler, dokunma duyusu ile de algılanabilir.

Diğer bir etken olan yüzeyin dokusu, diğer etkenlerle birlikte görsel olarak biçimin bütünlük içinde algılanmasını sağlamaktadır. Düzenlemedeki biçimlerin farklı dokulara sa-

hip olmalarıyla, biçimler daha kolay algılanabilirler.

Biçimin algılanabilmesi için ışık gereklidir. Mekan düzenlenmesinde, biçimlerin düzenlenmesi söz konusu olduğundan, mekanın görsel algılanmasında ışık, mekanı ve mekandaki nesnelere görülebilir kılarak, özelliklerinin algılanmasında etkili olur. Işıkla beraber rengin kullanımı, görsel mekan açısından önemli rol oynamaktadır.

Algılamada örgütlenme konusunda da değindiğimiz üzere görsel mekan algılamasında, mekansal organizasyon ve görsel derinlik algılamasının bütüne olan katkısını da düşünmek gereklidir. Organize olmuş şekil ve bütünler daha kolay algılanırlar.

Mekanda bulunan nesnelere de biçimin algılanmasında olduğu gibi algılanırlar. Üçüncü boyutun görüş alanı içinde değerlendirilmesi çeşitli biçimlerde olabilir(55):

- 1- Gözlemciden değişen uzaklıklardan algılamalarda elemanın ölçülerindeki değişiklikler,
- 2- Ayrıntıların anlaşılır olması,
- 3- Elemanın ölçüleriyle ilgili dokusu,
- 4- Elemanın birarada olduğu diğer elemanların görüş alanı içindeki durumu.

Mekan içinde üçüncü boyutun kavranması, mekanın gerçek ölçüleri, biçim ve dokusu, mekanda kullanılan elemanların da aynı özellikleri ve birbirine göre durumları gibi etkenlere bağlı olarak gerçekleşir.

---

(55). Balkan, E.A.; A.g.e., s.74.

4.3. MEKANSAL İDRAK

İnsan ile mimari çevre arasında var olan ilişki, çevreden alınan uyarımların algı haline dönüşmesi ve idrak edilmesiyle birlikte belirlenir. İçinde bulunduğumuz çevrede yaşamımızı sürdürebilmek için çevremizi tanımak, anlamak gereklidir. Ancak bu şekilde çevremizi kendi gereksinimlerimize göre düzenleyebilir ve bu ölçüde ondan yararlanabiliriz.

Çevreden alınan bilgileri bize, uygun ve doğru hareket etmemize yardım edecek biçimde yorumlayıp değerlendiren idraktır(56).

İdrak, algıdan farklı olarak, kişinin bir olay ya da nesneyi yalnızca tanımlaması ve yorumlamasından ibaret değildir. İnsanların değişik yaşama biçimlerine, isteklere, amaçlara, sahip olmaları, onları farklı şekilde yönlendirir. Çevreyi değerlendirme, yorumlama, yaşamayla beraber, kişiden kişiye farklılık gösteren idrak olayı, aynı kişi için değişik durum ve zamanlarda da farklılık gösterebilir. Her insanın kendince farklı bir dünyası vardır. Bu kendi dünyasındaki yaşantısına ve değişik görüş açılarına göre çevreyi idrak eder, çevreyle olan ilişkilerini bu yolla kurar.

Görsel idrakte alışkanlıklarımızın, deneyimlerimizin önemi büyüktür. Yaşadığımız andaki karşılaştığımız nesneyi, daha önce bellemiş olduğumuz modeli ile karşılaştırarak idrak ederiz. Yeni doğmuş bir bebeğin, hiç bir deneyim ve alışkanlığı olmadığı için gördüğü nesneyi zihninde karşılaştıracığı bir şema bulunmamaktadır. Bu yüzden bebek çevresini henüz idrak edemeyecektir. Zamanla kazanılan deneyimler zihninde belli şemaların oluşmasını sağlayacaktır. Karşılaş-

(56). Schulz, C.N. ; Mimaride Etki ve Görsel İdrak İlişkileri, İTÜ Mim. Fak., Doktora Tezi, 1973, s.5.

lan nesne ile zihindeki şema ne kadar birbirine benzersé idrak etme o kadar kolay olur. Örneğin; daha önce hiç papağan görmemiş kişi , papağan gördüğü zaman bunun bildiği güvercin ve serçeden farklı olduğunu fakat onlar gibi uçabildiğini, aynı ortak özelliklere sahip olduğunu idrak eder. Zihnindeki "kuş" şemasına, papağana özgü olan özellikleri de ekler.

Yeni doğan bebek, deneyim kazanmasıyla birlikte çevresine uyum göstermeye başlar. Yaşadığı çevrenin özelliklerini öğrenir, alışır. Bu yüzden parçası olduğu çevreyi daha iyi idrak eder.

Çevresel bütünün idrak olayında etkisi önemlidir. Benzerlik, yakınlık, kapalılık gibi Gestalt ilkelerine göre organize olmuş şekil ve biçimler, çevresel bütün içerisinde daha kolay idrak edilirler.

İdrakte her bir biçim, olduğu gibi değil, ait olduğu " Çevresel Bütün" e tabi olarak idrak olunur(57). Bir demet papatya arasında bir gül, bütünle kontrast yaratır. Aynı gül, diğer güllerin arasında ise bu özelliğini kaybeder. Yani ait olduğu bütün, onun idrak edilmesinde en önemli etkenlerden birini oluşturur. Buradan hareketle mimari bir biçim tek başına değil, çevresini oluşturan diğer biçimlerle birlikte idrak edilir. Çevrede meydana gelen herhangi bir değişiklik, idrak olayını da etkileyerek, değişimlere neden olur.

Konumuz mimari bir bütün olduğunda ise idrak olayı daha çok bütünün biçimine bağlıdır. Algılamada olduğu gibi idrak olayının da gerçekleşmesi için ışık gereklidir. Biçimler, ışık sayesinde insanlar tarafından idrak edilebilirler.

---

(57). Erkman, U.; A.g.e., s.25.

Uyarım ve algılamadan sonra çevrenin idrak edilmesiyle, insan davranışları belirlenmektedir. Farklı insanların çevresel bütünden aldığı uyarıcıların ayrı olmasıyla idrağın farklı olması, insan davranışlarının değişkenliğini gösterir.

4.4. MEKANSAL DAVRANIŞ

İnsan ile çevresi arasındaki ilişkileri, mekan ile davranışlar arasındaki ilişkiler şeklinde ele aldığımızda, çevresinden uyarımlar yoluyla etkilenen kişinin, algılama ve idrak olaylarından sonra bir takım tepkilerde bulunacağını söyleyebiliriz.

İnsanların uyarılara tepkileri ve tüm enerji kullanımı davranış olarak tanımlanabilir. Kişinin davranışları, toplumsal geçmişi, yaşama biçimi, kişilik özellikleri gibi kültürel etkenleri de kapsayan potansiyel çevresi ve kişiliği tarafından belirlenmektedir.

Salt bir yapı olmaktan çok, insan davranışlarını yönlendiren, biçimlendiren, içinde barındıran mekan, yaşanılır olmasıyla, bu dinanizmiyle anlam kazanmaktadır.

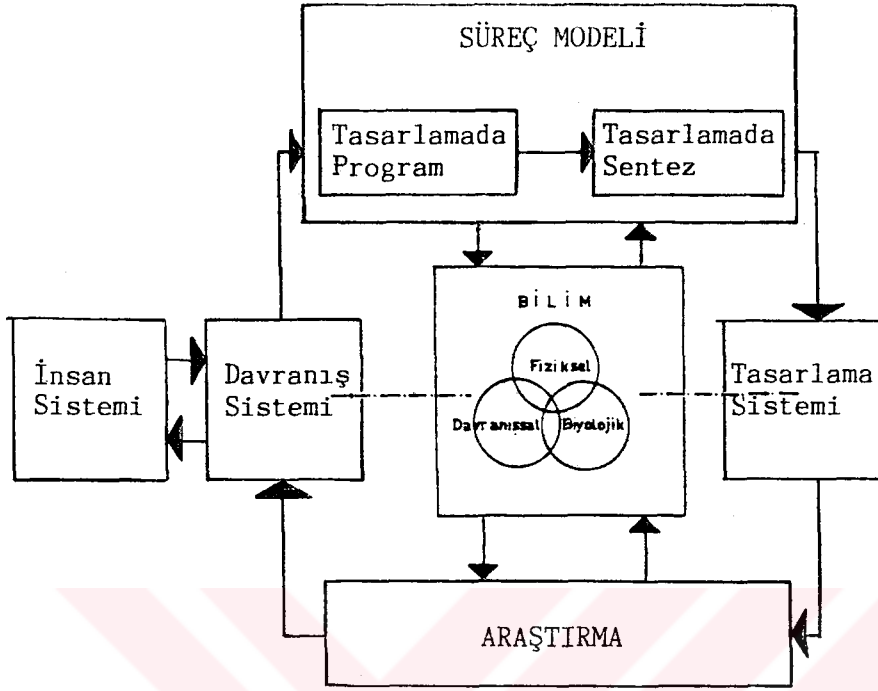
İnsanın çevreyle olan ilişkilerinden doğan davranışlar, mimarın tasarımını ve tasarlanmış olan çevreyi hem etkileyici hem de belirleyici özelliktedir.

Tasarlama sorunlarını davranışçı bir gözle ele alma eğiliminin savunucularından R. Studer' in geliştirdiği şema, tasarlanmış çevrenin insan davranışlarını etkilediğini ve tasarımın bu yönde olması gerektiğini ortaya koymaktadır(58).

---

(58). Yücel, A.; Tasarlama ve Çevre Sorunları Bazı Sistematik Yaklaşım Eğilimleri, İ.T.Ü., Mim. Fak. 1971, s.34.

İNSAN DAVRANIŞI TASARLANMIŞ ÇEVREYİ NASIL ETKİLİYOR?

TASARLANMIŞ ÇEVRE İNSAN DAVRANIŞINI NASIL ETKİLİYOR?

Şekil-45

Şemada İnsan Sistemi, Davranış Sistemi ve Tasarlama Sistemi' nin genel Tasarlama Süreci içindeki karşılıklı etkilenme ve ilişkileri görülmektedir. İnsan sistemi verilerine bağlı davranış özellikleri, tasarlama sürecinde programlama ve giderek sentez işlemlerini etkilemektedir. Tasarlanmış çevrenin insan davranışını etkilemesi ise bir araştırma konusunu oluşturmaktadır.

Davranışları yönlendiren bir takım eğilimler bulunmaktadır. Kişiyi davranışa iten en önemli gerilimler, temel gereksinmelerimize dönük olan, bilinçsiz güdülerimizle oluşan gerilimlerdir. Ayrıca davranışı doğuran bilinçli, kültürel gereksinimler de söz konusudur.

Davranış; ayrı düzeylerde kısmen bağımsız, daha büyük bir

dizgenin parçaları olarak da kısmen bağımlı olaylar şeklinde de oluşabilmektedir. Davranışın refleks, actone, eylem, moleküler davranış, molar birim, grup etkinliği, davranış olayı ve süregiden davranış örüntüsü gibi türleri saptanmıştır(59). Sevgi ve saygı görme, güvenlik gibi gereksinimlerin doğurduğu davranışlar molar davranış birimlerini oluştururlar. Gereksinme ve amaçların etkisiyle, bir akış içerisinde birbirini izleyen evreler halinde gerçekleşen davranışlardır. Adale kasılmaları, terleme, yutma, dudak hareketleri gibi kesintili, parça parça davranışlar ise moleküler davranışlardır.

Kişiye ait biyolojik, kültürel ve kişisel etkenler ve içinde bulunduğu çevreye ait toplumsal ve fiziksel çevre etkenleri, kişinin mekansal davranışlarını belirler.

Kişinin davranışların da, çevresiyle olan etkileşimini kontrol altına aldığı bir psikolojik alanı bulunmaktadır. Kişisel mekan, mahremiyet, kalabalıklık ve egemenlik sınırı gibi kavramlar, davranışsal mekanı belirler. Algılama ve idrak içe dönük davranışları meydana getirmektedirler.

Kişi davranışlarının dayandığı temeller olarak çevre imajı ve mekansal şema, kişinin çevreden aldığı bilgileri yorumlayıp, eylemlerini düzenlemesine yol açar. Çevreden aldığı bilgiler yoluyla fikir sahibi olan kişi, davranış için bir karar verir. Verdiği karardan vazgeçebilir, edindiği bilgiyi yetersiz bularak daha fazla bilgilenmek için geri dönüş yapabilir, karardan sonra bir eyleme girişebilir ya da eylemi gerçekleştirilmeyi seçebilir. Bunun sonucunda bazı eylem grupları ortaya çıkmaktadır.

---

(59). Barker, R.G. ; "Konutlarda Mekan-Etkinlik İlişkilerinin Yapısı", Çevre-Yapı ve Tasarım, Der. M. Pultar, Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği, Ankara, 1979, s.362.

4.4.1. MEKAN DÜZENLEMESİNİN DAVRANIŞLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İnsan davranışları söz konusu olduğunda, mimari mekanın etkilerinden bahsetmek gereklidir. Çevremizi, davranışlarımızın biçimlenmiş hali olarak niteleyebiliriz. Davranışlar ile mekan arasındaki karşılıklı ilişki gerçeğinden yola çıkarak, ikisi arasındaki bir uyumsuzluğun, mekanda yaşayıp, onu kullanan insanlarda rahatsızlık, gerginlik ve mutsuzluk yaratacağını söyleyebiliriz.

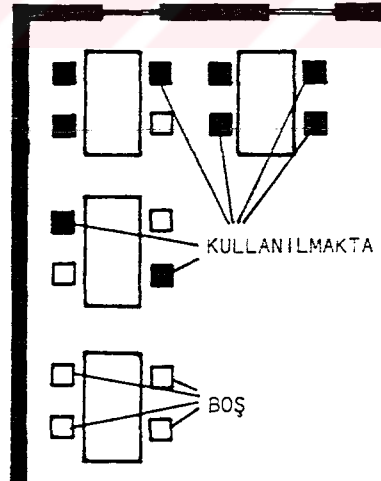
4.4.1.1. Eylemsel ve İşlevsel Etkileri

Kendisini olumsuz etkileyen mekan karşısında kişi, ya mekan içindeki davranışlarını değiştirir, ya mekanın olumsuzluğunu gidermek üzere mekanı değiştirme, geliştirme yoluyla uyum sağlamaya çalışır ya da davranışlarında veya mekanda yaptığı değişimlere rağmen süren olumsuzluk sebebiyle mekanı terk ederek, kendisi için daha uyumlu bir mekan arar.

İnsanların mekanda neler yaptıkları ve nasıl hareket ettikleri, mekan düzenlemesinin etkisindedir. Bir eylem ya da eylem grubuna ayrılan mekan; boyutları, biçimi, donatıları, organizasyon içindeki yeri, sirkülasyon ilişkileri gibi işlevsel özellikleriyle, insan davranışlarını etkiler. Bazı eylem ya da eylem grupları birçok mekanda yapılabilirken, bazıları ise ancak belirli düzenlemelere sahip olan mekamlarda gerçekleştirilebilir. Mekan düzenlemesinde olabilecek herhangi bir değişiklik, o mekandaki eylemleri de etkileyecektir. Yatak grubuyla donatılan ve diğer niteliklerle desteklenen yatak odası, getirdiği düzenleme ile yatma eylemi ve hemen öncesi ve sonrasındaki eylemleri de yönlendirir. Mekani oluşturan tüm elemanlar, düzenlemedeki kullanılış biçimleri ile mekanın kalitesine getirmiş oldukları katkılar bir yana, o mekandaki insan ilişkilerini ve davranışlarını da etkilemektedirler. Boyutları algı sınırlarını

aşan bir yaşama mekanında kişi mekanda rahatça yaşayabilmek, mekan içerisindeki iletişimini arttırabilmek için mekanı parçalara ayırır. Oturma elemanlarını mekan içinde dağıtmadan, grup halinde düzenleyerek, kalan boşlukta başka grup elemanlara, düzenlemelere yer verir.

Basit bir örnekle, mekan düzenlemesini insanın davranışlarını eylemsel açıdan nasıl yönlendirdiğini açıklayabiliriz. Mekana ulaşım ve dış dünyayla olan görsel bağlantının sağlanmasıyla boşluklar, eylemlerin yön ve nitelikleri üzerinde etkilidirler. Mekanı sınırlayan düşey elemandaki bir boşluktan olduğu gibi geçilip, mekana ulaşılabilceği gibi boşlukta getirilen düzenleme ile doğramayı açarak mekana ulaşmak mümkündür. Aynı örneği; düşey boşluklarda, merdiven ve asansörün kullanımındaki eylemlerin farklılıklarını ortaya koyarak düşünebiliriz. Dış duvarlarda bırakılan boşlukların psikolojik açıdan olduğu kadar, bir kitaplık için şart olan okuma eyleminin gerçekleştirilebilmesi için yaratılan düzenlemenin insan davranışlarını nasıl etkilediğini, Çakın (1988) tarafından Rubin ve Elder (1980)' den uyarlanan şekil üzerinde görebiliriz.

Şekil-46 Kitaplıklarda Pencereden Uzaklık-Masa Tercih ilişkisi

Toplumun mekan düzenlemesi üzerindeki etkileri ile davranışları yönlendirmesi, zaman içinde mekanın kullanımını,

toplumlara göre çeşitlendirir. Yemek hazırlama ve yeme ile ilgili topluma ait yiyecek alışkanlıklarına dönük düzenlenen mekan, yaşama biçimini ve onun somut görünümleri olan davranışları etkileyerek, belirler ve düzenler. Toplumun yapısında oluşan sosyo-kültürel değişimler sonucu, teknolojiden yararlanma, dolayısıyla donatılardan çeşitlenmesi ve gelişmesiyle eylemlerde de bir çeşitlenme ve farklılaşma meydana gelecektir. Bu ise yeni mekan düzenlemelerini gerektirecek ve yeni psikolojik etkilenmelere yol açacaktır.

4.4.1.2. Psikolojik Etkileri

Mekana getirilen düzenlemelerle, mekanda çarpıcı, sıkıcı, rahat, huzurlu, dramatik ya da soğuk bir etki yaratılabilir. Yaratılan bu etki ile insanın psikolojik yapısı, dolayısıyla davranışları olumlu ya da olumsuz yönde etkilenmektedir.

Mekanın anlamını ortaya koyan insan gereksinimlerinin karşılanması, kişinin mekandan memnun olmasını ortaya koyar. Mekanın kişiyi doyuma ulaştırması, kullanıcının psikolojik durumu, kültürel yapısı ve mekanın algısal özelliklerine bağlıdır. Duyu organlarıyla algılanan renk, doku, biçim ve boyutlar, koku, ses gibi mekana ait olan özellikler, kullanıcıya hizmet ve hitap ettiği sürece, hoşnutluk ve memnurluk duygularını uyandırır. Mekandan tatmin olamama, insanları buldukları mekanı değiştirmeye itmektir. Bu durumu kabullenme yoluna gittiğinde ise psikolojik yönden uyum sağlamaya çalışır, bunu sağlayamadığında da olumsuz yönde etkilenir. Mekanda, algısal özelliklerin bilinçli bir şekilde kullanılmasıyla, kişinin algılaması üzerinde yapılacak yönlendirme ve koşullandırmalarla istenen psikolojik etkiler sağlanabilir. Agorafobisi olan bir kişinin açık mekanlardan kaçmaya çalışması, mekanın kişiyi kendi psikolojik eğilimlerine göre de yönlendirdiğini ortaya koymaktadır.

Mekansal örgütlenmenin, örneğin donatı elemanlarının niteliği ve düzenlenişinin ikili ilişkileri ve bireyin eylemlerini etkilediğinden bahsedebiliriz. Organizasyonun özelliklerinin, kişileri mekana çekebilen ya da uzaklaştırabilen niteliklere sahip olduğu gerçeğiyle, o kişide ve kişiler arası duygusal ilişkilerde geliştirici etkisi bulunmaktadır. Oturma gruplarının birbirine daha yakın düzenlenmiş olduğu bir parkta oturan kişiler arasındaki ilişkinin, daha uzak olarak düzenlenendekilerden yakın olabileceğini söyleyebiliriz.

'Kadın-erkek toplumsal ilişkileri ve çevre tasarımı' konulu Trabzon'un alışveriş merkezlerinde yaptıkları çalışmalarında mekan düzenlemesinin, bireyin davranışlarını ve bireyler arasındaki ilişkileri yönlendirici etkilerini değerlendiren Gür, Güzel, Çevik, Taflan, Çubukçu ve Hatipoğlu çalışmalarının sonucunda "Eğer esneklik, şeffaflık, dışa dönüklük(mekanın), insanlar arası etkileşimi olumlu yönde etkileyebiliyorsa, bunun nedeni, bu niteliklerin kullanıcıya, konum, insanlar arası uzaklık ve vücut yönlendirmesinden bir özgürlük, denetim ölçüsü getirmesinde aranabilir"(60) demektedirler. İncelemede تنها bulunan ya da tek cins tarafından kullanılan alışveriş merkezlerinin daha katı, içe dönük, zorlama bölmelerden oluştuğu gözlenmiştir. Bu mekanlarda geçen eylemlerin sayısında ve bireyler arası etkileşimde olan azalmadan ve kullanım yoğunluğunun düşük olduğundan da bahsedilmektedir.

Mimari mekanı oluşturan sınırlayıcı elemanların, davranışları yönlendirici, dolayısıyla insanın psikolojik yapısını

---

(60). Gür, Ş.Ö. ; "Kadın-Erkek Toplumsal İlişkileri ve
Güzel, Ü. Çevre Tasarımı", Çevre-Yapı ve Tasarım,
Çevik, S. Der. M.Pultar, Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği, Ankara, 1979, s.65.
Taflan, A.
Çubukçu, U.
Hatipoğlu, T.

etkileyici özelliği bulunmaktadır. Çatısız bir mekanda kendimizi ne kadar korunmasız hissediriz. İnsan yaşamına uygun olarak kurulmayan duvarlar ise insanın eylemlerini kısıtlayarak, gereksinimlerin karşılanmasında zorluklar yaratırlar.

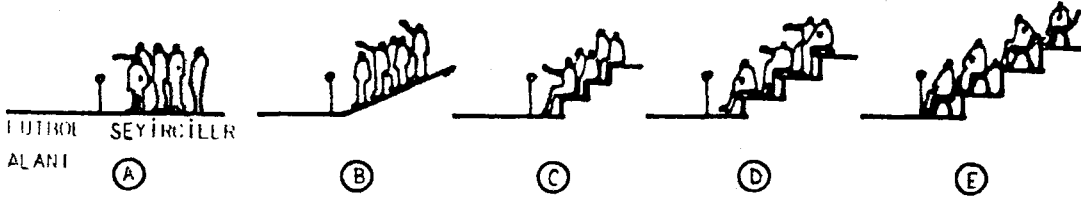
Döşeme, tavan ve duvarların boyutları, dokuları, renkleri, yüzeylerdeki boşluk oranları, insanın psikolojik yapısı üzerinde, mekandan hoşnut olmama, dolayısıyla mutsuzluk ve mekanı değiştirme isteği ya da tersi durumla mekandan memnun olma ve mutluluk etkisini yaratabilirler. Mekanını sınırlayan demir parmaklıklar arasında kalmış olan çocuk durumundan kimbilir ne kadar hoşnut?

Şekil-47 Şahin, K, "Çocuğun Yasaklı Mekanı Üzerine Notlar"
Mimarlık, 84/9)

Aşağıdaki örnekte de; önlerindeki engelleyici eleman ve durdukları zeminin şekliyle sınırlanan, futbol seyircilerinin kendi aralarında oluşturdukları, mekandaki psikolojik sistemleriyle, paylaştıkları toplumsal sistem arasındaki ilişkiyi görüyoruz(61).

(61). Çakın, Ş.; A.g.e., s.87.

Şekil-48 Seyircilerin Oturma Düzeni
(Hoogdalem'den uyarlama, 1977)

- . (A) seçeneğinde, seyirciler, mekânı kendileri sınırlamak zorunda olup, itme, birbirinin ayağına basma, görüşüne mani olma gibi toplumsal çelişkilerin gerçekleşme olasılığı, başka bir deyişle psikolojik ve toplumsal sistemler üzerinde baskı oranı yüksek görünmektedir.
- . (B) seçeneğinde, seyirciler eğimli bir alanda durduğundan, birbirlerinin görüşüne mani olma olasılığı ortadan kalkmıştır. Diğer çelişkilerin olasılığı sürmektedir.
- . (C) ve (D) seçeneklerinde basamaklar, seyircilerin konumlarını bir oranda sabitleştirmekte, sahaya doğru hareket önlenmektedir. Seyirciler aynı basamak içinde sola ve sağa doğru hareket edebilmektedir.
- . (D) seçeneğindeki sıralar, yatay hareketleri de sınırlamaktadır.
- . (E) seçeneğinde ise (A)'da görülen oturma, seyretme mekâna ilişkin çelişkiler, herkes için sandalye konarak ortadan kaldırılmaktadır.
- . (A) çözüm seçeneğinden (E)'ye doğru fiziksel destek sistemleri seyircilerin psikolojik sistemleriyle, paylaştıkları toplumsal sistem üzerindeki baskıları azaltmaktadır.

Kişinin psikolojik alanlarını oluşturan mahremiyet, kişisel mekan, kalabalıklık ve egemenlik sınır kavramları, mekan düzenlemesine bağlı olarak çeşitli düzeylerde etkinlik gösterirler. Kişiler, mahremiyetini zedeleyici tarzda düzenlenmiş bir mekanda bulunmak istemezler. Bir banyo mekanı, yıkanırken arzu edilen mahremiyeti sağladığı takdirde huzuru sağlayabilir. Kişisel mekana yapılacak olan bir işgale de kişinin tahammülü yoktur. Belediye otobüslerinde genellikle ilk olarak tek kişilik koltukların dolmasının, kişinin tanımadığı diğer insanlara yakın olmak istemediğinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Kişi egemenlik sınırında olan, örneğin yatak odasını denetimi altında tutar. Bu yatak odasının uluorta bir yerde düzenlenmesi kişinin denetimini kısıtlayarak egemenlik sınırını daraltıp, bundan rahatsızlık duyulmasına yol açabilir.

Kişinin davranışlarını etkileyen mekan düzenlemesi, diğer etkenlerle birlikte değişik oranlarda, davranışlar ile me-

kan arasındaki etkileşimi sağlayan bir etkidir. Örneğin; gürültülü bir fabrikada çalışan bir işçinin, tüm kişisel özellikleri, aile yapısı ve toplumsal yapısı, fabrikadaki davranışlarını etkilemektedir. Bununla beraber çalıştığı mekana ait büyüklük, sıcaklık, nem, havalandırma, aydınlatma, gürültü ve kullanılan donatı elemanlarının nitelikleri, malzeme, renk ve doku gibi özellikler ile mekanı paylaştığı diğer insanlarla olan ilişkileri de bu etkilenmeye katkıda bulunurlar. Kişi, fiziksel ve toplumsal çevresine uyum sağlamaya çalışabileceği gibi çevresini kendisine uydurmaya da çabalayabilecektir. Fabrikada gürültü içinde çalışan işçi, bu durumu önlemek için gürültüyü engelleyici düzenlemeler yaratmayı deneyecek, bunu gerçekleştirecek olanakların olmaması durumunda da kulaklarını bir tıkaçla tıkayarak, gürültüyü duymamaya çalışacaktır. Yaptığı değişimlere karşın, rahatsızlık sürerse o işten çıkmayı, mekanı terk etmeyi tercih edecektir. Örnekten de anlaşılacağı gibi mekan düzenlemesi ile davranışlar arasındaki ilişkinin tek yönlü olmadığı, sürekli bir etkileşim içinde dinamik bir yapıya sahip olduğu bilinen bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.4.2. TİYATRO BİNALARINDA MEKANSAL DAVRANIŞ

Kişilerin, davranışları aracılığıyla çevreleri ile ilişki kurduklarını söyleyebiliriz. Mekansal uyarımları alan kişiler, algılama ve idrak olaylarından sonra birtakım davranışlar yoluyla tepkilerde bulunurlar. Tasarımların bu davranışları gözönüne alınarak yapılması uygun olacaktır.

Seyirciye ait biyolojik, kültürel ve kişisel etkenler ile içinde bulunduğu tiyatroya ait toplumsal ve fiziksel çevre etkenleri, seyircinin tiyatrodaki mekansal davranışlarını belirler. Kullanıcı tiyatroya oyunu izleme amacıyla gelir. Amacı doğrultusunda; birbirini izleyen evreler halinde oyunu izlemeye hazırlık, oyunu izleme, arada dinlenme, sohbet

etme ve amaç sona erdiğinde de tiyatroyu terketme ile ilgili davranışlarda bulunur.

Kullanıcının tiyatro binasında yaptığı davranışlarında, çevresiyle olan ilişkilerini, kontrol altında tuttuğu psikolojik alanı, davranışsal mekanını oluşturur. Genel olarak tiyatronun fuaye ve lobisinde kullanıcıların, diğer insanlarla ilişkilerinde toplumsal uzaklığı kullandıklarını, ancak samimi oldukları arkadaşları ile kişisel uzaklık ve aile üyeleri ile de samimi uzaklıkta davranışlarını yönlendirdiklerini söyleyebiliriz. Bu ilişkilerin seyir salonunda da geçerli olması gerektiği düşünülse de seyretme eyleminin yanyana ve ardarda bitişik koltuklarda yapılması, toplumsal uzaklık kavramını uygulamada ortadan kaldırmaktadır. Yine de oyunu izleme sırasında seyircilerin diğer insanlarla fazla bir ilişkiye girmek zorunda kalmayacaklarını bilmeleleriyle, tanımadıkları insanlarla buldukları samimi uzaklıkta, duyulacak olan sıkıntıların bir ölçüde ortadan kalabileceğini düşünebiliriz. Mahremiyetinin zedelenmesini önlemek için kişi koltukta otururken kolunu aradaki tutamaklara koymak ve yanlara doğru yaslanıp oturmak istemez. Yanındakinin kolunu koyduğunu farketdiğinde de kendini geri çeker. Oyunu izlediği koltuğu kendi egemenlik sınırına kapatıp, oyun arasında fuayeye çıkarken, kendine ait olduğunu belirtmek için ceketini koltuğun üzerinde bırakır.

Kişi çevreden aldığı bilgiler yoluyla davranışlarına yön verir. Diyelim ki, tiyatrodâ oyun arasında lobide oturulabileceğini daha önceden bilgi alarak edinmiş seyirci, lobiye gelip, oturmaya karar verebilir. Bu karardan vazgeçip, yerinde oturmayı seçebilir lobide oturup oturamayacağı konusunda kararsız kalıp, eylemi gerçekleştirmeyebilir. Ya da kararını verip, lobide oturabilir. Oturmaya karar verdiğinde ise, biribirini izleyen eylemlerle, amacı ve gereksinimleri doğrultusunda davranışta bulunur.

Tiyatro binalarının, insan davranışları gözönüne alınarak tasarlanması gerekmektedir. Bunun yanında, seyirci davranışlarının da tasarlanmış olan tiyatro binasından etkilendiğini ortaya koymalıdır. Çünkü tiyatrodaki kullanıcıya ait mekanlardaki herhangi bir aksaklığın, düşünülmemiş bir ayrıntının seyirci üzerinde hoşnutsuzluk, rahatsızlık, gerginlik ve mutsuzluk duygularını yaratacağını söyleyebiliriz. Buradan hareketle, seyirci ile bu mekanlar arasındaki uyum, seyirciyi dolayısıyla oyuncuyu ve işletmeciyi memnun edecektir.

Salonda oyunu rahatlıkla izleyemeyen seyirci, sağa-sola eğilerek, ceketini oturduğu yere koyup, göz seviyesini yükselterek, iyi görüş şartları sağlamaya çalışır. Boş bir koltuk varsa, oraya geçip seyretmeyi dener. Bunlarla kendine yinede iyi görüş şartlarını sağlayamıyorsa, mekanda bir değişiklik yapma olanağı olmadığından, ya oyunu görebildiğince izlemeye devam eder, ya dikkati dağıldığından başka şeylerle ilgilenip, oyunu sadece dinlemekle yetinir, ya da olumsuzluklar nedeniyle oyunu izlemekten vazgeçip, salonu terkeder. Burada seyircinin yaptığı davranışlar, mekanın düzenlemesi ile yakından ilgilidir. Seyir salonunun boyutları, biçimi, donatı elemanları gibi işleve dönük özellikleri, seyircinin davranışlarını etkilemiştir. Mekan işlevi ile, orada yapılacak olan eylem ve eylem gruplarını büyük ölçüde belirlemiş olmaktadır. Yapılan düzenlemenin insanlar arası ilişkileri etkilediğini de, lobide dağınık, karşılıklı, bir sıra üzerinde düzenlenmiş oturma gruplarında gözlemleyebiliriz.

Duvarlarda bırakılan boşluklar, mekanlardaki akıcılığı sağlaması ve dış çevreyle görsel ve fiziksel ilişki kurması bakımından, eylemsel olarak insan davranışlarını yönlendirir. Dış duvarlarda bırakılan saydam boşluklar, ışığın insanlar üzerindeki çekici etkisiyle, davranışlarda, bu boşluklara doğru yönelmeyi sağlamaktadırlar (Fuaye ve lo-

bide pencere kenarlarının daha fazla tercih edilmesi gibi).

Lobide gerçekleştirilecek düzenlemenin, seyirci üzerinde psikolojik etkiler bırakacağını söyleyebiliriz. Bu mekanın seyirciyi, salona ve oyuna hazırlaması, arada da oturmasını, dinlenmesini, sohbet etmesini sağlaması gerekmektedir. Bunun için lobi yeterince aydınlatılan, sıcak, rahatlatıcı, hazırlayıcı ortamdan oluşmalıdır. Bunu sağlarsa, seyircinin daha başından sıkıntı ile oyunu izlemeye başlaması olumsuzluğunu ortadan kaldırmış olur. Mekanda yaratılan etkinin seyirciyi psikolojik doyuma ulaştırması, düzenleme ile sağlanacak olan seyirci üzerinde hoşnut olma, rahatlık, mutluluk duygularının uyandırılmasına bağlıdır. Mekandan hoşnut kalan kullanıcı, oyuna tam olarak adapte olup, oyunu izlemeye devam eder ve bu amaçla geldiği için de mutlu olur. Oysa mekandan hoşnut olmayan seyirci, psikolojik uyum sağlayamadığında bu durumdan rahatsızlık duyarak, oyunu izlemekten vazgeçip, mekanı terk edebilir.

Mekanları sınırlayan yüzeyler, boyutları, dokuları, renkleri, boşluk oranları gibi özellikleriyle, insanın davranışlarını psikolojik yönden etkiler. Dolayısıyla mekandan hoşnut olma ya da olmama duygularını uyandırabilir. Seyircilerin tiyatro lobisinde öncelikle duvar kenarlarındaki oturma gruplarını tercih etmeleri, kendilerini güvenceye alma, çeşitli yönlerden gelecek müdahaleleri, en az bir tarafı garantiye alarak azaltma amaçlarıyla yapılan bir davranıştır. Sınırlayıcı yüzeyler, seyircinin gereksinimlerini karşılamaya yönelik davranışlarını kısıtlamadığı takdirde, mekandan hoşnut olma duygusunu yaratabilirler.

Tiyatro binalarındaki kullanıcıya ait olan mekanların düzenlenmesi, seyircilerin bu mekanlardaki davranışlarını, eylemsel, işlevsel ve psikolojik yönden etkilemektedir. Bu etkilenmenin olumlu yönde olmasını sağlamak için seyirci ile tiyatro mekanları arasındaki ilişkilerin anlaşılması,

hangi düzenlemelerin, seyirciyi daha huzurlu, mutlu ve memnun ettiğinin bilinmesi gerekmektedir. Seyircinin davranışlarını etkileyen mekan düzenlemesinden başka daha birçok kültürel, kişisel ve toplumsal gibi birçok etkenler bulunmaktadır. Değişik kültür ve toplumlardan, değişik özelliklerdeki kişilerin aynı amaç için tiyatrodaki toplanması ve bu niteliklere karışmanın güçlüğü ile, gereken uyumu sağlamada en büyük görevin mekan düzenlemesine, yani mimara düştüğünü söyleyebiliriz.

5. BÖLÜM - SONUÇLAR

"MEKAN DÜZENLEMESİ İLE DAVRANIŞLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER AÇISINDAN TİYATRO BİNALARINDA KULLANICIYA AİT MEKANLARIN İRDELENMESİ" adı altında beş bölümde ele alınan bu çalışmada, mekan düzenlemesinin insan davranışlarıyla olan etkileşimindeki genel ilkelerden bahsedilmiş ve bu ilişki örnek tiyatro binalarında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

. İnsanın çevresiyle kurduğu ilişki, onun, fiziksel ve algısal çevresini bir bütün olarak yorumlayıp, birtakım davranışlarını yönlendirmesiyle oluşmaktadır.

Tiyatro binasında kullanıcıya ait mekanların düzenlenmesi ile kullanıcı arasındaki ilişkinin sonucunda da kişi algılayıp, yorumladığı çevresinden etkilenip, birtakım tepkilerle davranışlarda bulunur. Bu ilişkinin, kullanıcının davranışlarının değerlendirilmesine yönelik olarak ortaya konması doğru olacaktır.

. Çevreye karşı tepkilerde farklılaşmaları, beğeni ve tercihlerde çeşitliliği getiren, insan yapısı olan mimari düzenlemelerin etkisi, bireyden bireye ve toplumdaki topluma değişiklik göstermektedir.

Tiyatro binalarında kullanıcılarla ilgili olarak yapılan gözlem ve anket çalışmaları da bu binalara yönelik olarak beğeni, tercih ve davranışlarda farklı yönelimler olduğunu kanıtlamıştır.

. Mekan düzenlemesinin birey ve toplum ile oluşturduğu etkileşimden ortaya çıkan ilişki, mimarlık ile insan-toplum bilimleri arasında bir ortak çalışma zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca mekanların, insan için, insanın davranışlarına dönük olarak tasarlanmasının gerekliliği ile mimarın, bireysel ve toplumsal davranışları anlamak, yaşama biçimlerini öğrenmek için, insan ve toplumu inceleyen bilimlerle ilgilenmesinin gerektiğini söyleyebiliriz. Bu bilimlerin olanaklarından yararlanılarak geliştirilen tasarımlarla oluşan çevreler, insanın gereksinimlerini karşılamada daha etken rol oynayacaktır.

Kişisel özelliklerin yanında toplumsal özelliklerin davranışlara olan etkisinin büyük olması, tiyatro binalarının tasarımında da insan-toplum bilimleri ile ortak çalışmanın gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu binaların tiyatro oyunlarını sergileme özel durumundan ötürü, tiyatro sanat dalının mekansal özellikleriyle ilgili konularında da bilgilenme zorunluluğu belirlemektedir.

. Duygularla yüklü olan insanın mekanda, bir anda birçok faktörden birden etkilenmesi, onun fizyolojik, toplumsal ve psikolojik gereksinimlerini karşılayabilecek, olumlu etkilerle onu olumlu duygulara sürükleyebilecek çevreleri yaratma gerekliliği de somut bir gerçek olarak belirlemektedir.

Tiyatro binasına gelen kişi, beraberinde getirdiği duyguları ve düşüncelerinin üstüne, oyunu en iyi şekilde izleyebilme ve bundan memnun kalma isteklerini de ekler. Tüm etkileri gözönüne alarak; kullanıcının tiyatrodaki mekanlardan hoşnut kalarak, oyuna tam olarak adapte olabilmesini; olumlu duygularla binadan ayrılmasını sağlamak gereklidir. Bunda en büyük görev de tasarımcıya düşmektedir.

. Mimarın tasarımda kullandığı, mekanı oluşturan tasarım e-

lemanları, olumlu bir çevreyi meydana getirirken ve davranışları yönlendirirken tek başlarına değil, hep birlikte bir etki yaratmaktadırlar. Görsel elemanların, duygulara anlam katan boyutlara sahip olması bakımından, tasarımda yaratılan etkiye olan katkılarının saptanması ve kullanıcı üzerinde yarattığı sonuçların bilinmesi, en uygun çözümlere ulaşılmasını sağlarken, tasarıma çeşitlilik getirip, saptamalara hız da kazandırırılar.

Tiyatro binalarında; sınırlayıcı yüzeyler, ışık, ses, renk, doku gibi elemanların biraraya gelişleriyle birlikte oluşturulacak düzenlemenin, kullanıcı üzerinde yaratacağı mekansal etkinin neler olabileceğinin bilinmesi, tasarlanacak tiyatro binalarına yönelik, en uygun program ve düzenlemeyi büyük ölçüde belirleyecektir. Seyircilerde istenen etkilerin bırakılabilmesi için birçok seçenek de ortaya konmuş olacaktır. Örneğin; dar açılı kenarların insanlar üzerinde rahatsızlık verici etkisi olduğunun bilinmesi, lobi ve fuayenin planlanmasında bu tip kenarların kullanılmasının uygun olduğunu göstermektedir.

. Farklı toplumsal ve psikolojik etkiler aracılığıyla, değişik duygularla yüklenen insanlar yani kullanıcılar için düzenlenecek mekanlarda, psikolojik faktörlerin de diğer faktörler kadar önemli olduğunu vurgulayabiliriz.

Özellikle; tiyatro gibi bir sanat olayına edilgen olarak katılıma gelen seyircilerin, farklı kültür ve toplumlara ait olması, amaçlarının aynılığına karşın, etkilenmelerin farklılığını ortaya çıkartmaktadır. Amacın gerçekleştirilmesine yönelik, fiziksel gereksinimlerin aynı şekilde karşılanması söz konusudur. Bunun yanında, tiyatronun yeri ve türü de gözönüne alınarak, psikolojik gereksinimlerin karşılanmasında farklı isteklerin olduğunu, bu nedenle düzenleme psikolojik etkenlerin de çok önemli bir yer tuttuğunu görmekteyiz.

. Mekan düzenlemesine katılan elemanların, uyarım-algılamadrak olaylarını oluşturmalarından sonra, dışa vurulan tepki olarak gösterilen davranışlar, birçok etkenin birarada işe karışmasıyla değişik biçimlerde yapılagelirler. Davranışlardaki bu çeşitlilik kişisel ve kültürel etkenlere, değişen örf ve adetlere, teknolojiye bağlı olarak değişen gereksinimlere, bağlıdır. O halde sorun toplumsal düzeyde ele alınmalıdır.

Tiyatro binalarında seyircilerin farklı şekillerde davranmaları, örneğin oyunun arasında kiminin yerinde kalması, kiminin fuayede dostlarıyla ayakta sohbet etmesi, kiminin panolara bakması, kimininse lobide oturması gibi değişik davranışlar, birçok etkene birden bağlı olarak gerçekleşmektedir. Davranışların farklılıklarında kültürel ve toplumsal etkenler önemlidir çünkü, bu etkenler gereksinimlere yön verir ve çeşitliliği ortaya koyar. Buradan hareketle, toplumsal bir eylem olarak tiyatrodaki oyunu izleme eyleminde, mekan ile seyirci arasındaki ilişkilerde toplumsal açıdan yaklaşım gerekmektedir.

. Bir takım görsel etkilerle oluşturulan mekansal bütün, insanı bazı yargılara sürüklediğine göre, çevrenin kavramsal ve algısal süreçlerinin analiz edilerek, bilgilenme zorunluluğu vardır. Elde edilen bu bilgilerle ise kişilerin mekanı nasıl algılamak istediklerine ilişkin, tasarımcıyı yönlendiren girdiler elde edilmiş olur.

Kullanıcıları bazı yargılara iten mekansal bütünün, kavramsal ve algısal etkileri üzerine, örnek tiyatro binalarında analiz çalışması yapılmıştır. Bu bilgilenme, görsel etkiler aracılığıyla tiyatro binalarında düzenlenen kullanıcıya ait mekanların, yine kullanıcılar tarafından nasıl algılanmak istendiğini ortaya koymaktadır.

. Günümüzde dolaylı bir şekilde olan tasarımcı ile gerçek

kullanıcı arasındaki ilişkinin, kullanıcının gereksinim ve tercihlerinin saptanmasına yönelik olarak, birebir hale getirilmesine çalışılması gerekmektedir. Ancak böylelikle kullanıcı için mutlu ve doyurucu çevrelerin yaratılmasında etkili olunabilir.

Tiyatro binalarını kullanacak olan kişilerin, sanatın evrenselliği ile birlikte, toplumun çok farklı kesimlerinden hatta çok farklı toplumlardan oluşması, tasarım aşamasında kullanıcıyla tasarımcının ortak ilişki içinde olmasını olanaksız kılmaktadır. Kullanıcının içinde mutlu ve huzurlu olabileceği tiyatro binaları gerçekleştirilebilmek amacıyla, ancak kullanılmakta olan binaların değerlendirilmesinden elde edilecek bilgiler doğrultusunda tasarımların yönlendirilmesi mümkün olabilecektir.

. Çeşitli gereksinimlere yönelik yaratılan çevrenin, kullanım sırasında da bu gereksinimlere yanıt verip vermediği, kullanıcı ile mekan arasındaki ilişkinin ne boyutlarda süregeldiği, değişen değerlerin olup olmadığı gibi konularda denetlenmesi, kullanımla birlikte gelen uyumsuzlukların saptanması gerekmektedir.

Toplumun kullanımına açık olan tiyatro binalarında da toplumun değişen değerlerine, isteklerine, gereksinimlerine göre, kullanım sırasında oluşabilecek uyumsuzlukların saptanıp giderilmesine yönelik olarak denetlenmesi gerekmektedir. İstanbul'daki örneklerinin bir çoğunda, tiyatro binası olarak yapılmamış binaların, tiyatro olarak kullanımıyla birlikte ortaya çıkan sorunların belirlenmesi, bu sanat dalı için, gerekli uzmanlaşmayı getirebilecek, mekan ile kullanıcı davranışları arasında uyumu sağlayabilecek tiyatro binalarının yapılmasının zorunlu olduğunu göstermektedir.

. Değerlendirme çalışmalarının sonuçlarından, yeni yapılacak mekan düzenlemelerinde, programlama ve tasarlama aşama-

sında kullanılmak üzere belli veriler elde edilmiş olacaktır. Bu çalışmalarda kullanıcıya dönük araştırmalara önem verilmesi gerekmektedir. Böylelikle gelecekte yapılacak tasarımlarda, düzenlenmiş mekanların insan davranışlarını olumlu yönde etkilemelerini sağlayabilme olanağı doğacaktır.

Tiyatro binalarında kullanıcının davranışlarına dönük olarak gözlem ve binayı algılama ile memnuniyetin saptanmasına dönük olarak da anket çalışması yapılarak, tiyatroyu kullanacak olan seyircilerin davranış, istek ve gereksinimlerine daha uygun, daha olumlu mekanların düzenlemesine olanak sağlanabilecektir.

Bu çalışma kapsamında, tiyatro kullanıcılarının bireysel tercihlerini içeren değerlendirmeler ile grup yönelimlerinin incelenmesi, mekansal uyarıcıların algılara ve duygulara yönelik etkileri şeklinde ele alınmaktadır.

İstanbul' da incelenen örnek tiyatro binalarında, seyirciye ait mekanların düzenlemesi ile kullanıcı arasındaki ilişkilerde, kullanımdan doğan bazı sorunlar olduğunu görmekteyiz. Bu ikili arasında çıkan uyumsuzluklar ile, tiyatro binasında seyirciye sunulması gereken hizmetin, amaçtan uzaklaştığını, seyircilerin ise bu konuda hoşnutsuz olduklarını söyleyebiliriz. Uyumsuzlukların çoğunun, İstanbul' da incelenen örnek tiyatro binalarının birçoğunda olduğu gibi, tiyatro olarak yapılmamış binalara, sonradan tiyatro işlevinin verilmesinden kaynaklandığını savunabiliriz.

Analiz çalışmasında ele alınan tüm tiyatro binalarında genel bir değerlendirmeye gidilerek, olumlu ve olumsuz yönlerin ortaya konması, İstanbul' daki tiyatro binaları hakkında genel bir bilgi verebileceği gibi, kullanıcıların beklentilerine dönük olan sonuçların elde edilmesini de sağlayacaktır. Bu sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Tiyatro binalarının kapılarının bulunmasıyla ilgili önemli bir sorun olmadığını, büyük bir çoğunluğun yanıtlarına göre anlamaktayız. Kullanıcıların giriş kapısını bulmada en zorlandıkları tiyatronun %58 ile Haldun Taner Sahnesi olduğunu görmekteyiz. Burada tiyatronun tek başına ayırık bir bina olmasının, girişin rahatlıkla bulunması ile ilgili sorunu ortadan kaldırmaya yetmediğini söyleyebiliriz. Giriş cephesindeki üç kapıdan hangisinin giriş kapısı olduğuna dair belirgin bir iz bulunmamaktadır. Kullanıcıların bu konuda, daha belirgin ve çarpıcılık aradıkları saptanmıştır. AKM Konser Salonu' nun girişinin simgesel bir özelliğe sahip olan kültür merkezi ile ortak olması ve girişin anlaşılabilirliği sayesinde, kullanıcılar tarafından en rahatlıkla bulunan giriş kapısı olduğunu görmekteyiz.

Seyircilerin oyunun başlamasını beklerken ve oyun aralarında, oturarak dinlenme, sohbet etme eylemlerine mekan olan lobinin, rahatlatıcı, kişiler arası ilişkilere olanak tanıyıcı ve gerekli yönlendirmeleri sağlayıcı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu eylemlerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli büyüklüğün yetersiz, oturma gruplarının az olduğu ve çok yoğun insan trafiğiyle birlikte, kargaşaya yol açarak, yönlendirmede eksik kalan Taksim Sahnesi' nin lobisi, kullanıcılar tarafından iyi düzenlenmemiş olduğu konusunda en yüksek oranı almıştır (%51). Yine küçük olmasıyla birlikte, kapasiteye uygun gerekli dinlenme alanını, lobisinde sağlayamamış olan Haldun Taner Sahnesi' nin %40 ile insan trafiği en yoğun olan tiyatro olarak nitelendirildiğini söyleyebiliriz. Lobinin iyi düzenlenmiş olduğu ölçütüne göre incelenen tiyatro binaları arasında en yüksek oranları %52 ile AKM Oda Tiyatrosu ve %34 ile AKM Konser Salonu' nun alması ikisinin ortak özellikleri olan sirkülasyon alanlarının geniş olması ve eylemleri kısıtlamaması, salonun çıkışları ile kargaşa içinde olmaması, basit biçimli bir mekanda oturma grupları, fuayesi ve büfesiyle birlikte tüm olarak algılanabilmesi gibi özelliklere bağlı olarak

gerçekleşmektedir. Buradan, kullanıcıların dinlendikleri alan olan lobide genişliği, ferahlığı ve gerekli yönlendirmeyi aradıklarını, yeterli oturma yerleri istediklerini, yoğunluk ve kargaşadan hoşnut olmadıklarını görmekteyiz.

İncelenen tiyatro binalarında yapılan genel değerlendirme nin sonucunda, seyir salonlarının olumlu bulunduğu alanlarında belirgin bir fark görülemediği. Seyir salonlarının düzenlenişinde Taksim Sahnesi' nin %11 ile en az olumluluğa sahip olması; gerçekte bir sinema iken tiyatro binası haline getirilmesi dolayısıyla, iki sanatın da seyirle ilgili olmasına karşın, farklı özellikleri olduğunu göstermektedir. Ayrıca salon içindeki kolonları, çift balkonu, şaşırtmasız ve gıcırdayan koltukları, eğimin azlığı gibi nedenlerle iyi görüş koşullarını sağlayamadığını da söyleyebiliriz. Bu tiyatronun olumlu bulunmamasının nedenlerini, çağdaşlığı yakalayamaması ve bakımsız kalmasına bağlayabiliriz. Yapılan incelemelerden hemen sonra Taksim Sahnesi' nin yeniden düzenleme ile onarıma alınması da bu görüşü desteklemektedir. Çağa, değişen beğeni ve gereksinimlere göre düzenlemelerde yenilikler yapılması ve bakımlılığın kullanıcıyı olumlu yönde etkilediğini, bir çok olumsuz yönün, yenilenmemiş ve bakımsız olan Taksim Sahnesi üzerinde toplanmasından anlayabiliriz. İncelenen tiyatro binalarında, seyir salonlarının olumlu bulunma oranlarının %20' yi geçememesi, genelde oyunu izleme amacıyla gelinen tiyatrodaki seyirci açısından seyir salonunun önemini vurgulamaktadır. En uzun süre bu mekanda bulunulması ile birlikte, yakınmaların çoğunun burası üzerinde toplanmakta olduğunu görmekteyiz. Alınan sonuçlar, seyir salonunun gerektirdiği uzmanlaşmanın, örnek binalarda yeterince sağlanamadığı izlenimini vermektedir. Aydınlatması, akustiği, ses yalıtımı, iyi görüş olanakları, çıkışların yeterliliği, biçimi, oranları gibi birçok etkenin birden önem kazandığı seyir salonunda, her bir etken için gerçekleştirilecek şartların birarada oluşturacağı optimal koşulları sağlayabilmenin zorunlu oldu-

ğunu söyleyebiliriz. Bu koşulları sağlamak için tiyatro amacıyla yapılacak binalara gereksinim olduğu ve gerekli koşulları sağlamak için de konusunda uzman kişilerle ortak bir çalışma yapılmasının şart olduğunu vurgulayabiliriz. Yine seyir salonunun düzenlenişine bağlı olarak, kullanıcıların oyuna adapte olmalarında en fazla zorluk çektikleri tiyatronun %16 ile Taksim Sahnesi olduğunu görmekteyiz. Taksim Sahnesi' nin seyir salonunda daha önce sıralandığı üzere , seyircilerin oyuna adapte olmalarını engelleyici birçok etken bulunmaktadır. AKM Konser Salonu ise, yeterli eğimi, şaşırtmalı ve gıcırdamayan koltukları, düzenli ve dengeli kuruluşu ve iyi görüş koşullarını sağlaması gibi nedenlerle, kullanıcılar arasında oyuna en fazla adapte olma oranını %39 ile toplamaktadır.

Bu genel değerlendirme; İstanbul' un işlek yerlerinde bulunan ve yoğun programlara ve kullanımlara sahne olan, tiyatro binaları üzerinde bir incelemenin sonuçlarını ortaya koymaktadır. Yoğun bir şekilde kullanılmalarına karşın, kullanıcılar tarafından yeterli görülmeyen birçok yönleri olan bu tiyatro binalarının çoğu, sonradan bu işlevi almaları ile birçok sıkıntıyı da beraberlerinde getirmişlerdir.

İncelenen tüm tiyatro binaları hakkında genel bilgi, yapılan anketlerin değerlendirilmeleri ile tiyatroların konfor düzeyleri ve sorunlarına ilişkin veriler ve yorumlara, takip eden " Ekler " kısmında yer verilmiştir. İncelenen tüm tiyatro binaları arasında yapılan genel bir değerlendirmeye ilişkin grafikler, ayrıca sayfa 258-262'de verilmiştir.

E K L E R

EKLER 1 - TİYATRO MİMARİSİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Bir sanat olarak tiyatro, insanlıkla birlikte başlamıştır. Tiyatro binaları ise insan tarihi kadar eski olan insanın gösteri, istek ve gereksinimlerinden doğmuştur. İlk kavimlerde dini ve politik sebeplerle toplantı yapılan meydanlarda çeşitli seyirle ilgili gösterilere, törenlere yer verilmiştir. Bu oyun sahalarının sonraları pazar yeri olarak kullanılmasıyla gösteriler için ayrı sahalara gereksinim duyulmuştur. Böylelikle bunu karşılamak üzere ilk tiyatro binaları açık hava tiyatroları biçiminde yapılmıştır. Bu binalarda seyircilerin oturacağı yerler, basamaklar ve yarım daireler biçiminde geriye doğru yükselirdi, en alt basamağın önünde de sahne kesimi yer alırdı.

Kilise dışında da gelişen tiyatro, Avrupa'da da yaygınlaşarak Rönesans' ta büyük önem kazandı. Büyük ve kapalı salonlar inşa etmek fikri de ilk defa Rönesans' ta doğmuştur. Gösterilere verilen önem ile tiyatro binasının sembolik ve temsili niteliği gittikçe büyük önem kazanarak, geçirdiği birçok aşamalardan sonra bugünkü halini almıştır.

Geçirilen aşamalarda en büyük değişimleri, oyuncu ile seyirci arasındaki bağlantının kurulması ve tiyatro binası ile şehir arasında bir oran kurulması oluşturmuştur.

TİYATRO BİNASINDAKİ İŞLEVLER

Kurulduğundan bugüne kadar tiyatro binalarının amacının, gösterilerin yapılabileceği bir oyun yeri kazanmak esasına dayandığı bilinmektedir. Bu esasa göre tiyatro binalarında iki temel bölümün çok önemli bir yer tuttuğunu söylemeliyiz. Bunlardan birincisi, seyirciye en iyi şekilde gösteriyi sergilemeyi sağlayacak "sahne" bölümü, ikincisi ise seyircilerin iyi yerleştirilmesi amacıyla düzenlenen, gösterinin izlenmesini sağlayacak " seyir salonu" bölümüdür.

Bu günkü ağdaş tiyatro binaları; işlevleri itibariyle üç ana bölümden oluşurlar.

A- Oyuna yer sağlamak

B- Seyirciye yer sağlamak

C- Bu ikisini biraraya getirmek

Bu doğrultuda; ağdaş bir tiyatroda bulunması gerekli alanlar şunlardır:

A- 1. Sahne

2. Arka ve yan sahneler

3. Kulis odaları

4. Sanatçı soyunma odaları

5. Bale salonu

6. Dekor deposu, vb.

B- Seyir salonu

C- 1. Giriş

2. Gişe holü

3. Teneffüs holü, fuaye, lobi

4. Vestiyer, vb.

Bu işlevlere uygun olarak tiyatro binasından beklenen temel gereksinimleri ise şöyle sıralayabiliriz:

1- Mekan açısından; bireysel ve toplumsal eylemlere, işlevlere uygunluk.

2- Kabuk açısından; iklim şartlarına karşı, dış gürültülere karşı korunma.

3- Güvenlik açısından; binanın sağlamlığı, iyi aydınlanma

koşulları, yangına karşı korunma, güvenliği sağlama.

- 4- Dinlenme açısından; hacimlerin işleve uygun planlanması, rahatsız edici dış ve iç gürültüleri karşı korunma, fiziksel ve psikolojik açıdan yorucu olmayan bir çevre.
- 5- Konfor açısından; donatıların seçimi ve düzenlenişi, hacimlerin işleve uygun planlanması, aydınlatma, akustik, nem, oyunu izleme kolaylığı.
- 6- Toplumsal ilişkiler açısından; eylemlere göre uzmanlaşmış mekanlar, hacimlerin işleve uygun planlanması, içten ve dıştan mekana ulaşma olanakları, donatıların düzenlenişi.
- 7- Atmosfer açısından; uygun iç iklim, tiyatro ile dış çevre arasında uyumlu ilişkiler, estetik düzenleme, malzeme, renk, doku seçimi.
- 8- Temizlik açısından; uygun havalandırma, doğal ve yapay aydınlatma, temiz tutulabilir malzeme seçimi.
- 9- Estetik açıdan; mekan ve yapım yönünden estetik tasarım, doyurucu bir düzen ve estetik duygusu, uyumlu çevre, malzeme ve rengin estetik uygulaması.

Tiyatro binalarının sağlamak zorunda olduğu gereksinimlerin, bazı ilkeler doğrultusunda gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Tiyatro binalarında; girişin düzenlenişi en önemli unsurlardan biridir. Oyun öncesi dostlarını bekleyen müşteriler, hemen kapıların arkasında dikilirler. Bu nedenle kapılar için en iyi durum fuayenin uzun boyutudur.

Şekil-49

Gişe önündeki kuyrukların doğrultusu, geçişi engellemeyecek şekilde düzenlenmelidir.

Lobi içindeki trafiğin sirkülasyonu en iyi biçimde sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Vestiyere ve oturma gruplarına geçişlerde giriş hatlarının bölünmemesini sağlamalıdır.

Herhangi bir seyirci tiyatrodan içeri girdiğinde, yer gösterenleri, merdivenleri, giriş kapılarını, sıraları, koltukları, en uygun bir uzaklık ve açıdan da oyunu görmek ister. Tiyatro sahibi ise seyircinin, duvarları, tavanı, dekorasyonu görmesini ister.

Salon çıkışlarının, bütün seyirciyi herhangi bir tehlike anında kısa sürede boşaltabilecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Tiyatroya oyunu izlemeye gelen seyircinin, beklediği en önemli unsurlardan biri konfordur. Seyirci kendini oynanan eserin mekanı içinde hissetmelidir. Bunun sağlanması da seyircinin oyuna olan adaptesinin hiçbir konforsuzluk yüzünden bozulmamasına bağlıdır. Seyir salonunun konforu ise aşağıdaki etkenlere göre belirlenir:

- 1- Koltukların biçimi ve döşemesi
- 2- Sıralar arasındaki uzaklık
- 3- Bölümlerin konumu ve genişliği
- 4- Döşeme eğimi
- 5- Görüş açısı
- 6- Görüş hatlarında kesişme olmaması
- 7- Aydınlatma
- 8- Havanın sıcaklığı, nemliliği ve tazeliği
- 9- Akustik
- 10- Dekorasyon

Bir tiyatro binasında koltuk başına;

Fuaye alanı: 0.10 m^2

Lobi alanı : 0.18 m^2 (Yerel tiyatrolar için 0.14 m^2)

Salon alanı: 0.60 m^2 (Yerel tiyatrolar için 0.80 m^2)

olan optimum koşullara uyulmalıdır.

EKLER 2 - ANALİZ ÇALIŞMASI

Tezin genel konusunu oluşturan insanlar ile davranışlar arasındaki ilişkilerin, tiyatro binalarındaki durumunu inceleyip, bir sonraki tasarımlara veri oluşturabilecek bilgileri toplamak, yapılan analiz çalışmasının nedenlerinden biridir. İnsan yaşamına en yakın sanat olan tiyatro ile insan yaşamından somutlaşan mimari, tiyatro binalarında bir araya gelmektedir. Bu ilgiden hareketle, günümüzde önemini koruyan tiyatro sanat ve kültür hareketinin, hakettiği binalarda sergilenebilmesi için gerekli olan ölçütleri saptamak; özellikle kendi istekleriyle buralara gelen kişilerin, bina ile olan etkileşimini gözlemlemek, tiyatrodaki insanın gereksinimleri doğrultusunda davranışlarını izleyip, beklentilerini değerlendirmek diğer önemli nedenleri oluşturmaktadır. Ayrıca İstanbul' daki tiyatro binalarının birçoğunun, bir tiyatro binası olarak yapılmış olmamasıyla gelen birtakım sorunları nedenleriyle ortaya çıkartıp, bu sorunların insan davranışlarını nasıl etkilediğini saptayarak, uyumsuzlukları gidermek için yapılacak düzenlemelerde dikkat edilecek faktörleri sıralamak, başlı başına tiyatro binaları yapılmasının çağdaşlık ve sorunların giderilmesi açısından zorunlu olduğunu belirlemek amacı da tiyatro binalarıyla ilgili bir araştırma çalışması yapılmasını yönlendirmiştir.

Uygulama alanı olarak İstanbul' daki bazı tiyatro binaları seçilmiş, seçimdeki kriterler ise binaların İstanbul' un işlek yerlerinde bulunması, yoğun programlara sahne olması ve artık uzun süredir tiyatro olarak kullanılması üzerine olmuştur. Bu amaç ve hususlar doğrultusunda bir anket cetveli hazırlanarak, yaş ve cinsiyet bakımından tesadüfi seçilen seyirciler arasında uygulanmıştır. Uygulanan anket cetveli aşağıdaki gibidir:

ANKET CETVELİ

1- Bu tiyatro binasına ilk kez mi geliyorsunuz?

- a) Evet   b) Hayır

2- Tiyatronun giriş kapısını rahatlıkla bulabildiniz mi?

- a) Evet   b) Hayır

Bulamadıysanız sizce neden?

.....

3- Şimdiye kadar kaç tane tiyatro binasına gittiniz?

- a) 1   b) 2   c) 3-5   d) 6 ve üstü

4- Tiyatroya geliş sıklığınız nedir?

- a) Haftada bir ve daha sık
b) İki haftada bir
c) Ayda bir
d) İki ayda bir
e) Çok nadir

5- Bu tiyatro binası gördüğünüz diğer tiyatro binalarına göre nasıl?

- a) Çok yetersiz   b) Yetersiz
c) Diğerlerine benziyor   d) Yeterli
e) En iyilerinden

Ne bakımdan?

.....

6- Bu bina ile ilgili görüşleriniz aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?

- a) Ferah bir yapı   b) Sıkıcı bir yapı
c) Rahatlatıcı   d) Rahatsızlık verici
e) Düzenli   f) Düzensiz
g) Tam bir tiyatro binası
h) Böyle bir tiyatro binası olamaz
i) Yetersiz bir yapı

7- Binayı yetersiz buluyorsanız düşünceleriniz aşağıdakilerden hangilerine uymaktadır?

- a) Giriş ve gişeler yetersiz
- b) Lobi Küçük
- c) Lobi sıkıcı
- d) Seyir salonundaki koltukların yerleşimi kötü
- e) Sahne tam algılanmıyor.
- f) Çıkışlar rahat görünmüyor
- g) Sıralar arasındaki uzaklık yetersiz

Diğer

.....

8- Bu binada sizi olumlu yönde etkileyen en önemli şey nedir?

- a) Girişi
- b) Lobinin düzenlenişi
- c) Sahne
- d) Seyir salonunun düzenlenişi
- e) Çıkışların rahatlığı
- f) Renk düzeni
- g) Aydınlatma düzeni
- h) Akustik
- i) Samimi ortam

9- Lobi hakkındaki düşünceleriniz aşağıdakilerden hangilerine uymaktadır?

- a) Loş
- b) Havasız
- c) Samimi
- d) İnsan trafiği çok yoğun
- e) İyi düzenlenmiş
- f) İyi düzenlenmemiş

10- Lobinin iyi düzenlenmediği düşüncesindeyseniz nedenleriniz nelerdir?

.....

11- Oyunu izlerken aşağıdakilerden hangisi veya hangilerini hissettiniz?

- a) Oyuncuyu zor gördüm
- b) Konuşmalar boğuk ya da yankılı geliyordu
- c) Aydınlatma rahatsız ediciydi
- d) Koltuklar rahat değildi
- e) Salonun havası ağır/kuruydu
- f) Koltuk araları sıkıştıktı
- g) Oyuna tam olarak adapte oldum

İSTANBUL ŞEHİR TİYATROLARI HALDUN TANER SAHNESİ

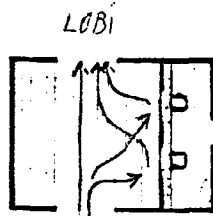
Haldun Taner Sahnesi, Kadıköy' de iskelelerin bulunduğu sahildedir. Ve tek başına bir bina olarak yer almaktadır. Bu tiyatro binası 19. yy.' da yapılmıştır. İtfaiye binası iken hal binası olarak kullanılmaya başlanmış, son olarak da tiyatro binası haline getirilmiştir. Burası, binanın kalan kısmını kullanan Konservatuvar ile birlikte, bir kültür merkezi olarak düşünülmüş ve bu amaçla ayrılan kısım, bugün Haldun Taner Sahnesi' ni oluşturmuştur. 1987 yılında yapımı bitirilmiş, yine aynı yıl ön tarafa fuaye eklenmiştir.

Birinci bölümde, giriş, fuaye, gişe holü, yönetim odası, personel dinlenme odası, şeref odası, lobi, vestiyer, büfe ve tuvaletler bulunmaktadır.

İkinci bölümde, 15 sıra ve bir aradan oluşan, iki çıkışlı, 292 kişilik seyirci salonu bulunmaktadır.

Üçüncü bölüm, büyük bir kısmı hareketli olma özelliğine sahip olan sahne, arka ve yan sahne, oyuncu fuayesi, soyunma odaları v.b. gibi kısımlardan oluşmaktadır.

Oyunu izlemek için, çevreden kopuk, kendi başına (konservatuvar ile paylaşılıyor) bir tiyatro binasına gelmek, ilk başta olumlu bir etki bırakmaktadır. İçeriye girildiğinde küçük bir holden fuayelere geçilmektedir. Bu geçişte düzenlenmiş gişeler, giriş hattını aksatmayacak şekildedir.

Şekil-50 Gişelerin işleyişi

HALDUN TANER SAHNESİ

Fuaye ve lobi dikdörtgen olup, oturma grupları, büfe ve vestiyeri de içine almaktadır. Seyir salonuna ise lobiden basamaklarla çıkılarak ulaşılmaktadır.

ANKET DEĞERLENDİRMESİ

Haldun Taner Sahnesi' ne oyun izlemeye gelen, çeşitli yaş gruplarından oluşan, 50 kişi üzerinde yapılan anketin sonuçları şu şekildedir:

Giriş kapısına ilişkin ilk iki sorunun sonuçları şöyledir:

1- a) 19 kişi - %38   b) 31 kişi - %62

2- a) 29 kişi - %58   b) 21 kişi - %42

Bu tiyatro binasına ilk kez gelmediğini söyleyen 31 kişiden 12' si giriş kapısını rahatlıkla bulamadıklarını belirtmişlerdir. İlk kez gelen 19 kişiden ise 8' i (%42' si) yine giriş kapısını rahat bulamamıştır.

Seyircilerin tiyatroya gelişleri ile ilgili 3. ve 4. sorulardan alınan yanıtların değerlendirilmesi şöyledir:

3- a) - b) 2 kişi - %4   c) 21 kişi - %42   d) 27 kişi - %54

4- a) 4 kişi - %8   b) 8 kişi - %16   c) 17 kişi - %34

d) 10 kişi - %20   e) 11 kişi - %22

Seyircilerin bu tiyatro binasını gördükleri diğerleriyle kıyaslamasının istendiği 5. sorunun yanıtları şunlardır:

5- a) 1 kişi - %2   b) 31 kişi - %62   c) 13 kişi - %26

d) 4 kişi - %8   e) 1 kişi - %2

Binayı yetersiz bulan 31 kişiden 30' u 3-5 adet tiyatro binasına gitmiş (21 kişi) ve 6 ve üstü sayıda tiyatro binasına gitmiş kişilerden oluşmaktadır (27) kişi. 6 ve üstü sayıda gidip de yetersiz bulanlar %70' i meydana getirmektedir.

Tiyatroya haftada bir gidenlerden %75' i yetersiz bulmaktadır. Yetersiz bulma nedenlerinin başında, sahne ve salonun

küçüklüğü ile kapasite azlığı gelmektedir. 6 ve üstü sayıda tiyatrosu binası görmüş olan bir seyirci, burayı temiz ve nezih gördüğü için en iyi tiyatro binalarından saymaktadır.

Bina ile ilgili genel görüşlerin sorulduğu 6. sorudan alınan yanıtlar ise şöyledir:

- 6- a) 3 kişi - %6
 b) 7 kişi - %14
 c) 2 kişi - %4
 d) 2 kişi - %4
 e) 2 kişi - %4
 f) 1 kişi - %2
 g) 6 kişi - %12
 h) 3 kişi - %6
 i) 26 kişi - %52

Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği 6. sorunun %51 yanıtı binanın yetersiz olduğu üzerinde toplanmıştır. Seçenekleri işaretlemeyip "sinema belki" yanıtını veren kişinin bu soruyla, burayı tiyatroya pek benzetemediğini (koyu renklerden ileri gelen karanlıktan ötürü, sinema ile benzerlik kurulmuş olabilir.) anlayabiliriz.

Binayı yetersiz bulanların düşüncelerine yönelik olan 7. sorudan alınan yanıtlardan şu sonuçları çıkarıyoruz:

- 7- a) 13 kişi - %26
 b) 15 kişi - %30
 c) 13 kişi - %26
 d) 9 kişi - %18
 e) 6 kişi - %12
 f) 2 kişi - %4
 g) 4 kişi - %8
 Diğer) 8 kişi - %16
 1 adet boş yanıt - %2

7. soruya alınan yanıtlarla, en çok (%30) lobinin küçük ve en yakın oranlarla (%26) sıkıcı bulunduğu ile giriş ve gişelerin yetersiz olduğunu görüyoruz. Birden fazla yanıt ve-

rilebilen bu soruda %100' ün %40' lık oranda geçilmiş olması, seyircilerin yetersizlik hakkındaki görüşlerinin birçok seçenekte birden toplanmış olduğunu göstermektedir. Yetersiz bulunan diğer yönler şöyledir: Her yer dar, sıra düzenlemesi iyi değil, havalandırma yetersiz, ses düzeni, binanın dışının tiyatro salonu izlenimini yansıtmaması.

Seyirciyi etkileyen en olumlu yönlerle ilgili 8. sorunun yanıtları ise şöyledir:

- 8- a) 6 kişi - %12
- b) 3 kişi - %6
- c) 5 kişi - %10
- d) 9 kişi - %18
- e) 4 kişi - %8
- f) 1 kişi - %2
- g) 2 kişi - %4
- h) 1 kişi - %2
- i) 5 kişi - %10
- 4 adet boş yanıt - %8

Binada, seyircileri iyi yönde etkileyen en önemli şeyde, ağırlıklı bir oranda yanıt verilmemiş diyebiliriz. En fazla işaretlenen seçenek %18 ile seyir salonunun düzenlenişidir. Bunu %12 ile giriş, %10 ile sahne izlemektedir. 4 kişinin de bu soruyu boş bırakmaları "Acaba burayı hiç beğenmediler mi?" sorusunu akla getirmektedir. İnsanları iyi yönde etkileyen diğer şeyler şöyledir: Sahnenin her yönden rahatlıkla görülebilmesi, koltukların ses çıkartmaması, akustik, koltuk düzeni, oyunlar, sahne arkası, tuvaletlerin temizliği, kolay ulaşılabilmesi gibi çok değişik yanıtlardan oluşmaktadır. Bu yanıtlar da Haldun Taner Sahnesi' nin insanları etkileyen çok belirgin bir özelliğinin olmadığını insanları çok farklı şeylerin değişik şekillerde etkilediğini ortaya çıkartmaktadır.

Lobi ile ilgili görüşlerin alındığı 9. ve 10. sorulara verilen yanıtlardan alınan sonuçlar şunlardır:

- 9- a) 7 kişi - %14
 b) 7 kişi - %14
 c) 9 kişi - %18
 d) 20 kişi - %40
 e) 1 kişi - %2
 f) 10 kişi - %20

En fazla yetersiz bulunan lobi hakkında seyircilerin %40' ı insan trafiğinin yoğunluğundan hoşnutsuz. İkinci sırada ise lobinin iyi düzenlenmediğini düşünenler (%20) yer almaktadır. Lobinin iyi düzenlenmediğini düşünenler bunu; lobinin küçük, oturma yerlerinin az oluşu, büfenin yetersizliği nedenlerine bağlamaktadırlar.

Seyircilerin oyunu izlerken hissettikleri hakkında sorulan 11. sorunun yanıtları şöyledir:

- 11- a) 4 kişi - %8
 b) 15 kişi - %30
 c) 6 kişi - %12
 d) 10 kişi - %20
 e) -
 f) 4 kişi - %8
 g) 14 kişi - %28

11. sorunun yanıtlarından seyircilerin %28' inin oyunu izlerken, bir şeyden rahatsız olmadığını, anlıyoruz. En büyük yakınmanın ise %30 ile konuşmaların boğuk ya da yankılı gelmesi yönünde olduğunu görmekteyiz. Seyircilerin %72' sinin akustik, koltukların rahatsızlığı gibi nedenlerden oyuna adapte olmada zorluk çektiklerini söyleyebiliriz.

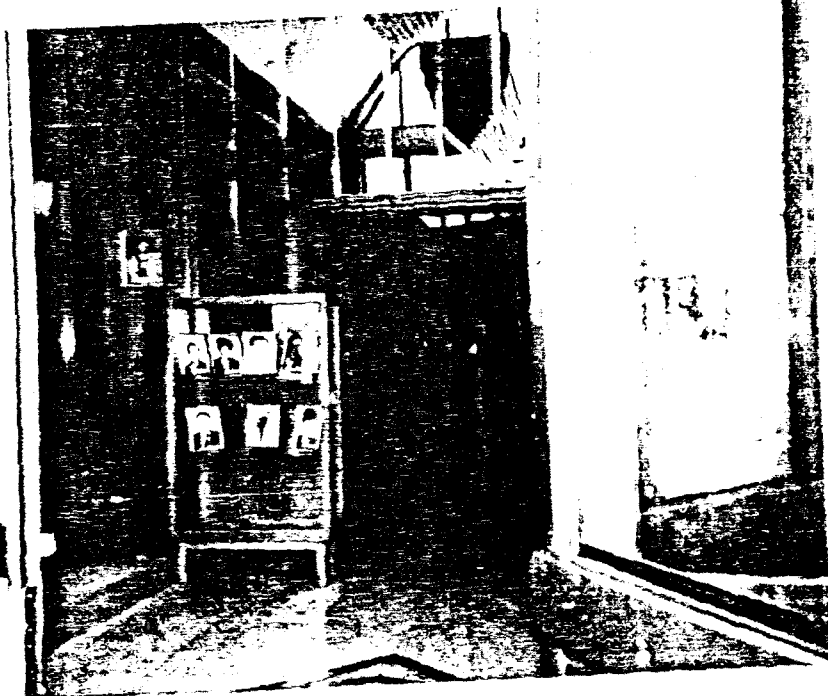
TİYATRONUN KONFOR DÜZEYİ VE SORUNLARI

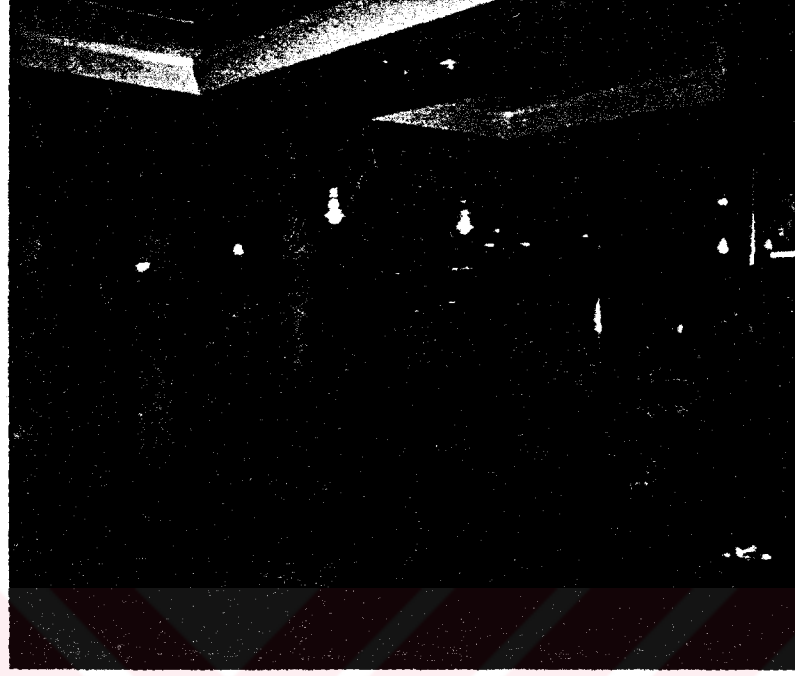
Haldun Taner Sahnesi' nde yapılan anketin sonuçlarına göre giriş kapısını rahatlıkla bulamayanların sayısı %42' lik bir oranı kapsamaktadır. buraya ilk kez gelmediği halde giriş kapısını rahatlıkla bulamayanların oranı %39 olduğundan girişin algılanmasında olası bir sorundan söz edebiliriz.

Birlik Kapısı

Birlik Halkı

Vestiyere bakış

Fuayeden görünüm

Seyir salonundan görünümler

Ön cephedeki kapılardan hangisinin giriş kapısı olduğu iyi algılanamamakta, bunu sağlayacak belirgin bir işaret bulunmamaktadır. Diğer yönden gelen bazı insanlar, kapıları yoklaya yoklaya yürüyerek, sonunda açık kapıyı bulmaktadırlar,

Giriş holü giriş-çıkışı sağlarken, sağ tarafında düzenlenmiş olan gişeler de giriş hattını engellemeyecek şekildedir. Ayrıca giriş holü, insanların dostlarını bekleyebilmeleri için yeterli büyüklükte bir alana sahip değildir.

Koyu kahverengi ahşapla kaplanmış holden, aynı malzemenin kullanıldığı fuaye ve lobiye geçilmektedir. Koyu renklerin baskın olarak kullanılması ve aydınlatmanın beyaz renk ışık veren flüoresan lambalarla yapılması ile lobi soğuk bir etki bırakmaktadır. Dar olan ön fuayede kullanılan aynalar ile mekan genişletilmeye çalışılmıştır. İnsanlar, dışarı ile pencerelerle ilişki kuran daha aydınlık olan fuayeyi lobiye tercih etmektedirler.

Binaya ilişkin genel görüşler, binanın yetersiz (%62) olduğu üzerinedir. Yetersizliğin başta gelen nedenleri ise lobinin küçük (%30) ve sıkıcı (%26) olmasıdır.

İnsan trafiğinin çok yoğun oluşu ile lobiye eleştirenler %40' lık bir oranı kapsamaktadırlar. Gerçekten de lobi, oturma grupları, büfa, vestiyer ve panolara bakma, WC' ye gidiş gibi eylemler için çok dar gelmekte, insanlara yeterli oturacak ve rahatça ayakta durabilecek yer kalmamaktadır. Bu yoğun trafiğe bir de buraya yakın olan kapıdan çıkmış olup da burada oturmayı tercih etmediği ya da yer bulamadığı için, ön fuayeye giden insanlar eklenmektedir.

%18 ile binada en olumlu bulunan yön seyir salonunun düzenlenişidir. Salona basamaklarla tek kapıdan, ön fuayeden ise iki kapıdan ulaşma olanağı vardır, Salon basamaklarla kade-

melendirilmiş ve dikdörtgen şekillidir. Birinci ile ikinci sıradaki koltuklar ve yedinci ile sekizinci sıradaki koltuklar aynı kotta yerleştirildiklerinden, görüş hatlarında kesiklik dolayısıyla konforsuzluk yaratabilecektir. Koltuklar açık kahverengi kumaş ile döşenmiş, yerler ise halı ile kaplanmıştır. Duvarlar koyu kahverengi ahşap olup, oyunu izlerken salonun kararmasında etkilidir. Duvarlarda kullanılan sarı renk ışık veren akkor lambalar, ayrıca vizibilite ışığı olmadığından yol gösterme amacına hizmet etmektedirler. Seyircilerin oyuna tam olarak adapte olmasının asıl amaç olduğu düşünülürse, oyunun parçası olmayan en ufak bir sesin dahi dikkati dağıtacağı ortada iken, bu sahnede oyunu izlerken, dışarıdan vapur düdüğü -her onbeş dakikada bir-, ezan sesi, taşıtların uğultusu da duyulmaktadır. Yeterli gürültü denetimi yapılamadığı gibi oyunu izlerken seyircilerin en büyük oranda (%30) akustik ve ses düzeninden rahatsız oldukları da görülmektedir.

Yan çıkış kapısı, basamaklı ve korkuluklu olmasıyla, panik anında boşaltma işlemini geciktirip, tehlikeyi arttırabilecektir. Çıkışlar konusunda seyircilerden önemli bir oranda tepki alınmamıştır.

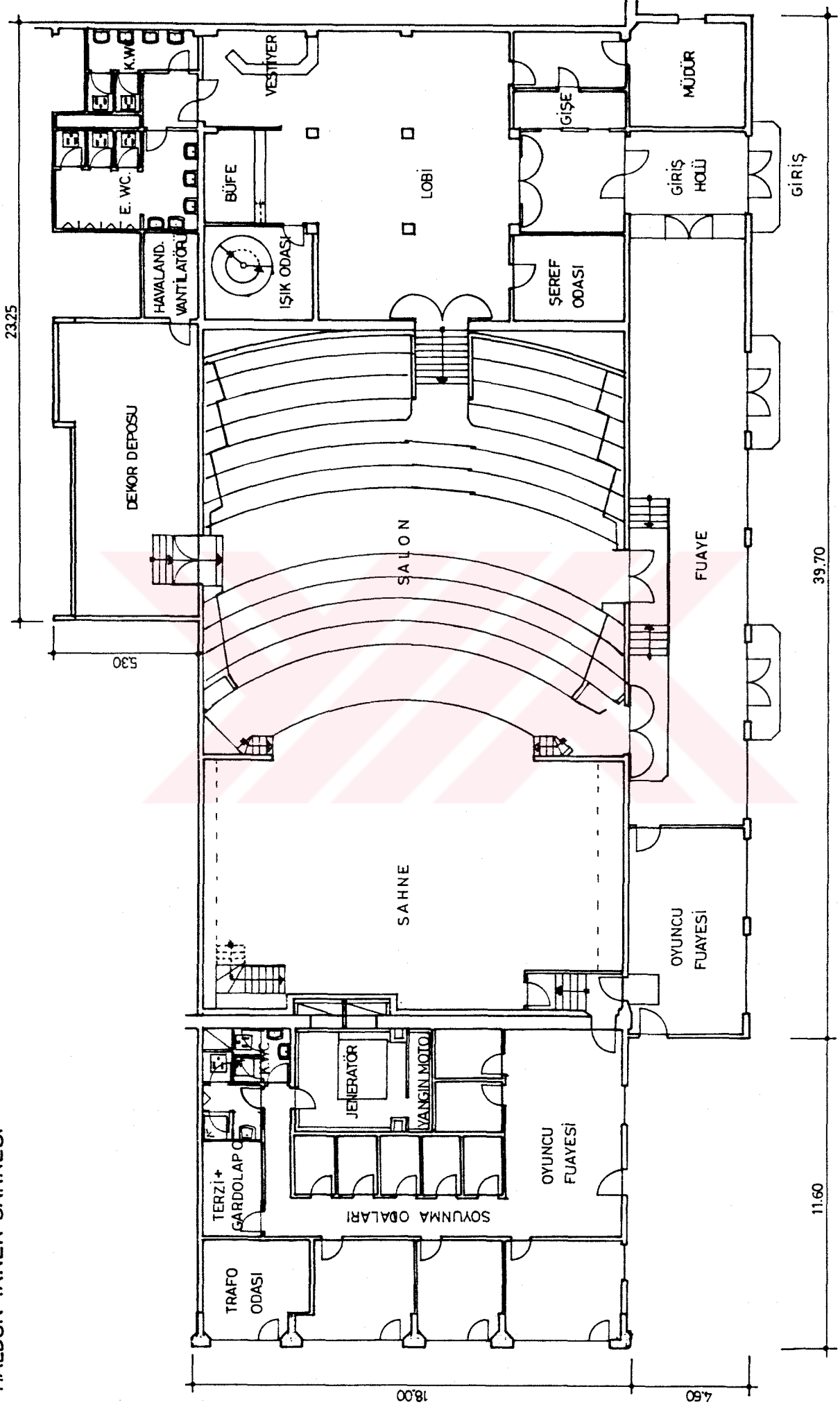
Oyunu izlerken hissedilenler hakkında alınan anket sonucuna göre seyircilerin %28' i oyuna tam olarak adapte olmuş, %72' lik çoğunluk ise başta akustik olmak üzere çeşitli nedenlerle oyuna adapte olmada zorluklar çekmişlerdir.

Yapılan anket değerlendirmesinde genel olarak; bu tiyatroyun "yetersiz" olduğu, girişinin %42' lik bir oranda bulunmaması yönünde bir sorunun varlığı, yetersizliğin başında lobinin küçük ve sıkıcı olduğu, ayrıca lobide çok yoğun bir trafiğin olduğu, seyir salonunun düzenlenişinin en olumlu yön bulunduğu sonuçları elde edilmiştir. Bir de oyunu izlerken, en büyük oranda (%30) akustik ile ses düzeniyle il-

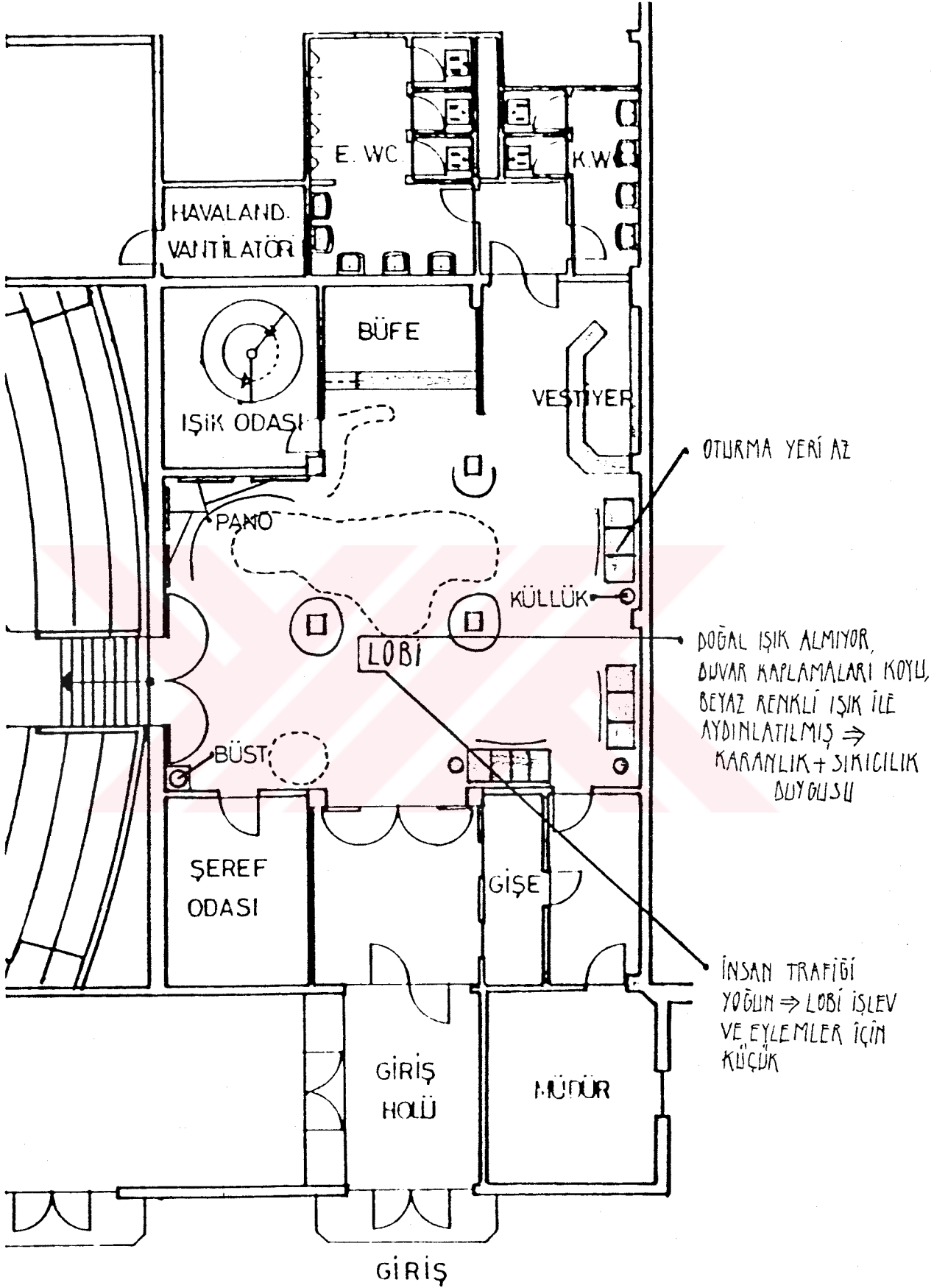
gili ve diğer rahatsızlıklarla oyuna tam olarak adapte olmayanların oranı %72' dir.

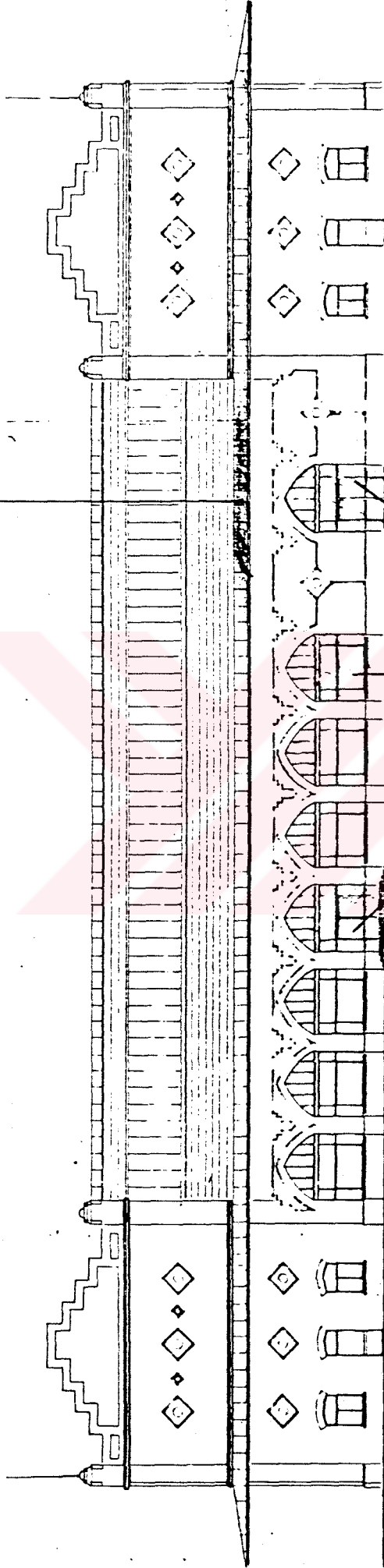
KADIKÖY
HALDUN TANER SAHNESİ

GİRİŞ İÇİN SAÇAK YETERSİZ

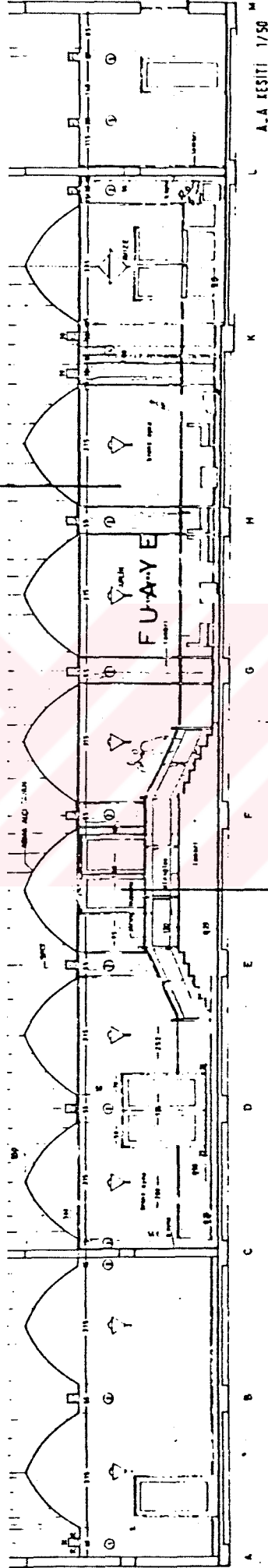

CEPHE 1/100

ana giriş

HANGİSİNİN GİRİŞ KAPISI OLDUĞU
ANLAŞILMAMAKTADIR.

AYNA YÜZEYLER MEKANI DAHA GENİŞ
GÖSTERMEKTE VE AYDINLIK SAĞLANMA-
SINA KATKIDA BULUNMAKTADIR.

A.A. RESİTİ 1/50 M

PANİK HALİNDE BOŞALTMAYI ZORLAŞTIRACAK
BASAMAKLI ÇIKIŞ

İSTANBUL ŞEHİR TİYATROLARI MUHSİN ERTUĞRUL SAHNESİ

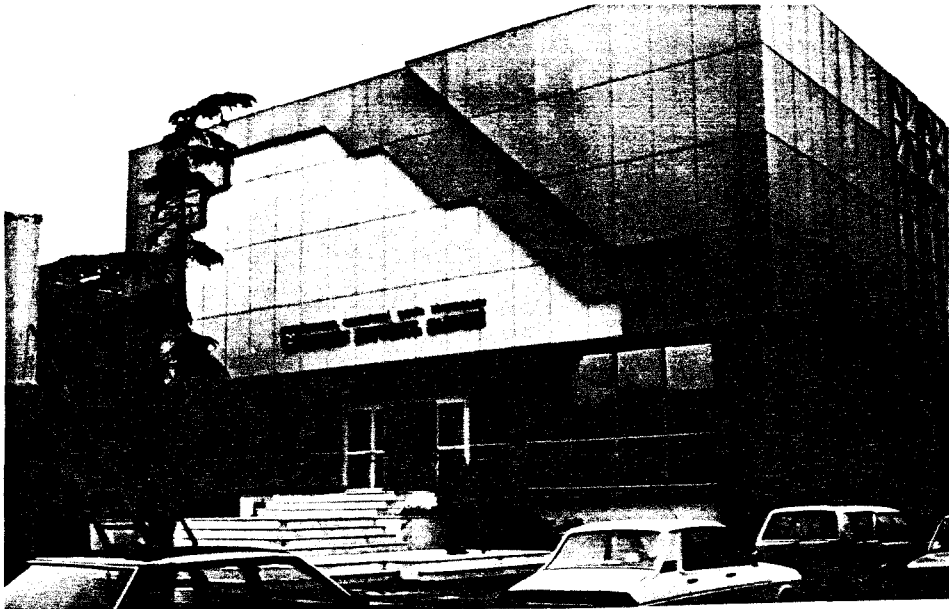
Harbiye' de, Orduevi, Askeri Müze, Spor Sergi Sarayı' nın arasında kalan Muhsin Ertuğrul Sahnesi, tek başına bir tiyatro binasıdır. Tarihi bir değer taşıyan Tepebaşı Tiyatrosu, fazla seyirci yükünü taşıyamayacağı görülerek gösterilere kapatıldığı sırada, Harbiye' de İstanbul Sergisi sırasında inşa edilmiş bir pavyondan büyük bir tiyatro binası olan Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu yapıldı ve yönetim kısmı da buraya taşındı (1970). Şehir tiyatrolarının merkezi olan bu bina çağdaş bir tiyatro olması amacıyla onarım geçirerek, 1993 yılında onarımı tamamlanmıştır.

Birinci bölüm; giriş holü, gişeler, fuaye, lobi, yönetim odası, vestiyer, büfe, WC' den oluşmaktadır.

İkinci bölüm; dikdörtgen formda 20-21 koltuklu 24 sıra ve 7 koltuklu 5 sıradan oluşan, 562 kişi kapasiteli seyir salonudur.

Üçüncü bölüm; sahne, sanatçı soyunma odaları, v.b. gibi kısımlardan oluşmaktadır.

Gişeler, giriş holünün kısa kenarında düzenlenmelerinden dolayı, kuyruk olduğunda giriş hattını bölebilir.

Tiyatronun yan cephesi

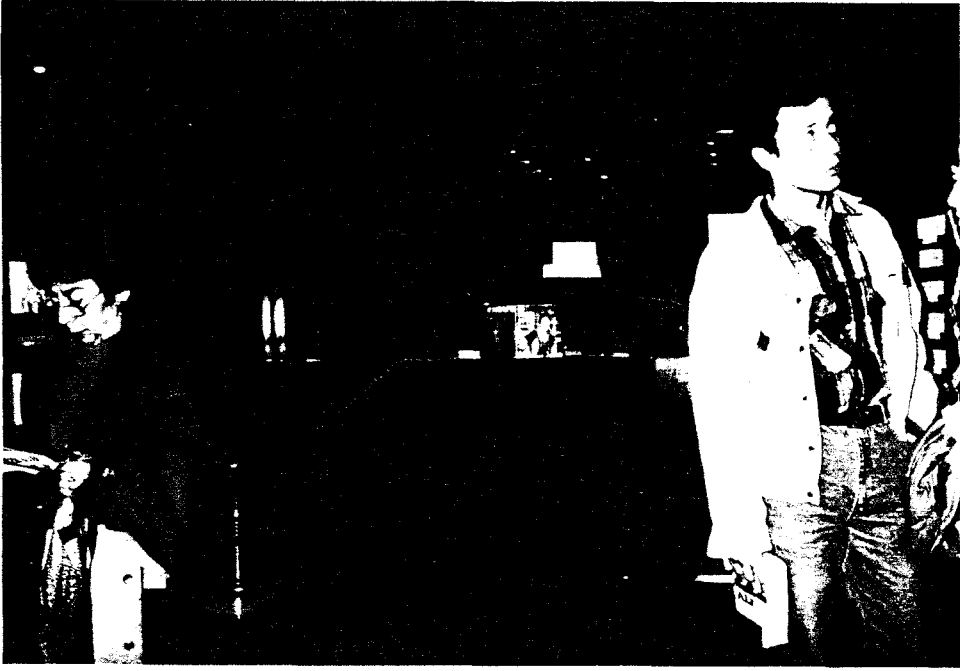
Tiyatronun girişı ve Muhsin Ertuğrul Büstü

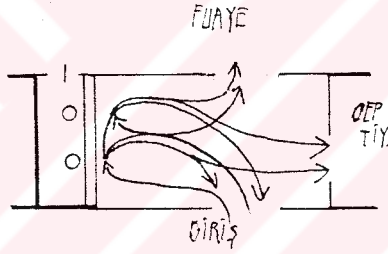
Giriş kapısı

Giriş holünden görünüm

Gişeler

Şekil-56 Gişelerin işleyişi

Giriş holünden hemen üst kattaki Cep Tiyatrosu' na çıkan bir merdiven bulunmaktadır. Ayrıca tiyatronun fuayesinden de üst kattaki Cep Tiyatrosu' na ulaşma olanağı vardır.

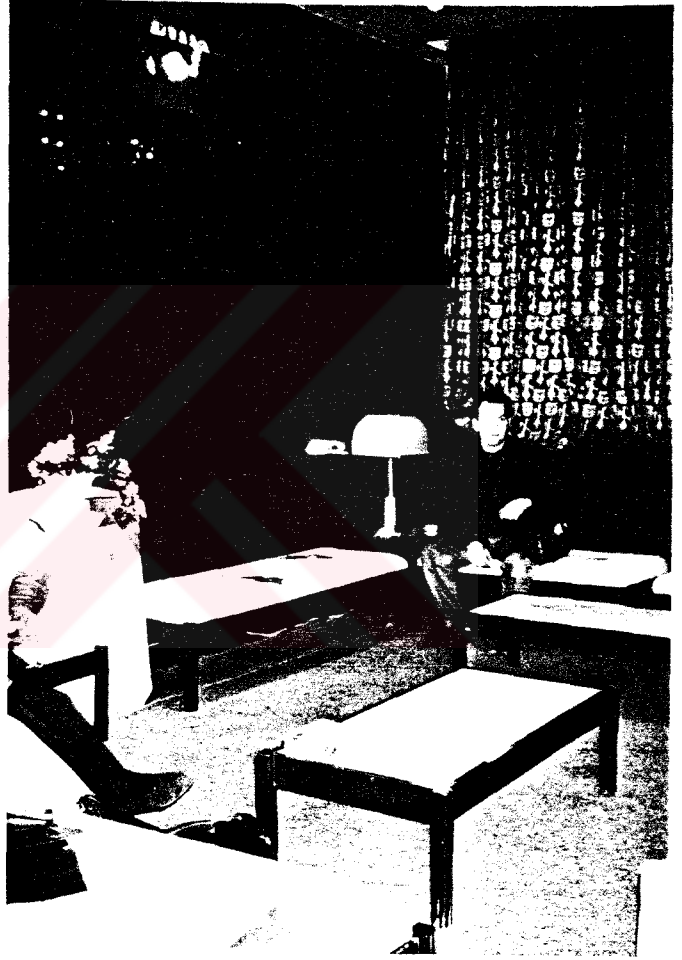
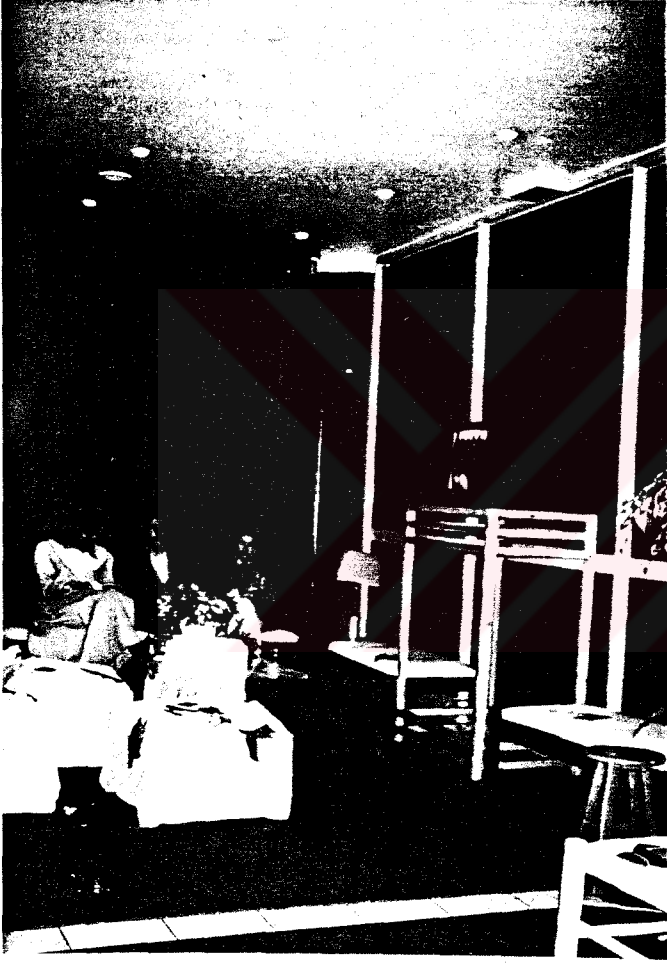

Cep Tiyatrosu' na çıkış merdiveni

Cep Tiyatrosu' katından alt fuayeye bakış

Düzenli bir lobi oluşturulmaya çalışılmış, gruplar halinde oturmalar düzenlenmiştir. Fuayeden birkaç basamakla inilip, vestiyer, WC, büfe ve masa etrafında oturma gruplarına ulaşılmaktadır. Bu seviyeden 15 basamakla çıkılarak ise seyir salonuna ulaşılmaktadır.

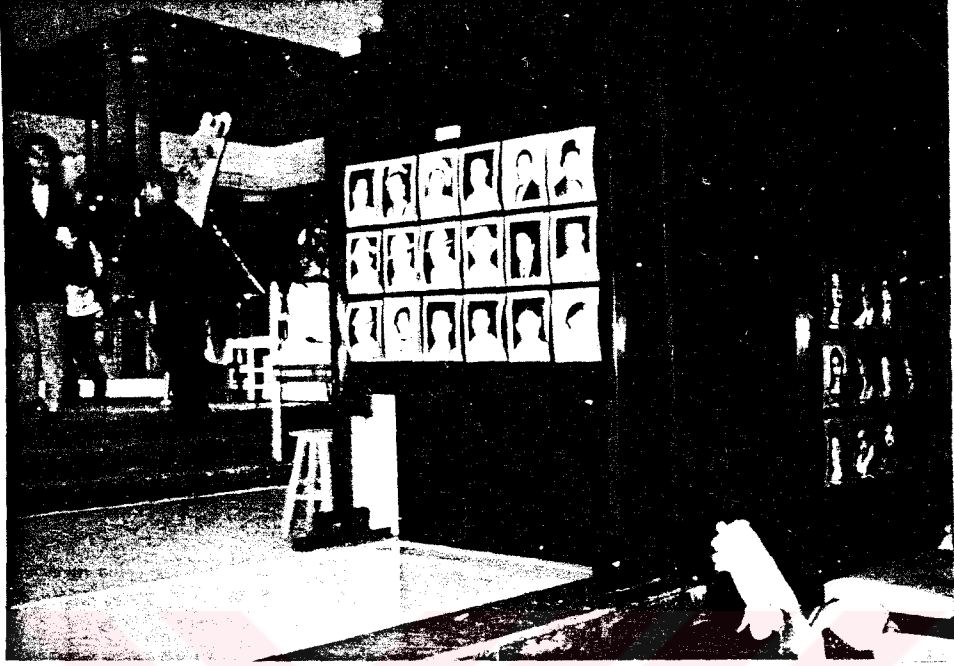
Lobiden görünüm

Lobiye bakış

Salona geçiş

Fuayeden diğer bölümlere geçiş

Seyir salonuna giriş

Vestiyer

Büfe

Kafeden bir görünüm

Kafede sabit ve hareketli oturmalar

ANKET DEĞERLENDİRMESİ

Muhsin Ertuğrul Sahnesinde 12.6.1993 tarihinde 76 kişi tarafından değerlendirilen anketin sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tiyatro binasının girişine ilişkin ilk iki soruda;

1- a) 10 kişi - %13

b) 66 kişi - %87

2- a) 72 kişi - %95

b) 4 kişi - %5

yanıtları alınmıştır. Kapıyı bulamayan kişiler; girişin yanda olduğunu, kapının belirgin olmayıp, her tarafın aynı tipte cam ile örtülmesinden, kapının ayırdedici özelliğinin kalmadığını söylemektedirler.

Seyircilerin tiyatroya gelişleri ile ilgili 3. ve 4. soruların yanıtları ise şöyledir;

3- a) -

b) 3 kişi - %4

c) 19 kişi - %25

c) 54 kişi - %71

4) a) 21 kişi - %28

b) 25 kişi - %33

c) 19 kişi - %25

d) 3 kişi - %4

e) 8 kişi - %11

Binayı yetersiz bulan 5 kişiden 4' ü, haftada bir ve daha sık ya da iki haftada bir sıklıkla, 6 ve üstü sayıda tiyatro binasına gitmiş olan kişilerden oluşmaktadır.

5- a) -

b) 5 kişi - %7

c) 6 kişi - %8

d) 32 kişi - %42

e) 33 kişi - %43

Binayı yetersiz bulanlar; küçüklüğü, teknik olanakları, dekorasyonu, büfe ve kafeteryanın yetersizliğinden bahsetmişlerdir.

Büyük çoğunluğu kapsayan "yeterli" yanıtını veren seyirciler ise görünüm, genişlik, dekorasyon, gereksinimler açısından ve hoş, rahat atmosferi ile bu tiyatroyu yeterli bulmuşlardır.

Muhsin Ertuğrul sahnesi' ni en iyilerinden bulma nedenleri ise şöyledir: Konfor, büyüklük, rahat iç mekan, sahnenin genişliği ve iyi görüş olanağı, sunduğu hizmetler, onarım sonrası edinilen yeni görünümü, kapasitesi, akustiği ve diğer örneklerle kıyaslanınca ortaya çıkan üstünlükleri.

Bina ile ilgili genel görüşlere dair 6. sorunun yanıtlarından çıkarılan sonuç aşağıda görülmektedir:

- 6- a) 14 kişi - %18
- b) 4 kişi - %5
- c) 23 kişi - %30
- d) 2 kişi - %3
- e) 29 kişi - %38
- f) 1 kişi - %1
- g) 10 kişi - %13
- h) 1 kişi - %1
- i) 4 kişi - %5

En büyük oranla (%38) seyirciler burayı "düzenli" ve ikinci olarak da "rahatlatıcı" bulmuşlardır. Geliş sıklığı ve ilk kez gelip gelmemesi gibi faktörlere bağlı olmadan her tür kesimden bu yanıtlar alınmıştır.

Binanın hangi yönlerden yetersiz olduğuna yönelik 7. sorunun yanıtları şöyledir:

- 7- a) 3 kişi - %4
- b) 7 kişi - %9

- c) 5 kişi - %7
- d) 8 kişi - %11
- e) 5 kişi - %7
- f) 5 kişi - %7
- g) 14 kişi - %18
- Diğer- 7 kişi - %9

32 adet boş yanıt (yeterli bulanlar)

Burada da en büyük oranlarla, yetersizliği vurgulayan faktörler seyir salonuna ilişkin özelliklerdir. %18' le koltuklar arası uzaklık yetersiz, %11' le ise seyir salonundaki koltukların yerleşimi kötü bulunmuştur. Birleşik yanıtların hepsinde de salona ilişkin bir şık mutlaka seçilmiş durumdadır. Yetersizliğe dair "diğer" izlenimler şunlardır: Salonun üst tarafındaki koltuklardan oyunu izleme zorluğu, özürlü izleyiciler için izleme koşullarının sağlanmadığı, salon koltuklarının kumaşının, temizlenmesinin zor olması bakımından yanlış seçildiği.

Binanın bulunan en olumlu yönleri:

- 8- a) 5 kişi - %7
  - b) 23 kişi - %30
  - c) 9 kişi - %12
  - d) 15 kişi - %20
  - e) 5 kişi - %7
  - f) 13 kişi - %17
  - g) 14 kişi - %18
  - h) 9 kişi - %12
  - i) 25 kişi - %33
  - Diğer- 1 kişi - %1
- 6 adet boş yanıt

Seyircilerin en olumlu olarak etkilendikleri şey "samimi ortam" ve arkasından "lobinin düzenlenişi" olmuştur. Giriş ve çıkışların rahatlığı ise seçenekler arasında en az seçilenlerdir.

Lobinin düzenlenişi ile ilgili 9. ve 10. sorulara verilen yanıtların sonuçları ise şöyledir:

- 9- a) 5 kişi - %7
 b) 6 kişi - %8
 c) 28 kişi - %37
 d) 16 kişi - %21
 e) 25 kişi - %33
 f) 8 kişi - %11
 2 adet boş yanıt
- 10- 67 adet boş yanıt - %88

En fazla %37' lik oranla, lobinin "samimi" olduğu sonucu alınmıştır. Seyircilerden %33' lük bir grup ise lobinin "iyi düzenlenmiş" olduğunu söylemektedirler. Lobinin iyi düzenlenmediğini düşünen 11 kişiden 9' u ise bunu, daha geniş ve rahat olmayışı, giriş trafiğinin yoğunluğu ve anlaşılabilir bir yönlendirmenin olmayışı, dekorasyonun abartılı, duvarın aynalı ve çok koyu renkli oluşu, nedenlerine bağlamaktadır.

Seyircilerin oyunu izlerken hissettikleri hakkında sorulan 11. sorunun yanıtları şunlardır:

- 11- a) 5 kişi - %7
 b) 5 kişi - %7
 c) 2 kişi - %3
 d) 7 kişi - %9
 e) 14 kişi - %18
 f) 32 kişi - %42
 g) 23 kişi - %30
 7 adet boş yanıt

Hissedilenler arasında en çok alınan yanıt "koltuk aralarının sıkışık" olmasıdır(%42). Seyircilerden %30' luk bir grup, oyunu izlerken tam olarak adapte oldukları seçeneğini seçmişlerdir. Salonun havasının ağır ve/veya kuru oluşu da seyircilerin %14' lük bir oranını rahatsız ederek, adapte olmalarına engel olmuştur.

TİYATRONUN KONFOR DÜZEYİ VE SORUNLARI

Binanın tüm olarak tiyatro ve yönetimle ilgili işlemlere ayrılmış olması, kendi başına bir tiyatro binası olarak ilk olumlu etkiyi bırakmaktadır. Yönetim bölümünün girişi, binanın cadde boyunca uzanan uzun kenarından, tiyatronun girişi ise yandan ve dar kenardandır. Bazı kişiler üzerinde yanılmalara yol açsa da tiyatroya giriş, daha şeffaf ve görkemli olarak düzenlenmesiyle, esas girişi vurgulamaktadır. Ankette de sadece 5 kişi ve %5 gibi az bir seyirci grubu girişi bulmakta zorlanmıştır. Bu yanıtta da aldığımız sonuçtan anlaşıldığı üzere reflekte camların kullanılmasının bunda etkili olduğunu düşünebiliriz.

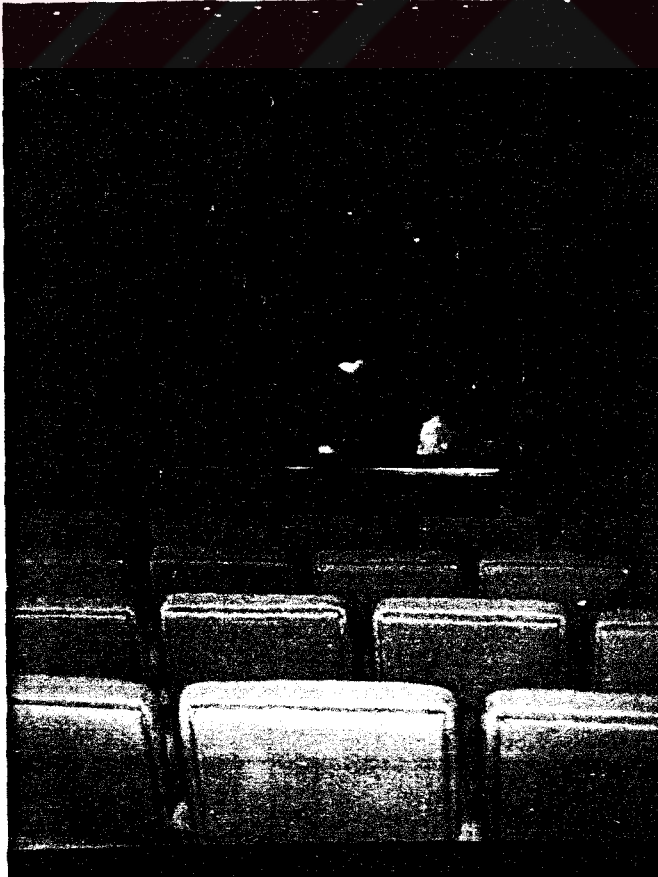
Binaya ilişkin görüşler "yeterli" ve "en iyilerinden" olduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Genel olarak %85' lik bir bölüm bina için olumlu düşünmektedir.

Giriş holünün bir kısa kenarında gişeler, diğer kenarda da üst kattaki Cep Tiyatrosu' na çıkan merdiven bulunmaktadır. Uzun kenarlardaki kapılar giriş hattını yönlendirmektedir. Holden genişçe, kesintisiz bir fuayeye geçilmektedir. Birkaç basamakla inilerek vestiyer, büfe, kafeterya, WC ve salona geçiş merdivenine ulaşılmaktadır. Genelde koyu kahve rengi ahşap kaplamalar, aynalar kullanılmış, genel renk düzeninde ılık tonlara yer verilmiş, duvarlarda kalan yerlerin beyaz renkle boyanarak, geneldeki koyuluk imajı hafifletilmeye çalışılmıştır. Seyirciden gelen birkaç tepkide de kullanılan malzemenin abartılı olması ve çok koyu renklere yer verilmesi olumsuz yönde eleştirilmiştir.

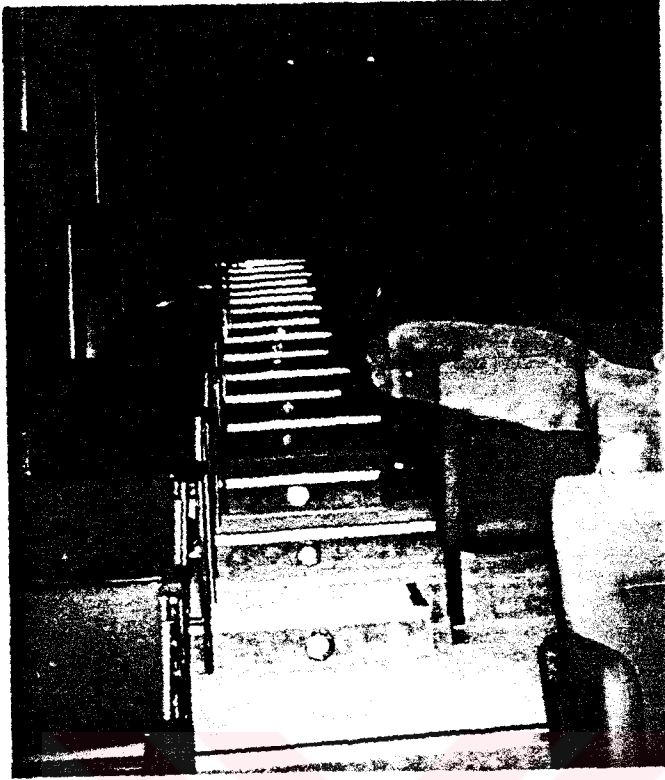
Diğer mekanlardan ayrı ve dikdörtgen bir yerleşimle düzenlenmiş olan lobi, seyirciler tarafından %30 oranla binanın en olumlu yönü kabul edilmiştir. Anketi yanıtlayanların %37'si lobiyi samimi, %33' ü ise iyi düzenlenmiş bulmuştur. Dağınık olmadan bir bölgede toplanmış, hareketli ve hafif o-

turma elemanlarıyla düzenlenmiş olması, engelsiz ve birçok veri görebilmesiyle %70' lik bir oranda olumlu görüşleri toplamış olacağı düşünülebilir. Lobinin iyi düzenlenmediği görüşünde olan %11' lik bir seyirci grubu, çok koyu renklerin kullanıldığı ve aynalar ile diğer malzemelerin abartılı olduğu, daha geniş olması gerektiği gibi düşüncelerini belirtmişlerdir. Lobiyi loş (%7), havasız (%8), yoğun trafik (%21), iyi düzenlenmemiş (%11) bulan olumsuz görüşler ise genelde %47' lik bir oranı kapsamaktadır.

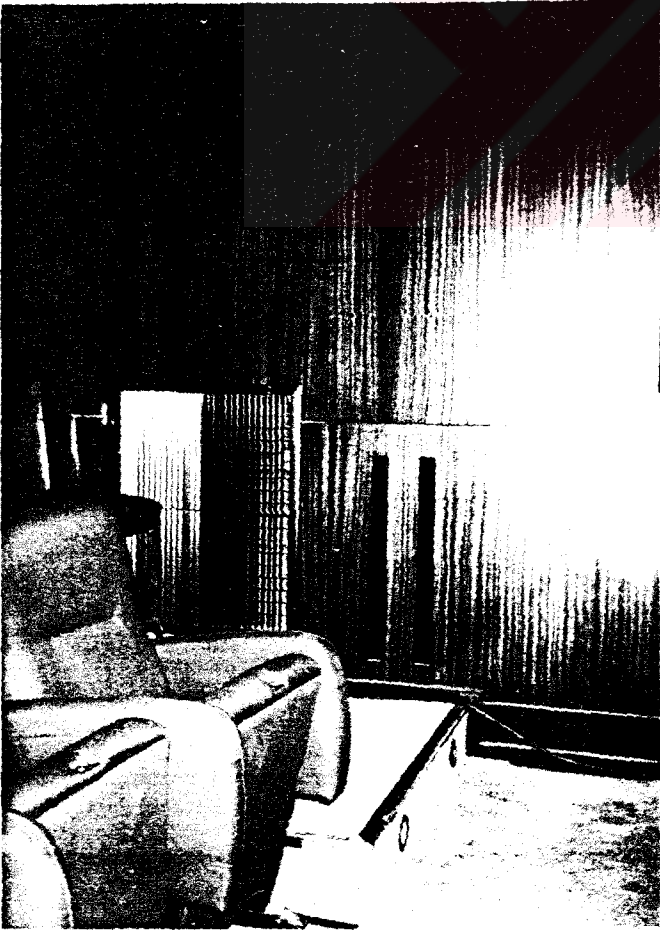
Tiyatroya oyunu izleme amacıyla gelen kişilerin, tüm mekamlardaki düzenlemeler nasıl olursa olsun, en çok eleştirilelerini alan mekanın seyir salonu olduğunu görüyoruz. Alt fua-yeden 15 basamakla çıkılarak ulaşılan salon, koltuklarının yerleşimi ve sıralar arasındaki uzaklıkların az oluşu bakımından, en yetersiz bulunan mekanı oluşturmaktadır. Salonun duvarlarına koyu renk ahşap kaplama yapılmış, yerler gri renkte halı ile kaplanmıştır. Koltuklar mavi renkte kumaş döşemelidir. Aydınlatmada sarı renkli ışık veren spotlar kullanılmıştır. Yeterli vizibilite ışığı bulunmaktadır.

Salona giriş

Seyir salonundan
görünüm

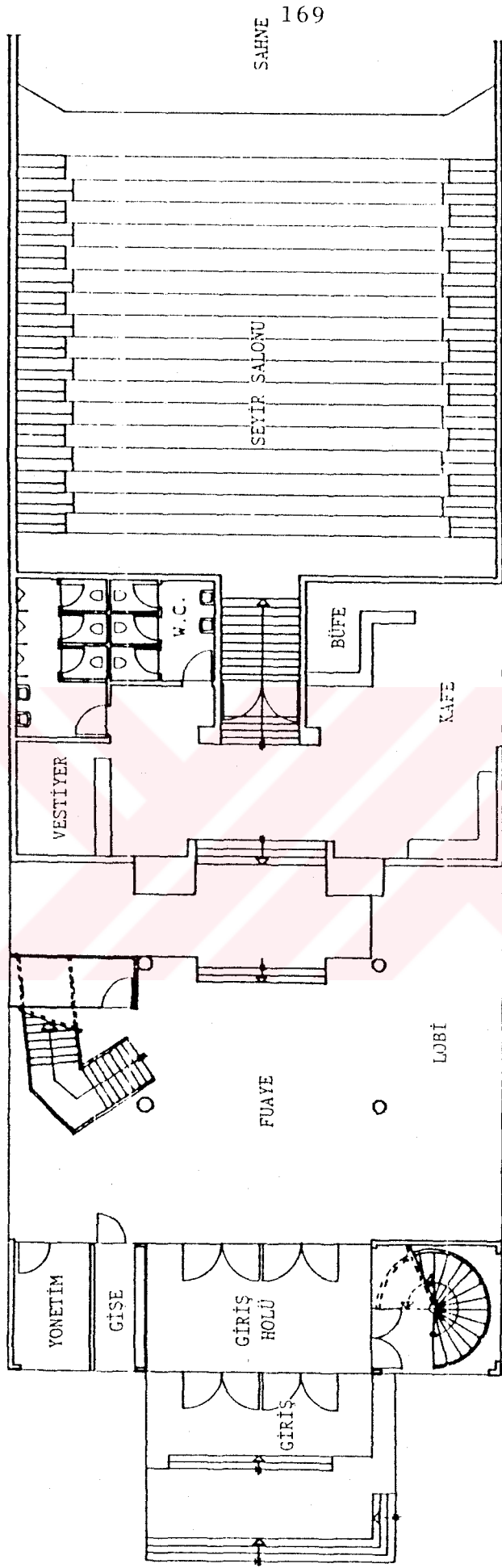

Oyunu izlerken hissedilenler hakkında alınan sonuç, %42 yanıtla koltuk aralarının sıkışık olduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Genel olarak dikkati dağıtan etkenlerin göz önüne alınmasıyla, oyuna adapte olamayanların sayısı, %30 ile adapte olanların sayısından fazladır.

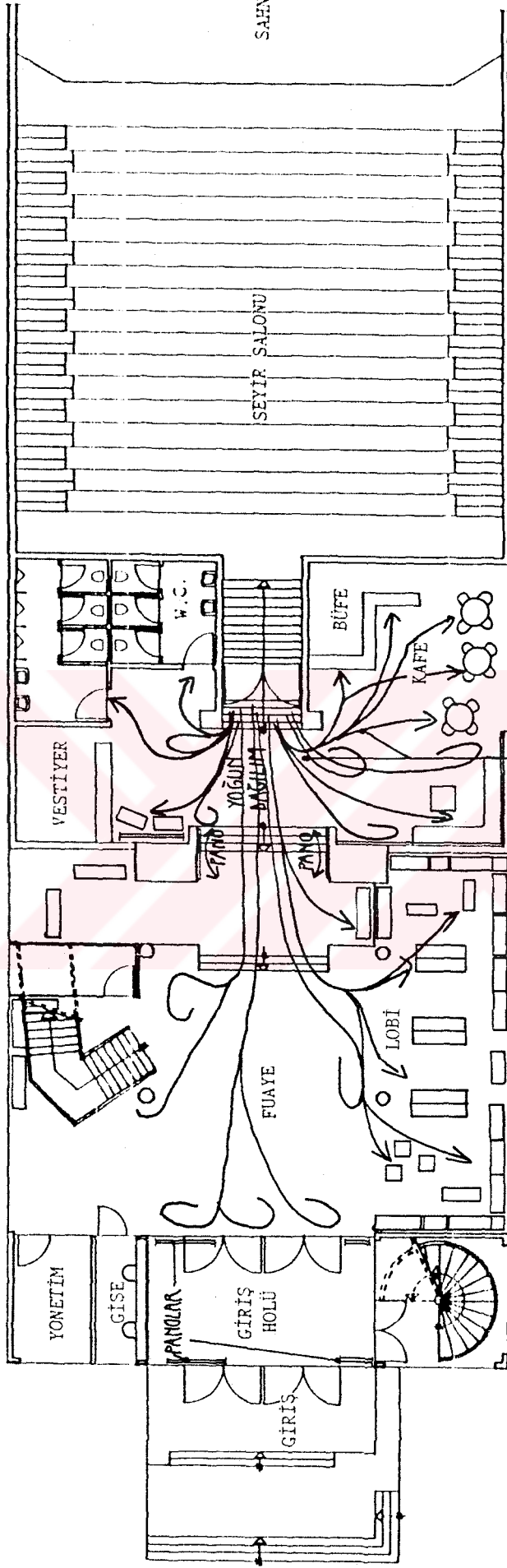
Muhsin Ertuğrul Sahnesi' nde yapılan anketin değerlendirilmesiyle alınan sonuçları genel olarak; bu tiyatronun yeterli ve en iyilerinden olduğu, en olumlu yerinin, lobisinin, samimi ve iyi düzenlenmiş bulunduğu, salondaki koltukların yerleşiminin kötü ve aralarının sıkışık olduğu görüşleri ve oyuna adapte olamayanların, olanlardan fazla sayıda olduğu üzerinde toparlanabilir.

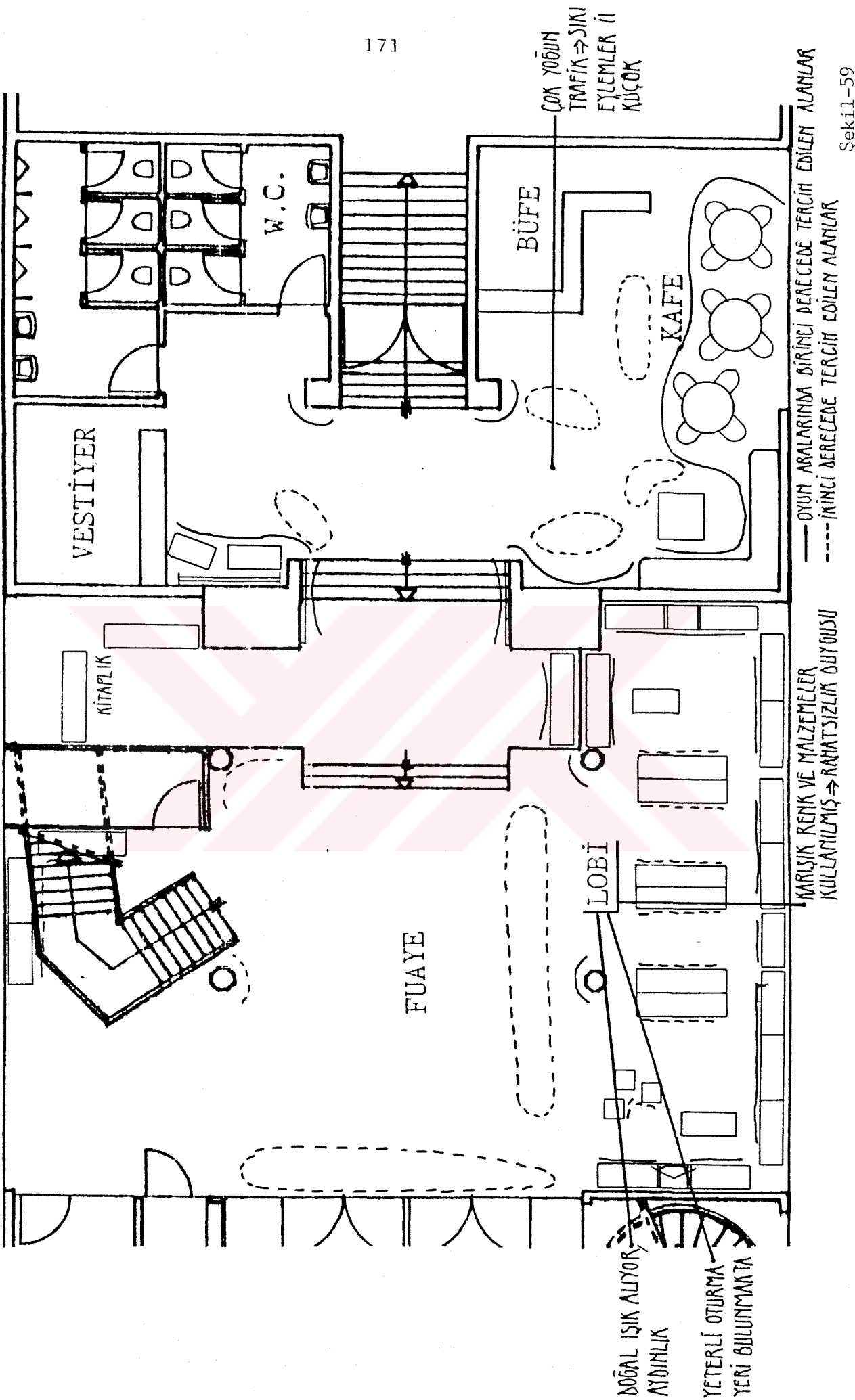
HARBIYE
MUHSİN ERTÜĞRUL SAHNESİ

Şekil-57

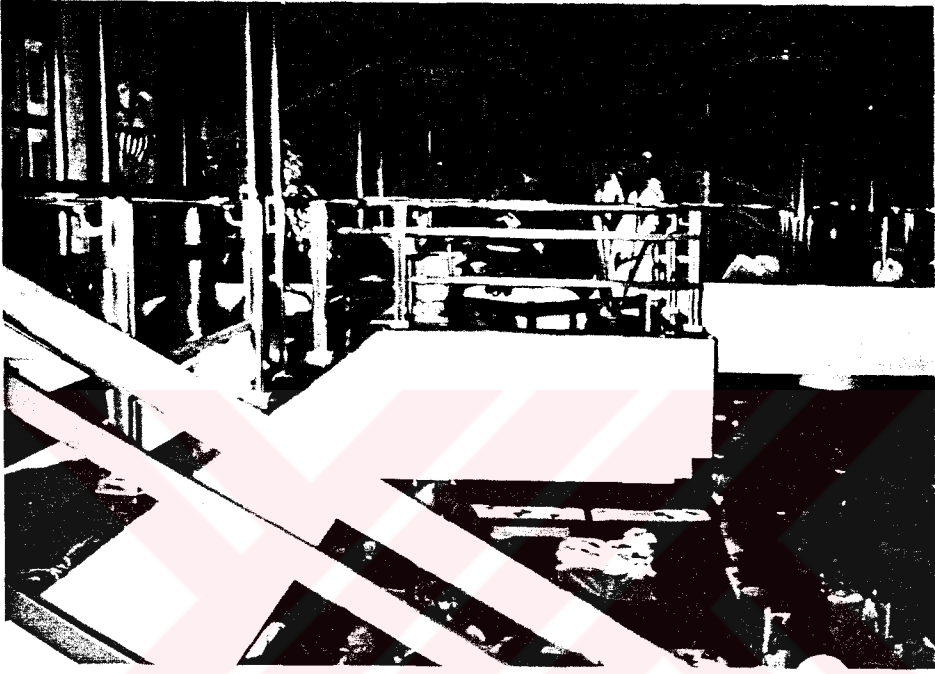

OYUN ARASINDA KULLANILICILARIN
HAREKET YÖNLERİ

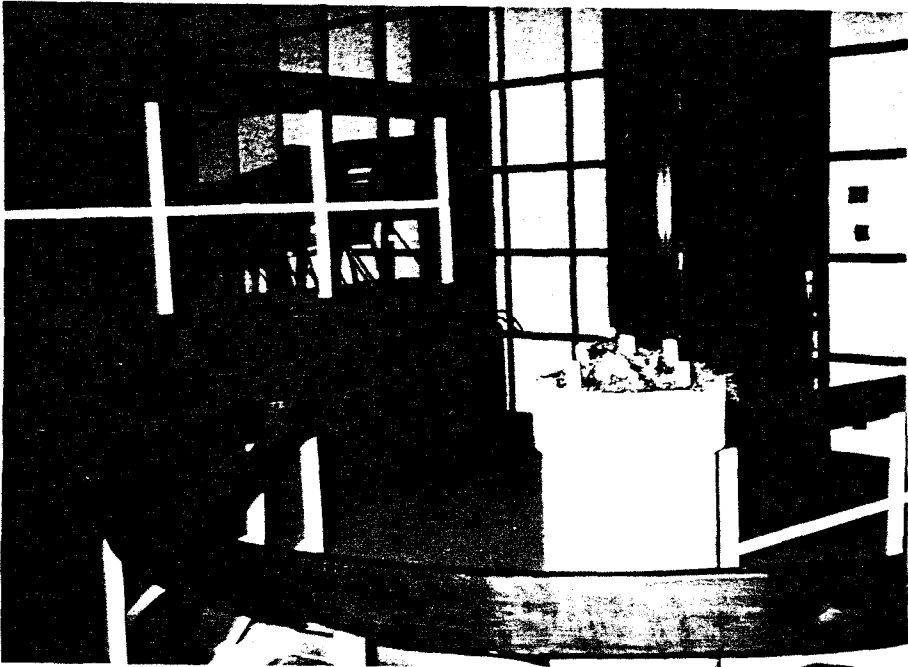

HARBİYE CEP TİYATROSU

Muhsin Ertuğrul Sahnesi' nin üst katında 64 seyirci kapasiteli bir tiyatrodur. Giriş holü ve fuayeden ulaşılan tiyatronun galerili bir lobisi bulunmaktadır.

Lobiye bakış

Giriş holünden cep tiyatrosuna çıkış

Direkt olarak seyir salonuna girilmektedir. Yedi basamakla kademelendirilmiş seyir salonunda tek bir geçiş hattı verilmiştir. Bu salonda yerleştirilen mavi renk kumaş döşemesi olan koltuklar sabit değildirler. Sahneye yakın en öndeki koltuk sahneyi ancak görebilecek şekilde düzenlenmiştir.

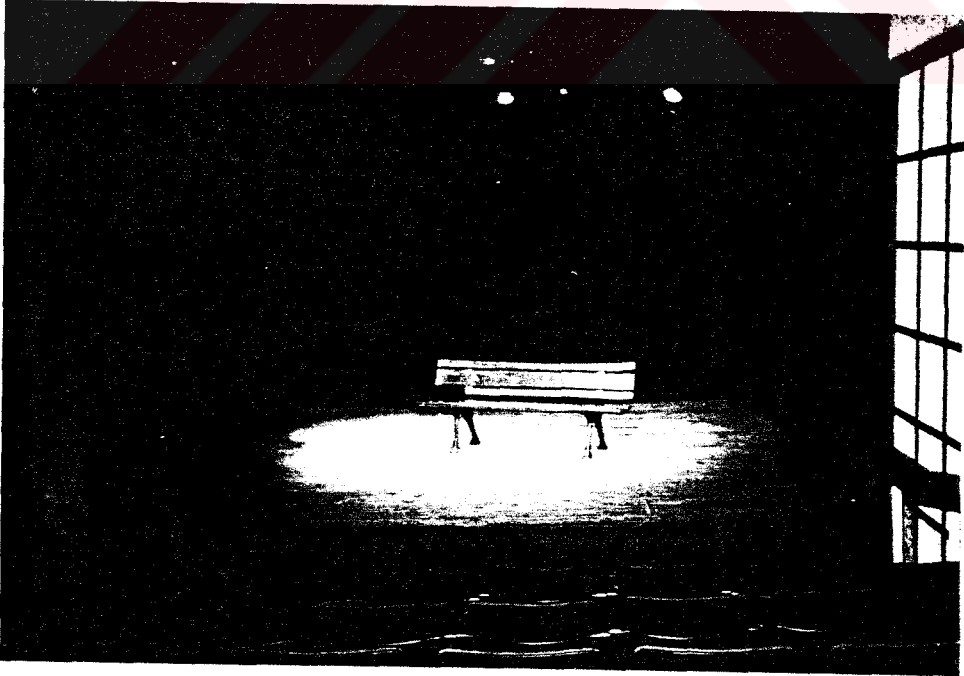

Seyir salonundan
görünüm

Öndeki ilk koltuk grubu ile sahnenin ilişkisi

Yerler gri renkli , duvarlar da bu tona yakın renkte halı ile kaplanmıştır. Aydınlatma sarı renkli spotlarla yapılmaktadır. Sahne dikdörtgen şeklindeki salonun kısa kenarı boyunca devam etmektedir.

Sahne

Bu tiyatrodada yapılan anketi değerlendiren kişilerin sayısının yeterli görülmemesinden dolayı, alınan görüşlere kısaca değinilecektir:

Seyircilerin, birçok kültür etkinlikleri için kullanılabilmesi bakımından burayı yeterli görmelerine karşın, kapasitenin azlığı ve sahnenin hakimiyeti açısından da yetersiz bulmaktadırlar.

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ KONSER SALONU

1956' da yapımına başlanıp, son olarak 1977' de hizmete açılan ve mimarisi Hayati Tabanlıoğlu'na ait olan Atatürk Kültür Merkezi' nin bünyesinde olan Konser Salonu, binanın ana girişlerinden geçilerek ulaşılan ve büyük salonun alt düzeyinde yer alan bir salondur. Sinema ve oda tiyatrolarıyla bağlantıları bulunmaktadır. Oda müziği konserleri ile küçük sahne alanı gerektiren gösterilere uygun olarak düzenlenmiştir.

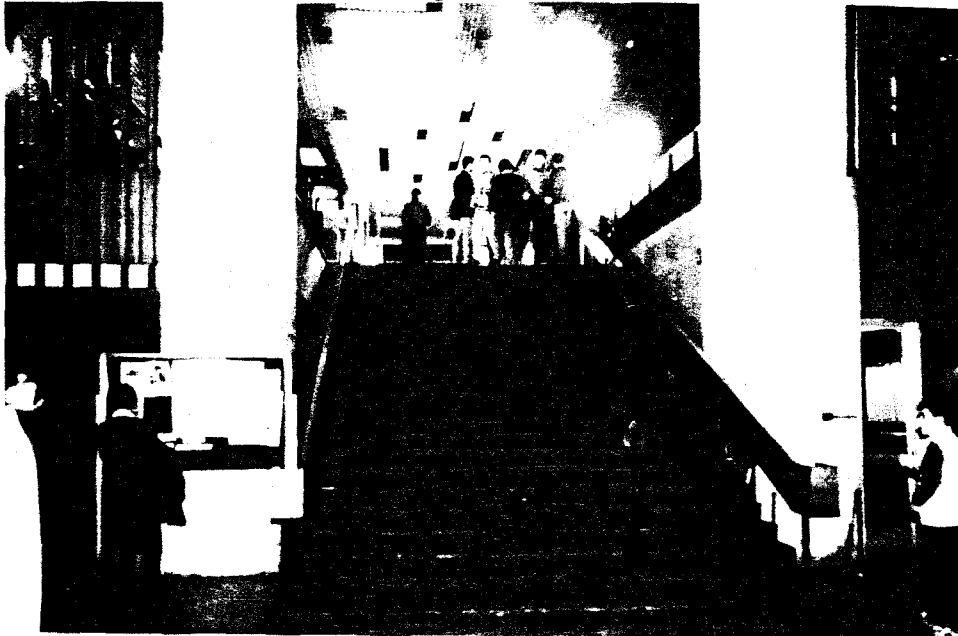
Birinci bölüm; giriş holü (büyük salon ile ortak), vestiyer (büyük salon ile ortak), fuaye, büfe, WC.' den oluşmaktadır.

İkinci bölüm; oturarak 530 kişilik, gereğinde ayakta 200 kişilik seyirci kapasitesine sahip olan seyir salonudur.

Üçüncü bölüm; sahne, sanatçı soyunma odaları, ışık gibi kısımlardan oluşmaktadır.

Gişe kısmı, tüm merkez için bir mekanda çözümlendiğinden Konser Salonu için ayrı bir gişe mekanı düzenlenmemiştir.

Girişten basamaklarla fuayeye inilmektedir. Buradan diğer mekanlara ulaşma olanağı bulunmaktadır.

Fuayeye inen merdiven

ANKET DEĞERLENDİRMESİ

AKM Konser Salonu' nda 14.5.1993 tarihinde 60 kişi üzerinde yapılan anketin 38 kişisi tarafından değerlendirilmesiyle alınan sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Tiyatronun girişi ile ilgili ilk iki sorunun yanıtlarından alınan sonuçlar şöyledir:

- 1- a) 6 kişi - %16
- b) 32 kişi - %84
- 2- a) 37 kişi - %97
- b) 1 kişi - %3

Girişi %97' lik çoğunluğun rahatlıkla bulabildiğini görüyoruz. Seyircilerin tiyatroya gelişleriyle ilgili 3. ve 4. soruların yanıtları şunlardır:

- 3- a) 6 kişi - %16
- b) 1 kişi - %3
- c) 10 kişi - %26
- d) 26 kişi - %68

- 4- a) 6 kişi - %16
b) 9 kişi - %24
c) 12 kişi - %32
d) 3 kişi - %8
e) 9 kişi - %24

Bu tiyatronun, diğer tiyatro binalarına göre kıyaslanması-
nın istendiği 5. sorunun yanıtları ise şunlardır:

- 5- a) 1 kişi - %3
b) 4 kişi - %11
c) 7 kişi - %18
d) 13 kişi - %34
e) 13 kişi - %34

Binayı "yeterli " (%34) ve " en iyilerinden " (%34) bulan
26 kişiden 15'inin 6 ve daha çok sayıda tiyatro binasına
gitmiş olduklarını görüyoruz. Binayı yeterli ve en iyile-
rinden bulan kişilerin bu konudaki görüşleri; geniş sahası
ve iceriğe sahip olması, yüksek tavanı, ferahlığı, küçük e-
serler için uygunluğu bakımından ve her bakımdan (4 kişi)
yanıtları şeklinde sıralanmaktadır. %14' lük çok yetersiz
ve yetersizliği kapsayan görüşler ise kapasite, akustik,
sahne büyüklüğu ve sahne ile seyirciler arasındaki gerçek
uzaklıktan kaynaklanan manevi bir uzaklığın bulunduğu dü-
şünceleri üzerinde toplanmaktadır.

Binaya ilişkin genel görüşlerle ilgili 6. sorudan alınan
sonuçlar şöyledir:

- 6- a) 11 kişi - %29
b) 5 kişi - %13
c) 3 kişi - %8
d) 1 kişi - %3
e) 7 kişi - %18
f) 2 kişi - %5
g) 9 kişi - %24
h) 1 kişi - %3
i) 3 kişi - %8

Seyirciler arasında en büyük oranı, %29 ile binanın " ferah " olması kapsamaktadır. Bunu %24 ile " tam bir tiyatro binası " görüşü izlemektedir. Olumlu nitelermeler %68' lik bir kesimi oluştururken olumsuz nitelermeler %32' lik bir kesimi oluşturmaktadır. Binayı yetersiz bulan %14' lük grubun düşüncelerine yönelik 7. sorunun yanıtları ise şöyledir:

- 7- a) 7 kişi - %18
 b) 1 kişi - %3
 c) 5 kişi - %13
 d) 7 kişi - %18
 e) 2 kişi - %5
 f) -
 g) 13 kişi - %34

Diğer - 1 kişi - %3

19 adet boş yanıt (18' i yetersiz bulmayanlardan)

%34' lük en büyük oranla koltuk sıraları arasındaki uzaklığın yetersiz olduğunu görüyoruz. Bunu %18 ile girişin yetersizliği ve aynı oranla seyir salonundaki koltukların yerleşiminin kötü olması izlemektedir. " Diğer " bölümüne yanıt veren bir kişi ise buranın çok renksiz ve ruhsuz olduğu görüşünü ileri sürmektedir.

Binanın seyirciyi etkileyen en olumlu yönleri ile ilgili 8. sorunun yanıtlarından alınan sonuçlar şunlardır:

- 8- a) 4 kişi - %11
 b) 3 kişi - %8
 c) 6 kişi - %16
 d) 7 kişi - %18
 e) 5 kişi - %13
 f) 2 kişi - %5
 g) 7 kişi - %18
 h) 3 kişi - %8
 i) 7 kişi - %18

Diğer - 1 kişi - %3

6 adet boş yanıt - %16

Seyirciyi etkileyen en olumlu şeylerin %18' lik oranlarla seyir salonunun düzenlenişi, aydınlatma düzeni ve samimi ortam olduğunu görmekteyiz. Diğer bölümünü yanıtlayan bir kişi ise izlenen eserlerin en olumlu yön olduğundan bahsetmektedir.

Lobinin düzenlenişine ilişkin seyircinin görüşlerinin alındığı 9. ve 10. soruların yanıtları ise şöyledir:

- 9- a) 6 kişi - %16
 b) 4 kişi - %11
 c) 3 kişi - %8
 d) 5 kişi - %13
 e) 13 kişi - %34
 f) 11 kişi - %28
 1 adet boş yanıt

Seyircilerden gelen %34' lük yanıt, lobinin " iyi düzenlenmiş " olduğu görüşü üzerinde toplanmaktadır. Bunu %28 ile " iyi düzenlenmemiş " olduğu görüşü izlemektedir. Lobinin iyi düzenlenmediğini düşünenler bunu, 10. soruda şu nedenlere bağlı olarak açıklamaktadırlar: Lobinin fazla büyük oluşu, kalabalığı yeterli ve düzenli bir şekilde düzenlemenin eksikliği, oturacak yerlerin azlığı, düzensizliği, ilgi çekici şeyler ile afiş ve yazıların azlığı, bürokratik oluşu.

Oyunu izleme sırasında seyircilerin salona ilişkin hissettikleri hakkındaki sorunun yanıtlarından alınan sonuçlar şunlardır:

- 11- a) 1 kişi - %3
 b) 3 kişi - %8
 c) 1 kişi - %3
 d) 2 kişi - %5
 e) 8 kişi - %21

- f) 12 kişi - %32
- g) 15 kişi - %39
- 5 adet boş yanıt - %13

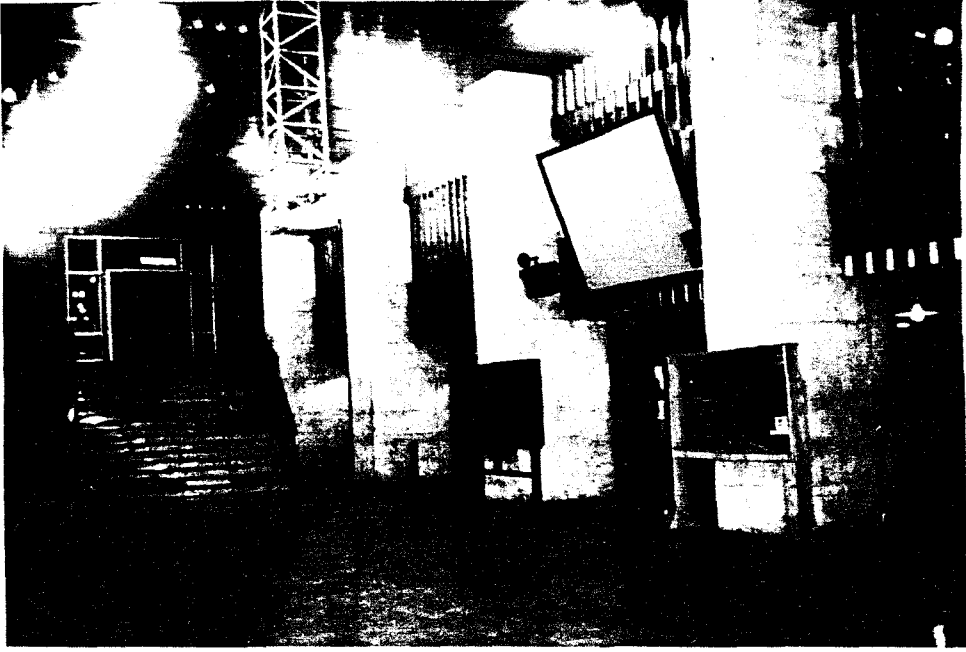
En fazla yanıt alan %39 ile seyircilerin oyuna tam olarak adapte oldukları sonucunu alıyoruz. Ancak koltuk aralarının sıkışıklığı (%32) başta olmak üzere, ayrı ayrı tüm etkenlerden genel olarak rahatsızlık duyan %61 kişinin, oyuna adapte olmada zorluk çektiklerini söyleyebiliriz.

TİYATRONUN KONFOR DÜZEYİ VE SORUNLARI

AKM Konser Salonu'nda yapılan anket sonuçlarına göre, AKM'nin ana giriş kapılarından olan girişinin bulunmasında seyircilerin %97' sinin zorluk çekmemesiyle birlikte, bu konuda bir sorun olmadığını düşünebiliriz. Gişeler ise tüm merkez için ayrı bir mekanda çözümlenmiştir. Ayrıca vestiyer de büyük salonla ortak olarak kullanılmaktadır.

Konser Salonu'nun seyirciler tarafından diğer tiyatro binalarıyla yapılan karşılaştırılmasına göre burası, " en iyilerinden " (%34) ve " yeterli " (%34) bir bina olarak nitelendirilmiştir.

Ana girişten geçilip, basamaklarla aşağıya inilerek alt düzeydeki konser salonunun fuayesine ulaşılmaktadır. Açık bir mekanda, fuaye, lobi büfenin işlevleri yerine getirilmektedir. Kolonlarla yalıtılan yan lobiden WC.' ye ulaşabilmektedir. Fuaye, Oda Tiyatrosu ve sinema ile bağlantılıdır. Zemin ve taşıyıcılar bej renkli mermer ile, büfenin bulunduğu duvar ise yassı tuğla ile kaplanmıştır. Aydınlatma, sarı renk ışık veren ampullerle, ahşap kaplamalı tavandan yapılmaktadır. Oturma yerleri duvar kenarlarında toplanmıştır. Özürlü seyirciler için, ana giriş seviyesinden fuaye seviyesine inen bir asansör düşünülmüştür.

Fuayeden görünümler

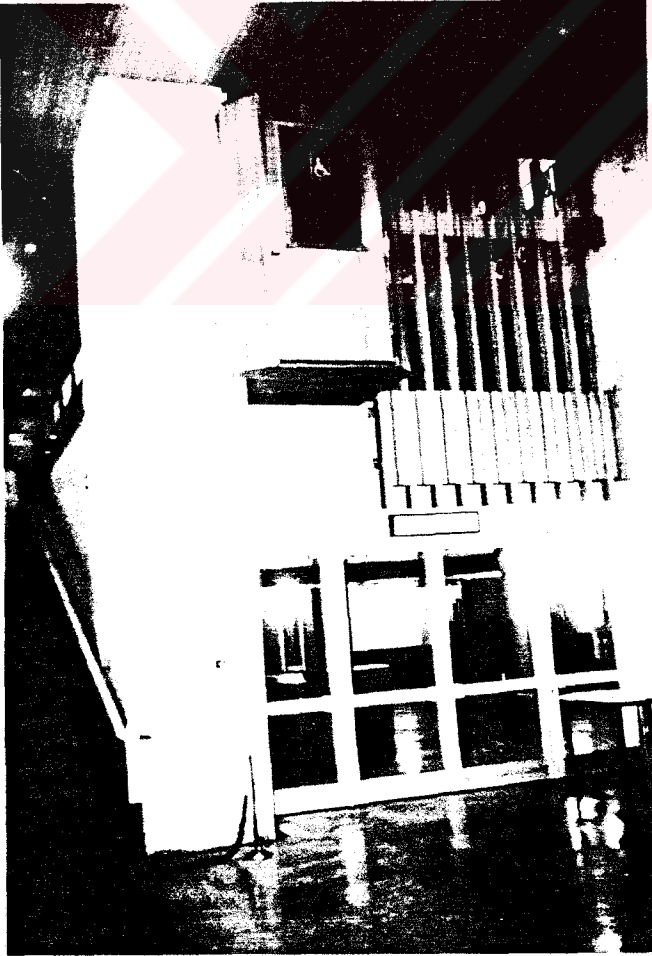
Fuayeden bir görünüm

Büfe

Oturma grupları

Özürli izleyiciler için
düzenlenen asansör

Seyircilerin, iyi düzenlenmiş olduğu üzerindeki görüşlerini, %28 ile iyi düzenlenmediğini düşünenler izlemektedir. İyi düzenlenmediğini düşünen seyircilerin; fazla büyüklük, buna karşın az oturma yerinin olması, kalabalığı yönlendirecek ve ilgi çekecek şeylerin olmaması gibi gösterdikleri nedenlerle, büyük bir alana sahip olan fuayenin yeterli düzenlemelerle kullanılmamasından hoşnutsuz olduklarını düşünebiliriz. Genel olarak olumsuz görüşlerin, olumlulardan oran olarak fazla olduğunu görüyoruz.

Seyircinin bina ile ilgili düşüncelerinin en büyük oran olan %29 ile ferahlığı, %24 ile tam bir tiyatro binası olması üzerinde yoğunlaşmasının, genişlik ve yüksek tavanın yarattığı etkiye bağlı olduğunu söyleyebiliriz.

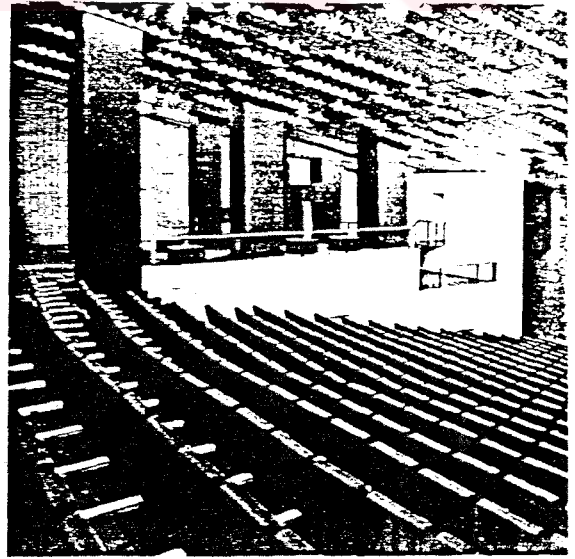
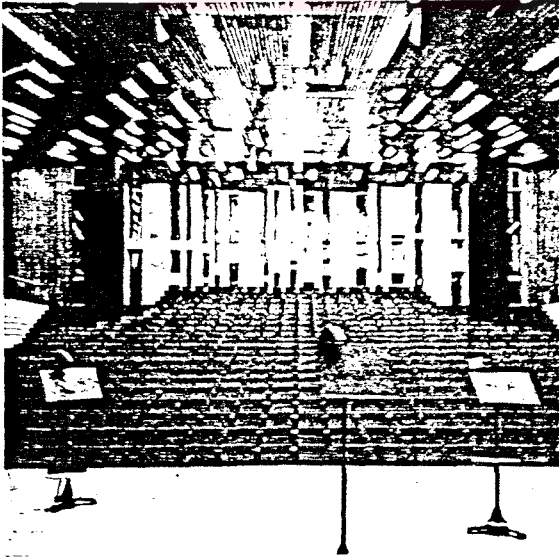
Binanın yetersizliği konusunda 19 kişiden alınan yanıtlardaki en büyük kısmın (%34) sıralar arasındaki uzaklığın yetersizliği konusunda olması, seyircinin asıl amacının oyunu izlemeye yönelik olarak, yine en büyük sorunu seyir salonu üzerinde toplamaktadır.

Fuayeden girilen seyir salonunda basamaklarla inilerek dağılım gerçekleşmektedir.

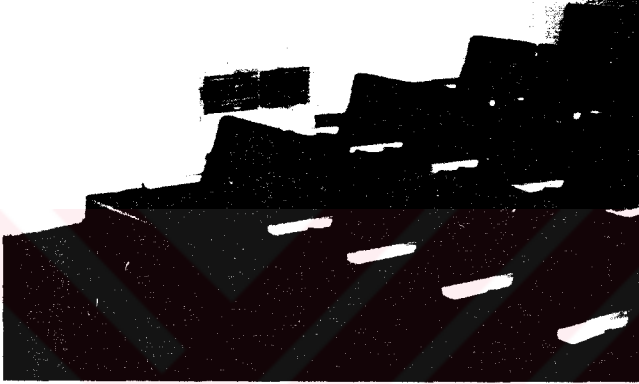
Seyir salonunda basamaklı zeminde geçiş alanları gri renkli halı ile, tavan ise fuayeyi izleyen bir şekilde ahşap ile kaplanmıştır. Bordo renkli kumaş döşemesi olan koltuklar 20 sıra oluşturmaktadırlar. Salonun üst sağ ve sol yanlarında, düz seviyede devam eden alanlarda teknik odalar ile ayakta izleme olanakları için balkonlar oluşturulmuştur. Bu bölümde, balkonların alt kısımlarının ve koltuk tutamaklarının gerekli yönlendirmeyi yapmak amacıyla beyaz renkli, teknik odaların bulunduğu üst kısımların da oyunu izlerken dikkati dağıtmaması amacıyla siyah renkli düşünüldüğünü söyleyebiliriz.

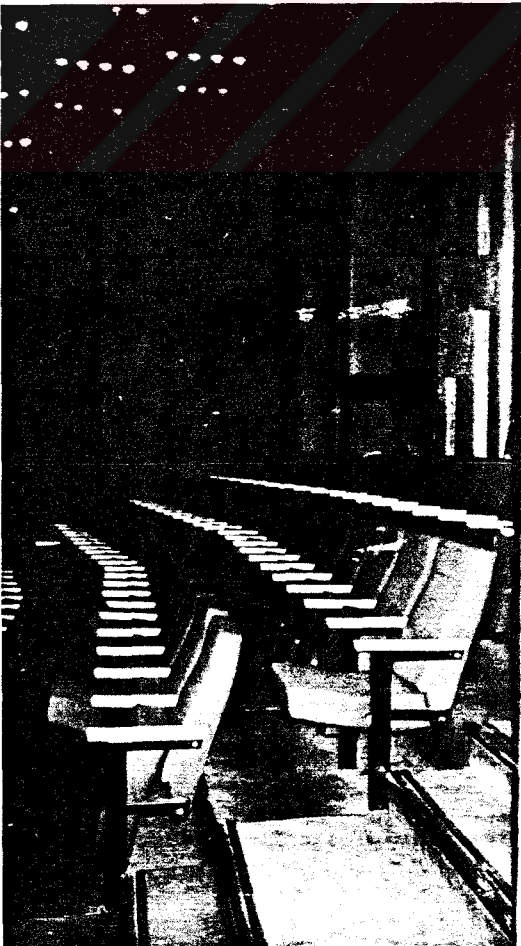
Seyir salonuna
giriş

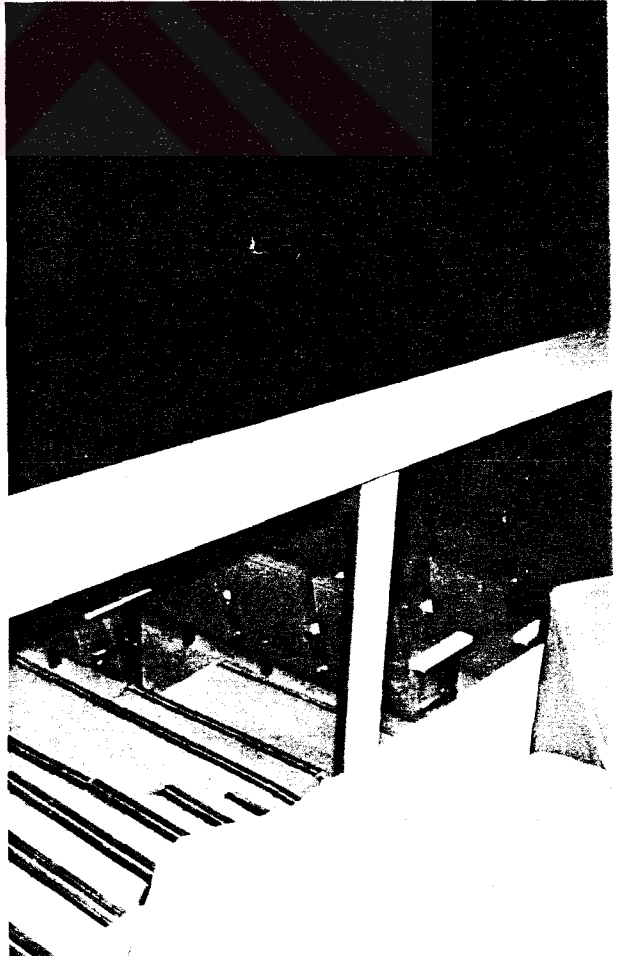
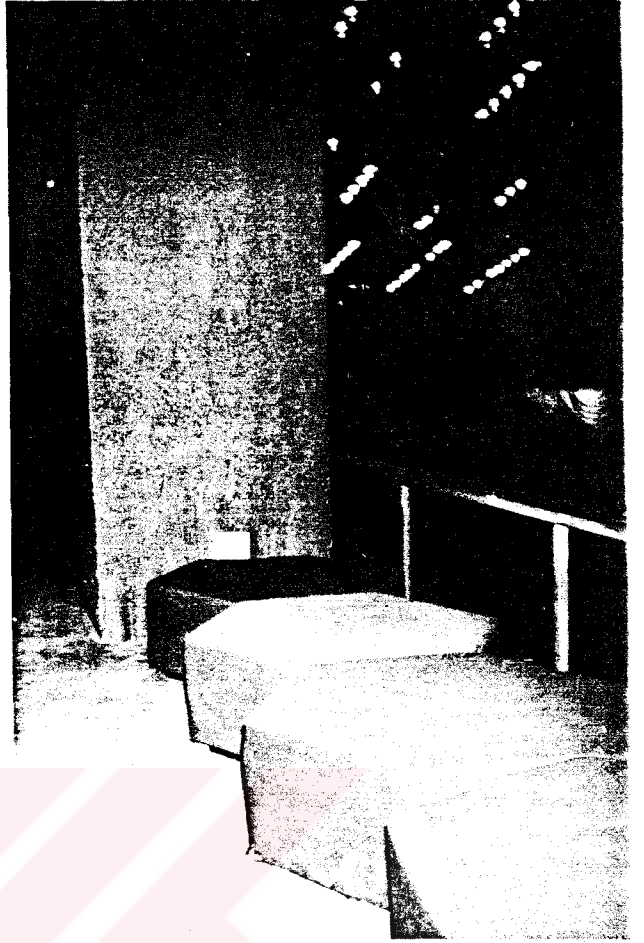
Seyir salonundan görünümler

Teknik odalar

Koltuklar

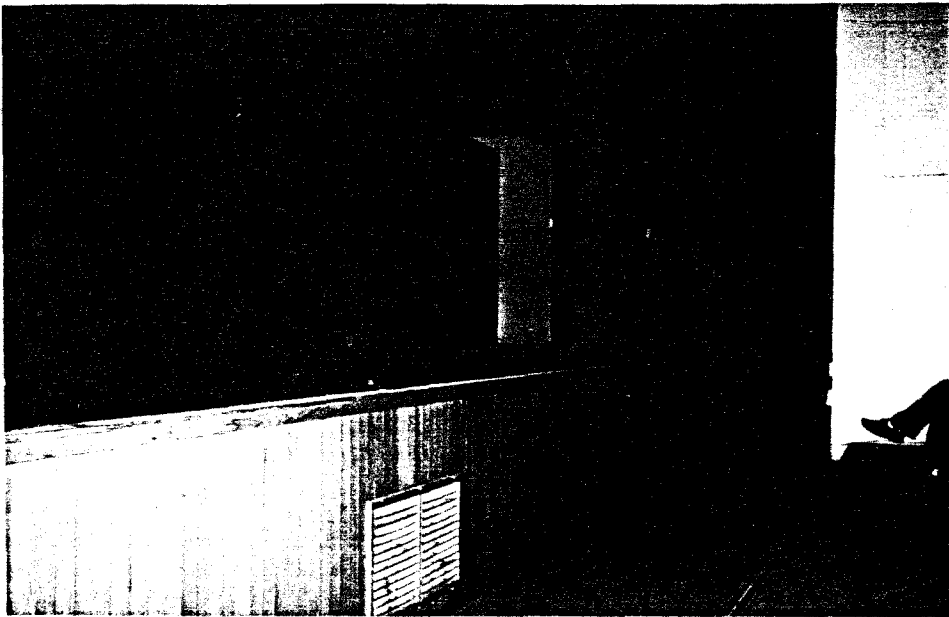

Balkondan görünümler

Ankette çıkışlarla ilgili olumsuz hiç bir görüşün olmaması, bu konuda seyirciler tarafından bir sorun yaşanmadığını göstermektedir. Balkonların yan taraflarından, seyircileri alt düzeyden toplayan çıkışlar da bulunmaktadır.

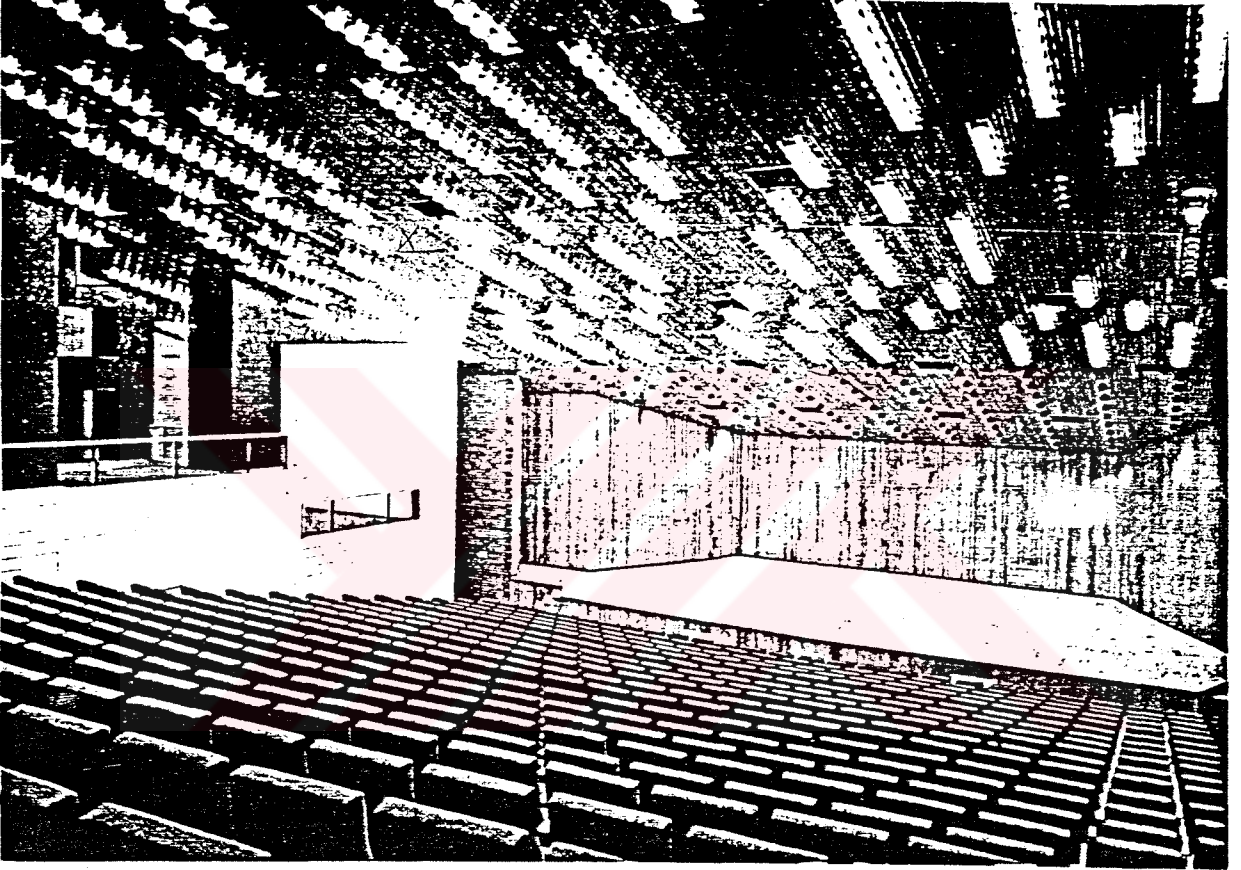

Yan çıkış

Yan çıkış ve sahne

Sahne ile ilgili seyircilerin olumsuz görüşleri; sahnenin küçüklüğü ve özellikle ilk koltuk sırasından başlayan, gerçek uzaklığın fazla oluşuyla birlikte, seyirci ile oyuncu arasındaki ilişkinin de uzak oluşudur. İlk koltuk sırası ile sahnenin yüksekliği arasında görüşü engelleyecek bir ilişkinin olmadığını görüyoruz.

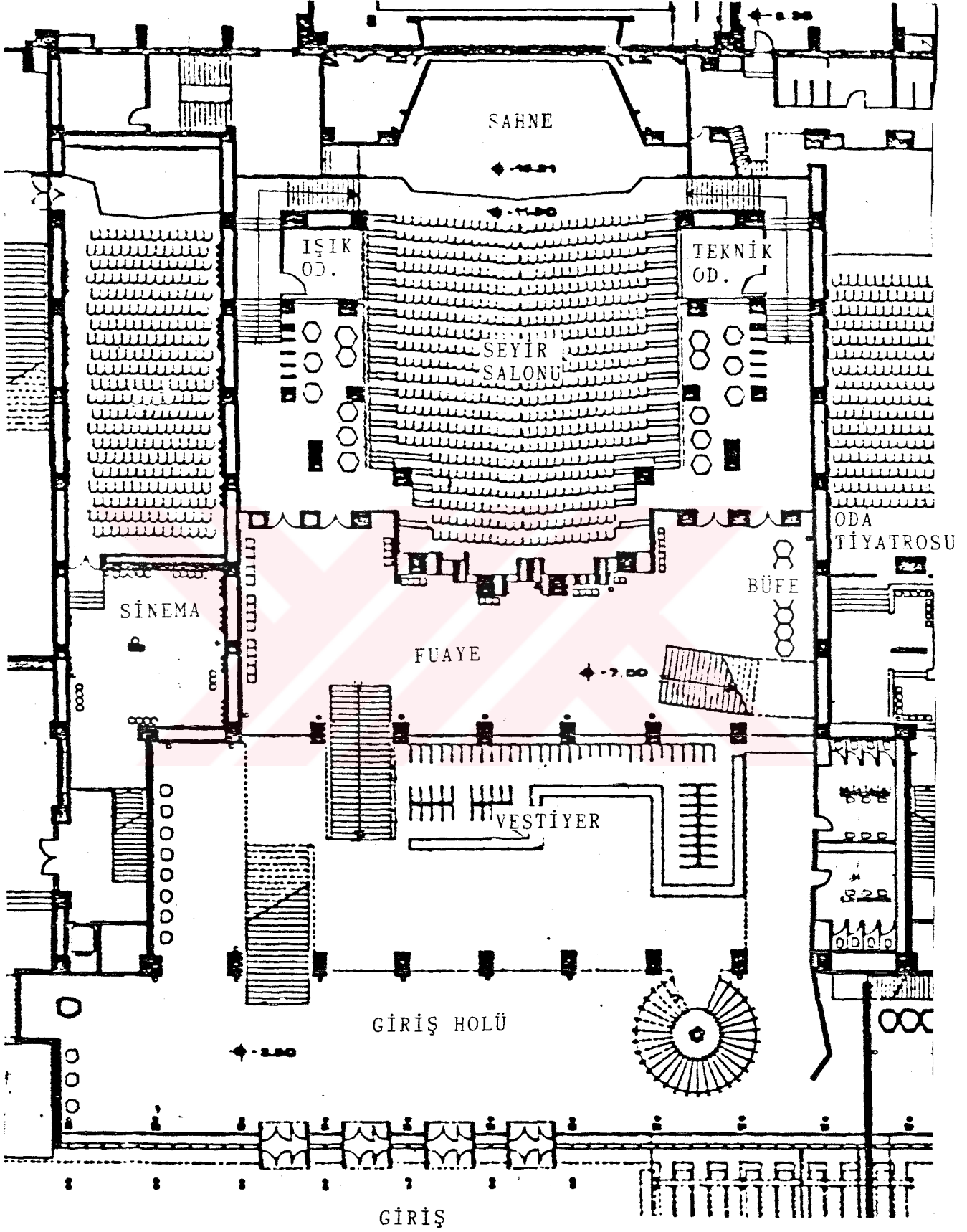
Sahneye bakış

Oyunu izlerken seyircilerin en çok rahatsız olduğu konunun %32 ile koltuk aralarının sıkışık olması seçeneği üzerinde toplandığı saptanmıştır. Ayrıca %21' lik oranla salonun havasının ağır/kuru olması ve diğer olumsuzluklar ile oyuna adapte olmada rahatsızlık duyanların, %39' luk en büyük oranla oyuna adapte olanlardan fazla olduğunu söyleyebiliriz.

AKM Konser Salonu' nda yapılan anketin, seyircilerin yanıtlarından alınan sonuçlara göre değerlendirilmesiyle genel olarak; bu tiyatronun " yeterli " ve " en iyilerinden ", ferah bir yapı olması, en olumlu yönlerinin aynı oranlarla, seyir salonunun düzenlenişi, aydınlatma düzeni ve samimi ortamı, lobinin iyi düzenlenmiş olduğu, seyir salonundaki koltuk aralarının sıkışıklığı yönünden yetersiz olduğu sonuçları elde edilmiştir. Ayrıca en büyük oranı %39 ile oyuna adapte oldukları seçeneğini işaretleyen seyirciler oluşturmalarına karşın, diğer etkenlerin toplu olarak yarattıkları rahatsızlık ile oyuna bağlanmayı engelledikleri düşünülerek, oyuna adapte olanların olmayanlardan az sayıda olduğunu söyleyebiliriz.

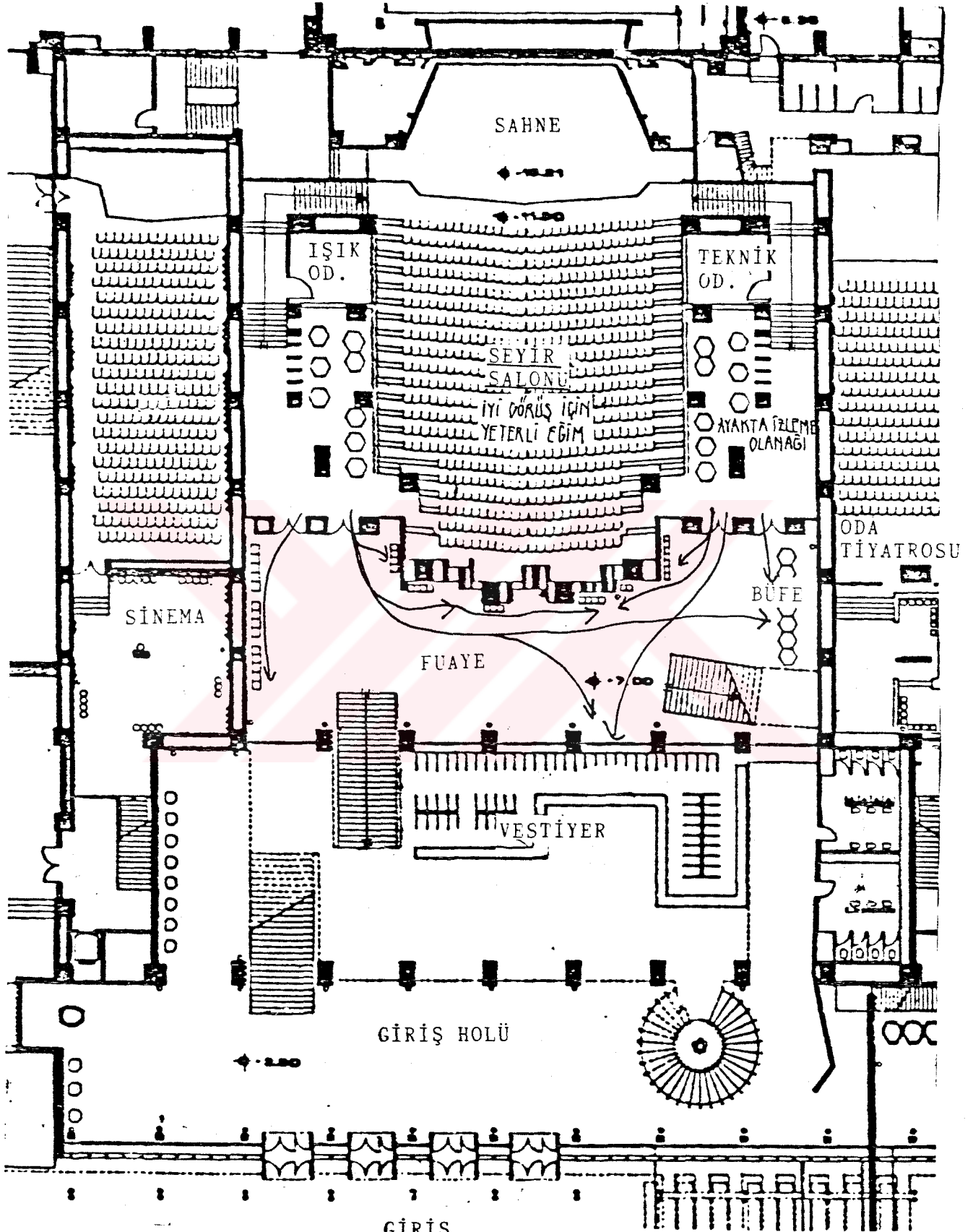

AKM KONSER SALONU

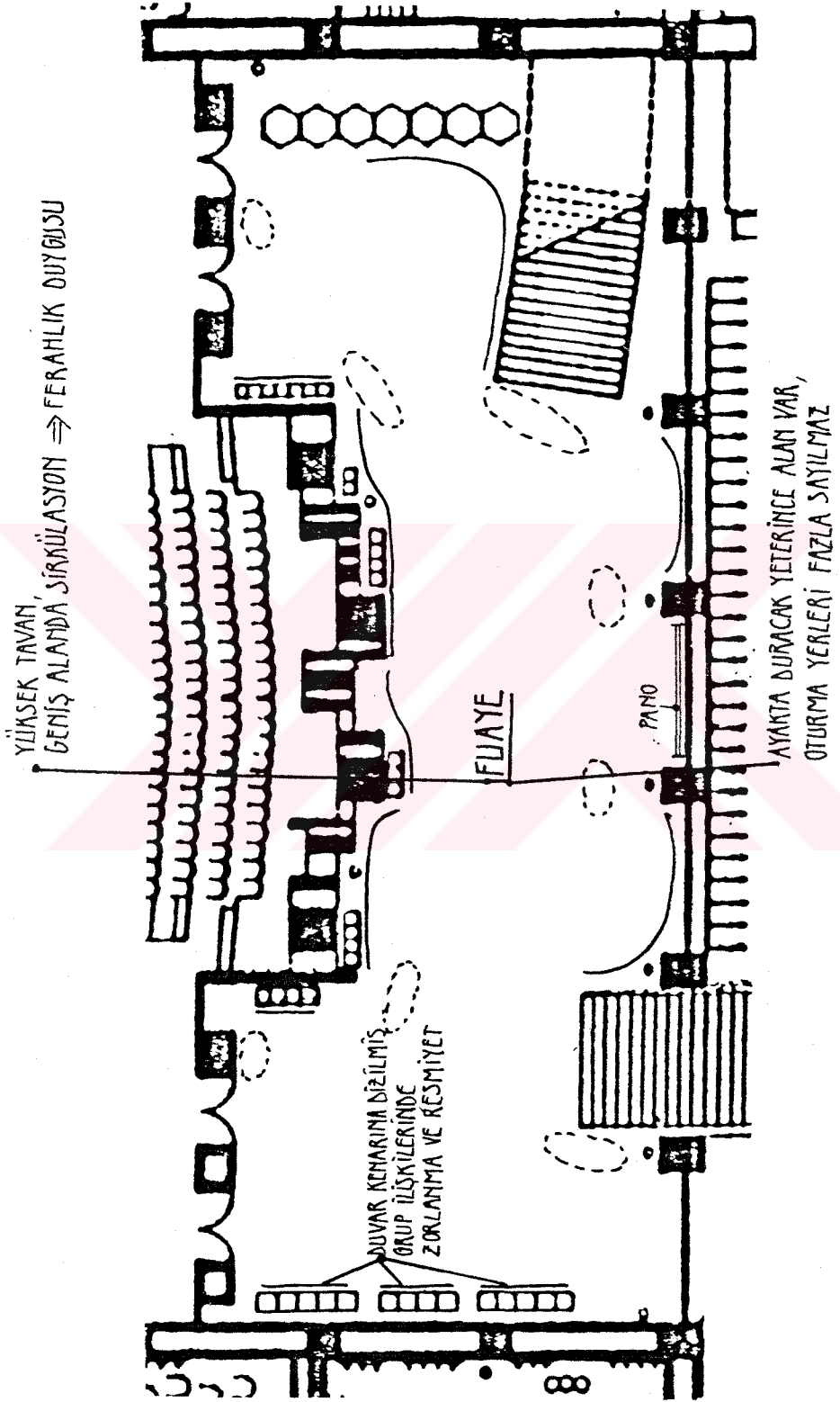

Şekil-60

AKM KONSER SALONU

GİRİŞ
AKM KÜLTÜR MERKEZİ'NİN
GİRİŞİ İLE ORTAK

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ ODA TİYATROSU

1956 yılında inşaatı başlayıp, birçok olaylardan sonra 1977 yılı başlarında ikinci kez işletmeye açılan ve mimarı Hayati Tabanlıoğlu olan Atatürk Kültür Merkezi' nin bünyesinde olan Oda Tiyatrosu, yapının 1. bodrum katında yer almaktadır. Ayrı girişi ve fuayesi olan tiyatro, 300 seyirci kapasitelidir.

Birinci bölüm; giriş holü, vestiyer, misafir odası, fuaye, büfe, WC.' den oluşmaktadır.

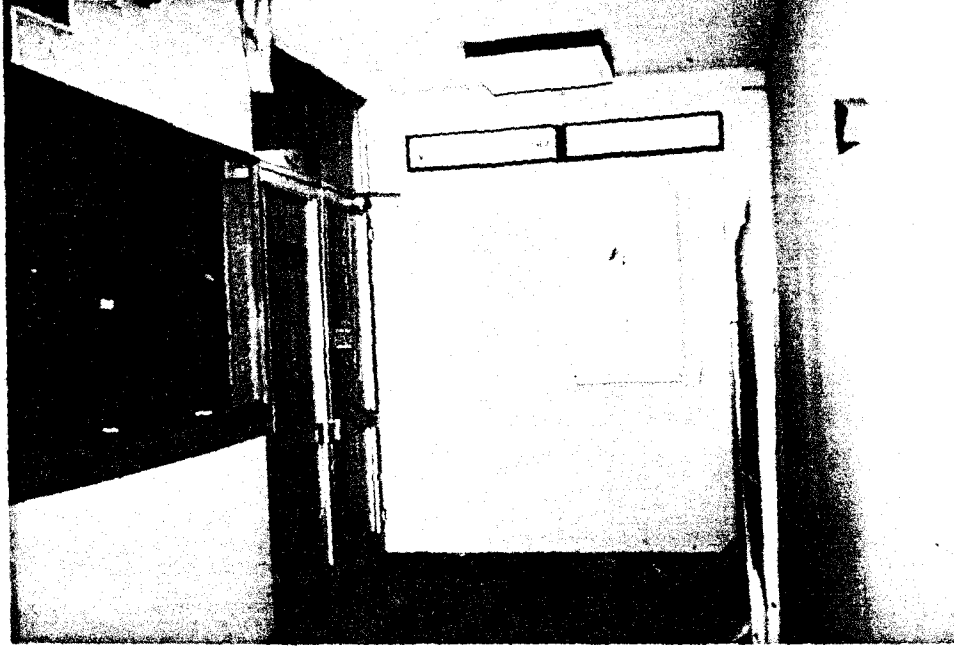
İkinci bölüm; 14 sıradan oluşan, dikdörtgen şeklindeki seyir salonu bölümüdür.

Üçüncü bölüm ise; sahne, sanatçı soyunma odaları, ışık odası gibi kısımlardan oluşmaktadır.

Bugünkü kullanımı doğrultusunda, bu amaçla yapılmış olan Oda Tiyatrosu' nun girişi AKM' nin yanından ve biraz içerlek bir yerden verilmiştir. Gişe olayı ise, her birim için ayrı ayrı değil, tüm merkez için bir mekanda çözümlenmiştir.

Tiyatronun girişi

Giriş holü

Giriş holünden basamaklarla fuayeye ve buna bağlı olarak diğer birimlere ulaşılmaktadır. Dağınık şekilde, puflarda oturma olanakları sağlanmıştır. Büfe, vestiyer ve lobinin tüm bir mekan olarak kaynaştığı fuayeden beş basamakla çıkılarak seyir salonuna geçilmektedir.

ANKET DEĞERLENDİRMESİ

AKM Oda Tiyatrosu'nda 15.5.1993 tarihinde 75 kişi üzerinde yapılan anketin, 56 kişisi tarafından değerlendirilmesiyle alınan sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Tiyatronun girişine ilişkin ilk iki sorunun yanıtlarından çıkan sonuçlar şunlardır:

- 1- a) 13 kişi - %23
b) 43 kişi - %77
- 2- a) 52 kişi - %93
b) 4 kişi - %7

Giriş kapısını bulamayan 4 kişinin görüşlerine göre, geliş

aksından girişin algılanamaması, görünür olmaması ve vurgulayıcı işaretlerin yetersiz kalışı, girişin rahatlıkla bulunamamasının nedenlerini oluşturmaktadır.

Seyircilerin tiyatroya gelişleriyle ilgili 3. ve 4. soruların yanıtları şöyledir:

- 3- a) 1 kişi - %2
 b) 2 kişi - %4
 c) 14 kişi - %25
 d) 39 kişi - %70
- 4- a) 6 kişi - %11
 b) 13 kişi - %23
 c) 14 kişi - %25
 d) 9 kişi - %16
 e) 14 kişi - %25

Bu tiyatronun, diğer tiyatro binaları ile karşılaştırılmasının istendiği 5. sorunun yanıtları ise şunlardır:

- 5- a) 2 kişi - %4
 b) 12 kişi - %21
 c) 13 kişi - %23
 d) 13 kişi - %23
 e) 16 kişi - %29

Binayı %29 en büyük oranla, en iyilerinden ve %23 ile yeterli olarak niteleyen seyircilerin büyük çoğunluğunun 6 ve daha çok sayıda tiyatro binası görmüş olduğunu ve haftada bir ve daha sık olarak tiyatroya gittiğini görüyoruz. Binayı yetersiz (%12) ve çok yetersiz (%4) bulan azınlık bundaki nedenlerini şöyle sıralamaktadırlar: seyirci kapasitesi, alanın küçüklüğü, sahneye olan hakimiyet açılarından yetersiz. Binaya " çok yetersiz " ve " yetersiz " bulan kişiler %25' lik bir oranı kapsarken, " yeterli " ve " en iyilerinden " bulanlar ise %52' lik bir çoğunluğu kapsamaktadırlar. Seyirciler binayı yeterli ve eniyilerinden bulma nedenlerini; dekorasyon, görünüş, genel düzen açısından iyi, büyük-

lüğünün güzel olması, fonksiyonlara en iyi şekilde cevap vermesi, çok rahat, sosyal ve güzel bir ortamın olması, aydınlatma, ses, havalandırma, seyirci-sahne ilişkisi açısından ve her bakımdan yeterli düşünceleriyle belirtmişlerdir.

Binaya ilişkin genel görüşlerle ilgili 6. sorudan alınan sonuçlar şunlardır:

- 6- a) 6 kişi - %11
 b) 8 kişi - %14
 c) 11 kişi - %20
 d) 1 kişi - %2
 e) 26 kişi - %46
 f) 6 kişi - %11
 g) 5 kişi - %9
 h) 1 kişi - %2
 i) 8 kişi - %14

Seyirciler arasında en büyük oranı (%46) toplayan binanın " düzenli " oluşudur. %20 ile takip eden seçenek ise " rahatlatıcı " ıktır. Binayı yetersiz olarak niteleyen %14' lük grubun düşüncelerine yönelik 7. sorunun yanıtları ise şöyledir:

- 7- a) 6 kişi - %11
 b) 3 kişi - %5
 c) 6 kişi - %11
 d) 7 kişi - %13
 e) 2 kişi - %4
 f) -
 g) 12 kişi - %21
 Diğer - 10 kişi - %18

33 adet boş yanıt - %59 (29' u yeterli ve en iyilerinden bulanlar)

En fazla %21' lik sonuçla, sıralar arasındaki uzaklığın yetersiz olması, seyircilerin binayı yetersiz bulma nedenlerinin başında yer almaktadır. Bunu %18' le " diğer " bölümünde yer alan, çoğunluğu seyir salonuyla ilgili görüşler

izlemektedir. Bunlar, salonun ve sahnenin küçüklüğü, kapasitenin azlığı, koltukların gıcırdaması, tavanın basık olması, teknik açıdan yetersizlik gibi düşüncelerdir.

Binanın seyirciyi etkileyen en olumlu yönleri ise 8. sorunun yanıtlarından alınan değerlendirmeye göre aşağıdaki gibidir:

- 8- a) 10 kişi - %18
 b) 22 kişi - %39
 c) 10 kişi - %18
 d) 10 kişi - %18
 e) 6 kişi - %11
 f) 8 kişi - %14
 g) 16 kişi - %29
 h) 15 kişi - %27
 i) 16 kişi - %29
 7 adet boş yanıt - %13

Seyirciyi etkileyen en olumlu şeyin %39 ile " lobinin düzenlenişi" ile %29' luk oranlarla " aydınlatma düzeni " ve " samimi ortam " olduğunu görüyoruz. Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği bu soruda, seyircilerden 6' sı tüm seçenekleri seçerek her yönden olumlu bulduklarını belirtmiş olmaktadırlar.

Lobinin düzenlenişi ile ilgili 9. ve 10. soruların yanıtları ise şöyledir:

- 9- a) 2 kişi - %4
 b) 6 kişi - %11
 c) 8 kişi - %14
 d) 4 kişi - %7
 e) 29 kişi - %52
 f) 8 kişi - %14
 6 adet boş yanıt - %11

Seyircilerden gelen %52' lik yanıt, lobinin " iyi düzenlenmiş " olduğu düşüncesi üzerinde toplanmaktadır. Bunu lobi-

nin samimi olduğu (%14) ve iyi düzenlenmemiş olduğu (%14) düşünceleri izlemektedir. İyi düzenlenmediğini düşünenler bunu; tavanın alçaklığı, dar oluşu, kopuk kopuk puflarda oturmak yerine, daha biçimli, daha rahat ve samimi oturma yerlerinin düzenlenmesi gerektiği, dekorasyonun rahat ve iyi olmaması, ayrıca tanıtımların yetersiz oluşu nedenlerine bağlamaktadırlar.

Seyircilerin oyunu izlerken hissettikleri hakkında sorulan 11. sorunun yanıtları şöyledir:

11- a) -

b) 2 kişi - %4

c) 3 kişi - %5

d) 14 kişi - %25

e) 9 kişi - %16

f) 19 kişi - %34

g) 14 kişi - %25

12 adet boş yanıt - %21

En çok alınan yanıtın koltuk aralarının sıkışık olması (%34) ve %25' lik oranla rahat olmadığı üzerinde toplanması, oturuş yerinin oyunu izlemede görüş ve rahatlık bakımından ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. %25' lik oranı kapsayan diğer seçenek ise oyuna tam olarak adapte olunduğudur. Oyunu seyrederken %84' ü etkileyen rahatsızlıkların, seyircilerin oyuna adapte olmalarını engellediğini düşünebiliriz,

TİYATRONUN KONFOR DÜZEYİ VE SORUNLARI

Yapılan anketin sonuçlarına göre, Atatürk Kültür Merkezi Oda Tiyatrosu' nun girişinin yandan ve fazla belirgin olmaması, geliş aksından algılanamaması nedenlerine (%7) göre özellikle buraya ilk kez gelenler için girişin bulunamaması gibi bir sorunu yaratabilir. Bunun yanında %93' ün girişi rahatlıkla bulması, bu konudaki sorunun önemli derecede olmadığını göstermektedir. Gişelerin, tüm merkez için bir me-

kanda toplanmış olması, Oda Tiyatrosu için gişe çözümünü ortadan kaldırmaktadır. Girişten basamaklarla bir kat aşağıya inilerek tiyatronun tüm işlevlerini içeren mekanlara ulaşılmaktadır. Basamaklarla inildikten sonra misafir odası, vestiyer, büfe ve lobiye de içeren açık bir mekan olan fuaye ile karşılaşılmaktadır.

Fuayeden bir görünüş

Tiyatroya ilişkin görüşler buranın değerlerine göre " en iyilerinden " (%29) ve " yeterli " (%23) bir bina olduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna göre genel olarak seyircilerin %52' sinin, %25 yetersiz bulanlara karşılık, olumlu düşündüğünü göstermektedir.

Zemin bej mermer ile kaplanmış, duvarlar açık renk boya ile boyanmıştır. Dağınık haldeki lobide krem renkli puflar ile oturmalar sağlanmıştır. Bunların kopuk şekilde ve gruplar oluşturmadan, duvar kenarlarına sıralanması, seyircilerden birkaçının lobinin iyi düzenlenmediğini (%14) düşünerek, daha rahat, biçimli ve samimi oturma gruplarına yer verilmesi isteklerini doğrulamaktadır. Bu düzenlemenin toplumsal

ilişkileri zayıflatıcı olduğunu da söyleyebiliriz.

Lobide oluşturulan oturmalar

Lobinin iyi düzenlendiğini düşünen seyirciler %52 oranında, lobi hakkında olumlu düşünceleri ise genel olarak %66'lık bir oranda toplanmaktadır. Ayrıca seyircileri binada olumlu yönde en çok etkileyen şeyin lobinin düzenlenişi (%39) olduğu anket sonuçlarına göre saptanmıştır.

Vestiyer

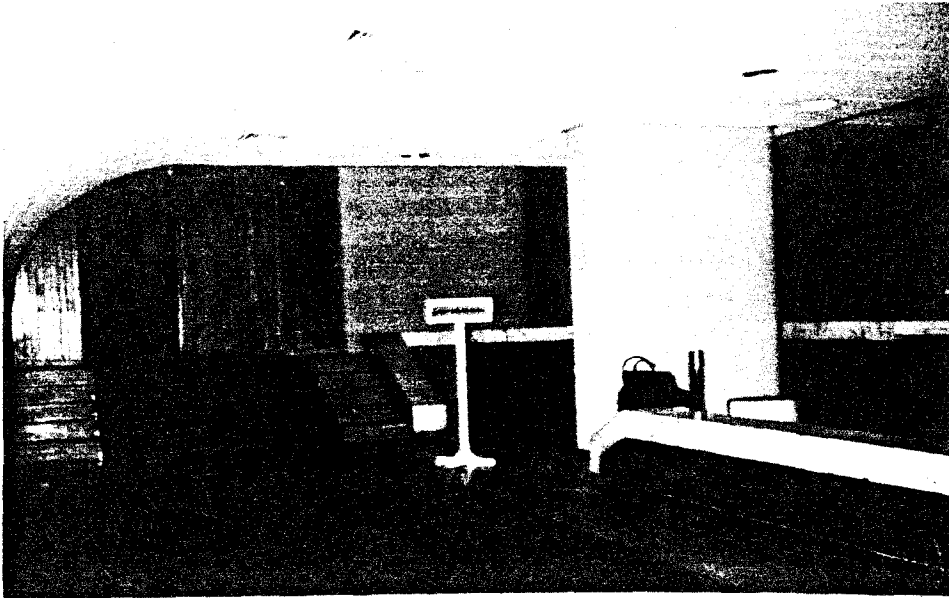

Büfe

Tiyatroya gelişteki asıl amacın oyunu izleme olması açısından, seyircilerden diğer mekanlara göre en fazla olumsuz eleştirileri alan mekanın seyir salonu olduğunu görüyoruz. Fuayeden birkaç basamakla çıkılarak ulaşılan seyir salonu, koltuk aralarının sıkışık ve küçük, az kapasiteli olmasıyla binada yetersizlik konusunda büyük oranda eleştirileri toplayan mekan olmuştur.

Seyir salonuna
geçiş

Seyir salonunun basamaklı zemini siyah P.V.C. ve geçiş alanını bordo halı ile kaplanmıştır. Duvarlar açık ve ılık tonda renk ile boyanmıştır. Aydınlatma ise yalnızca tavandan ve sarı renk ışık ile yapılmaktadır. Vizibilite ışıkları bulunmaktadır. şaşmalı olarak dzenlenmiş, bordo renkli kadife kumaşla kaplanmış olan koltuklar ise birkaç seyircinin de belirttiği gibi - eskimişliğinden olacak ki oldukça gırcırdıyor.

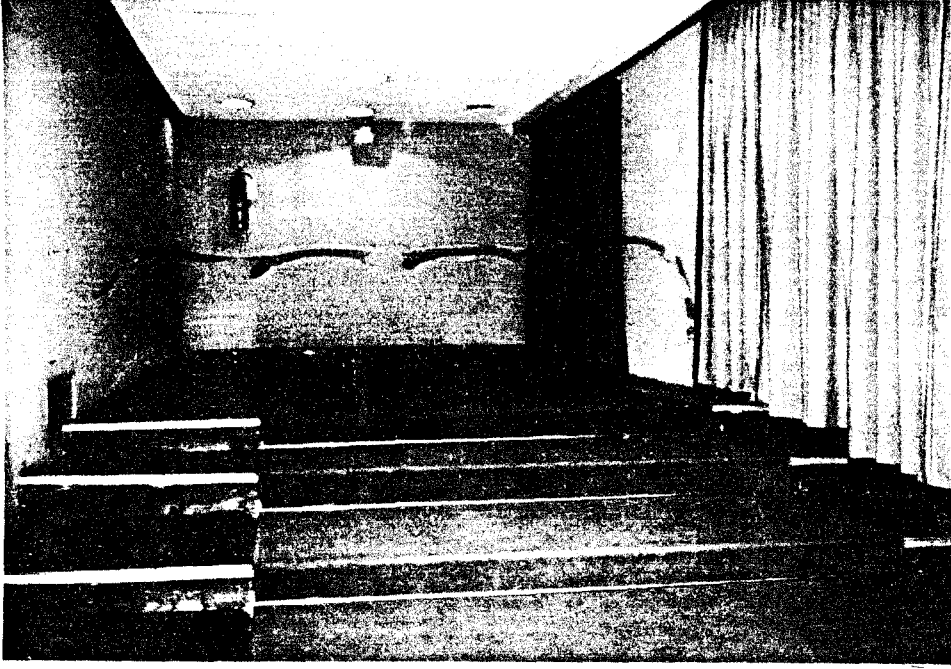

Salonun giriş hattından görünümler

Çıkışlarda iki giriş kapısının ve yan duvarda bırakılan perdeyle kapatılmış boşlukların çıkış olarak kullanılması sonucu, çıkışlar konusunda seyircilerden hiç bir olumsuz e-leştirilmediği görülmektedir. 7. soruda çıkışların rahat görünmediği hakkındaki seçeneğin hiçbir seyirci tarafından seçilmemesi, çıkışların algılanması konusunda da bir sorun olmadığını belirtmektedir.

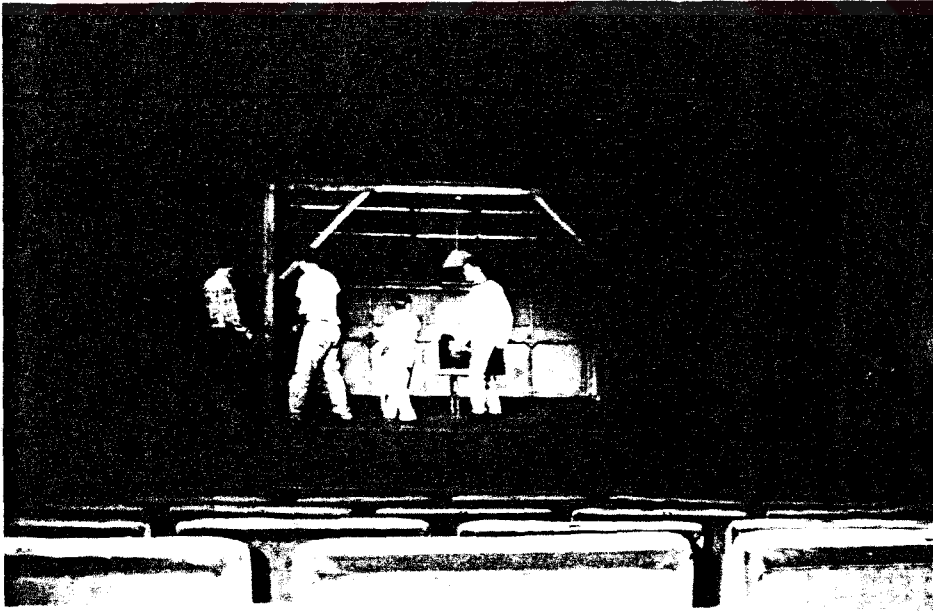

Yan çıkışlar

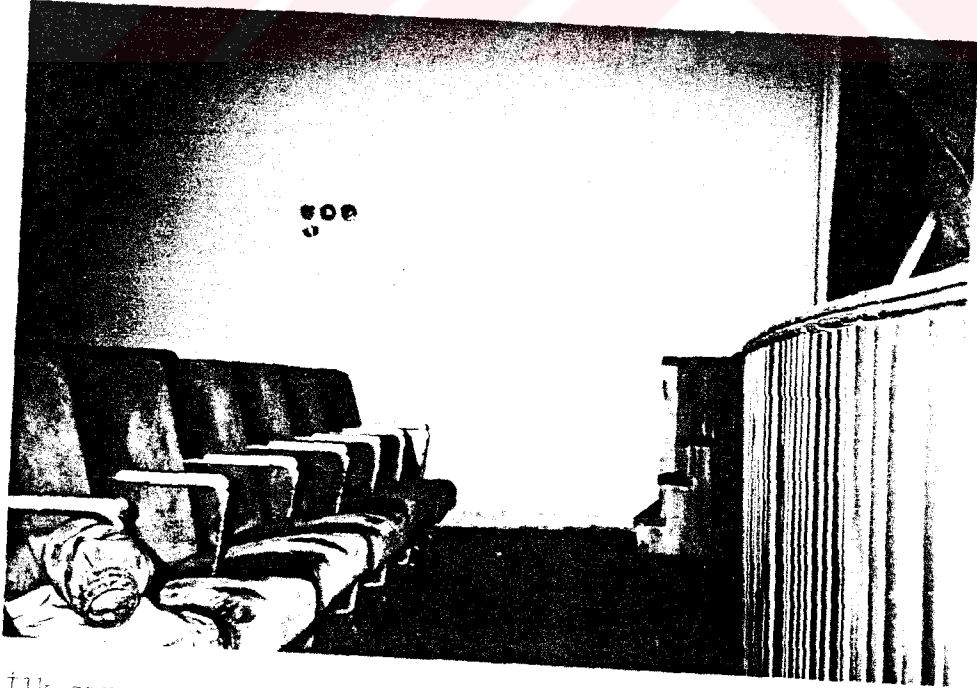
Yan çıkışlar

Seyircilerden alınan yanıtlardan, seyirci ile sahne arasındaki yakın ilişki izlenimini, sahnenin ve salonun küçüklüğü ile seyircilerin sahneye yakın oluşlarında bulabiliriz. Sahnenin, ilk sırada oturanların görüş hatlarının biraz altında kalması, oyunu izlerken rahatsızlığa yol açacaktır.

Sahne

Sahneyi görüs

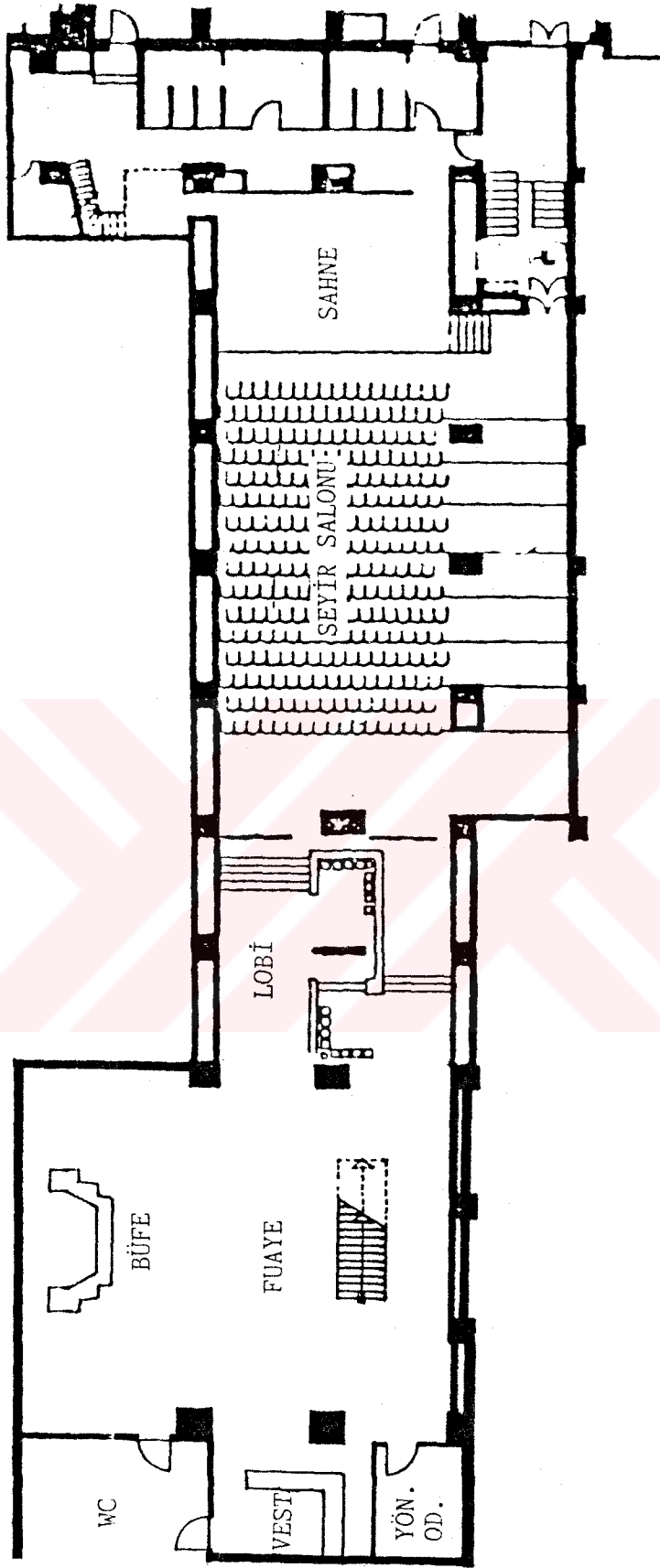
İlk sıranın sahneyi görmesi

Oyunu izlerken hissedilenlere ilişkin alınan yanıtlar, %34 ile koltuk aralarının sıkışıklığı, %25 ile de koltukların rahat olmadığı sonuçları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Genel olarak dikkati dağıtan etkenlerin göz önüne alınmasıyla, oyuna adapte olamayanlar, olanlardan (%25) fazla sayıdadır.

AKM Oda Tiyatrosu' nda yapılan anketin değerlendirilmesiyle, seyircilerin yanıtlarından çıkarılan sonuçlar genel olarak; bu tiyatronun yeterli ve en iyilerinden, düzenli, rahatlatıcı olduğu, binada en olumlu yönün lobinin düzenlenişi ve olumsuzluğun da seyir salonundaki koltuk aralarının sıkışıklığı ve rahatsızlığıdır. Ayrıca bazı rahatsızlıklardan ötürü oyuna adapte olamayanların sayısı, olanlardan fazladır.

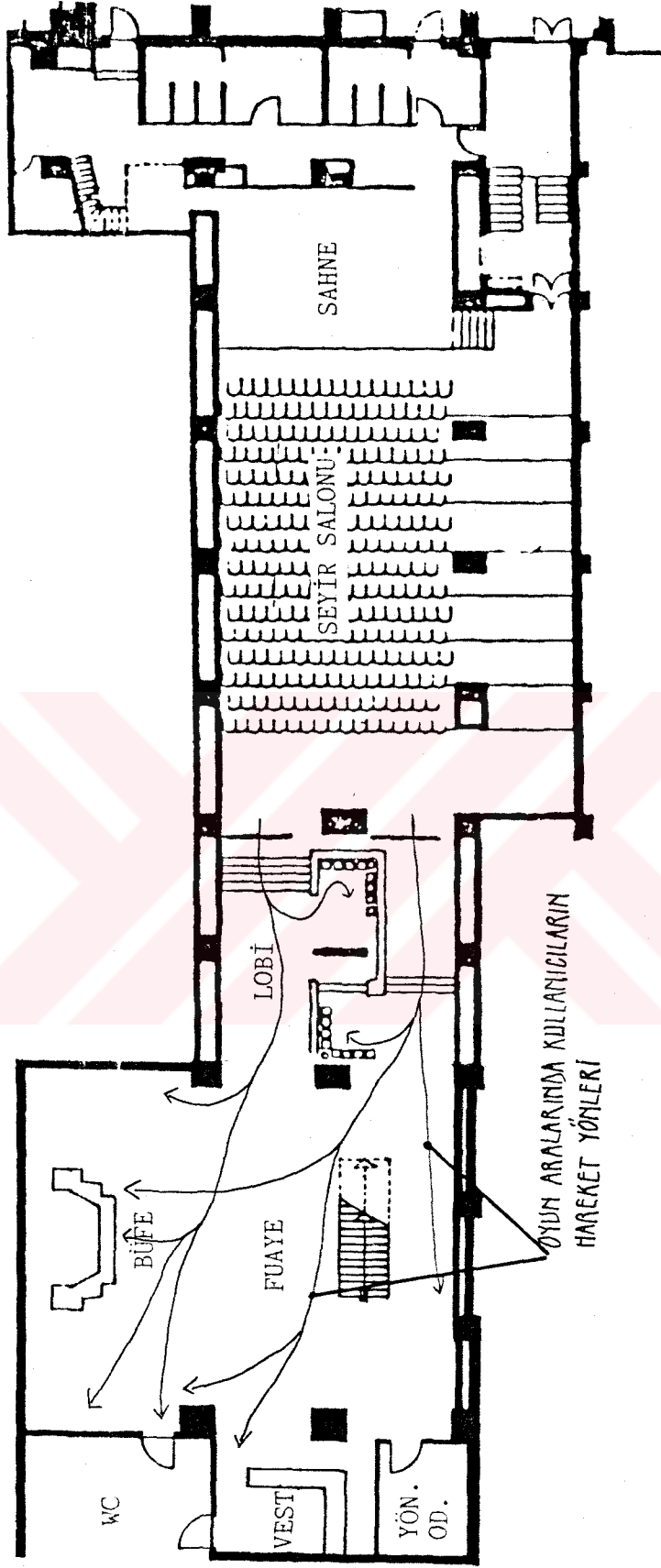

AKM ODA TİYATROSU

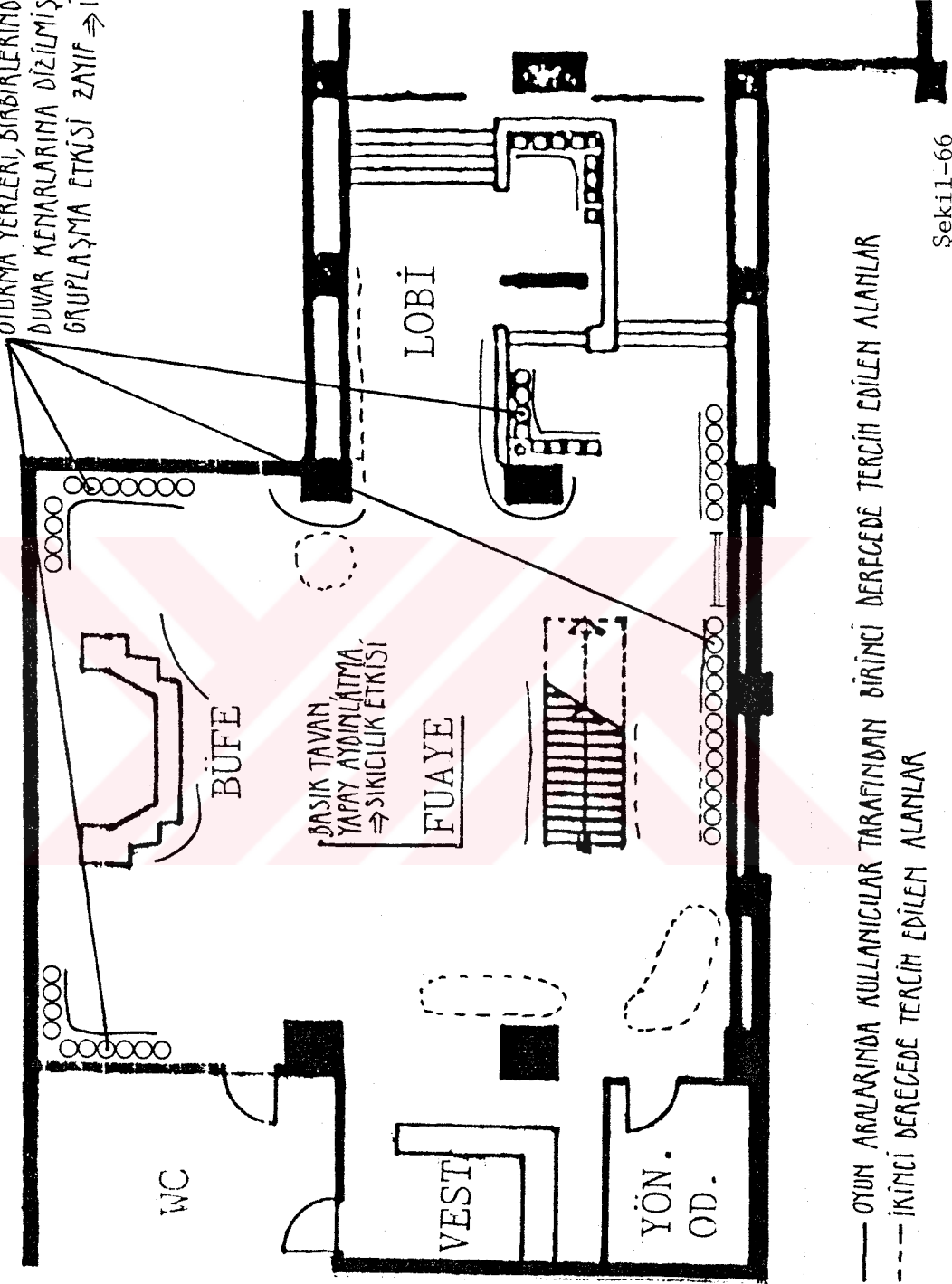
Şekil-63

AKM ODA TİYATROSU

Şekil-64

OTURMA YERLERİ, BİRBİRLERİNDEN KOPUK,
DUVAR KENARLARINA DİZİLMİŞ,
GRUPLAŞMA ETKİSİ ZAYIF ⇒ İLETİŞİM EKSKİKLİĞİ

TAKSİM SAHNESİ

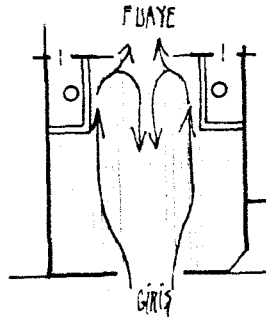
Taksim Sahnesi' nin eskiden, fuayesi aynalı olması bakımından Aynalı Sinema adıyla anıldığı, eski Venüs Sineması olduğu bilinmektedir. 1970' de yanan Venüs Sineması, 1971 yılında Venüs Sahnesi olarak tiyatro haline getirilmiş ve sonradan Taksim Sahnesi adını almıştır. 225 kişi giriş katındaki parterde, 175 kişide 1. ve 2. balkonlarda olmak üzere 400 kişilik kapasitesi bulunmaktadır.

Birinci bölüm; giriş holü, gişeler, fuaye, lobi, yönetim odası, vestiyer, büfe, WC' den oluşmaktadır.

İkinci bölüm; ortalama 26 koltuklu 15 sıradan oluşan, eğimli ve dikdörtgen şeklinde, ayrıca iki balkonu olan seyir salonudur.

Üçüncü bölüm ise; sahne, sanatçı soyunma odaları, ışık odası, vb. gibi kısımlardan oluşmaktadır.

Binaya ilk girişte, sağınızda bulunan küçük bir saatçi dükkanı ve ferahça bir hol ile bir pasajdaymışçasına bir izlenime kapılınsa bile, iki yanda düzenlenmiş gişeler ve bunların ortasından geçen düz bir giriş hattı ile fuayeye doğru yönelinmekte, tiyatroya girildiği duygusu tamamlanmaktadır.

Şekil-65 Gişelerin işleyişi

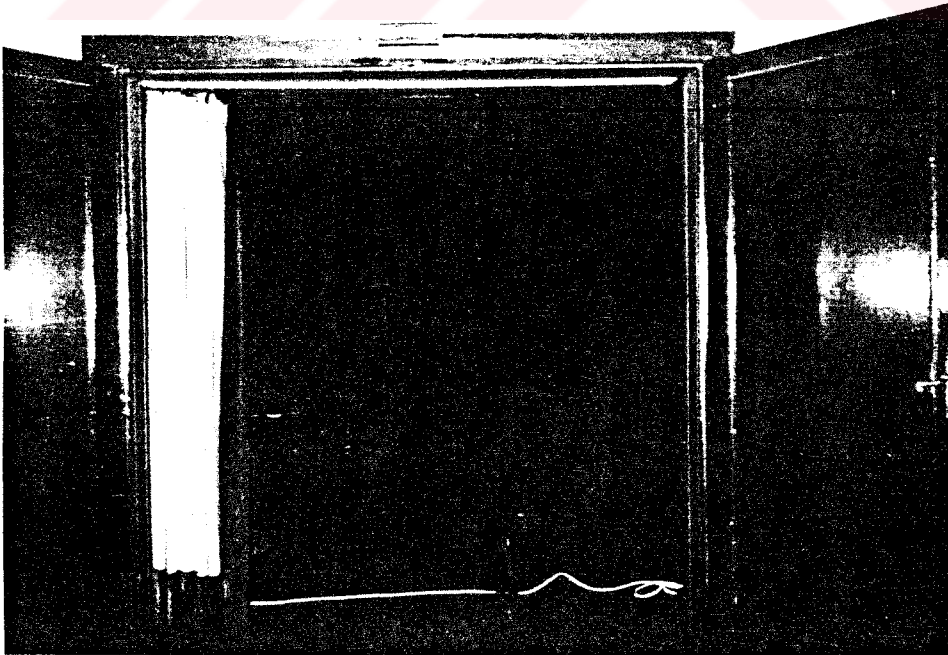

Taksim Sahnesi' nin
giriş cephesi ve
giriş kapısı

Fuaye ve lobi, dikdörtgen olup, " L " şeklinde büfe kısmı ile birleşmektedir. Koltuklarda oturma grupları ile balkonlara çıkan merdiven bu mekanda bulunmaktadır. Seyir salonuna ise yine buradan, düzayak ulaşılmaktadır.

Lobiden bir görünüm

Seyir salonuna giriş

Vestiyer

Fuayeden görünüm

Fuayede panolar

Düfeden görünüm

Büfeye inen basamaklar

ANKET DEĞERLENDİRMESİ

Taksim Sahnesi' nde 22.5.1993 tarihinde 75 kişi üzerinde yapılan anketin değerlendirilmesi uygun görülen 55 kişiden edinilen sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Tiyatronun girişine ilişkin ilk iki sorunun sonuçları;

1- a) 7 kişi - %13

b) 48 kişi - %87

2- a) 50 kişi - %91

b) 4 kişi - %7

1 adet boş yanıt

Giriş kapısını bulamayan azınlıktaki dört kişinin buraya ilk kez gelmemiş olduğunu görmekteyiz. Kapının rahatlıkla bulunamama nedeni olarak alınan yanıtlar; girişin belirgin olmadığı ve yeterince aydınlatma ya da dikkati çekecek diğer işaretlerin bulunmadığı üzerinde toplanmaktadır.

Seyircilerin tiyatroya gelişleri ile ilgili 3. ve 4. soru, lardan alınan yanıtlar ise şunlardır:

3- a) -

b) -

c) 5 kişi - %9

d) 49 kişi - %89

1 adet boş yanıt

4- a) 14 kişi - %25

b) 12 kişi - %22

c) 18 kişi - %33

d) 8 kişi - %15

e) 3 kişi - %5

Binayı yetersiz bulan 23 kişinin hepsinin 6 ve daha çok sayıda tiyatro binasına gitmiş olan kişilerden oluştuğu saptanmıştır.

Diğer tiyatro binaları ile kıyaslama yapılması istenen 5.

sorunun yanıtları şöyledir:

- 5- a) 4 kişi - %7
 b) 23 kişi - %42
 c) 14 kişi - %25
 d) 11 kişi - %20
 e) 2 kişi - %4
 1 adet boş yanıt

Binayı " çok yetersiz " ve " yetersiz " bulan kişiler %49' luk bir oranı bulmaktadır. " Diğerlerine benziyor " şeklinde bir yorum getirenler %25' i kapsamakta, olumlu olarak " yeterli " ve " en iyilerinden " bulanlar ise %24' lük bir azınlığı toplamaktadır. Seyirciler, binayı çok yetersiz bulma nedenlerini; her bakımdan yetersizliği ve bakımsızlığı olarak sıralarken, yetersizlik nedenlerini ise; bakımsız, özensiz, geçekundu görünümünde, estetikten mahrum, teknik yönden yetersiz, kapasitesi az, sahne küçük, dışarıdan sesler geliyor, akustiği kötü, koltuklar bakımsız ve düzensiz, eğim az ve görüş olanakları kötü, salondaki koltukların araları dar ve en ufak kıpırtıda ses çıkarıyor, 2. balkondan oyunu izleme olanağı yok, tuvaletler çok kötü ve her bakımdan yetersiz gibi düşüncelerle açıklamışlardır.

Türk seyircisininin ilgisi, sahnenin diğer birçoklarına göre daha iyi gözükmesi ve bir tiyatro havasına sahip olması bakımınlarından, 13 kişi, diğer tiyatro binalarına kıyasla burayı yeterli ve en iyilerinden olarak nitelendirmektedirler.

Bina ile ilgili genel görüşlerin alındığı 6. sorunun yanıtları şöyledir:

- 6- a) 1 kişi - %2
 b) 9 kişi - %16
 c) 3 kişi - %5
 d) 4 kişi - %7
 e) 11 kişi - %20

- f) 8 kişi - %15
- g) 2 kişi - %4
- h) 2 kişi - %4
- i) 20 kişi - %36

En büyük oranla (%36) seyirciler burayı yetersiz bir yapı olarak bulmaktadırlar. Bunu düzenli (%20) ve sıkıcı (%16) olması takip etmektedir.

Binayı yetersiz bulanların düşüncelerine yönelik 7. sorudan alınan yanıtlar şöyledir:

- 7- a) 15 kişi - %27
- b) 23 kişi - %42
- c) 24 kişi - %44
- d) 20 kişi - %36
- e) 12 kişi - %22
- f) 10 kişi - %18
- g) 18 kişi - %33
- Diğer- 11 kişi - %20
- 13 adet boş yanıt - %24 (yeterli bulanlar)

En fazla %44 ve %42' lik sonuçlarla lobinin sıkıcı ve küçük olduğu, seyircilerin binayı yetersiz bulma nedenlerinin başında yer almaktadır. Toplam %60' lık bir oranda da seyir salonu ile ilgili yetersizlikler ve %20' lik bir oranda da " diğer " bölümünde çeşitli kısımlara ait yetersizlikler sıralanmıştır. Birleşik yanıt verilebilën bu soruda %100'ün %66' lık gibi büyük bir oranda geçilmiş olması, seyircilerin yetersizlik hakkındaki görüşlerinin birden fazla seçenekte toplanmış olduğunu göstermektedir. Seçeneklerin dışındaki diğer izlenimler ise şunlardır: Bakımsız, koltukların bazıları kırık, çoğu yırtık ve rahatsız, çok pis, eski görünümlü, sahne olanakları az, dışarıdan ve yan binalardan sesler geliyor, ışıklandırma ve akustik kötü, balkonlar çok çirkin yerleştirilmiş.

Binanın seyirciyi etkileyen en olumlu yönleri ise 8. sorunun yanıtlarından alınan değerlendirmeye göre aşağıdaki gibidir.

8- a) 4 kişi - %7

b) 3 kişi - %5

c) 15 kişi - %27

d) 6 kişi - %11

e) 6 kişi - %11

f) 4 kişi - %7

g) 5 kişi - %9

h) 9 kişi - %16

i) 12 kişi - %22

Diğer - 4 kişi - %7

9 adet boş yanıt - %16 (7' si çok yetersiz ve yetersiz bulanlardan)

Seyirciyi etkileyen en olumlu şeyin %27 ile " sahne " ve %22 ile " samimi ortam " olduğunu görüyoruz. Diğer oranların birbirlerine yakın olarak dağılmış olmalarına karşın, %16' lık bir kesimin soruyu boş bırakması, binayı çok yetersiz ve yetersiz bulan bu kişilerin hiç olumlu bir yön bulamadıkları için mi yanıt vermediklerini düşündürmektedir. Olumlu bulunan diğer yönler ise lobideki koltuk, sehpa ve aynalar ile yeri ve tarihi bir değer taşıması olarak vurgulanmıştır.

Lobinin düzenlenişi ile ilgili 9. ve 10. sorulara verilen yanıtlar ise şunlardır:

9- a) 7 kişi - %13

b) 24 kişi - %44

c) 2 kişi - %4

d) 7 kişi - %13

e) 6 kişi - %11

f) 28 kişi - %51

7 adet boş yanıt - %13

Seyircilerden gelen %28' lik yanıt lobinin iyi düzenlenmediği ve %24 ile de havasız olduğudur. İyi düzenlenmediğini düşünenler bunu; lobinin küçük, dar olduğu, sigara içenlere yer ayırımı gerektiği, yeterli oturma grubunun bulunmadığı, yeterli yönlendirme olmamasıyla beraber vestiyerin çok güç algılandığı, trafiğin yoğunluğuyla, kargaşaya yol açtığı, binanın girişi ile salona girişin karışıklık içinde olduğu, kafesinin yetersiz, servisin noksan ve çıkışların kötü düzenlendiği nedenlerine bağlamaktadırlar.

Seyircilerin oyunu izlerken hissettikleri hakkında sorulan 11. sorunun yanıtları şöyledir:

- 11- a) 10 kişi - %18
- b) 9 kişi - %16
- c) 9 kişi - %16
- d) 25 kişi - %45
- e) 20 kişi - %36
- f) 13 kişi - %24
- g) 9 kişi - %16
- 6 adet boş yanıt - %11

En çok alınan yanıtların " koltuklar rahat değildi " (%45), " salonun havası ağır/kuruydu " (%36), " koltuk araları sıkıştı " (%24) olması ile oyunu adapte olmada bazı sorunların çoğunlukta olduğu, oyuna tam olarak adapte olanların ise sadece %16' lık bir kesimi kapsadığını görmekteyiz.

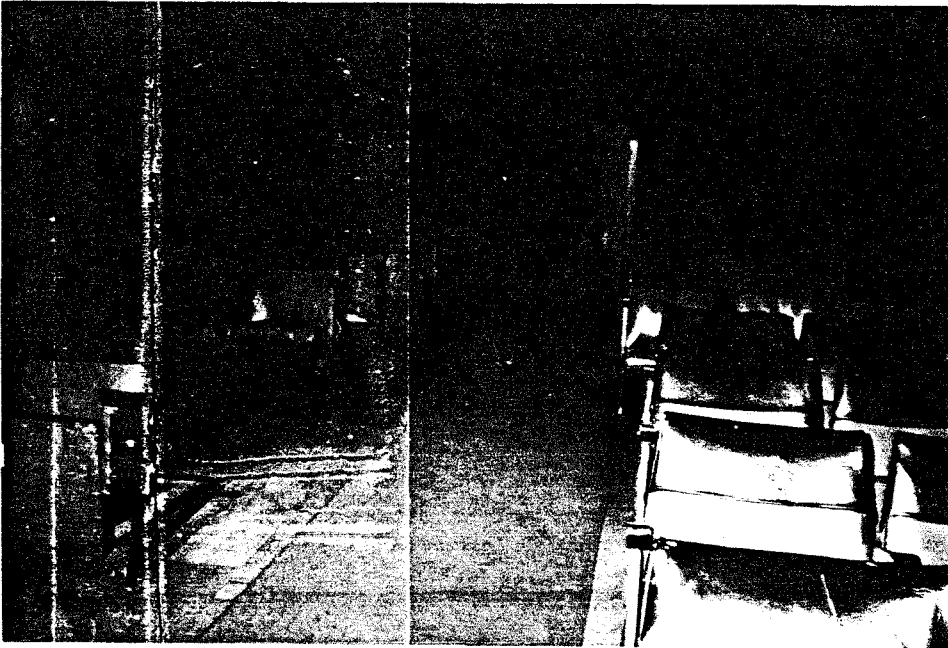
TİYATRONUN KONFOR DÜZEYİ VE SORUNLARI

Yapılan anketin sonuçlarına göre, Taksim' deki tiyatronun girişinin, belirgin ve dikkati çekecek işaretlere sahip olmaması nedenlerine karşın, çok az kişi tarafından (%7) rahatlıkla bulunamadığını görüyoruz.

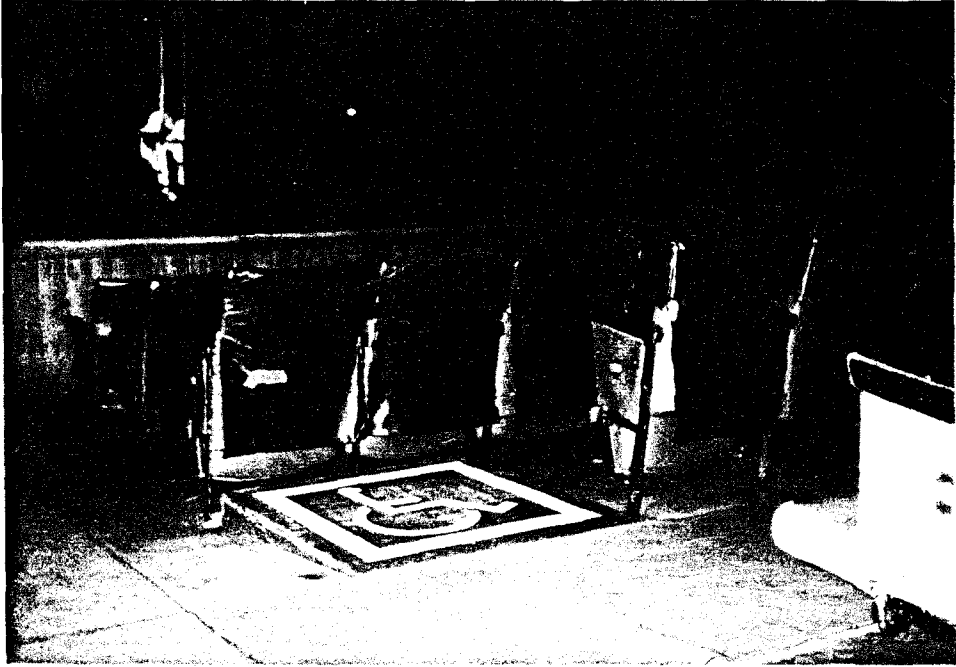
Binaya ilişkin genel görüşler, binanın yetersiz olduğu ü-

zerinedir. Giriş holünde giriş hattının iki yanında iki gişe bulunmaktadır. Gişelerin önünde kuyruk olduğu zaman giriş engellenmeyecek şekildedir. Holden dikdörtgen, uzunlamasına fuayeye geçilmektedir. Bir uzun kenarda oturma grupları düzenlenmiş, diğer kenarda ise yönetim odası, vestiyer bulunmaktadır. Dip taraftan üst kattaki balkonlara çıkılmakta ve birkaç basamakla inilerek de büfe ve WC. ye ulaşılmaktadır. Zemin siyah suni mermer olup, orta kısmı bordo halı ile kaplanmıştır. Lobi klasik tarzda mobilyalar ile düzenlenmiştir. Fuaye sarı ışık ile aydınlatılmıştır. Fuaye ile içiçe olan lobi seyirciler tarafından sıkıcı (%44) ve küçük (%42) bulunmuştur. Lobinin iyi düzenlenmediğini düşünen seyirciler (%28), yeterli oturma grubunun olmaması, havasız ve dar olduğu, vestiyerin çok güç algılandığı, yoğun bir insan trafiği olduğunu, gerekli yönlendirmenin yapılmamasıyla birlikte özellikle girişlerde bir kargaşa yaşandığı ve bakımsız olduğu görüşündedirler.

Fuayenin uzun kenarından, girişe yakın bir yerden girilen seyir salonu, takip eden bu hat ile ikiye bölünmüştür. Eğimli düzenlenmiş salonda sakatlar için ayrılmış bir yer, olumlu ve örnek olması gereken bir yön olarak dikkat çekmektedir.

Salona giriş
hattı

Özürllüer için bırakılan yer

Salonda zemin P.V.C. kaplanmış geçiş kısmına ise bordo halı serilmiştir. Duvarlar açık kızıl-kahve tonda renklendirilmiş, sarı renk ışık veren aplikler ile aydınlatılmaktadır. Koltuklar açık bordo renkli deri ile kaplanmıştır. Bu nedenle seyircilerden alınan bir tepkiye göre de koltukların gıcırdadığını, bunun da oyunu izleyen seyirciyi rahatsız ettiğini söyleyebiliriz.

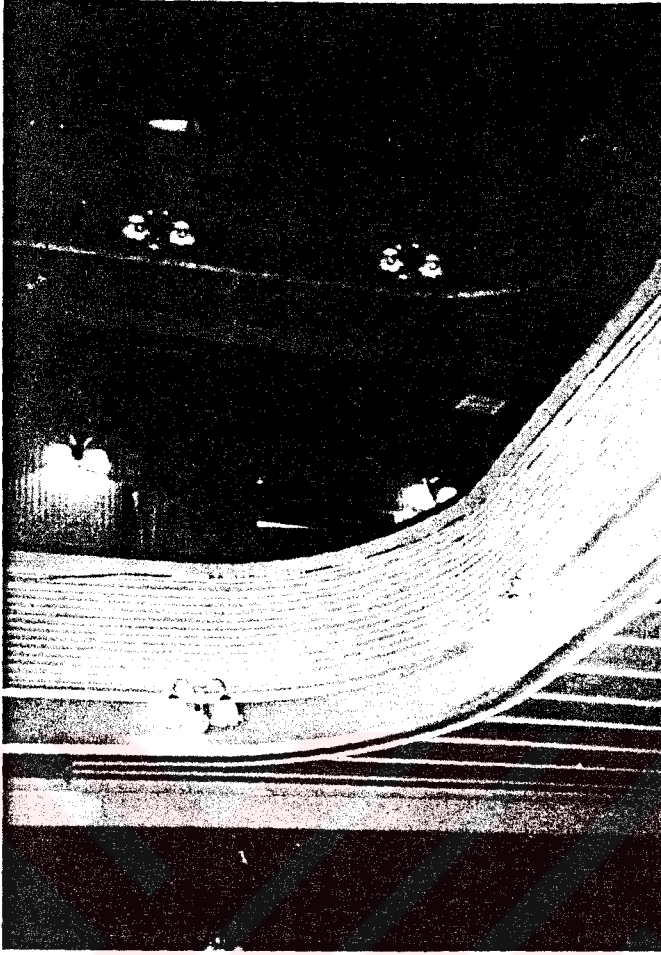
Koltukların grup halinde şaşmasız olarak düzenlenmesi ve salonda sondan ikinci koltuklara denk gelen kolonlar ile görüşü engellediğini düşünebiliriz. Ayrıca oyun sırasında dışarıdan gelen bir çok sesin duyulmasıyla da yalıtımın iyi olmadığını söyleyebiliriz. Bu konuda seyircilerden de destekleyici yanıtlar alınmıştır. Salonun en önündeki koltuklarda oturanların görüş hattı, beş basamakla yükseltilmiş olan sahneyi ancak görebilecek şekildedir.

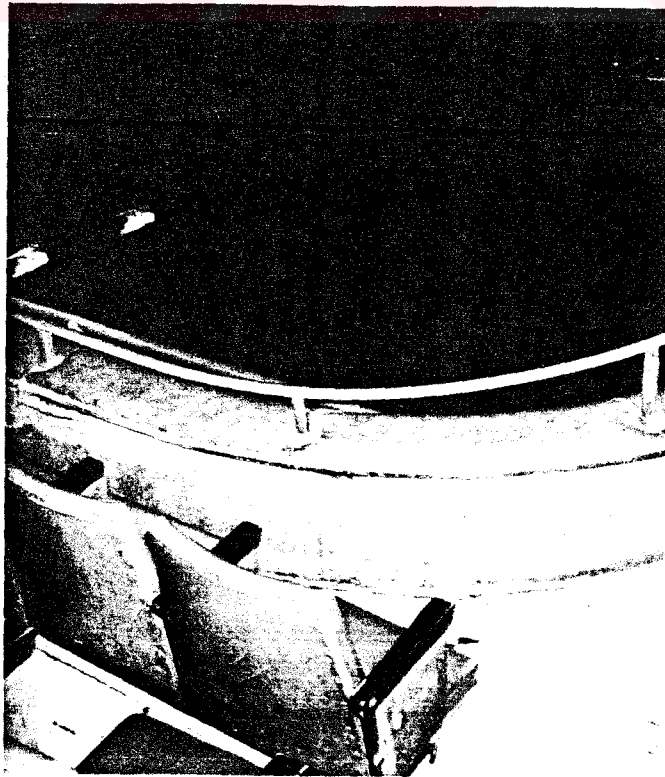
Salondaki koltuklar

Sahne ile ilk koltuk grubu arasındaki ilişki

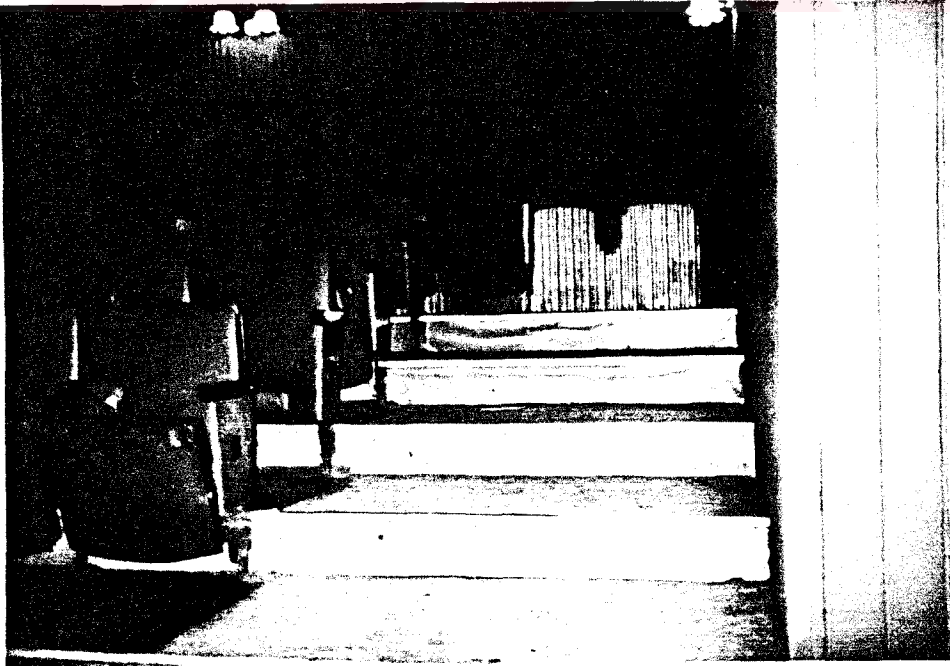
İki kat balkon

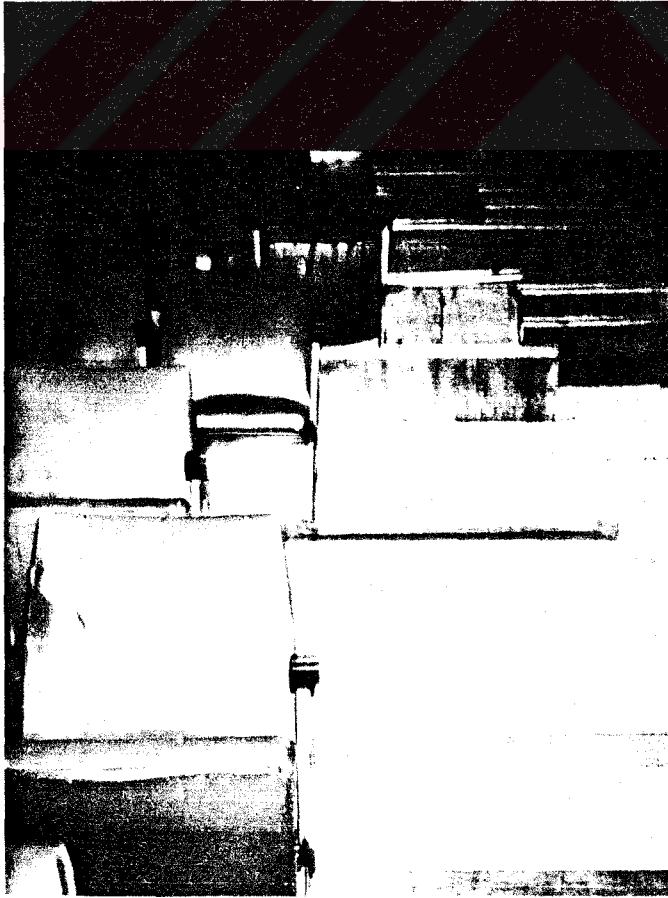
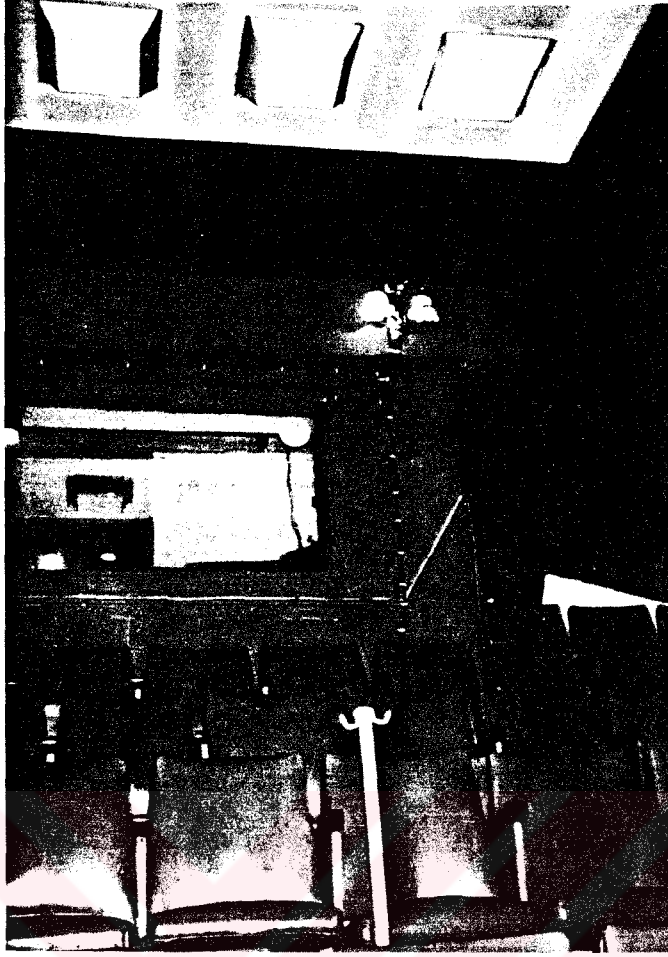

Birinci balkondan
görünüm

Birinci balkondan
görünümler

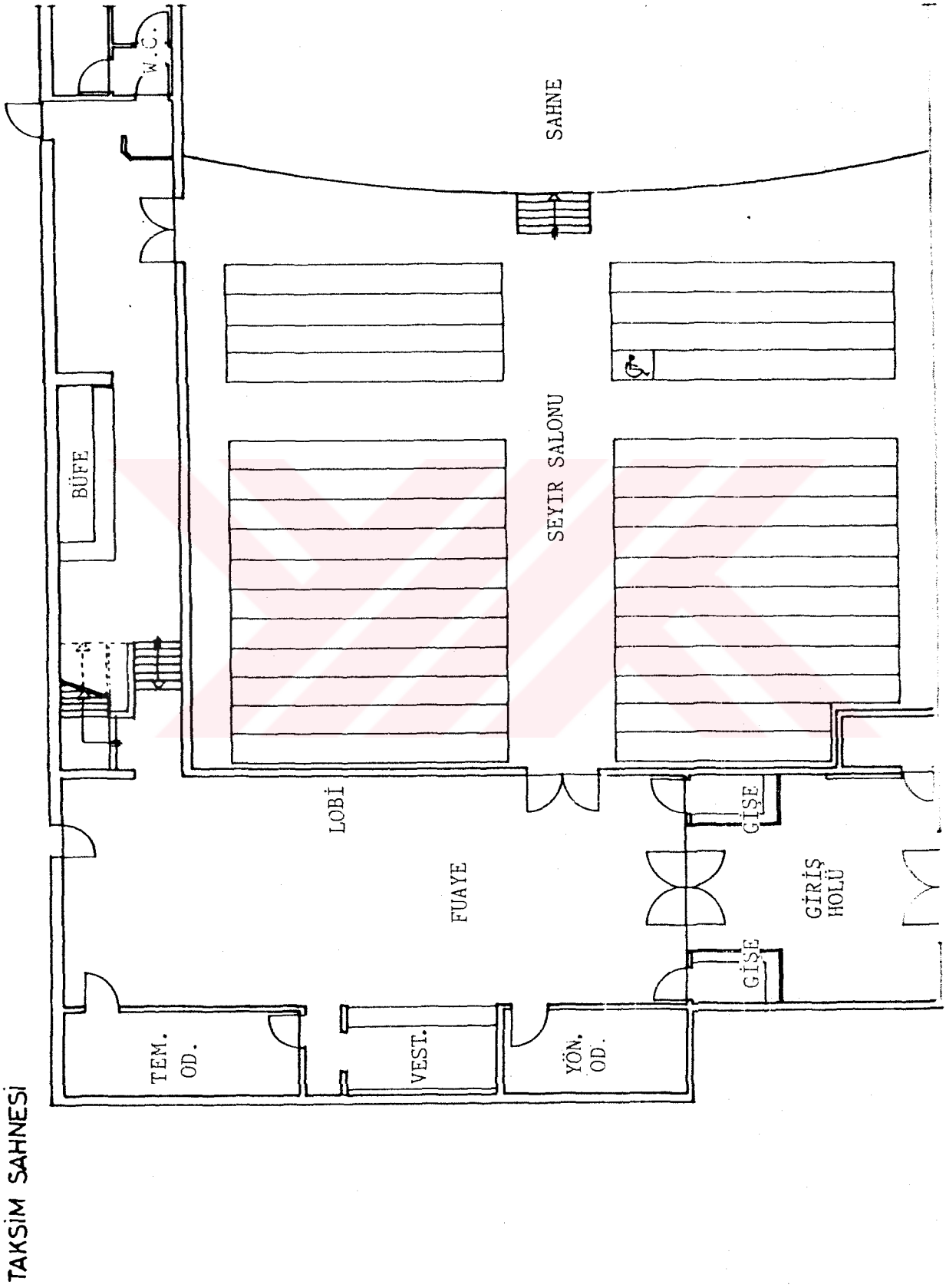

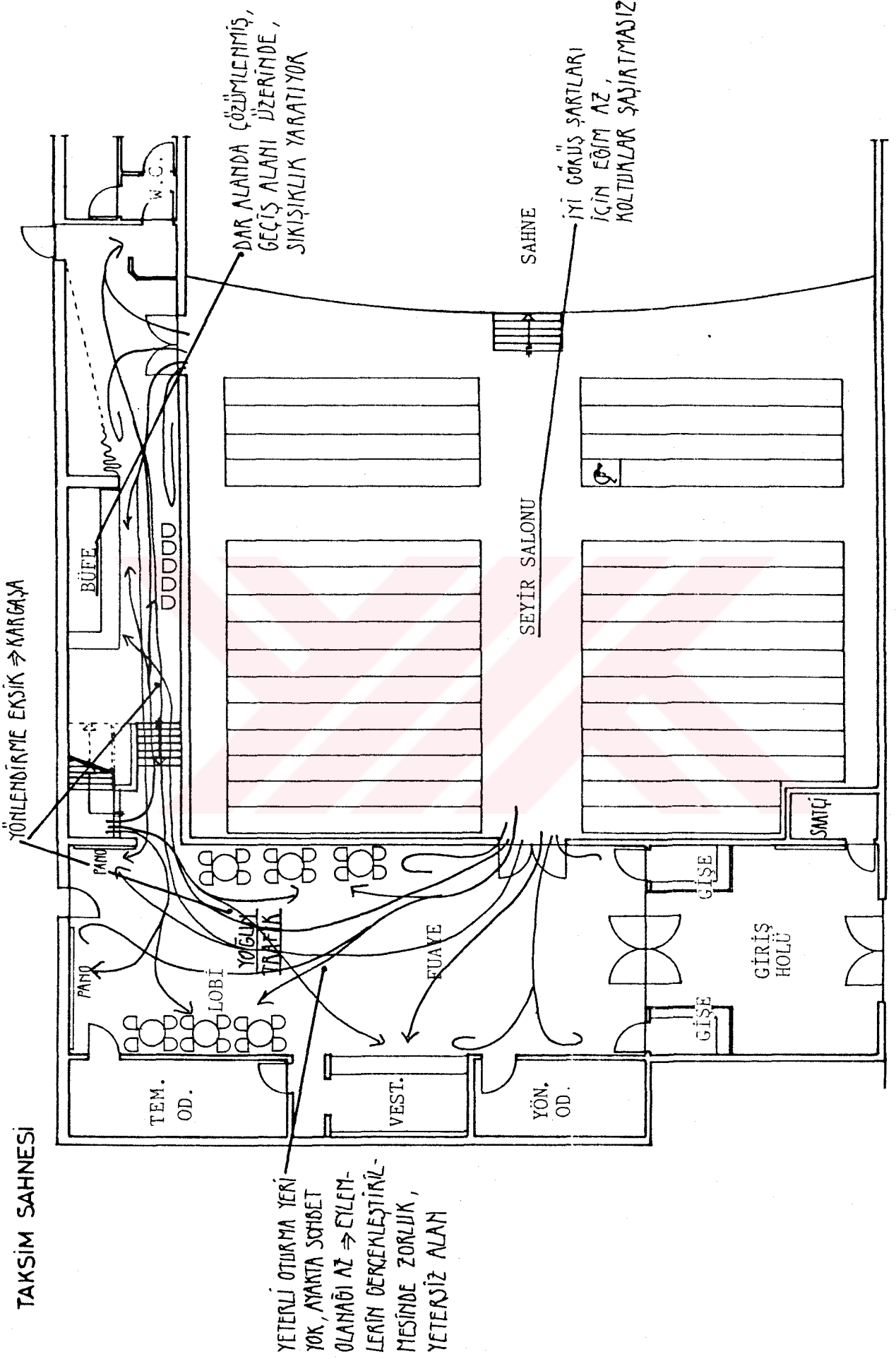
İkinci balkondan
görünümler

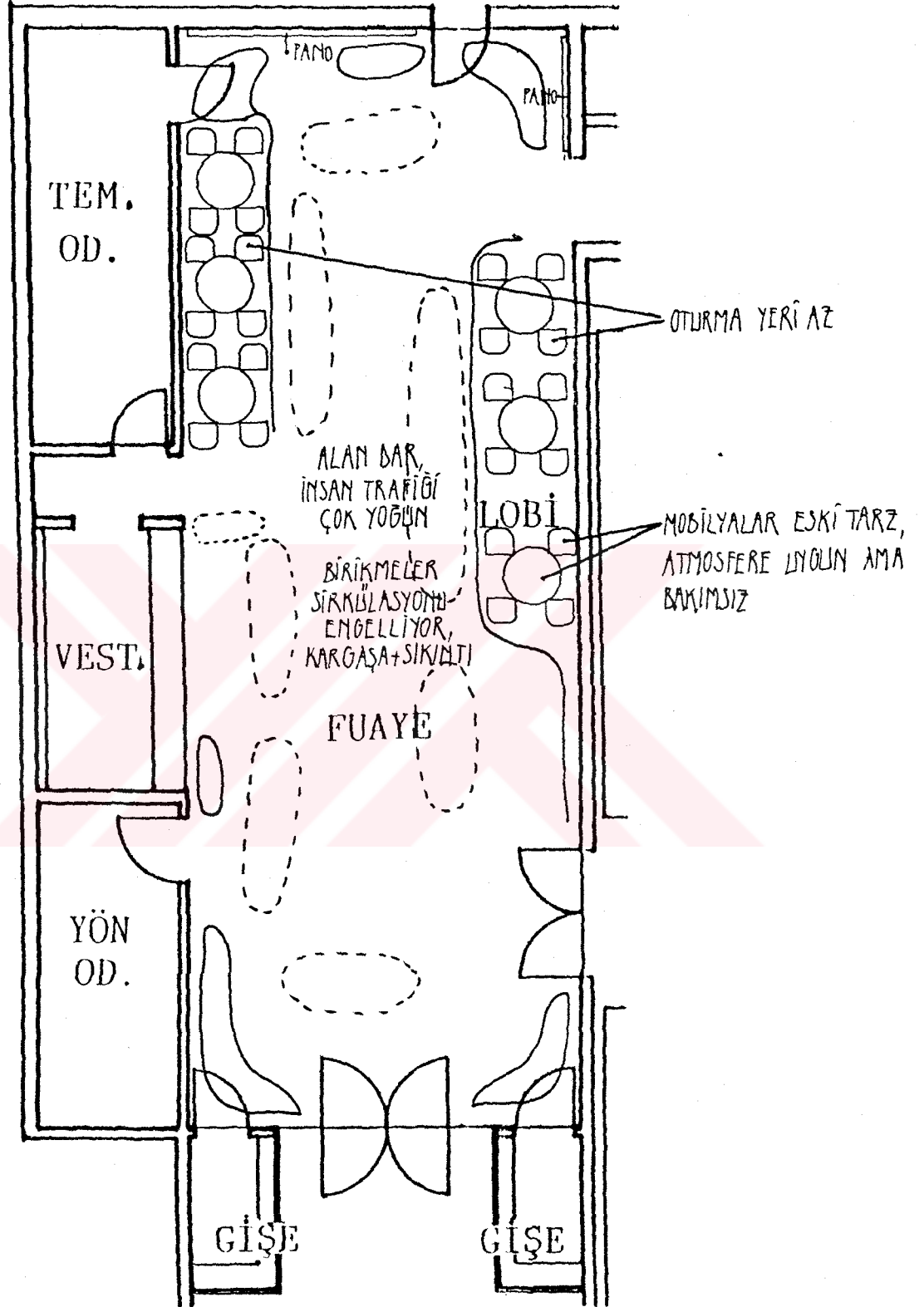
İki kat balkonda da aynı şekilde bir düzenleme mevcuttur. Seyircilerin üçünden alınan sonuca göre de özellikle ikinci balkondan oyunun çok zor izlendiğini, tiyatrodaki olması gereken oyunla ve oyuncularla olan bağlantının koptuğunu, yüz mimiklerinin rahat izlenemediğini söyleyebiliriz.

Oyunu izlerken hissedilenler hakkında alınan anket sonucu, %45 ile koltukların rahat olmadığı, %24 ile araların sıkışık olduğunu göstermektedir. %36'lık bir grup ise salonun havasının ağır ve/veya kuru olduğunu söylemektedir. Birkaç yanıtın birden verilebildiği, seyircinin oyunu izlerken hissettikleri hakkındaki sorunun sonucuna göre oyuna adapte olanların oranı %16 iken, çeşitli rahatsızlıklardan ötürü oyuna adapteleri bozulan kişilerin yanıtlarının %155' i kapsamıyla, %100' den ortaya çıkan %71' lik fazlalık, bunun nedenlerinin birçok etkene birden bağlı olduğunu ve bir kişiyi birçok etkenin birden rahatsız ettiğini vurgulayabilmektedir.

Taksim Sahnesi'nde yapılan anketin değerlendirilmesinden çıkarılan sonuçları; bu tiyatronun yetersiz olduğu, bunda en fazla lobinin küçük ve sıkıcı olmasının rol oynadığı ve bu konuda seyircilerden özellikle bakımsızlığı gibi daha birçok eleştirinin alındığı, ayrıca lobinin iyi düzenlenmemiş ve havasız olduğu, binanın en olumlu yönünün sahnesi olduğu ve oyunu izlerken oyuna adapte olamayan seyircilerin olanlardan fazla sayıda bulunduğu genelleri üzerinde toplanabilir.

— OYUN ARALARINDA BEKLEMELİK İÇİN BİRİNCİ DERECEDE TERCİH EDİLEN ALANLAR
 ---- İKİNCİ DERECEDE TERCİH EDİLEN ALANLAR

KENTER TİYATROSU

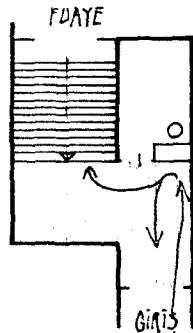
Harbiye meydanında bir apartman blokundan irtifak hakkı olarak, blok arkasına geçilen ve arka sokak üzerinde, üç küçük parsel ile mevcut bir apartmanın kısmen zemin, kısmen bodrum katlarını kapsayan alan üzerinde inşa edilmiştir. Mevcut bir hacime tiyatro işlevinin verilmesi ile 1968 yılında inşaat tamamlanmıştır. Mimari Metin Hepgüler'e, dekorasyon Bülent Erbaşar'a aittir.

Esas giriş ile salon arasında 9.50 m.'lik kot farkının olması nedeniyle, giriş holü iki kat fuayesi balkon ve parter birbirlerine yarım katlarla bağlanmıştır. Fuayeler, mevcut iki apartman blokunun altında düzenlenmiş olduğundan, bir takım kısıtlamalara bağlı kalarak çözüm yoluna gidilmiştir. Salon ve balkon, 150 kişi balkonda 300 kişi parterde olmak üzere toplam 450 kişilik seyirci kapasitesine sahiptir.

Bir tiyatro binasının gerektirdiği biçimde:

- 1- Giriş, gişe, fuaye, lobi, vestiyer, vb.
- 2- Seyir salonu
- 3- Sahne bölümü, sanatçı soyunma odaları vb. bölümlerden oluşan bir bütünlük içersindedir.

Ana caddeden, bir apartmanın zemin katında ilerleyerek biraz geride ve tam karşınızda kapıdan geçerek bulduğunuz gişe, önünde oluşturabileceği kuyrukla giriş hattını kesebilecek şekilde değildir. Gişenin yanından basamaklarla giriş kapısına ulaşıyorsunuz. Gişeler 450 kişilik kapasiteye uygun olarak, gişe önündeki kuyruktan sonra gerekli olan derinliği korumaktadır.

Şekil-70
Gişenin işleyişi

Ana giriş kapısı

Tiyatroya giriş

Gişe

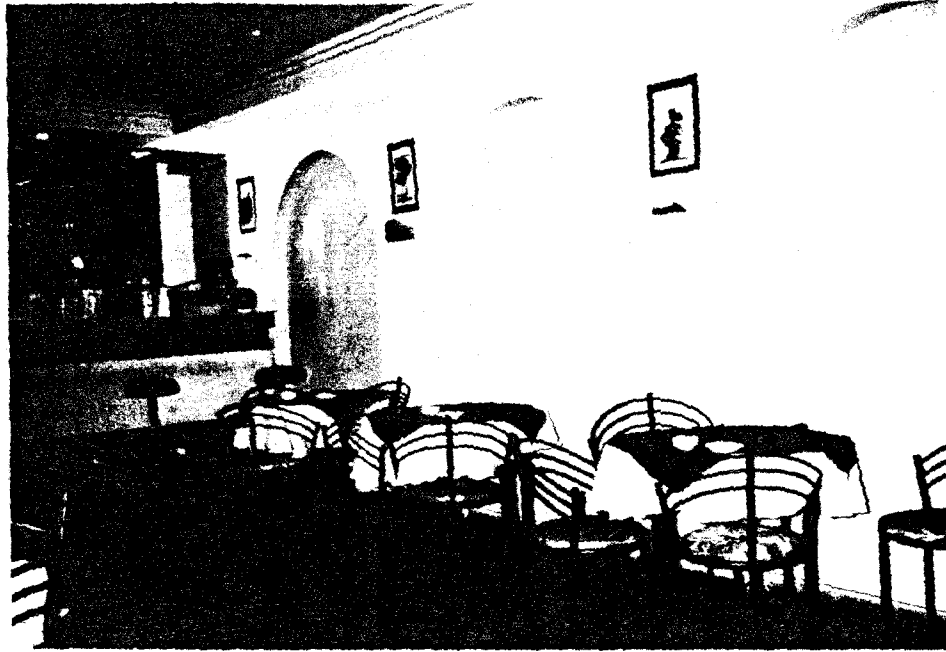

Fuayeye giriş

Vestiyere bakış

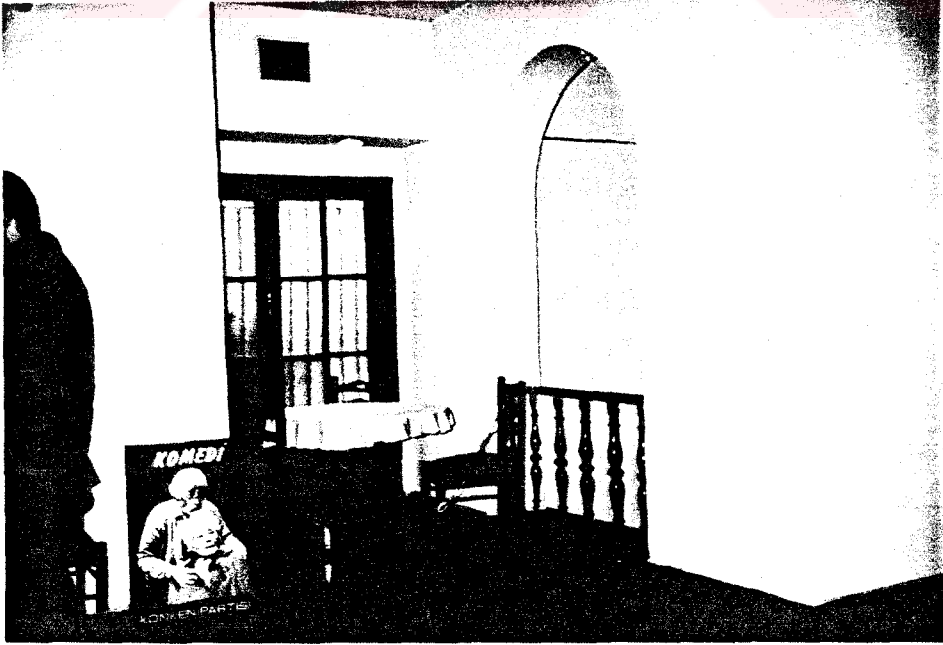

Kafe-bar

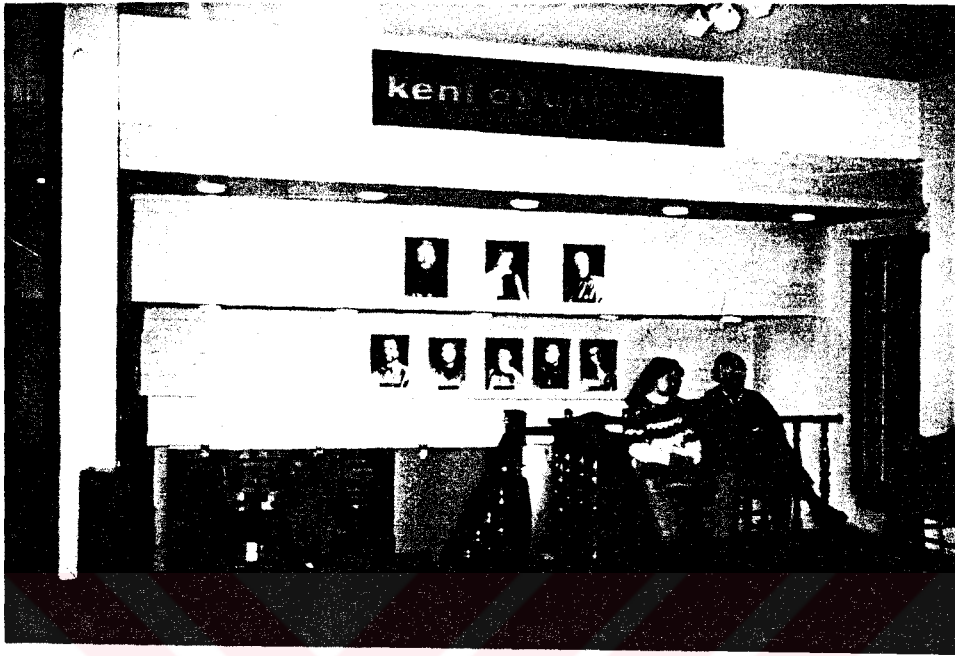
Dar alanlarda oluşturulmaya çalışılmış oturmalar, daimi kitap, afiş ve kaset sergi-satışı ve klasik bir büfe anlayışı yerine düzenlenmiş cafe-bar ve masalar etrafındaki oturma gruplarıyla samimi, sıcak bir ortam kurulmaya çalışılmış olduğu gözlemlenmektedir.

Tiyatroya giriş ve fuayede oturmalar

Fuayede bir oturma grubu

Fuayeden diğer birimlere geçiş

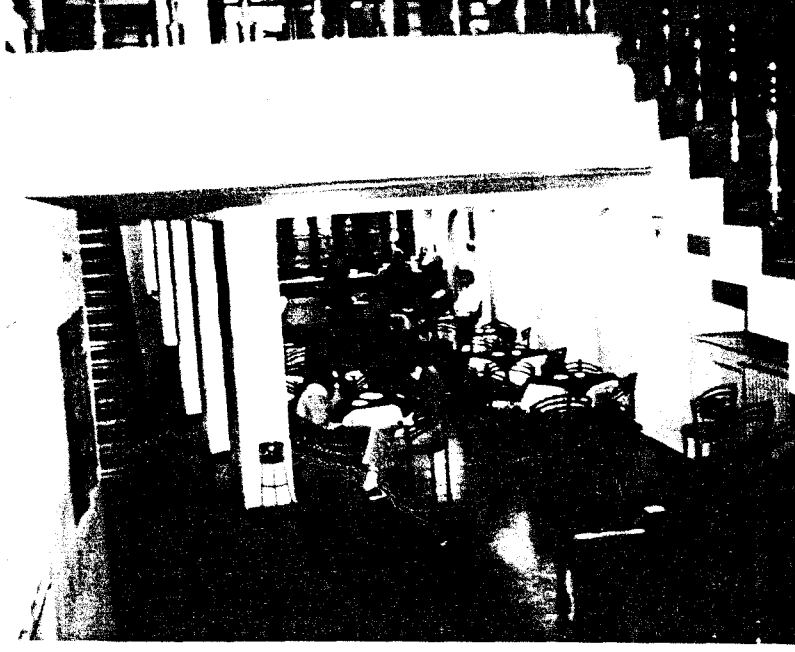
Sahanlıkta sergi-satış birimi ve yönetim bölümüne geçiş

Kitap, kaset, afiş sergi-satış birimi

Kafe-bara bakış

Kafe-bar

Seyir salonu yaklaşık 21 koltuklu 16 sıra ve bir aradan oluşmaktadır. İlk beş sıra hafif eğim üzerine oturtulmuş, arkaya doğru gidildikçe, altı basamakla salonun eğimi belirlenmiştir. Balkon da ise 19-20 koltuklu 6 sıra bulunmaktadır.

Alt salon

Seyir salonundan
görünüm

Balkon kapısı

Balkon

Sahne 10.50 m. açıklık ve 6.50 m. yüksekliğindedir. Genelde, sahneden salona inilen basamaklar sahnenin iki yanından yapılırken Kenter Tiyatrosu'nda bu basamaklar (7 riht) sahnenin salona kavuştuğu tüm sınır boyunca düzenlenmiştir. Bunun oyuncunun halkla olan iletişimini arttırabileceğini söyleyebiliriz.

Sahne ile ilk koltuk grubu arasındaki ilişki

ANKET DEĞERLENDİRMESİ

Kenter Tiyatrosu' nda 24.5 ve 27.5.1993 tarihlerinde, çeşitli yaş grupları ve her iki cinsten olan 80 kişi üzerinde yapılan ve bu kişilerden 69' u tarafından değerlendirilen anket sorularına göre aşağıdaki sonuçları çıkarabiliriz:

Tiyatronun girişiyle ilgili ilk iki soruda;

- 1- a) 5 kişi - %7
 b) 64 kişi - %93
 2- a) 59 kişi - %86
 b) 10 kişi - %14

yanıtları alınmış, giriş kapısını bulamayan 10 kişinin hepsinde bu tiyatroya ilk kez gelmedikleri tespit edilmiştir. Girişi bulamayan kişilerin bu sorun için nedenleri ise, tiyatronun girişinin içeride saklı gibi kalması, çarpıcı işaretlerin olmaması, pasaj izlenimi ile çevreleyen diğer dükkanlar arasında kaybolması olmaktadır.

Seyircilerin tiyatroya gelişleri ile ilgili sonuçlar 3. ve 4. sorulardaki gibidir:

- 3- a) -
 b) -
 c) 3 kişi - %4
 d) 66 kişi - %96
 4- a) 29 kişi - %42
 b) 21 kişi - %30
 c) 6 kişi - %9
 d) 3 kişi - %4.5
 e) 7 kişi - %10
 3 adet boş yanıt

Binayı yetersiz bulan 12 kişiden 7' si haftada bir ve daha sık ya da iki haftada bir sıklıkta ve 6 ve üstü sayıda tiyatro binasına gitmiş olan kişilerden oluşmaktadır. Binayı yeterli ve en iyilerinden olarak nitelendiren 37 kişiden

29' u 6 ve üstü sayıda tiyatro binasına iki haftada bir ya da haftada bir ve daha sıklıkta giden kişilerden oluşmaktadır.

- 5- a) -
b) 12 kişi - %17
c) 20 kişi - %28
d) 27 kişi - %38
e) 11 kişi - %16

1 adet boş yanıt

Bu tiyatro binasını yetersiz bulma nedenlerinin başında; salonun dar, küçük, rahatsız ve koltukların çok bitişik olduğu gelmektedir. Diğer yetersizlik görüşleri; bir kişiden "sahnenin küçüklüğü", bir kişiden "girişin daha gösterişli", bir kişiden ise "her bakımdan" yetersiz üzerinedir.

Binayı yeterli görenler, bulunduğu semt ve ulaşım açısından, fonksiyonel oluşu, binanın ekonomik olarak kullanılışı, seyretme, koltuk düzeni, akustik ve genel olarak salon, sahne ve iç düzenleme açısından yeterli görmüşlerdir.

Binayı en iyilerinden olarak niteleyenler, dekorasyonu, rahatlığı, sahne ve seyir salonunun düzenini vurgularken bir kişi de her bakımdan tiyatroyu en iyilerinden kabul etmektedir.

Bina ile ilgili görüşlerin istendiği 6. sorunun sonuçları ise şöyledir:

- 6- a) 3 kişi - %4
b) 7 kişi - %10
c) 6 kişi - %9
d) 1 kişi - %1
e) 34 kişi - %49
f) 2 kişi - %3
g) 4 kişi - %8
h) -

i) 15 kişi - %22

2 adet boş yanıt

Burayı dzenli bulan 34 kişinin hepsi daha once gelmiş olanlardan oluşmaktadır. Yetersiz bulan 15 kişiden 5' i ilk kez gelen kişilerdir.

Binayı yetersiz bulanlara yoneltilen yedinci sorunun sonuçları aşağıdaki gibidir:

7- a) 11 kişi - %16

b) 8 kişi - %12

c) 6 kişi - %9

d) 13 kişi - %19

e) 8 kişi - %12

f) 1 kişi - %1

g) 20 kişi - %29

Diğer) 10 kişi - %15

27 adet boş yanıt (26' sı yeterli bulan)

En bnyk eleştiri, sıralar arasındaki uzaklıklar ve giriş ile gişe uzerinedir. Birden fazla yanıt verenler, 6 ve uştu sayıda tiyatro binasına ve sıklıkla gitmiş olan kişilerden oluşmaktadır. Onların eleştirilerinin yoğunluğu da genel gibidir. "Diğer" olarak ileri surlen fikirler ise balkonun en uř sıraları ve sadelikten uzak, geleneksel, rutin oluşu uzerinedir.

Binanın olumlu yonleri ile ilgili yanıtlar şoyledir:

8- a) 5 kişi - %7

b) 6 kişi - %9

c) 18 kişi - %26

d) 14 kişi - %20

e) 4 kişi - %6

f) 4 kişi - %6

g) 11 kişi - %16

h) 8 kişi - %12

i) 14 kişi - %20

Diğer) 4 kişi - %6

8 adet boş yanıt - %12

En olumlu etki yapanın %26'lık bir oranla "sahne" olduğu görülmektedir. Bunu izleyen seçenekler ise "seyir salonunun düzenlenişi" ve "samimi ortam" dır.

Seyircilerin lobi hakkındaki düşüncelerini saptamak üzere sorulan 9. ve 10. sorulardan alınan yanıtlar ise şöyledir:

9- a) 2 kişi - %3

b) 11 kişi - %16

c) 9 kişi - %13

d) 20 kişi - %29

e) 15 kişi - %22

f) 11 kişi - %16

7 adet boş yanıt - %10

10- 58 adet boş yanıt - %84

Lobinin iyi düzenlenmediği hakkındaki görüşler şunlardır: Lobi değişik katlara yayıldığı için ortak mekan duygusunu geliştirecek bir düzenlemeye gitme gerekliliği, insan trafiğinin yoğunluğundan hareket alanının azolması, masalar etrafındaki oturma grupları yerine daha değişik grupların düzenlenmesi, dar, uzun, sıkışık, loş ve mekanik oluşu.

Oyunu izlerken hissedilenler üzerine olan 11. sorunun yanıtları:

11- a) 8 kişi - %12

b) 1 kişi - %1

c) 1 kişi - %1

d) 9 kişi - %13

e) 9 kişi - %13

f) 21 kişi - %30

g) 20 kişi - %29

15 adet boş yanıt - %22

En büyük sorunun koltuk aralarının sıkışıklığı üzerine ol-

duğunu görürken (%30), ona yakın oranda (%29) kişinin de bir rahatsızlık duymadan oyuna adapte olabildiğini görüyoruz.

TİYATRONUN KONFOR DÜZEYİ VE SORUNLARI

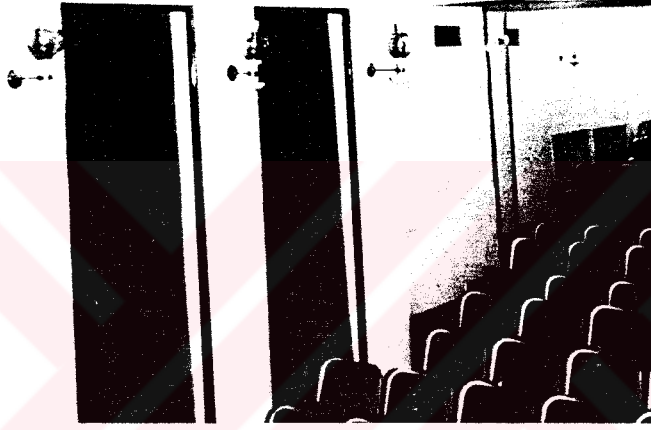
Tiyatronun giriş kapısının içerlek kalması yaşanan ilk sorundur. Ankete göre girişi bulamayan kişilerin görüşleri de bu yöndedir. Dar uzun bir yol, dostlarını bekleyenler için dar kenarlardaki yığılmalardan dolayı sıkıntı yaratmaktadır. Bina üzerine genel görüşlerde en çok yığılma, diğerlerine göre yeterli ve düzenli bir bina olduğu üzerinedir. Yetersiz bulanlar ise sadece %17' lik bir kısmı kapsamaktadır. Girişten itibaren başlayan merdivenler, fuaye ve lobiyi de bölerek, dar alana sahip olan bu alanlardaki trafiği de yoğunlaştırmaktadır. Aralarda, merdiven basamaklarına kadar her yerin dolduğu tiyatrodaki seyircilerin en çok şikayet ettiği trafiğin yoğunluğu olmuştur. Genelde soğuk renk ve malzemelerden oluşan fuaye ve lobinin seyirci tarafından sahnenin olumluğundan sonra, en büyük oranda samimi bulunmasının nedenlerini, dar alanlarda yakın insan ilişkilerine daha fazla olanak vermesi, kafe-barıyla karşılıklı bir şeyler yiyip, içerek oturma olanağını tanımasından kaynaklandığını düşünebiliriz.

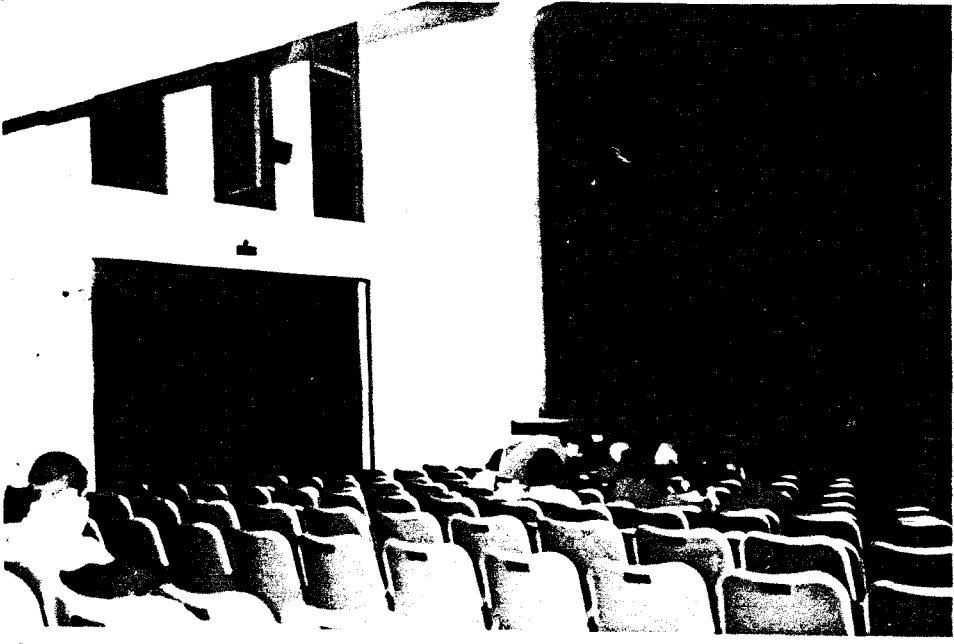
Kafeden bir görünüm

Yetersiz bulma nedenleri ise dar, sıkışık ve bir katta toplanmış olmamasıyla, hareket olanaklarını kısıtlamasıdır.

Daha ılık tonlarda düzenlenmiş olan seyir salonunun yerleri sütlü kahve renginde halıyla kaplanmış, koltukların döşemesi kahverengi deriden yapılmış ve tavan, duvar ve korkuluklarda ahşabın, dekoratif olarak kullanımına gidilmiştir. Beyaz renkli duvarlar ve deri malzemeden dolayı gıcırdayan koltuklar dikkati dağıtmaktadır. Ayrıca içeriden telefon zil seslerinin duyulmasından, ses yalıtımının çok iyi olmadığını da söyleyebiliriz. Salonun aydınlatmasında sarı ışığın kullanılmasını, sıcak bir etki vermesi bakımından olumlu sayabiliriz. Amacın oyunu seyretme olması açısından, en fazla tepkileri alan yerin seyir salonu olduğunu görüyoruz. Her ne olursa olsun oyuna adapte olmaya çalışan seyircinin, diğer mekanlardan daha fazla seyir salonunu önemseydiğini söyleyebiliriz. Bina hakkında ilk izlenimin, seyir salonunu değerlendirmede bir kriter olabileceğini de göz önüne almak gereklidir. Seyircilerin %29' u salondaki sıralar arasındaki uzaklığı yetersiz bulmuş, %19' u ise koltukların yerleşimini kötü olarak nitelendirerek, en büyük oranları belirlemişlerdir. Koltuk aralarının dar olması, seyircinin yerine yerleşmesinde ve salonu terketmesinde zorluk çıkartmaktadır. Koltukların düzenlenmesine getirilen eleştirilere dayanarak, salonun en öndeki koltuğunun, seyircinin ancak sahne döşemesini görebileceği şekilde düzenlenmesi gerektiğini düşünerek, bu salonda, ilk sıralarda oturanların göz seviyelerinin sahnenin daha altında kalması yüzünden, rahatça oyunu izleme olanaklarının olmadığını söyleyebiliriz.

Çıkışlar

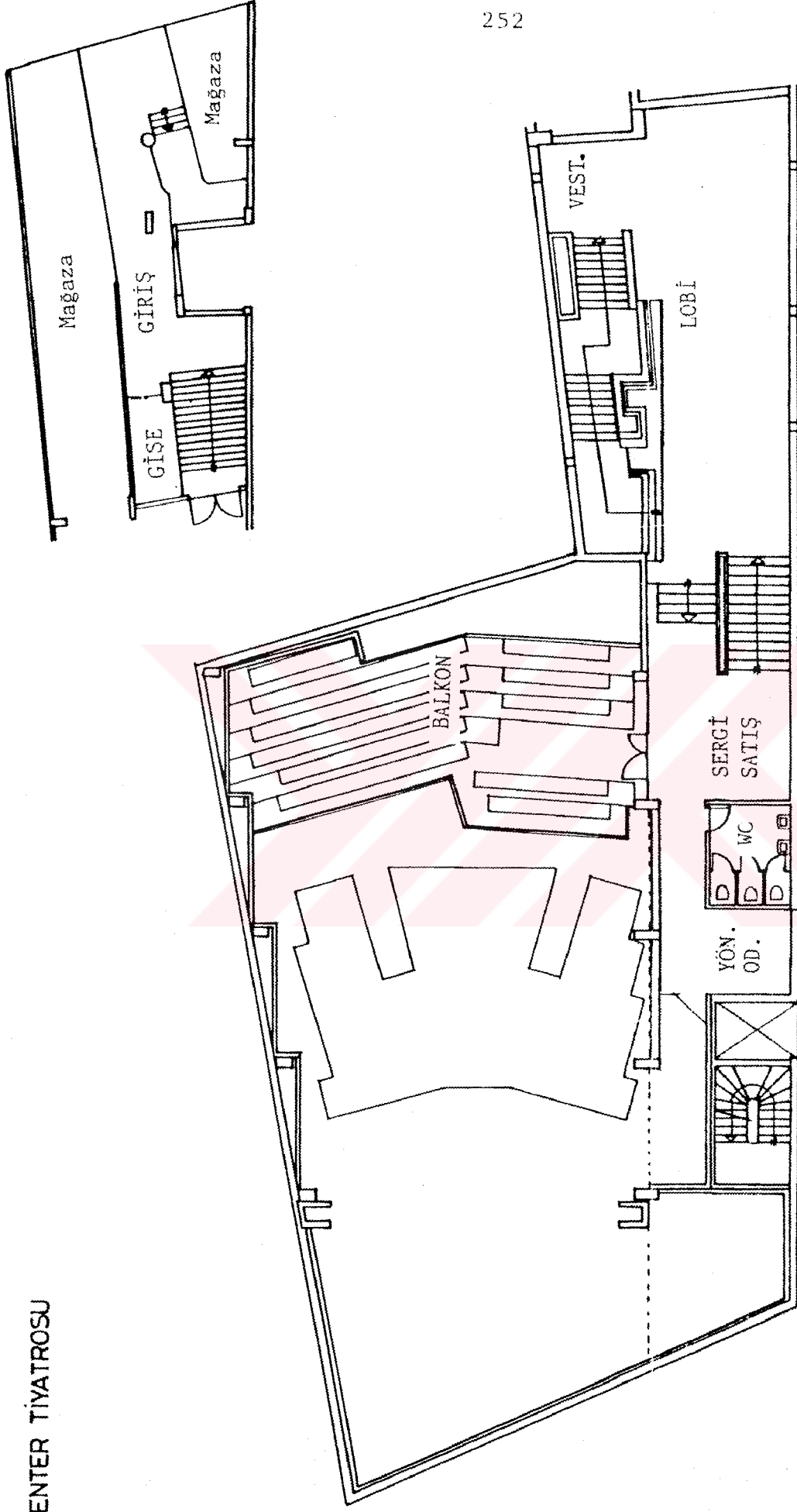
Sahne yüksekliği ile koltukların ilişkisi

Çıkışların rahatlıkla algılanabilmesi seyirci için huzur vermektedir. Çıkışları rahat göremediğini söyleyen bir kişi olmuştur. Oyunu izlerken hissedilenler hakkında alınan sonuç, tiyatronun seyirci açısından en önemli yeri olan salon için, yine seyirciler tarafından belirlenen genel bir yargıyı ortaya koyabilir. Oyunu izlerken, koltuk aralarının sıkışıklığından rahatsız olan %30' luk seyircinin yanında, oyuna tam olarak adapte olup, diğer etkenler tarafından dikkati dağılmayan seyircilerin oranı ise %29' u kapsamaktadır.

Kenter Tiyatrosu için yapılan anketin değerlendirilmesiyle en belirgin olarak ortaya çıkan sonuçlar; tiyatronun yeterli ve düzenli olduğu, en olumlu yerinin sahnesi olup, koltuk aralarının sıkışık ve sıraların yetersiz uzaklıkta düzenlendiği, lobisinin trafiğinin çok yoğun ve oyuna adapte olamayanların sayısının olanlardan fazla olduğudur.

Sonuçlardan bir genelleme yapılacağı gibi, insan davranışlarını etkileyen bir çok etkenin var olduğunu tekrarlamak gereğini duymaktayız.

KENTER TİYATROSU

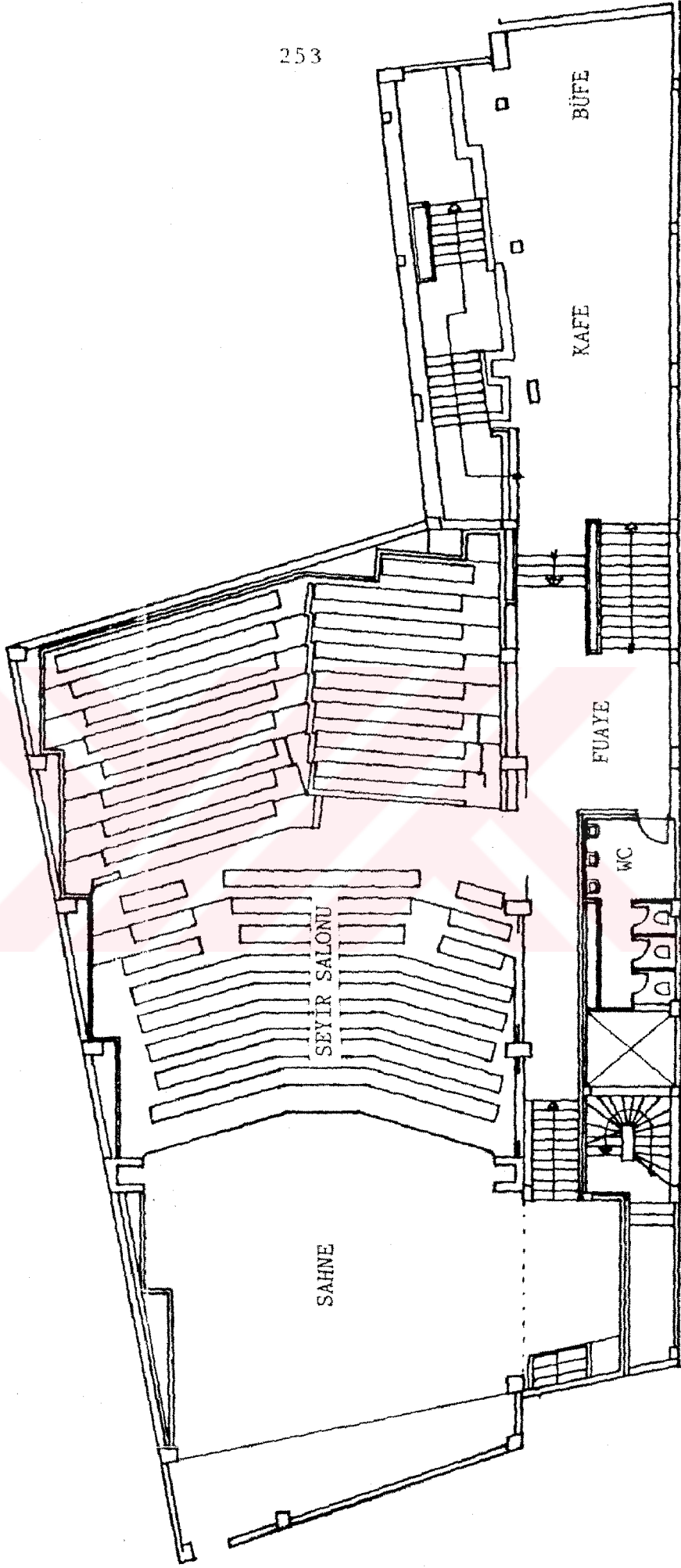

252

Asma kat

Şekil-71

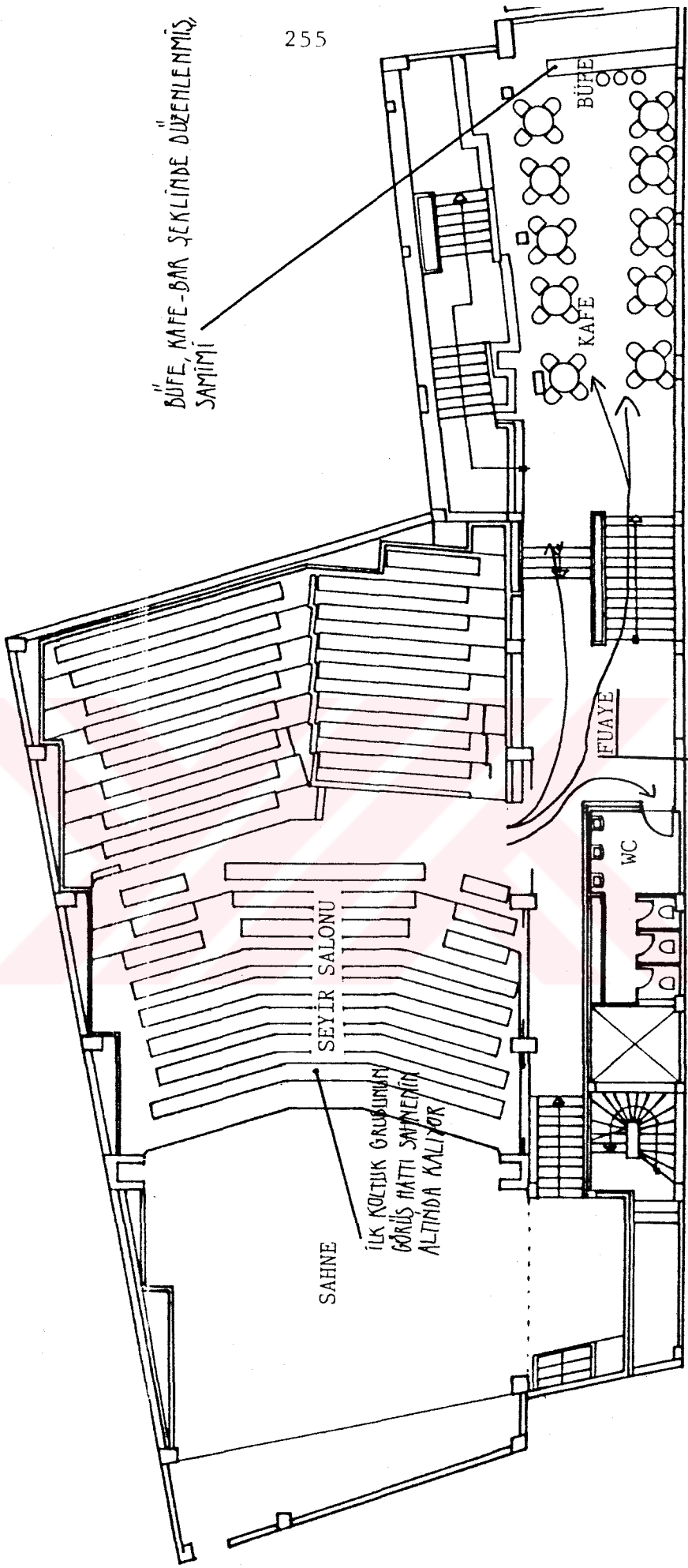
KENTER TİYATROSU

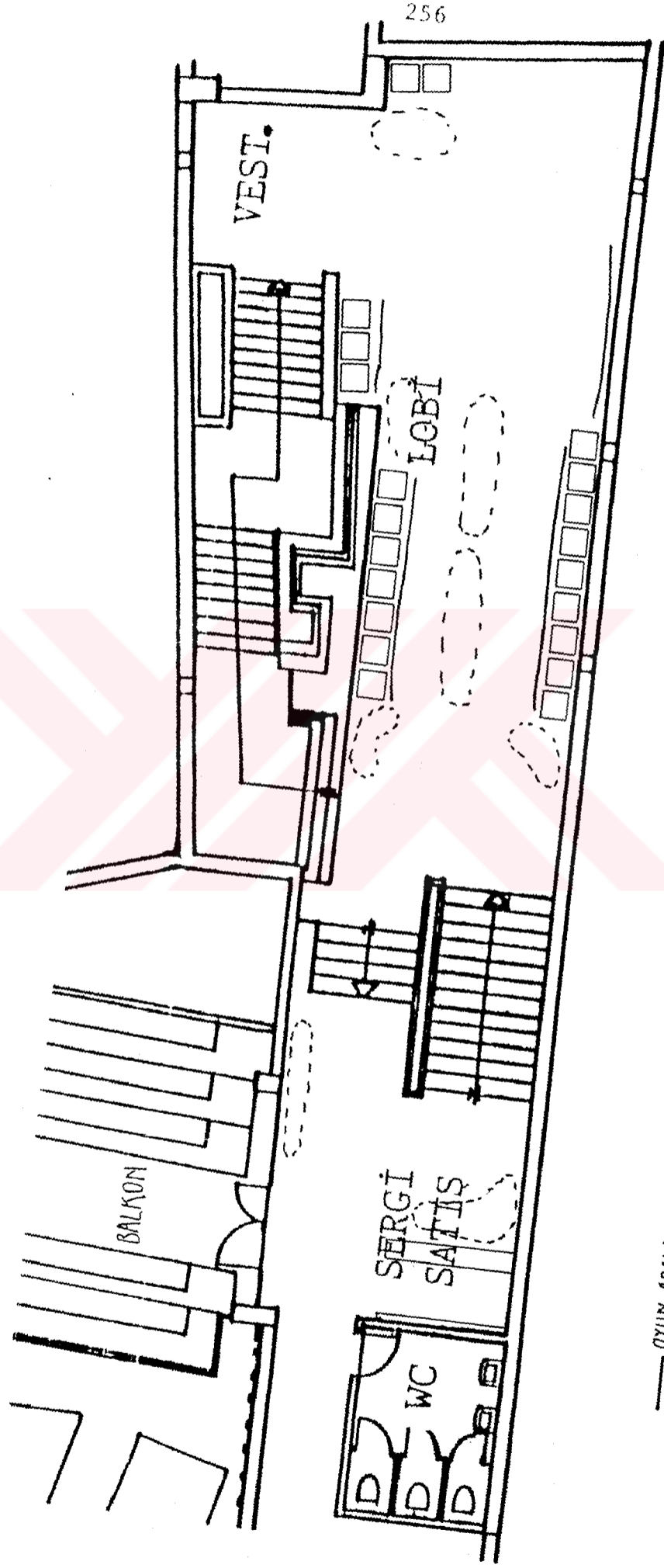
Şekil-72

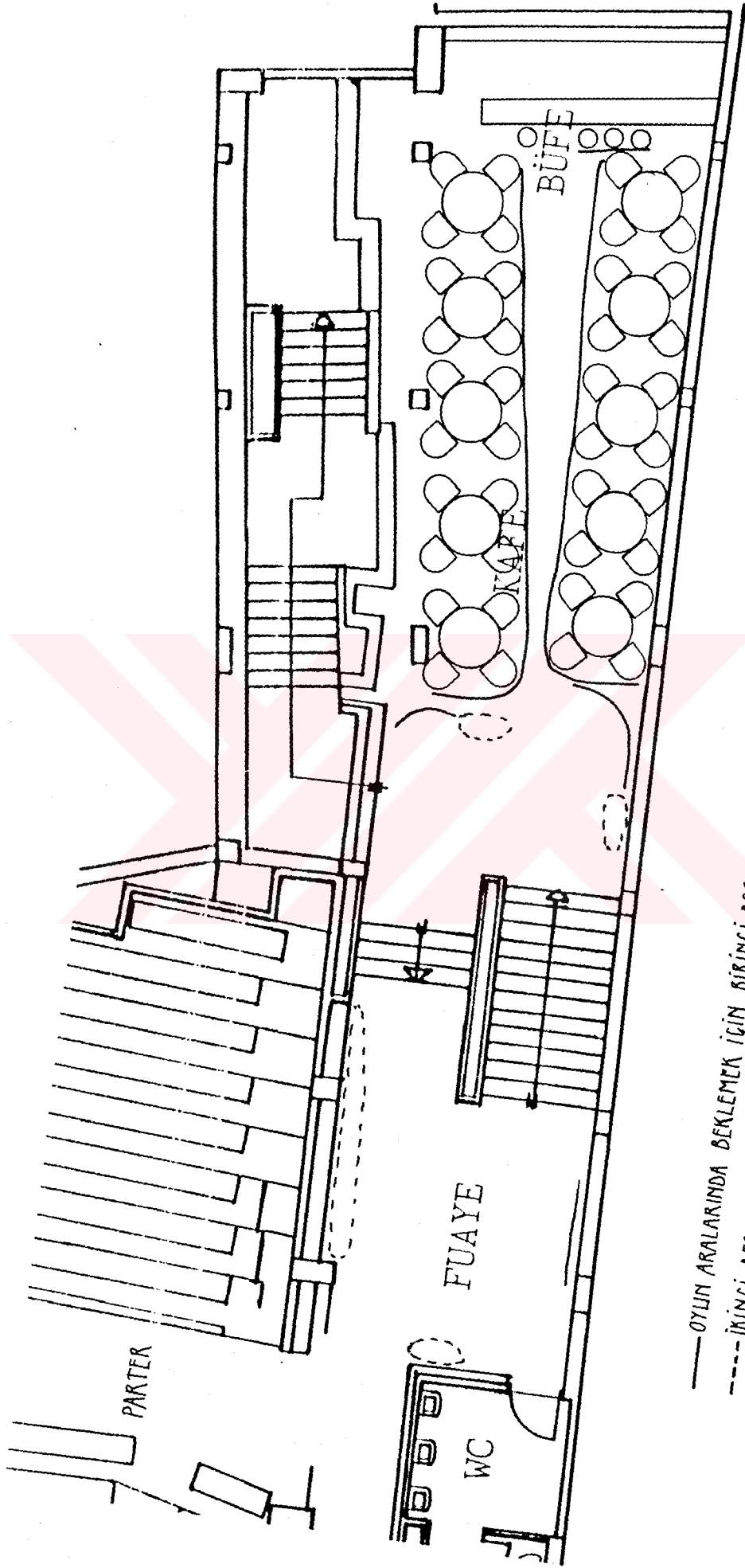
KENTER TİYATROSU

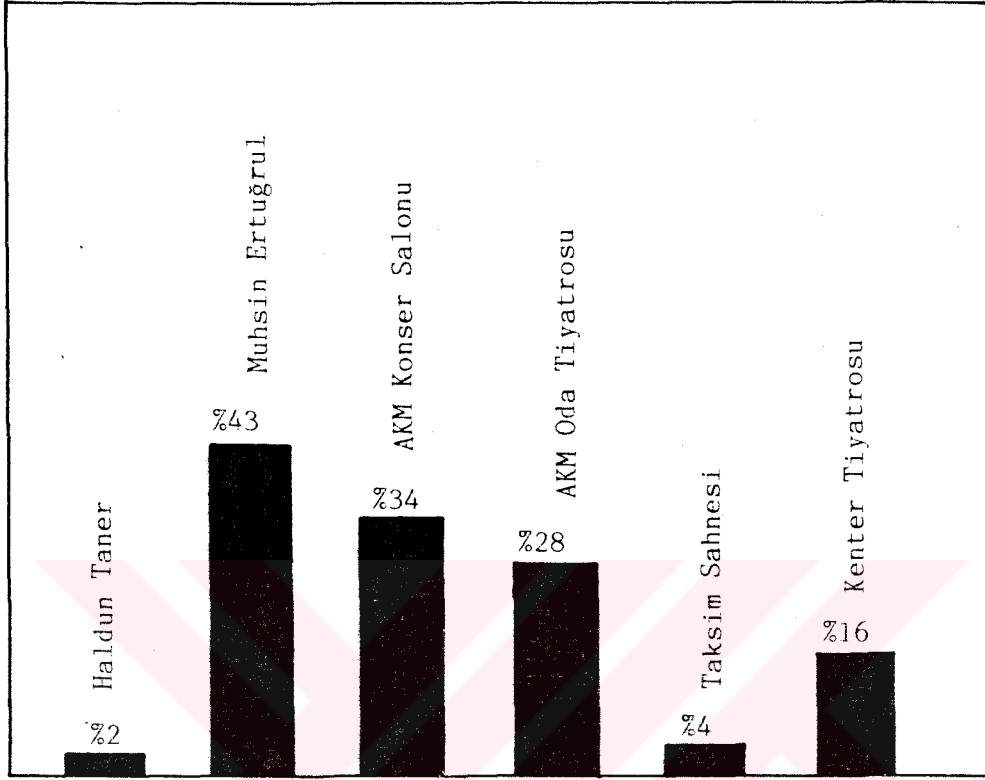
DAR ALANLAR DİNLENME MEKANLARINDA RAHATSIZLIK VE SIKINTI YARATIYOR, SİRKÜLASYONDA DÜZENSİZLİK + KARGAŞA

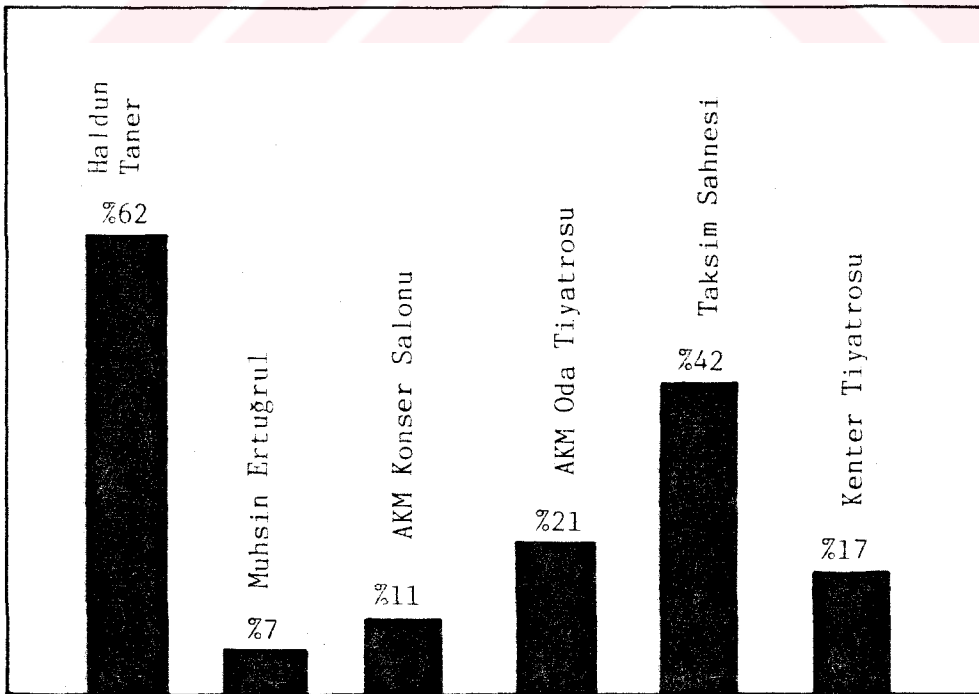
Şekil-75

1- Ankete Katılan Seyircilerin Gördükleri Tiyatro Binaları Arasında Yaptıkları Karşılaştırmaların İncelenen Tiyatrolara Göre Dağılımı

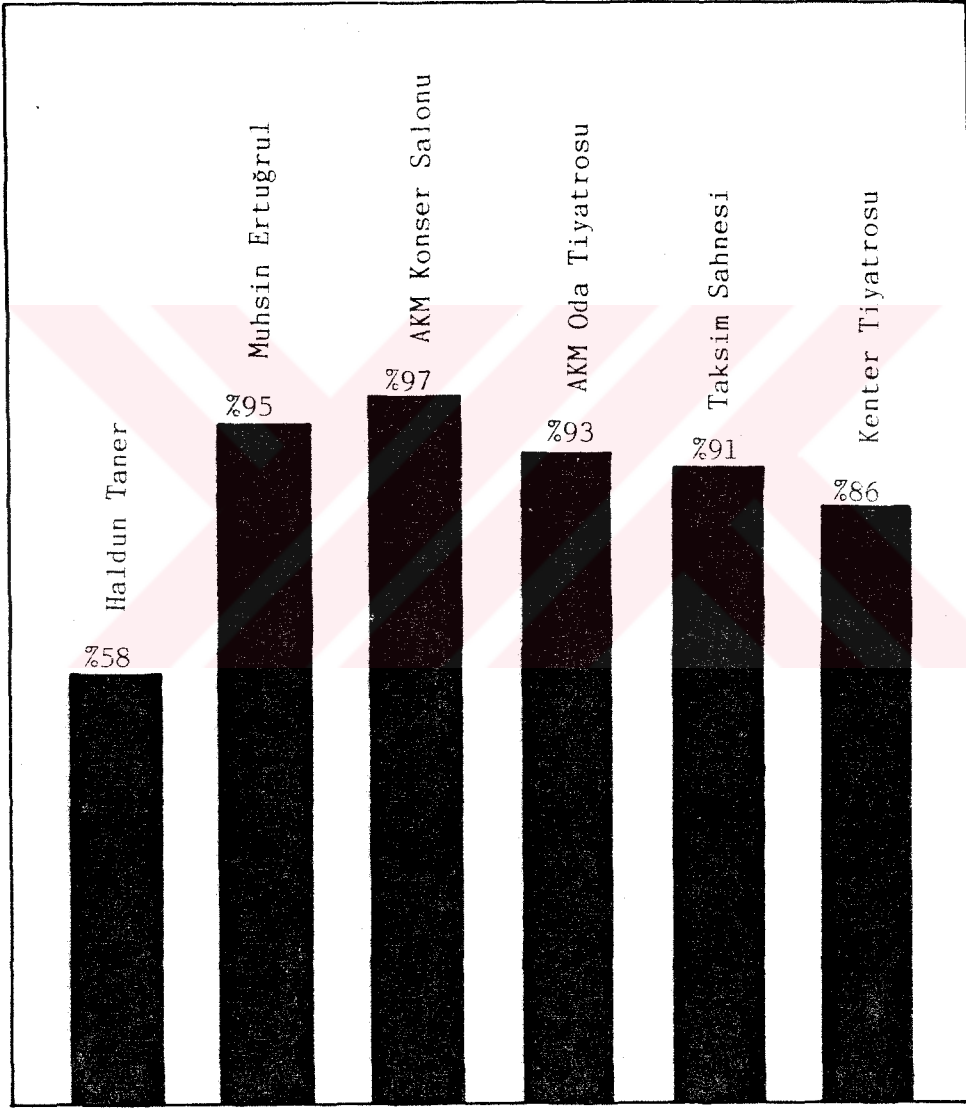

A- " En İyilerinden " kıyasına göre

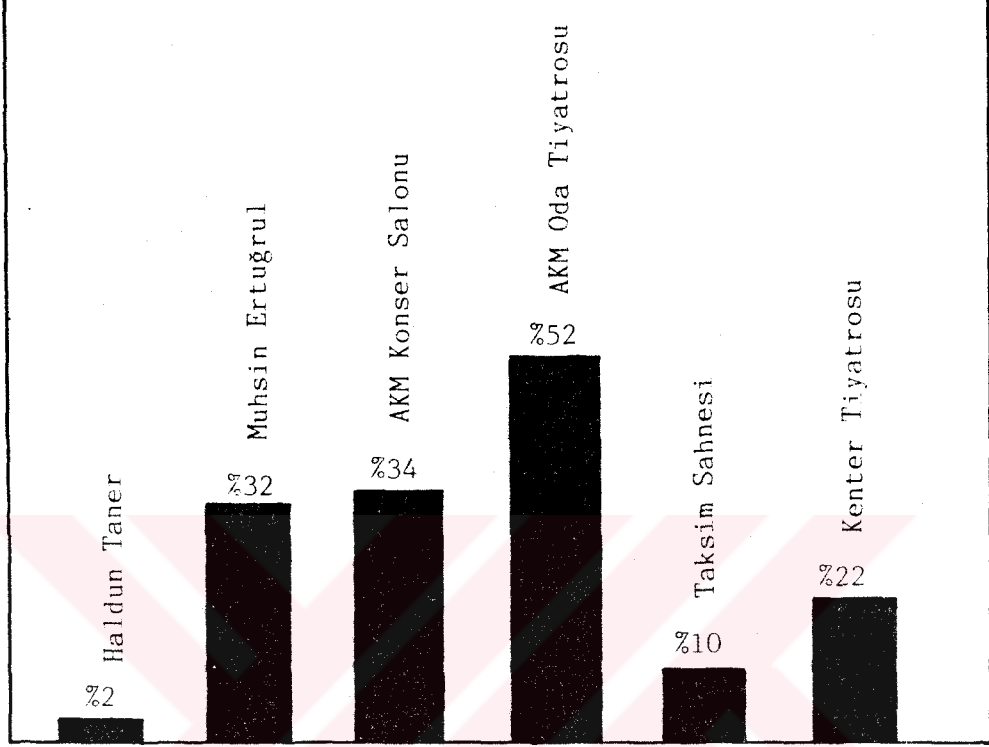

B- " Yetersiz " kıyasına göre

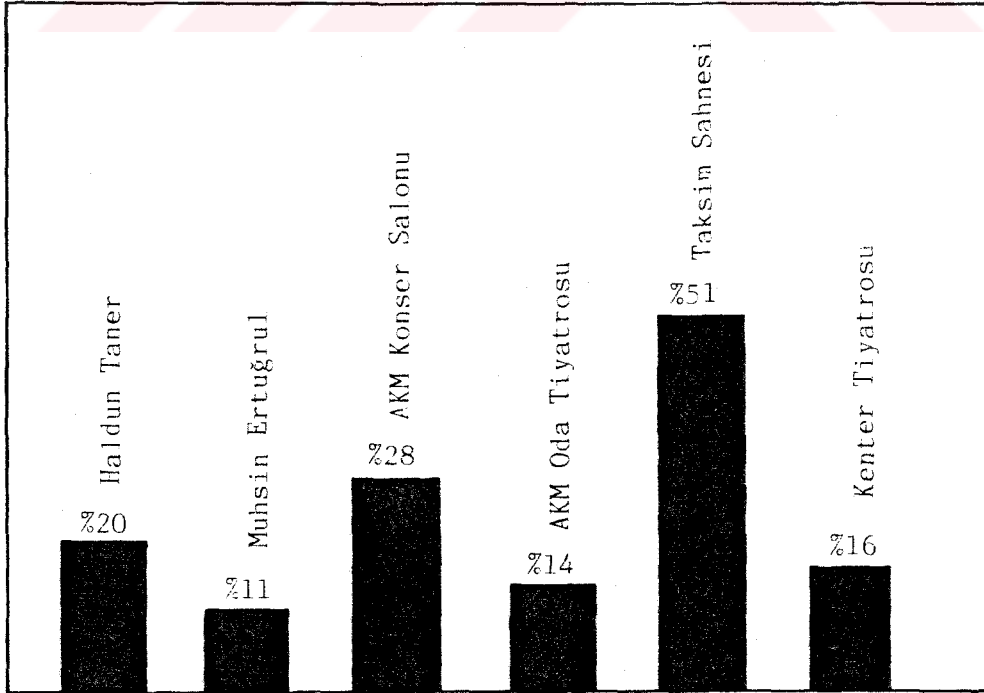
2- Ankete Katılan Seyircilerin Tiyatro Binasının Giriş Kapısını Rahatlıkla Bulabilme Oranlarının İncelenen Tiyatrolara Göre Dağılımı

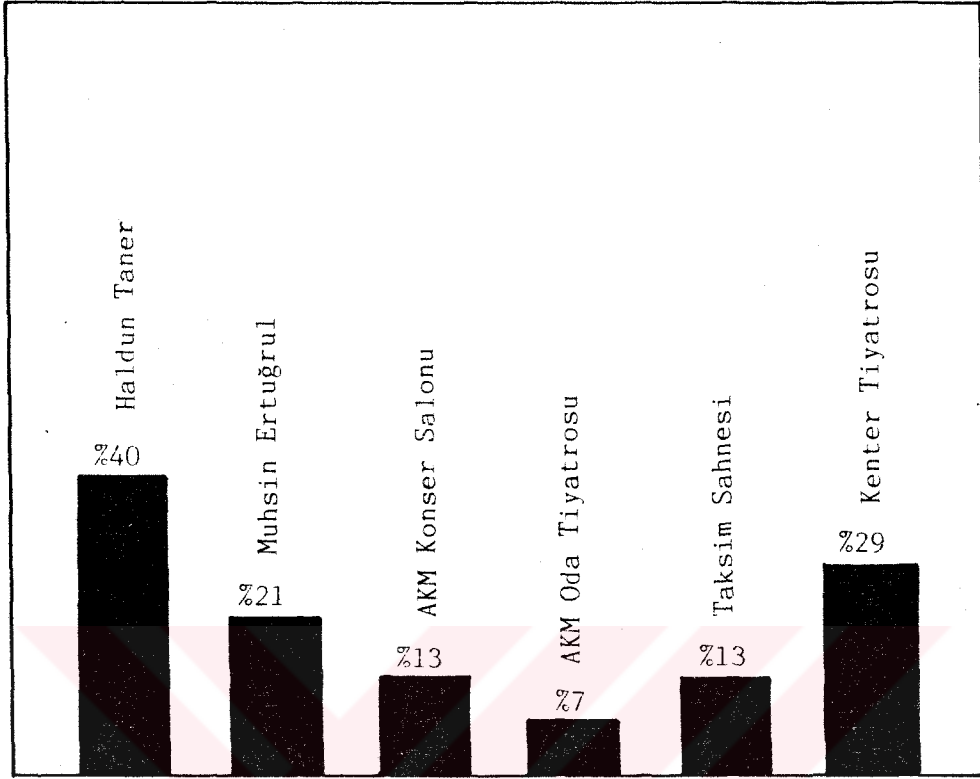
3- Ankete Katılan Seyircilerin İncelenen Tiyatro Binalarının Lobileri Hakkındaki Görüşlerinin Tiyatrolara Göre Dağılımları

A- Lobinin " İyi Düzenlenmiş " olduğu ölçütüne göre

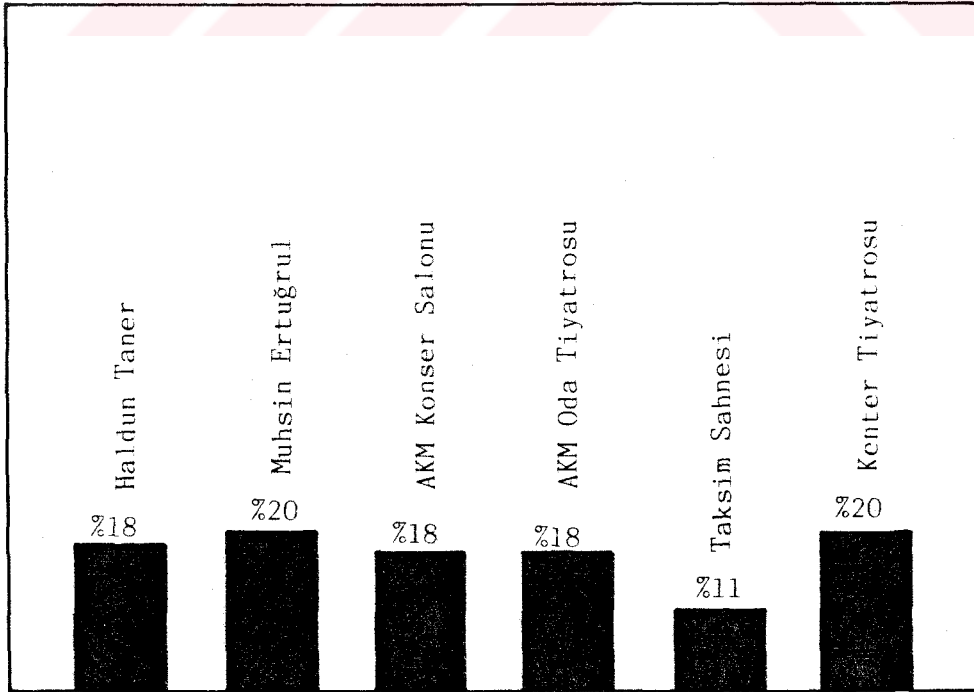

B- Lobinin " İyi Düzenlenmemiş " olduğu ölçütüne göre

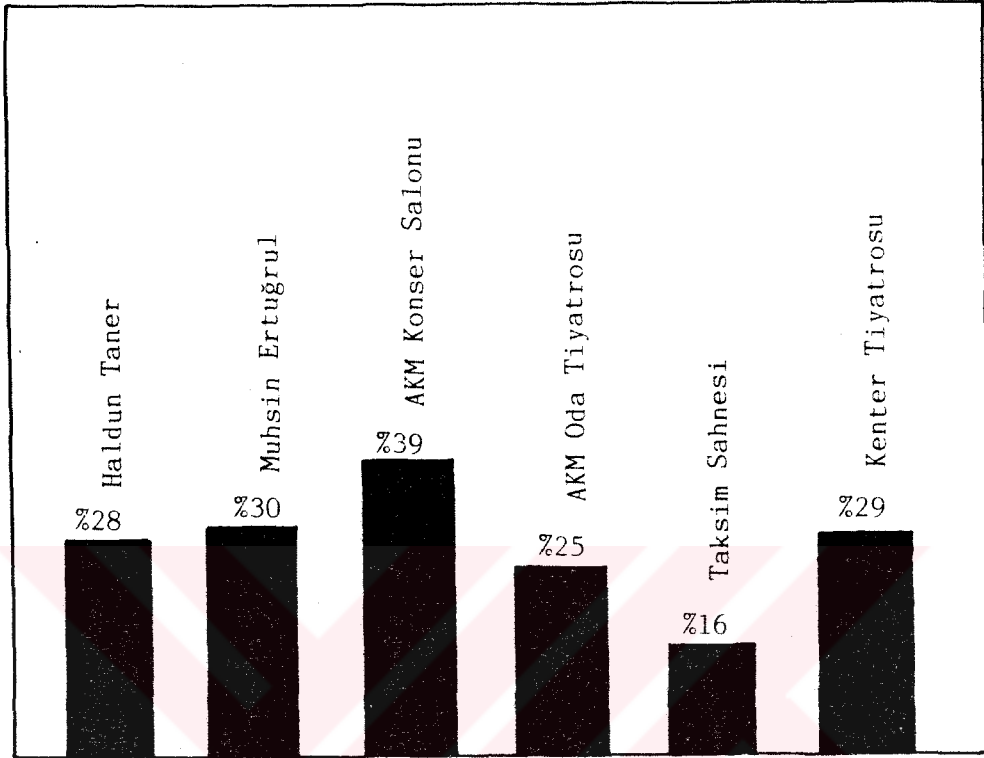
C- Lobide " İnsan trafiğinin çok yoğun oluşu " ölçütüne göre

4- Ankete Katılan Seyircilerin İncelenen Tiyatro Binalarında Olumlu yönde Etkilendikleri En Önemli Şeyin Tiyatrolara Göre Dağılımı

" Seyir salonunun düzenlenişi " ölçütüne göre

5- Ankete Katılan Seyircilerden İncelenen Tiyatro Binalarında Oyuna Adapte Olanların Tiyatrolara Göre Dağılımları

KAYNAKLAR

- AĞARYILMAZ, İ. : MİMARLIKTA RENK ve DOKU, İDMMA Mim., Böl., Yeterlilik Çalışması, İstanbul, 1973.
- AKARSU., F : "PIAGET'YE GÖRE ÇOCUKTA MEKAN KAVRAMININ GELİŞİMİ", Mimarlık 84/9, s.31-33.
- AKSOY, E. : MİMARLIKTA TASARIM İLETİM ve DENETİM, Gün matbaası, K.T.Ü., Yayınları, İstanbul, 1975.
- ALPASLAN, E. : TÜRKİYE'DE KONUT TASARIMINDA FARKLI- LAŞAN İHTİYAÇLARI KARŞILAMAYA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA, İ.T.Ü., Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü., Sos. Bil. Ens.,1984.
- ALTAN, İ. : MİMARİDE IŞIK-GÖLGE İLİŞKİLERİNİN PSİKOLOJİK ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA, Y.Ü., Mim. Fak. Doktora Tezi, İstanbul, 1983.
- ARCAN, E.F. : MİMARİ TASARIMA YAKLAŞIM 1, (Bina Bilgisi Çalışmaları), Y.Ü., Mim. Fak., İstanbul, 1987.
- EVCİ, F.

- ATASOY, A. : DEĞİŞEN İHTİYAÇLAR KARŞISINDA KONUT TASAR-
LAMASININ MEVCUT KONUTLARIN DEĞERLENDİ-
RİLMESİ YOLU İLE GELİŞTİRİLMESİ, İ.T.Ü.,
Doktora Tezi, İ.T.Ü, Mim. Fak. Baskı Atöl-
yesi, 1973.
- AYDINLI, S. : MEKANSAL DEĞERLENDİRMEDE ALGISAL YARGILA-
RA DAYALI BİR MODEL, İ.T.Ü. Matbaası, İs-
tanbul, 1986.
- AYTUĞ, A. : MİMARİDE DOKU KULLANIMININ PSİKOLOJİK ET-
KİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA, Y.Ü. Dokto-
ra Tezi, İstanbul, 1987.
- AYVERDİ, A. : JAPONYA MİMARLIĞI MEKANI, İ.T.Ü. Matbaası,
1972.
- BALKAN, E. A. : MEKAN VE MEKAN DÜZENLENMESİNDE YENİ BOYUT-
LAR, İ.D.M.M.A. Mim. Böl. Doçentlik Tezi,
1977.
- BARRE, F. : "ÇOCUK VE MEKAN YADA YİTİRİLMİŞ KENT",
Çeviren: Murat Güvenç, Mimarlık 84/9,
s.15-17.
- BAYAZIT, N.
YÖNDER, A.
BAKIR, A. : TÜRK EVİNDE MEKANLARIN KULLANIMA AYRILMA-
SINDA ÜÇ DÜZEYDE MAHREMİYET DAVRANIŞI,
İ.T.Ü. Mim. Fak. Yak., Sayı:4, Eylül,
1976.
- BAYMUR, F. : GENEL PSİKOLOJİ, İnkilap ve Aka Kitabevi,
İstanbul, 1976.

- BİLGİN, F. : "KENT MEKANINDA ÇOCUK, ÇOCUKLAR İÇİN BİR MEKAN: SERÜVEN ALANLARI", Mimarlık 8469, s.28-30.
- BİLGİN, N. : "ÇOCUK(LAR) VE MEKAN(LAR)", Mimarlık 84/9, s.18-23.
- BODE, P. : KINOS FILMTHEATER UND FILMVORFÜHRRAUME, VERLAG GEORG D.W., CALLWEY MÜNCHEN, 1957.
- ÇAKIN, Ş. : MİMARİ TASARIM, İNSAN VE ÇEVRE, İstanbul, 1988, Özal Matbaası.
- ÇUBUK, M. : "ZAMAN VE KENTSEL ÇEVRE OLUŞUMU", M.S.Ü., Mim. Fak., ŞAMP. Dizisi-1, İstanbul, s.28.
- DENEL, B. : TASARIM ÜZERİNE BİR DENEME, O.D.T.Ü. Mim. Fak., Yükselen Matbaası, İstanbul, 1970.
- ERKMAN, U. : MİMARİDE ETKİ VE GÖRSEL İDRAK İLİŞKİLERİ, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1973.
- ERTÜRK, S. : "MİMARLIK EĞİTİMİNDE ALGILAMA VE 'TEMEL TASAR' İLİŞKİLERİ", Yapı 116, Temmuz 1991, s.43-45.
- ERTÜRK, Z. : TASARIM VE İNSAN BİLİMLERİ, K.T.Ü. İnşaat-Mimarlık Fak. Yayını, Karadeniz Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş., Trabzon, 1979.
- ERTÜRK, Z. : MİMARİ TASARLAMA TEKNİKLERİ DERS NOTLARI, K.T.Ü. Müh. Mim. Fak., K.T.Ü. Basımevi, Trabzon, 1987.

- GREGORY, R.L. : EYE AND BRAIN, The Psychology Of Seeing, Weindenfeld and Nicolson Ltd., Fourth Edition, London, 1990.
- GÜL, A. : KAPALI KENTSEL DIŞ MEKANLARI DÜZENLEME İLKELERİ, Y.Ü. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989.
- Gür, Ş.Ö. : TOPLUMSAL İLİŞKİ VE TASARIM, K.T.Ü. Müh. Mim. Fak. Genel Yayın No: 85, Fak. Yayın No: 27, K.T.Ü. Basımevi, Trabzon, 1985.
- GÜRER, L. : TEMEL TASARIM, İ.T.Ü. Matbaası, Sayı 1419, İstanbul, 1990.
- GÜVENÇ, B. : İNSAN VE KÜLTÜR, Remzi Kitabevi, 5. Basım, İstanbul, 1991.
- İMAMOĞLU, N. : BİNALARA İLİŞKİN ZİHİNSEL PLAN, KULLANIM VE DEĞERLENDİRMELER, O.D.T.Ü. Mim. Böl., Ankara, 1980.
- İNCEOĞLU, N. : MİMARLIKTA BİNA PROGRAMLAMA OLGUSU, İ.T.Ü. Mim. Fak. Baskı Atölyesi, 1982.
- İNEL, N. : MİMARLIK' TA HAREKET, TASAR VE UYGULAMALARDA HAREKET ÖGESİNİN KULLANIM YERLERİ VE GEREKLİLİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME, İ.D. İ.D.M.M.A. Mim. Böl., Doçentlik Tezi, İstanbul, 1978.

- KIZIL, F. : TOPLUMSAL GELENEKLERİN KONUT İÇİ MEKAN TASARLAMASINA ETKİSİ VE TOPLUMSAL GELENEKLERİMİZİ DAHA İYİ KARŞILAYACAK KONUT İÇİ FİZİKSEL ÇEVRE KOŞULLARININ BELİRLENMESİ, İ.D.G.S.A. Mim. Fak., Doktora Tezi, 1978.
- KUBAN, D. : MİMARLIK KAVRAMLARI, İ.T.Ü. Yayınları, İstanbul, 1973.
- LABORIT, H. : İNSAN VE KENT, Çev: B. Onaran, Payel Yayınları, Yayın No: 92, Bilim Kitapları Yayın No: 35, İstanbul, 1990.
- ÖZER, B. : MİMARİDE MEKAN, FRANK LLOYD WRIGHT VE GUGGENHEIM MÜZESİ", Akademi Mimarlık ve Sanat Dergisi 7, 1 Kasım 1967, İstanbul, İ.D.G.S.A. Yayını, s.12-19.
- PAKDİL, F. : ARAŞTIRMA YÖNTEMİ, Y.Ü. Mim. Fak. Mim. Böl., Y.Ü. Matbaası, Fak. Yayın No: MF-MİM 90.011, İstanbul, 1990.
- PAKDİL, Ö. : BİNA DEĞERLENDİRME YÜKSEK LİSANS DERS NOTU, Y.Ü., Mim. Fak., 1991.
- PULTAR, M. : ÇEVRE-YAPI VE TASARIM, Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği, Ankara, 1979.
- SAKER, Y. : TİYATROLAR VE TOPLANTI SALONLARI, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1969.

- SENCER, M. : "KÜLTÜRE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR", Ulusal Kültür, Kültür Bakanlığı, Yıl: 2, Temmuz 1979/5.
- ŞAHİN, K. : "ÇOCUĞUN "YASAKLI" MEKANI ÜZERİNE NOTLAR", Mimarlık 84/9, s.24-27.
- TURGUT, H. : KÜLTÜR-DAVRANIŞ-MEKAN ETKİLEŞİMİNİN SAPTANMASINDA KULLANILABİLECEK BİR YÖNTEM, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bil. Ens., 1990.
- TÜRKDOĞAN, O. : BİLİMSEL DEĞERLENDİRME VE ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ, M.E.B. Yayınları 869, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1989.
- ÜNÜGÜR, T. : GELENEKSEL TÜRK EVİNDE İNSAN-MEKAN İLİŞKİLERİ AÇISINDAN MEKAN OLUŞUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN SAPTANMASINDA KULLANILACAK BİR YÖNTEM ÖNERİSİ, İ.D.G.S.A., Mim. Fak., Doktora Çalışması, 1979.
- YORULMAZ, H. : TİYATRO' NUN GELİŞİMİ VE SAHNE TEKNİĞİ, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1970-71.
- YÜCEL, A. : TASARLAMA VE ÇEVRE SORUNLARI BAZI SİSTEMATİK YAKLAŞIM EĞİLİMLERİ, İ.T.Ü., Mim. Fak., 1971.
- YÜREKLİ, F. : ÇEVRE GÖRSEL DEĞERLENDİRMESİNE İLİŞKİN BİR YÖNTEM ARAŞTIRMASI, Doktora Tezi, İ.T.Ü., Mim. Fak., Baskı Atölyesi, İstanbul, 1983.

: İÇ MEKAN DÜZENLEME BİLİM DALI KONFERANSLARI (1976-1977 Ders Yılı), M.S.Ü. Mim. Fak. Mim. Böl. Yayın No:4, İstanbul,1984.

: MİMARLIK VE ŞEHİRCİLİKTE MEKAN, Y.Ü. Yerleşme ve Mimarlık Bilimleri Uygulamalı Araştırma Merkezi Yayın No:1, Sistem Yayıncılık Matbaa San. A.Ş., İstanbul, 1992.

ÖZGEÇMİŞ

DOĞUM YERİ : Ankara
DOĞUM TARİHİ : 1969
MEDENİ DURUMU : Bekar
YABANCI DİL : İngilizce

EĞİTİM DURUMU

İLK : Namık Kemal İlkokulu, Tekirdağ (1980)
ORTA : Karesi Ortaokulu, Balıkesir (1983)
LİSE : Suadiye Lisesi, İstanbul (1986)
ÜNİVERSİTE : Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Bölümü (1986-1990)

YAPILAN MESLEKİ ÇALIŞMALAR

- Mobilya tasarımı ve iç mekan düzenlemesi ile ilgili büro çalışmaları (1990)
- Villa, yalı, apartman tasarım ve uygulama projelerine yönelik serbest çalışmalar (1990-1993)
- Mimtaş Mimarlık Bürosu' nda mimar olarak büro çalışması (1993)